F. LVYSII LEGIONENSIS AVGVSTINIANI DIVINOrum librorum primi apud Salmanticenses interpretis,

IN CANTICA CANTICORUM Salomonis explanatio.

Secunda editio ab ipso authore recognita, & purior à mendis quam prima.

SALMANTICAE,

Excudebat Lucas à Iunta. Anno

1582.

CVM PRIVILEGIO.

HILIPPI. II. Hiſpaniarum Regis priuilegio, Fratri Luyſio Legionenſi Auguſtiniano cautum eſt in decẽniũ, nequis has explanationes imprimat, neue in Hiſpaniam importet alibi impreſſas iniuſſu ipſius Luyſij Legionenſis conſtituta pœna in eos qui cõtra fecerint decem millia numorum ęreorum.

TYPOGRAPHVS LECTORI.

N priori huius libri editione pluribus in locis erratum fuit quã vellemus, quàmque pro libri ipſius cultu dignũ erat. idq; non tam operarum negligentia accidit, quam quod exemplari vſi fuimus cum peſsima manu ſcripto, tum lituris multis in locis orationis ordine ita perturbato, nobis vt ſæpe diuinandum fuerit. In quo, qui vnus errore nos liberaret author ipſe, minus nos potuit iuuare, quod eo ipſo tempore abeſſe illum ab hac vrbe cõtigit. Quare curauimus, iterum vt hic liber noſtris excuderetur typis, & emẽdatior authoris cura, & minori forma, eum vt quiuis paruo emere poſſet. Quod te latere nolui lector optime.

CENSVRA.

EXplanationẽ canticorũ Salomonis Luysij Legionẽsis Augustiniani Salmanticensis Academiæ doctissimi professoris, legi sanè libentissimè: est enim eiusmodi, vt magnopere non solum sententijs aptissima quadã serie, quod erat in hoc opere valde difficile coherentibus, sed etiam sermonis puritate & elegantia, antiquitatem illã cultã & perpolitam redoleat. Quamobrem edendam censeo, perq; manus & ora hominum peruagari, cum sit non tantum orthodoxa, sed ad pietatem promouendã & verum religionis cultum amplificãdum aptissimè composita.

Sebastianus Petrerus
Doctor Theologus.

FElices animæ, quæ nūc vel ad oscula prima
Sponsi, ceu tactæ flore meri capita
Luditis exultim celeres, & vos fœdera lecti
Expertæ, sancto non in amore rudes:
Et vos ô tanto correptæ numine nulla vt
Pausa sit ardoris, curaue dißidij.
Omnis si immißis descenderit imbrib. æther,
Omnis si incumbat desuper Oceanus.
Tuq́; ô, quæ caro capiti pulcherrima tota es,
Quæq; magis fusco forte colore places.
Quāuis purpureus, quāuis & cādidus ille est,
Quamuis è multis millibus eximius;
Vos quoniam vestros ignes, vestrosq; lepores,
Et fortunati gaudia coniugij,
Nota esse, & latis incendia spargere terris,
Vnde polo rursus plurimus ignis eat,
Optastis: (superas namq; hæc auertier oras,
Id cælo dulce est, dulceque cælitibus)
Nectite serta meo varia de fronde Luyso,
Vnius haud placeat nā mihi frondis honos,
Nā neq; Graiorū syluas, viridißima Tempe,
Nec laurum magnis præmia Romulidis,

Non oleãue, hederãue neget præponere fronti,
Multa quoque è multis floreat herba iugis.
Sic tamẽ, vt ferro quæ sit modo tonsa recenti,
Et reparet læta brachia densa coma.
Siue ilex ea sit, siue altera fertilis arbos,
Hac siet immites abstinuisse manus.
Ante omnes oneri nescit quæ cedere palma,
Exerat argutas vndique læta comas.
Illa etiã antiquæ meminisse docebit Idumes,
Illi etiam tenero viscera amore calent,
Cõiugiumq; suũ, amplexus, atq; oscula nouit,
Et mœret vacuo sola relicta thoro.
Sed benè texetis formoso pollice serta,
Non deceat doctum laxa corona caput.
Inde ipsam ambrosiæ diuino rore sororem
Spargite: deinde omnẽ spargite odore locũ.
Tum ternis lustrate choris, tum dicite carmẽ,
Carmine si potis est mergier inuidia.
Parcite, quam sponsi seruat tutela, sorori
Parcite non æquis vocibus obstrepere,
Seu canat illa aliquid, seu vatum sensa priorũ
Expediat sponso non renuente suo.
At tibi quæ nobis decori es, perq; omnia dura
Pertendis signa hæc, & bona castra sequi,

Omnia

Omnia iã cedant, nec quisquã laudibus obstet,
Inq; dies sponsi lenius afflet amor.
Lenius afflet amor; quod si hæc quid detrahat
Ingenti reddat fœnore posteritas. (*ætas,*

PHILIP. RVYZ.

Libelle aureæ paginis beatis
Mortalis minime doces amores
Sed per quæ valeant miselli amantes.
Te legant modo, mollibus medullis
Abscedet penitæ fauilla flammæ
Et curas abigent malas, repente
Fœlices alio calore tacti.
Ob magisteria hausta de libello
Iam seruata canet Leonis artem
Multis turba modis: memor pericli
Pendebit medijs tabella templis,
Quæ votiua iteret Leonis artem,
Eiusq; ingenium vsque, & vsque laudet
Qui sexcenta recondita è malignis
Nunc profert tenebris in ora solis.
Sed quæ lumina, quîs leporis vna

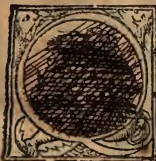
Fluat delitijs disertus auctor
Vt dulci vtile misceat seuerum
Libelle aureæ paginis beatis
En refers iterum elegantiore
Dum prodire paras figura, & vsu
Commodus magis, vt sinu manuq;
Te gestet chorus eruditiorum.
Namque istos tumidos, & imperitos
Assis ne facito, iocum putato.

IDEM.

Libelle sensuum abditorum conscie
Orationis eloquentis, & grauis,
Fœcundus idem, fons vti aerea cadens
De rupe, liquidum perstrepit fugax iter,
Fessis per æstum grata pocula diuidens:
Quonam sub antro rosido sedens Leo
Vtrumque tempus impeditus laurea
Dictauit hæc tam pulchra, tam doctissima
Incana quæ miretur ætas posterum?

SERENISSIMO PRINCIPI ALBERTO Austriæ Archiduci S. R. E. Cardinali, F. Luysius Legionensis Augustinianus,

S. P. D.

VOD, ET LIterarum studia colis, & studiosos literarũ diligis, idque præ te ipse fers, & cunctis notum esse vis, in spem veni, Alberte Principum decus, si hos meos in Cantica Salomonis Commentarios tuæ celsitudini, quod nunc facio, dicassem, id tibi non ingratum futurum. Eoque magis adductus sum, id vt facere auderem, quòd memineram superiore anno, cum obsequium tibi meum, atque adeo me ipsum totum offerrem, quali me & vul-

tus hilaritate, & verborum comitate excepisses: quodq́; ex Alphonso Coloma cubiculario tuo postea cognoueram, memoriam mei non abiecisse te, sed è tuo isto fastigio ad meam humilitatem nonnunquam despicere, & in tuis sermonibus mentionem mei solitum esse interdum facere. Præter hæc illud etiam vidi, hæc scripta optimè conuenire tuæ personæ. Vt, qui ad ecclesiæ imperium, vt omnes speramus, aliquando obtinendum natus sis, & à Deo electus, adamare iam nunc ecclesiam inciperes ex his scriptis, in quibus videres tanto ipsam amore à rege omnium regum Christo esse adamatam, non solum, vt dominus, atq; pater illius dici, sed vt amator etiam, & sponsus haberi: vtq́ue ea, sua ex persona scribi voluerit, quibus in amore nihil scribi potuit ardētiùs. Est enim verè diuina virtus amor, charitasq́; in homines

vniuer-

niuersos effusa. Cuius tu virtutis, quo-
niam ad eam natura factus videris esse,
perfectionem, & absolutionem facilè
adsequere huius lectione libri. Qui tibi
dicatus, tuæque celsitudinis tanquam
numine tectus, non solum in publicum
prodire iam audet, sed etiam sperat, at-
que confidit gratiorem se, quàm
vnquam antea fuisset, cun
ctis futurum.
Vale.

ct
il
di
nes
ier-

VM superioribus annis rogatu cuiusdam amici mei, qui Latinè nesciebat, Canticum Salomonis in Hispanum sermonem conuertissem, addidissemque eodem sermone conscriptos breues in idem commentarios, quibus veram, & arcanam eius Cantici intelligentiam leuiter attingebam: verborum verò textum, & proprietates, atque similitudinum, quibus is liber abundat, rationes latiùs explanabã. nam petierat à me is, cuius causa id elaborabatur, se vt docerem, non quid arcani scripta illa continerent, nam audiuisse id à multis, & à singulis suo modo dicebat, sed quo modo rectè quasi construendus esset ille verborum ordo, valdè, vt videtur, perturbatus, & inuolutus. itaque cum id confecissem, & ei, cuius rogatu confeceram legendũ dedissem,

que paucis poſt menſibus reddidiſſet
mihi librum meum, nullo illius apud ſe
exemplo relicto, accidit, vt quidã meus
familiaris, è meis ſcrinijs, me inſcio eum
accipiens, nõ ſolum ſibi deſcriberet, ſed
deſcriptum à ſe exemplum alijs item de-
ſcribendum traderet. Ex quo factum po
ſtea eſt, vt multis omnium ordinum ho
minibus eum librum probantibus, atq;
petentibus, breui is liber in plura exem-
pla transfuſus, & per maiorem Hiſpaniȩ
partem ſparſus, in manus plurimorum
peruenerit. Sed quoniam à rerum fidei
iudicibus ſanctè erat interdictũ, ne quis
ſacræ ſcripturæ liber, vulgari ſermone
conſcriptus legeretur: quidam non ni-
mium amatores mei, cauſam in eo ſibi
oblatam ad mihi incommodandum pu
tarunt, eamque, & ſtatim, & auidè arri-
puerunt. Verum illis iam controuerſijs,
Deo pro me diſceptãte, diiudicatis: me-
que ipſo poſt multos, & magnos labo-
res, eiuſdem Dei beneficio, priſtinæ di-
gnitati meæ, atque integræ opinioni ali-
quando

quando tandem reſtituto: quo etiam in hoc omnium iudicijs ſatisfieret: vtque nihil relinqueretur, quod ſuſpicioni locum dare poſſet alicui, multi me hortati ſunt, vt Latinè verterem eum librum, ipſumque peruulgarem atq; ederé. Quod & feci, coactus quodammodo, nec tam meam ſententiam, quam plurimorum qui mihi bene volunt iudicia ſequutus: propterea quod ſemper iudicaſſem, tam multis hac noſtra ætate non ſolùm nouos libros ipſis edentibus, ſed ad aliorũ bene ſcripta carpenda excubantibus, & intentis, ſcribendi munus hoc tempore, nec nimis vtile eſſe alijs, & ijs ipſis qui ſcribunt eſſe valdè periculoſum. Sed, vt dicere cœperam, re ipſa penè conſtrictus Latinum eum librum feci, Latinoq; addidi, quæ Hiſpano deerat, veræ, & arcanæ ſententiæ perpetuam, & copioſiorẽ explanationem. Quem nunc librum de amicorum meorum ſententia edere inſtitui, ſiue potius iam edo. In quo non diffiteor mihi eueniſſe, quod euenire ne

ceſſe

ceſſe eſt omnibus, qui neceſsitate potiùs adducti, quàm voluntate aliquid ſcribunt, ſibi vt in multis eorum quæ ſcribunt, diſpliceant. Diſpliceo enim mihi in pleriſque. Nam dum cogitur, & alio quam quo cupit mens vocatur, inuita ſequitur, & ob id parcè, atque malignè ſuggerit & ſententias, & verba. Sed quãuis mihi ipſe diſpliceam, tamen ſi cui bono, atque pio aliquid in hoc libello placuerit: ſiq; certè, quod vnum maximè cupio, ex eo quis flammulam aliquam diuini amoris conceperit, id ſatis erit, vt non fruſtra, ſed vt cum maxima vtilitate arbitrer, ſuſceptum fuiſſe à me, hunc iſtius libri conficiendi laborem.

* *
*

VOTVM.

Quo mens plena Deo, quantoq; exæstuat igne
Inque vicem quanto flagrat amore Deus,
Dum refero interpres diuini carminis, olim
Numinis impulsu, quod cecinit Solomon,
Supremo, ô virgo, penitus dilecta tonanti,
Ipse amor, è cuius prosiluit gremio
Da sensus rectos: da verba decentia: posse
Da sanctos ignes pectore concipere:
Scilicèt, vt magno perfunctus munere, laudes
Diua tuas grato carmine concelebrem.

CANTICVM CANTICORVM SALOMONIS.

SALOMON HOC in carmine, quod conscripsit dictãte illi Spiritu sancto, mutuum inter Deum, & homines amorem exposuit, id est, Christi tum erga Ecclesiam totã, tum erga fideleis singulos amorem. Exposuit autem non ipsos, aut Christum, aut Ecclesiam palàm loquenteis inducens, sed introducens tanquam in scænam inter se amanteis coniuges duos, qui Christi, & Ecclesiæ personam sustinerent, & mutua erga se charitate exprimerent summam illam, & cælestem coniunctionem amoris, quæ est inter Christum, & Ecclesiam. Itaque tota huius libri oratio, figurata est, & allegori-

Orig. pro lo. in can.
Psell. pro lo. in can.
Hiero. li. 1. aduers.

Quibus ex omnibus efficitur, eum, qui isthæc scripta interpretatur, si quidem suo muneri satisfacturus est: primùm exteriores illos sensus exponere debere: deinde ex eis interiores, & veros erue re, atque explicare. Ne, si ignorata, aut inexposita eius rei natura, vnde similitudo ducitur, ad interiora explicanda statim accesserit, quasi amisso duce aberret longè à vero, incidatque in absurda, & secum pugnantia quædam: quem admodum nonnullis harum literarum interpretibus accidisse videmus, & nostra, & nostrorum auorum ætate. Hanc certè nos in hoc libello interpretando rationem sequuti sumus. Itaque singulis in capitibus eius libri separatim de vtroque diximus: & ex vno ad aliud gradum cōstruximus nobis, & alterum comparauimus cum altero. Comparauimus, inquam, ita vt res rebus conferrem, non autem, vt aut singula verba, aut minutatim cuncta, quæ in allegoria

ia dicebantur, referrem ad interiorem intelligentiam. Id enim neque necessarium factu est, nec verò semper fieri potest. Haud enim parum multa in hoc genere ponuntur, magis vt institutæ allegoriæ seruiatur, quàm vt inde transferatur aliquid ad id, de quo agitur. Quod nisi viderem doctis, & intelligentibus hominibus notum esse, non solùm magna D. Hieronymi authoritate probarem, sed etiam perspicuum facerem multis productis exemplis cùm ex sacris literis, tùm ex aliorum authorum scriptis. Id certè in hoc carmine non semel fit. *Hiere. in Ezech. c. 29.*

Quòd carmen cùm Hebræi Canticum canticorum vocant, id intelligi volunt, præstare ipsum cæteris canticis.

Fluat delitijs disertus auctor
Vt dulci utile misceat seuerum
Libelle aureae paginis beatis
En refers iterum elegantiore
Dum prodire paras figura, & usu
Commodus magis, ut sinu manuq;
Te gestet chorus eruditiorum.
Namque istos tumidos, & imperitos
Aßis ne facito, iocum putato.

IDEM.

Libelle sensuum abditorum conscie
Orationis eloquentis, & grauis,
Fœcundus idem, fons uti aerea cadens
De rupe, liquidum perstrepit fugax iter,
Feßis per æstum grata pocula diuidens:
Quonam sub antro rosido sedens Leo
Vtrumque tempus impeditus laurea
Dictauit hæc tam pulchra, tam doctißima
Incana quæ miretur ætas posterum?

SERENISSIMO PRINCIPI ALBERTO Austriæ Archiduci S. R. E. Cardinali, F. Luysius Legionensis Augustinianus, S. P. D.

VOD, ET LIterarum studia colis, & studiosos literarũ diligis, idque præ te ipse fers, & cunctis notum esse vis, in spem veni, Alberte Principum decus, si hos meos in Cantica Salomonis Commentarios tuæ celsitudini, quod nunc facio, dicassem, id tibi non ingratum futurum. Eoque magis adductus sum, id vt facere auderem, quòd memineram superiore anno, cum obsequium tibi meum, atque adeo me ipsum totum offerrem, quali me & vul-

tus hilaritate, & verborum comitate excepisses: quodq́; ex Alphonso Coloma cubiculario tuo postea cognoueram, memoriam mei non abiecisse te, sed è tuo isto fastigio ad meam humilitatem nonnunquam despicere, & in tuis sermonibus mentionem mei solitum esse interdum facere. Præter hæc illud etiam vidi, hæc scripta optimè conuenire tuæ personæ. Vt, qui ad ecclesiæ imperium, vt omnes speramus, aliquando obtinendum natus sis, & à Deo electus, adamare iam nunc ecclesiam inciperes ex his scriptis, in quibus videres tanto ipsam amore à rege omnium regum Christo esse adamatam, non solum, vt dominus, atq; pater illius dici, sed vt amator etiam, & sponsus haberi: vtque ea, sua ex persona scribi voluerit, quibus in amore nihil scribi potuit ardẽtiùs. Est enim verè diuina virtus amor, charitasq́; in homines

vniuer-

vniuersos effusa. Cuius tu virtutis, quoniam ad eam natura factus videris esse, perfectionem, & absolutionem facilè adsequere huius lectione libri. Qui tibi dicatus, tuæque celsitudinis tanquam numine tectus, non solum in publicum prodire iam audet, sed etiam sperat, atque confidit gratiorem se, quàm vnquam antea fuisset, cunctis futurum.

Vale.

LECTORI.

VM ſuperioribus an-
nis rogatu cuiuſdam
amici mei, qui Latinè
neſciebat, Canticum
Salomonis in Hiſpa-
num ſermonem con-
uertiſſem, addidiſſemque eodem ſermo
ne conſcriptos breues in idem commen
tarios, quibus veram, & arcanam eius
Cantici intelligentiam leuiter attinge-
bam: verborum verò textum, & proprie
tates, atque ſimilitudinum, quibus is li-
ber abundat, rationes latiùs explanabã.
nam petierat à me is, cuius cauſa id ela-
borabatur, ſe vt docerem, non quid ar-
cani ſcripta illa continerent, nam audi-
uiſſe id à multis, & à ſingulis ſuo modo
dicebat, ſed quo modo rectè quaſi con-
ſtruendus eſſet ille verborum ordo, val-
dè, vt videtur, perturbatus, & inuolutus.
itaque cum id confeciſſem, & ei, cuius
rogatu confeceram legendũ dediſſem,
iſque

iſque paucis poſt menſibus reddidiſſet mihi librum meum, nullo illius apud ſe exemplo relicto, accidit, vt quidã meus familiaris, è meis ſcrinijs, me inſcio eum accipiens, nõ ſolum ſibi deſcriberet, ſed deſcriptum à ſe exemplum alijs item deſcribendum traderet. Ex quo factum poſtea eſt, vt multis omnium ordinum hominibus eum librum probantibus, atq; petentibus, breui is liber in plura exempla transfuſus, & per maiorem Hiſpanię partem ſparſus, in manus plurimorum peruenerit. Sed quoniam à rerum fidei iudicibus ſanctè erat interdictũ, ne quis ſacræ ſcripturæ liber, vulgari ſermone conſcriptus legeretur: quidam non nimium amatores mei, cauſam in eo ſibi oblatam ad mihi incommodandum putarunt, eamque, & ſtatim, & auidè arripuerunt. Verum illis iam controuerſijs, Deo pro me diſceptãte, diiudicatis: meque ipſo poſt multos, & magnos labores, eiuſdem Dei beneficio, priſtinæ dignitati meæ, atque integræ opinioni aliquando

quando tandem restituto: quo etiam in hoc omnium iudicijs satisfieret: vtque nihil relinqueretur, quod suspicioni locum dare posset alicui, multi me hortati sunt, vt Latinè verterem eum librum, ipsumque peruulgarem atq; ederé. Quod & feci, coactus quodammodo, nec tam meam sententiam, quam plurimorum qui mihi bene volunt iudicia sequutus: proptereaquod semper iudicassem, tam multis hac nostra ætate non solùm nouos libros ipsis edentibus, sed ad aliorũ bene scripta carpenda excubantibus, & intentis, scribendi munus hoc tempore, nec nimis vtile esse alijs, & ijs ipsis qui scribunt esse valdè periculosum. Sed, vt dicere cœperam, re ipsa penè constrictus Latinum eum librum feci, Latinoq; addidi, quæ Hispano deerat, veræ, & arcanæ sententiæ perpetuam, & copiosioré explanationem. Quem nunc librum de amicorum meorum sententia edere institui, siue potius iam edo. In quo non diffiteor mihi euenisse, quod euenire ne

cesse

ceſſe eſt omnibus, qui neceſsitate potiùs adducti, quàm voluntate aliquid ſcribunt, ſibi vt in multis eorum quæ ſcribunt, diſpliceant. Diſpliceo enim mihi in pleriſque. Nam dum cogitur, & alio quam quo cupit mens vocatur, inuita ſequitur, & ob id parcè, atque malignè ſuggerit & ſententias, & verba. Sed quãuis mihi ipſe diſpliceam, tamen ſi cui bono, atque pio aliquid in hoc libello placuerit: ſiq; certè, quod vnum maximè cupio, ex eo quis flammulam aliquam diuini amoris conceperit, id ſatis erit, vt non fruſtra, ſed vt cum maxima vtilitate arbitrer, ſuſceptum fuiſſe à me, hunc iſtius libri conficiendi laborem.

* *
*

VOTVM.

Quo mens plena Deo, quantoq; exæstuat igne
Inque vicem quanto flagrat amore Deus,
Dum refero interpres diuini carminis, olim
Numinis impulsu, quod cecinit Solomon,
Supremo, ô virgo, penitus dilecta tonanti,
Ipse amor, è cuius prosiluit gremio
Da sensus rectos: da verba decentia: posse
Da sanctos ignes pectore concipere:
Scilicèt, vt magno perfunctus munere, laudes
Diua tuas grato carmine concelebrem.

CANTICVM CANTICORVM SALOMONIS.

SALOMON HOC in carmine, quod conſcripſit dictãte illi Spiritu ſancto, mutuum inter Deum, & homines amorem expoſuit, id eſt, Chriſti tum erga Eccleſiam totã, tum erga fideleis ſingulos amorem. Expoſuit autem non ipſos, aut Chriſtum, aut Eccleſiam palàm loquenteis inducens, ſed introducens tanquam in ſcænam inter ſe amanteis coniuges duos, qui Chriſti, & Eccleſiæ perſonam ſuſtinerent, & mutua erga ſe charitate exprimerent ſummam illam, & cæleſtem coniunctionem amoris, quæ eſt inter Chriſtum, & Eccleſiam. Itaque tota huius libri oratio, figurata eſt, & allegorica.

Orig. pro lo. in can.
Pſell. pro lo. in can.
Hiero. li. 1. aduerſ.

Ioui. Bernar. hom. 8. in can. Lyran. in c. 4. canti corũ. Grego. & Ricar. de S. Vict. præfatione in cantica.

ca. Allegoricam dico, non ea allegoria, quam D. Paulo authore, inducunt Theologi, cum in sacris literis, à literæ, quem vocant, sensu, allegoricum sensum distingunt: sed quam tradunt rhethores, effici ex perpetua metaphora. Constat autem oportere, vt quod isto modo figuratè, & allegoricè dicitur, id omne ducatur ex eius rei natura, è qua similitudo transfertur, id est, ex ea re, quæ palàm adhibetur, alterius rei occultæ loco. Nam ob eam causam adhibetur, vt in eius ratione manifesta, alterius rei latens natura similitudine quadam, tanquam in speculo, conspiciatur. Quare necesse est, vt ea res enucleatè, qualis ipsa est, aptis & verbis, & sententijs, & omnino suis coloribus exprimatur: aut certè sine causa adhiberetur. Deinde etiam constat, id genus scripta aliud sensus, atque sententiæ palàm ostentare, ac præ se ferre, aliud continere intra se inclusum. Diuidique ea

omnia

omnia in ſonum (non enim mihi occurrit in præſentia commodius aliud verbum; quo nominem id, quicquid eſt, quod iſtiuſmodi ſcripta ſtatim primò audita ſignificare videntur: quanquam ſcio priſcos Eccleſiæ ſcriptores hiſtoriam id, aut hiſtoricam intelligentiam nominaſſe, ſed vocetur nobis verborum ſonus.) Itaque diuidi in ſonum, & ſententiam, vt ſonus ſit exterior ille, qui oculis obijcitur ſenſus: ſententia verò latens, & occulta intelligentia ea, ad quam exterior ſonus transfertur, quæ eadem dicitur, & eſt literalis intelligentia. Poſtremò illud etiam eſt manifeſtum, quanquam horum ſcriptorum vera ſententia non ſit illa, quam ipſa ſcripta oſtentāt, quamque nominauimus ſonum, ſed ea potius, quam intra ſe occultant, & includunt, tamen quid, & quale ſit id interius, quod latet, ex eo, quod patet, atque conſpicitur, quærendum eſſe, & interpretādum.

Orige. homilia.1.in canti.

Quibus ex omnibus efficitur, cum, qui isthæc scripta interpretatur, si quidem suo muneri satisfacturus est: primùm exteriores illos sensus exponere debere: deinde ex eis interiores, & veros eruere, atque explicare. Ne, si ignorata, aut inexposita eius rei natura, vnde similitudo ducitur, ad interiora explicanda statim accesserit, quasi amisso duce aberret longè à vero, incidatque in absurda, & secum pugnantia quædam: quemadmodum nonnullis harum literarum interpretibus accidisse videmus, & nostra, & nostrorum auorum ætate. Hanc certè nos in hoc libello interpretando rationem sequuti sumus. Itaque singulis in capitibus eius libri separatim de vtroque diximus: & ex vno ad aliud gradum cōstruximus nobis, & alterum comparauimus cum altero. Comparauimus, inquam, ita vt res rebus conferrem, non autem, vt aut singula verba, aut minutatim cuncta, quæ in allego-

ria dicebantur, referrem ad interiorem intelligentiam. Id enim neque necessarium factu est, nec verò semper fieri potest. Haud enim parum multa in hoc genere ponuntur, magis vt institutæ allegoriæ seruiatur, quàm vt indè transferatur aliquid ad id, de quo agitur. Quod nisi viderem doctis, & intelligentibus hominibus notum esse, non solùm magna D. Hieronymi authoritate probarem, sed etiam perspicuum facerem multis productis exemplis cùm ex sacris literis, tùm ex aliorum authorum scriptis. Id certè in hoc carmine non semel fit. *Hiere. in Ezech. c. 29.*

Quod carmen cùm Hebræi Canticum canticorum vocant, id intelligi volunt, præstare ipsum cæteris canticis.

CAP. I.

Sculetur me osculo oris sui: quia meliora sunt vbera tua vino: fragrantia vnguentis optimis. Oleum effusum nomen tuum: Ideo adolescentulæ dilexerunt te, Trahe me, post te curremus. Introduxit me Rex in cellaria sua: exultabimus, & lætabimur in te memores vberũ tuorũ super vinum: recti diligunt te. Nigra sum, sed formosa, filiæ Hierusalem, sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis. Nolite me considerare, quia fusca sum: quia decolorauit me Sol. Filij matris meæ pugnauerunt contra me, posuerunt me custodem in vineis: vineam meã non custodiui. Indica mihi quem diligit anima mea, vbi pascas, vbi cubes in meridie, ne vagari incipiam post greges sodalium tuorum. Si ignoras te, o pulcherrima inter mulieres, egredere, & abi post vestigia gregum tuorum, & pasce hœdos tuos iuxta taberna-

cula

cula pastorum. Equitatui meo in curribus Pharaonis aßimilaui te, amica mea. Pulchræ sunt genæ tuæ, sicut turturis: collum tuum sicut monilia. Murenulas aureas faciemus tibi, vermiculatas argento. Dum esset Rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum. Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi inter vbera mea commorabitur. Botrus cypri dilectus meus mihi, in vineis engaddi. Ecce tu pulchra es, amica mea: ecce tu pulchra es: oculi tui columbarum. Ecce tu pulcher es, dilecte mi, & decorus. Lectulus noster floridus, tigna domorum nostrarum cedrina, laquearia nostra Cypreßina.

EXPLANATIO.

RIVS de exteriore sententia dicam, posteriùs interiorem, & veram persequar. Igitur, vt dixi, hic inducuntur in speciem pastores duo, vir, & fœmina, & inter

inter se amantes, & inuicem à se distracti: qua ex distractione, mœrore, atque desiderio malè affecta fœmina, languere fingitur, itaque dicere: *Osculetur me osculo oris sui.* Videlicet, sociæ vina illi, atque vnguenta adferebant, quò eorum vel odore, vel haustu fugientem animã reuocaret: quæ illa respuens dicit: *Osculetur me osculo oris sui.* Quasi ita diceret: Amouete ista hinc, atque auferte, nihil enim ad me morbo liberandum ista faciunt. Desiderio viri mei langueo: nec, nisi eo viso, morbo liberari possum. Adsit ille modò; mihique suauiorum suorum aliquid impertiatur, id mihi ad sanitatẽ recuperandã satis erit. nec, præter id, quidquam erit satis. Itaque: *Osculetur me osculo oris sui.* Hebraicè מנשיקות Minesicoth, id est de, vel ex osculis, hoc est: vno, aut altero osculo, atque adeò nonnullis osculis. Non enim, inquit, multa millia basiorum deposco: vel vno aut altero illius osculo iam penè amissam vi-

tam

tam recuperabo. Ducta eſt autem hæc omnis oratio non ſolum ex affectu, ſenſuque amantium, ſed etiam ex natura ipſa rerum. Nam amantium animi non tam ſecum ipſi, quā cum ijs, quos amāt, " verſantur: quoque longiùs ab illis abſunt, eò magis à ſe, & à ſuis corporibus diſcedunt: minuſque vim ſuam illis impertiuntur, ex quo corpora ipſa macie attenuantur, pallentque, ac viribus animi deſtituta languent. Qui languor corporis quoniam ex abſentia, & aberratione, vt ita dicam, animi totus oritur, ideò corpora ipſa naturæ tacito ſenſu, ſuoq; nutu reuocare ad ſe animum ſuū cupiunt. Is autem cum eo, quem amat, verſatur, & apud illum habitat. Auent igitur eodem naturæ inductu amicos videre, arcteque complecti, & id animi ſui, quod intra illos eſt, haurire quoquo modo poſsint, & ad ſe transferre. Quod quoniam iungendis oſculis, animaque legenda videtur maximè poſſe effici, ex

eo fit, vt in amore tanta sit dissuauiandi vel cupiditas, vel voluptas. Lãguet itaq; sponsa ex amore: cuius languoris medicina omnis in deosculatione sita est. Rectè igitur id vnum flagitat, dicens: *Osculetur me osculo oris sui.* Rectèque cętera fomenta, vina, flores, vnguenta à suis sibi oblata aspernatur, aut certè aspernari fingitur. Quare etiam adiecit: *Quia meliora sunt vbera tua vino.* aut, vt alij; *Amores tui*: Quoniam verbum Hebraicum ad vtrunque est anceps: quanquam & ipsa vbera pro amoribus in sacris literis translatè ponuntur. Et quod sequitur: *Fragrantia vnguentis optimis.* Non solùm, inquit, vino præstant, sed vnguentis excellunt. Nec adeo cuiusquam animum ita aut vinum exhilarat, aut vnguentorum odor oblectat, atque ipsa viri mei amore, atque blanditijs reficior, atque confirmor. Sed qnod vetus interpres posuit: *Fragrantia vnguentis optimis.* Alij ex Hebræo non admodum di-

Prou. 7.

uerso

ſenſu vertunt: *Odori vnguentorum.*
nim præciſè dictum, & cum admi-
nis ſignificatione quadam, quod
ommodè: Porrò fragrantiam vn-
torum. Deeſt autem: Quis dicēdo
quatur, vt explicet? Ac ſi dicat: Amo
uidem tui vino quantumvis gene-
præſtantiores ſunt. Nam de odore,
n vnguēta, quibus es delibutus, ſpi-
quid attinet dicere? Nam: *Oleum ef-*
n nomen tuum. Tā benè, inquit, oles,
on odoratus modò, ſed vnguētum,
m, ipſeque bonus odor dicare, atq;
inêre. Nota eſt figura loquendi, cū
licuius in aliquo genere præſtātiam
arandam, illi nomē tribuimus, eius
s rei, in qua excellere dicitur. Sicut
iſtus dominus Simonem, Apoſtolo
incipē, & Eccleſiæ firmamētū futu
on aut ſaxeum, aut de petra natum,
Cephā Hebraica voce appellauit, id *Matt. 16.*
axū ipſum, atq; petrā. Quòd autem,
i, hoc loco Hebræi vocant, id Latini,
vnguen-

VOTVM.

Quo mens plena Deo, quantoq́; exæstuat igne
Inq́ue vicem quanto flagrat amore Deus,
Dum refero interpres diuini carminis, olim
Numinis impulsu, quod cecinit Solomon,
Supremo, ô virgo, penitus dilecta tonanti,
Ipse amor, è cuius prosiluit gremio
Da sensus rectos: da verba decentia: posse
Da sanctos ignes pectore concipere:
Scilicèt, vt magno perfunctus munere, laudes
Diua tuas grato carmine concelebrem.

CANTICVM CANTICORVM SALOMONIS.

SALOMON HOC in carmine, quod conſcripſit dictãte illi Spiritu ſancto, mutuum inter Deum, & homines amorem expoſuit, d eſt, Chriſti tum erga Eccleſiam totã, um erga fideleis ſingulos amorem. Expoſuit autem non ipſos, aut Chriſtum, ut Eccleſiam palàm loquenteis induens, ſed introducens tanquam in ſcænam inter ſe amanteis coniuges duos, qui Chriſti, & Eccleſiæ perſonam ſuſtinerent, & mutua erga ſe charitate exprimerent ſummam illam, & cæleſtem coniunctionem amoris, quæ eſt inter Chriſtum, & Eccleſiam. Itaque tota huius libri oratio, figurata eſt, & allegori- *Orig. pro lo. in can. Pſell. pro lo. in can. Hiero. li. 1. aduerſ.*

Ioui. Bernar. hom. 8. in can. Lyran. in c. 4. canticorũ. Grego. & Richar. de S. Vict. præfatione in cantica.

ca. Allegoricam dico, non ea allegoria, quam D. Paulo authore, inducunt Theologi, cum in sacris literis, à literæ, quem vocant, sensu, allegoricum sensum distingunt: sed quam tradunt rhethores effici ex perpetua metaphora. Constat autem oportere, vt quod isto modo figuratè, & allegoricè dicitur, id omne ducatur ex eius rei natura, è qua similitudo transfertur, id est, ex ea re, quæ palàm adhibetur, alterius rei occultæ loco. Nam ob eam causam adhibetur, vt in eius ratione manifesta, alterius rei latens natura similitudine quadam, tanquam in speculo, conspiciatur. Quare necesse est, vt ea res enucleatè, qualis ipsa est, aptis & verbis, & sententijs, & omnino suis coloribus exprimatur: aut certè sine causa adhiberetur. Deinde etiam constat, id genus scripta aliud sensus, atque sententiæ palàm ostentare, ac præ se ferre, aliud continere intra se inclusum. Diuidique ea

omnia

omnia in sonum (non enim mihi occurrit in præsentia commodius aliud verbum, quo nominem id, quicquid est, quod istiusmodi scripta statim primò audita significare videntur: quanquam scio priscos Ecclesiæ scriptores historiam id, aut historicam intelligentiam nominasse, sed vocetur nobis verborum sonus.) Itaque diuidi in sonum, & sententiam, vt sonus sit exterior ille, qui oculis obijcitur sensus: sententia verò latens, & occulta intelligentia ea, ad quam exterior sonus transfertur, quæ eadem dicitur, & est literalis intelligentia. Postremò illud etiam est manifestum, quanquam horum scriptorum vera sententia non sit illa, quam ipsa scripta ostentat, quamque nominauimus sonum, sed ea potius, quam intra se occultant, & includunt, tamen quid, & quale sit id interius, quod latet, ex eo, quod patet, atque conspicitur, quærendum esse, & interpretandum. *Orige. homilia.1.in canti.*

Quibus ex omnibus efficitur, eum, qui isthæc scripta interpretatur, si quidem suo muneri satisfacturus est: primùm exteriores illos sensus exponere debere: deinde ex eis interiores, & veros eruere, atque explicare. Ne, si ignorata, aut inexposita eius rei natura, vnde similitudo ducitur, ad interiora explicanda statim accesserit, quasi amisso duce aberret longè à vero, incidatque in absurda, & secum pugnantia quædam: quemadmodum nonnullis harum literarum interpretibus accidisse videmus, & nostra, & nostrorum auorum ætate. Hanc certè nos in hoc libello interpretando rationem sequuti sumus. Itaque singulis in capitibus eius libri separatim de vtroque diximus: & ex vno ad aliud gradum cõstruximus nobis, & alterum comparauimus cum altero. Comparauimus, inquam, ita vt res rebus conferrem, non autem, vt aut singula verba, aut minutatim cuncta, quæ in allego-

ria dicebantur, referrem ad interiorem intelligentiam. Id enim neque necessarium factu est, nec verò semper fieri potest. Haud enim parum multa in hoc genere ponuntur, magis vt institutæ allegoriæ seruiatur, quàm vt indè transferatur aliquid ad id, de quo agitur. Quod nisi viderem doctis, & intelligentibus hominibus notum esse, non solùm magna D. Hieronymi authoritate probarem, sed etiam perspicuum facerem multis productis exemplis cùm ex sacris literis, tùm ex aliorum authorum scriptis. *Hiere. in Ezech. c. 29.* Id certè in hoc carmine non semel fit. Quod carmen cùm Hebræi Canticum canticorum vocant, id intelligi volunt, præstare ipsum cæteris canticis.

Quibus ex omnibus efficitur, eum, qui isthæc scripta interpretatur, si quidem suo muneri satisfacturus est: primùm exteriores illos sensus exponere debere: deinde ex eis interiores, & veros eruere, atque explicare. Ne, si ignorata, aut inexposita eius rei natura, vnde similitudo ducitur, ad interiora explicanda statim accesserit, quasi amisso duce aberret longè à vero, incidatque in absurda, & secum pugnantia quædam: quemadmodum nonnullis harum literarum interpretibus accidisse videmus, & nostra, & nostrorum auorum ætate. Hanc certè nos in hoc libello interpretando rationem sequuti sumus. Itaque singulis in capitibus eius libri separatim de vtroque diximus: & ex vno ad aliud gradum cõstruximus nobis, & alterum comparauimus cum altero. Comparauimus, inquam, ita vt res rebus conferrem, non autem, vt aut singula verba, aut minutatim cuncta, quæ in allegoria

ria dicebantur, referrem ad interiorem intelligentiam. Id enim neque necessarium factu est, nec verò semper fieri potest. Haud enim parum multa in hoc genere ponuntur, magis vt instituta allegoriæ seruiatur, quàm vt indè transferatur aliquid ad id, de quo agitur. Quod nisi viderem doctis, & intelligentibus hominibus notum esse, non solùm magna D. Hieronymi authoritate probarem, sed etiam perspicuum facerem multis productis exemplis cùm ex sacris literis, tùm ex aliorum authorum scriptis. Id certè in hoc carmine non semel fit. *Hiere. in Ezech. c. 29.*

Quòd carmen cùm Hebræi Canticum canticorum vocant, id intelligi volunt, præstare ipsum cæteris canticis.

CAP. I.

Sculetur me osculo oris sui: quia meliora sunt vbera tua vino: fragrantia vnguentis optimis. Oleum effusum nomen tuum: Ideo adolescentulæ dilexerunt te. Trahe me, post te curremus. Introduxit me Rex in cellaria sua; exultabimus, & lætabimur in te memores vberũ tuorũ super vinum: recti diligunt te. Nigra sum, sed formosa, filiæ Hierusalem, sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis. Nolite me considerare, quia fusca sum: quia decolorauit me Sol. Filij matris meæ pugnauerunt contra me, posuerunt me custodem in vineis: vineam meã non custodiui. Indica mihi quem diligit anima mea, vbi pascas, vbi cubes in meridie, ne vagari incipiam post greges sodalium tuorum. Si ignoras te, o pulcherrima inter mulieres, egredere, & abi post vestigia gregum tuorum, & pasce hœdos tuos iuxta taberna-

cula

cula pastorum. Equitatui meo in curribus Pharaonis assimilaui te, amica mea. Pulchræ sunt genæ tuæ, sicut turturis: collum tuum sicut monilia. Murenulas aureas faciemus tibi, vermiculatas argento. Dum esset Rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum. Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi inter vbera mea commorabitur. Botrus cypri dilectus meus mihi, in vineis engaddi. Ecce tu pulchra es, amica mea: ecce tu pulchra es: oculi tui columbarum. Ecce tu pulcher es, dilecte mi, & decorus. Lectulus noster floridus, tigna domorum nostrarum cedrina, laquearia nostra Cypressina.

EXPLANATIO.

RIVS de exteriore sententia dicam, posteriùs interiorem, & veram persequar. Igitur, vt dixi, hic inducuntur in speciem pastores duo, vir, & fœmina, &

inter se amantes, & inuicem à se distra-
cti: qua ex distractione, mœrore, atque
desiderio malè affecta fœmina, langue-
re fingitur, itaque dicere: *Osculetur me osculo oris sui.* Videlicet, sociæ vina illi, atque vnguenta adferebant, quò eorum vel odore, vel haustu fugientem animã reuocaret: quæ illa respuens dicit: *Osculetur me osculo oris sui.* Quasi ita diceret: Amouete ista hinc, atque auferte, nihil enim ad me morbo liberandum ista faciunt. Desiderio viri mei langueo: nec, nisi eo viso, morbo liberari possum. Adsit ille modò; mihique suauiorum suorum aliquid impertiatur, id mihi ad sanitatẽ recuperandã satis erit: nec, præter id, quidquam erit satis. Itaque: *Osculetur me osculo oris sui.* Hebraicè מנשיקות Minesicoth, id est de, vel ex osculis, hoc est, vno, aut altero osculo, atque adeò nonnullis osculis. Non enim, inquit, multa millia basiorum deposco: vel vno aut altero illius osculo iam penè amissam vi-

tam

tam recuperabo. Ducta est autem hæc omnis oratio non solum ex affectu, sensuque amantium, sed etiam ex natura ipsa rerum. Nam amantium animi non tam secum ipsi, quā cum ijs, quos amāt, " versantur: quoque longiùs ab illis absunt, eò magis à se, & à suis corporibus discedunt: minusque vim suam illis impertiuntur, ex quo corpora ipsa macie attenuantur, pallentque, ac viribus animi destituta languent. Qui languor corporis quoniam ex absentia, & aberratione, vt ita dicam, animi totus oritur, ideò corpora ipsa naturæ tacito sensu, suoq; nutu reuocare ad se animum suū cupiunt. Is autem cum eo, quem amat, versatur, & apud illum habitat. Auent igitur eodem naturæ inductu amicos videre, arcteque complecti, & id animi sui, quod intra illos est, haurire quoquo modo possint, & ad se transferre. Quod quoniam iungendis osculis, animaque legenda videtur maximè posse effici, ex

eo fit, vt in amore tanta fit diſſuauiandi vel cupiditas, vel voluptas. Lãguet itaq; ſponſa ex amore: cuius languoris medicina omnis in deoſculatione ſita eſt. Rectè igitur id vnum flagitat, dicens: *Oſculetur me oſculo oris ſui.* Rectèque cętera fomenta, vina, flores, vnguenta à ſuis ſibi oblata aſpernatur, aut certè aſpernari fingitur. Quare etiam adiecit: *Quia meliora ſunt vbera tua vino.* aut, vt alij; *Amores tui*: Quoniam verbum Hebraicum ad vtrunque eſt anceps: quanquam & ipſa vbera pro amoribus in ſacris literis tranſlatè ponuntur. Et quod ſequitur: *Fragrantia vnguentis optimis.* Non ſolùm, inquit, vino præſtant, ſed vnguentis excellunt. Nec adeo cuiuſquam animum ita aut vinum exhilarat, aut vnguentorum odor oblectat, atque ipſa viri mei amore, atque blanditijs reficior, atque confirmor. Sed qnod vetus interpres poſuit: *Fragrantia vnguentis optimis.* Alij ex Hebræo non admodum di-

Prou. 7.

uerſo

erſo ſenſu vertunt: *Odori vnguentorum.*
ſt enim præciſè dictum, & cum admi-
ationis ſignificatione quadam, quod
a commodè: Porrò fragrantiam vn-
uentorum. Deeſt autem: Quis dicẽdo
ſſequatur, vt explicet? Ac ſi dicat: Amo
es quidem tui vino quantumvis gene-
oſo præſtantiores ſunt. Nam de odore,
uem vnguẽta, quibus es delibutus, ſpi-
ant, quid attinet dicere? Nam: *Oleum ef-*
uſum nomen tuum. Tã benè, inquit, oles,
t non odoratus modò, ſed vnguẽtum
pſum, ipſeque bonus odor dicare, atq;
ominêre. Nota eſt figura loquendi, cũ
d alicuius in aliquo genere præſtãtiam
eclarandam, illi nomẽ tribuimus, eius
pſius rei, in qua excellere dicitur. Sicut
Chriſtus dominus Simonem, Apoſtolo
ũ principẽ, & Eccleſiæ firmamẽtũ futu
ũ, non aut ſaxeum, aut de petra natum,
ed Cephã Hebraica voce appellauit, id *Matt. 16.*
ſt, ſaxũ ipſum, atq; petrã. Quòd autem,
leũ, hoc loco Hebræi vocant, id Latini,
vnguen-

vnguenta nominant. Ea autem sunt è floribus, herbisve, aut manu expreſsi, aut igne eliciti, aut sua sponte fluentes, aut alio quouis modo confecti liquidi odores. Quod verò additur: *Effusum.* Epitasin habet odoris longè, làtèque fragrantis, vt sponsus non modo dicatur ipse odor, sed latè fragrans, & ad omneis parteis permeans odor. Nam vnguenta, cùm recluso eo, in quo sunt, vasculo, effunduntur, tum maximè ex se odorem emittunt. Sequitur: *Ideo adoleſcentulæ dilexerunt te.* Amplificat, quod de odore sponsi dixerat. Nam eò fit, inquit, vt omnium adoleſcentularum fœminarum amorem colligas: omnibus charus, & iucundus sis. Quæ oratio ex media vitæ consuetudine expreſſa eſt. Nam omnes fœminæ, & maximè puellæ, huiusmodi odorum, atque mundiciarum sunt natura cupidiores. Atque, vt mihi quidem videtur, Salomon pudori, atque decori seruit, cùm Sponsæ tribuit iſta verba: nimirum:

mirum: *Ideo adolescentulæ dilexerunt te.* Nam his illa occurrit, tacitis aliorum iudicijs, seque tacitè purgat. Videbat enim fieri posse, sibi vt crimini daretur, quòd virum suum ad oscula, & amplexus, pręter id, quod pudicam decebat, petulantiùs inuitasset. Id ergò auditorum cogitationibus sibi obiectum, & quanuis re falsum, tamen in speciem satis probabile, & à proba fœmina haud quaquam contemnendum crimen omni ratione diluit. Nam & huc pertinet, quòd Sponsum nominauit suprà, oleum effusum, dicēs: *Oleum effusum nomen tuum.* vt quò maiorem boni vim in sponso videremus, eò minus miraremûr ipsam præ amore penè sui obliuisci. Et nunc idem agit, cùm dicit: *Ideo adolescentulæ dilexerunt te.* Quis enim nō concedat illi: quæ viri sui suauissimos erat experta mores, ipsum vt effusissimè diligat: cùm videat eundem certatim diligi à puellis omnibus, ad quas modò odor illius aliquis

perue-

perueniſſet? *Trahe me, poſt te curremus.* Et hoc ad amorem amplificandum valet, ſicuti ſuperiora omnia. Nam primùm his verbis docet, ſe amore ità languere, vt ſuis ipſa pedibus conſiſtere nequeat. Deinde demonſtrat, ſic ſe ab eodem amore affici, ſicque incendi, atque inflamari viri ſui deſiderio, vt quamuis languido, & imbecillo corpore, ipſum vel currentem ſequutura ſit. Languor quippè iſte corporis, & in languidò corpore ardens iſtud ſtudium ſponſum inſequendi, & ab amore effecta ſunt, & ſunt ipſa eximij cuiuſdam amoris illuſtria argumenta. *Introduxit me Rex in cellaria ſua: exultabimus, & lætabimur in te, memores vberum tuorum ſuper vinum: rectè diligunt te.* Commemorat ſe compotem eſſe factam eius ipſius, cuius deſiderio ardebat. Non quòd re ipſa compos effecta fuerit, ſed quòd rei deſideratæ imago, quæ illius animo obuerſabatur, efficiebat, vt futura, & optata

bona

bona pro præſentibus haberet: ex deſiderantium videlicet more, atque affectu. *Introduxit*, inquit, id eſt, introducet, ex proprietate ſermonis Hebraici: in quo ſæpe præterita pro futuris ponuntur ad ſignificandum eorum, vel quæ prædicuntur certos euentus, vel quæ deſiderantur, non fruſtrandos fineis. *Rex*. Perſonæ, quam agit oblita, regem illum vocat ex Hebræorum item loquendi conſuetudine, qui in amore huiuſmodi appellationibus vtuntur, mi frater, mi rex. *In cellaria ſua*. id eſt, in intimas ædeis: aptum, ſcilicet, ad amori vacandum locum: ex quo exiſtit, quod ſequitur: *Exultabimus, & lætabimur in te*. Quibus verbis ſignificatur lætitię genus quoddã eximiũ, è mutuo amantiũ colloquio, & congreſſu exortũ: non illud quidé caducũ, & leue: ſed ſtabile, & manés, ſuiq; memoriã in animo impreſſam relinqués. Et idcircò addidit: *Memores vberũ tuorũ*. id eſt, amorũ tuorũ *ſuper vinum*. Ieré. 22.

Atque

Atque eius,inquit,gaudij, atque lætitiæ, quam è tuo congreſſu perceptura ſum: quæque omni ſuauitate ſuauior, & iucundior futura mihi eſt, dulciſsima memoria hærebit pectori meo ſemper. Id quod nemo mirabitur eorum, quibus tu propiùs es cognitus. Nemo,inquam, eorum,quibus tua ſuauitas morum,tua que præſtans virtus nota ſit. Te, enim *recti diligunt*,aut,quemadmodum in Hebræo dicitur,*rectitudines diligunt.* Te gratiæ,te omnes lepores circunſtant: quidquid aut à fortuna optabile, aut ab induſtria præſtans,aut à natura excellens ineſſe in homine poteſt,omnis laus, omne decus egregia omnis, & diuina indoles in te vno elucent:nec elucent modò,ſed eluxerunt ſemper. Nam præteriti temporis voce dicitur,*Dilexerunt te.* quaſi ita dicat: Non aduentitia hæc tua eſt,aut recens, ſed à puero inolita, & innata virtus. Quamquam hic verſiculus,etſi optimè ille quidem à Hieronymo ex Hebræo

ræo in Latinum sermonem expressus
t, tamen potest; quoniam Hebraica
oc loco ad plures sententias sunt ami-
gua, alio modo non incommodè ver-
: isto scilicet, memorabimur: seu po-
us, in memoriã reuocabimus. Id enim
roprie sonat נזכירה Nazchira. Igitur
n memoriam reuocabimus: & distin-
tione hic adhibita: Amores tui præ vi-
io; hoc est, vino sunt magis optabiles:
uia recti, seu rectitudines, diligunt te.
ta vt tota ista oratio tribus articulis con-
tet, in quorum primo (nam duo reliqui
perspicuam habent sententiam.) Itaq;
n horum primo, quamuis breuiter &
præcisè posito (qualia sunt ferè omnia,
quæ amantes dicunt) quiddam contí-
netur, valde illis familiare. Nam qui in-
ter se amant, quoties id euenit, vt ex in-
teruallo se aspiciant, post illa, quæ in pri-
mo congressu dici solent, protinus subij-
ciunt, atque exponunt vterque alteri
ea, quæcunque ipsis dum à se mutuò di-
stracti aberant, vel tristia, vel læta euene-

runt. Itaq; quoniã posuerat id, quod certa spe perceperat futurũ, suũ vt sposũm aliquãdo videret, subijcit protinus, quæ hos amantiũ cõgressus natura sequitur, cõmemoratione illã mutui, erga se animi, atq; sensus. Ideoq; dixit, cõmentabimur, siue in memoriam reuocabimus, quas scilicet molestias inuicem distracti pertulerimus, qui æstus animorũ nostrorũ fuerint, quantoq; laborauerimus tũ desiderio, tũ metu. Sequitur: *Nigra sum, sed formosa filiæ Hierusalem, sicut tabernacula Cedar: sicut pelles Salomonis.* Ad cætera, quæ de hac fœmina, cuius sub ficta persona vera res agitur dicta sunt, illud nũc adijciamus: facie illã quidem perliberali fuisse dici, cæterũ sub nigro colore, quales fere esse solẽt omnes, quæ ruri vitã degunt fœminæ: igitur quia se talẽ agnoscebat, ne quis fortè putaret, se in eo quod de sponsi sui erga ipsam amore iactabat, credula spe, atque inani decipi, nec vero credibile esse, vt eo colore fœminã quisquã tã ardenter amaret: vtq; ne sui iacta

ione, atq; fiducia ista, risum cuipiã mo-
ueret: propterea his aliorũ de se iudicijs
occupatione occurrẽs, & colorẽ suũ pur-
gãs docet, cũ ea coloris culpa egregium
formæ decus, cæterarumq; sui corporis
partiũ venustatẽ cõpensari deberi: sibiq;
vsu venire idem, quod tabernaculis Ara
bũ, quos sacræ literæ Cedar appellant, à
Cedar Ismaelis filio, eius gentis authore:
qui Arabes quia subinde domicilia, atq;
sedes mutãt, vaganturq; semper, tẽtorijs
plurimũ vtuntur. Ergo sibi accidere ait
quod Nomadũ tabernaculis: talemq; se
esse qualia ea tentoria sunt, quibus in ca-
stris reges vti solẽt: quorũ quidẽ tẽtorio
rũ ea pars quę imbri, atq; soli exponitur
coriacea ferè est, quò cœli iniurias perfer
re melius, atq; facilius posit: at interior
altera opere Babylonico picta, tũ multo
auro distincta, multisq; gẽmis; cõtuẽtiũ
oculos perstringit, & splẽdore, & specie:
atq; quẽadmodũ nemo sanus ea ex exte
riore specie despiciat, sic se ait à suo spon
so ex vno colore, nequaquam pendi: ma

gisq; ipsum reliqua totius corporis pulchritudine allici, quam deterreri nigrore. Qua in re Salomon mirè expressit fœminarum ingenium, quæ si quid in ipsis est, quod amatorum oculos possit offendere, id solicitè occultant, aut si occultare nequeunt studiosè, & accuratè defendunt, quod ipsum planius fit ex eo quod sequitur. *Nolite me considerare, quia fusca sum: quia decolorauit me sol; filij matris meæ pugnauerunt contra me, posuerunt me custodem in vineis: vineam meam non custodiui.* Nam defendisse satis colorem suũ superiori oratione videri poterat, & cũ hac leui nota reliquam formæ elegantiam compensasse, satisque aliorum suspicionibus occurrisse pulchritudinis suæ commemoratione, & expositione illa. Sed quod alijs satis est, ipsi non est satis, satis vt appareat quid illam mordeat. Itaque vrget idem, & hanc sui coloris quasi maculã eluere studens affirmat, id quidquid est mali, non innatum malum esse, & eiusmodi, quod deleri nequeat

sed

d dum ruri in custodiendo agro occu-
atur, & solem nuda facie excipit, id con
raxisse dicit: additque tali vitæ generi,
on tam sponte sua vacasse se, quam in-
uria suorum: in quo præclarè à Salomo
ne seruatum est personæ decorum. Ni-
il enim, quæ rusticam vitam ageret, cur
nigra esset, causari poterat aut verosimi-
ius, aut suæ personæ magis aptum, quã
i se sole perustam diceret. *Indica mihi quem diligit anima mea, vbi pascas, vbi cubes in meridie, ne vagari incipiam post greges sodalium tuorum.* Redit tantisper dum colo
rem defendit intermissus amor, atque
ex interuallo, vt fit, redit intentior. Nam
dilationis iam, atque moræ impatiens
sponsa continere se ipsam domi diutius
nequit, & morantem sponsum expectare:
ipsa potius illum quærere statuit. In
quo amoris vis declaratur, cuius est is ar
dor, vt quæri se, aut rogari ab alio mini-
mè postulet, sed occurrat ipse potius, sua
que sponte se amicis offerat iniussus, &
inuocatus. Quare sponsa quanuis sibi,

& languenti; & perblandè ipsum vocanti, néque sui videndi copiam sponsus fecerat, neque responsum reddiderat vllum, non tamen ob id, aut irata ab amãdo desistit, aut sibi factam iniuriam queritur, aut de pristino suo amore remittit aliquid, imò hoc acrius ad amãdum accenditur: itaque omnia àccipiens in bonam partem; nec vero illud saltem secũ reputans decere se, vt pote fœminã, conueniri à viro potius, quàm virum ipsam conuenire: tantum cognoscere auet, qui bus ille in locis versetur: nam periculum esse ait, si locorum ignoratione in aliorum pastorum caulas errore fortasse inciderit, ne pudori suo videatur parùm cautè consuluisse. Quanquam hæc sponsæ oratio variè accipi potest: vno modo quasi ea purgare se apud sponsum velit, de cessatione sua, quod illum hactenus sequuta non fuerit: non id culpa sua factum dicens, sed ignoratione locorum, in quibus ille versabatur: quasi ita dicat. Vtinam, aut tu id mihi renuntiasses, aut

 per

er me ipsa sciissem, quibus in locis versa
ere iam diu est, quod vnà tecum essem.
Quare quod me hactenus domi conti-
neo, nec te sequor, atque conuenio non
desidiæ deputare debes, sed ignorationi:
timeo enim, ne si ignara loci in quo es, te
quæsitum eam, & tempus inaniter con-
teram, & risum moueam cæteris pasto-
ribus sodalibus tuis, in quos fortasse in-
cidam errore viæ. Altero modo, quem
magis probo, vt hæc oratio ab animo
tam longas moras non ferente profici-
scatur, contineatque non tam purgatio
nem desidiæ aliquam (huius enim ne co
lor quidem in tali, tamque ardenter vi-
rum amante fœmina hærere vllus pote-
rat) quam votum, & desiderium eò ve-
niendi, quo suus esset vir: & vbi terrarũ
ageret, ob id ipsum, cognoscẽdi. Nec ve-
ro quis miretur, aut absurdum putet, ab
eo qui abesse fingitur, id quærere spon-
sam: nam qui amant dulci quodã, & ex
amore ducto errore cæci, quid rerũ natu
ra ferat sæpè parũ attendunt. Itaq; quos

diligunt videre eos,& præsentes alloqui sibi videntur: iam eosdem quærunt absentes, nec vbi gentium sint rogati possunt dicere, scire tamen valde cupiunt. Iam illos qui absunt,& à quibus magnis locorum spatijs diuisi sunt percontantur,& rogant, multaque huiusmodi, & dicunt, & faciunt re quidem absurda, amori tamen conuenientia, atque apta, quo ex more hæc omnis oratio ducta est. Simul enim eadem, & absentem suspirat virum; & alloquitur præsentem, & à quo voces suas audiri non posse videt, ab eo petit vt sibi roganti respondeat, seque doceat ea pascua, in quibus versatur, quò sine aberratione, sineq; pudoris aliqua iactura celerrimè ad ipsum veniat. Vnde sequitur. *Ne vagari incipiam post greges sodalium tuorum.* Id autem est, ne dũ locorũ ignara te requiro, aberrẽ per diuersa loca, atque aliũ ex alio de te rogans, omnes sodalium tuorum caulas circumeam cum dedecore, & probro. Iam quod Latinus interpres vertit

tit vagari,& in Hebræo est עטיה Hotiaa anceps verbum est,quo & vagari,& pallio tegi Hebręi significant:quare alij vertunt, ne sim cooperta, & pallio amicta apud greges sodalium tuorum. Coopertàm autem cum dicunt, meretricẽ intelligi volunt, ex cultu quo meretrices eo tempore vti solitas legimus. nam quæ corpus vulgabant suum, pallio amictæ, & capite inuoluto, in biuijs, aut alijs id genus locis,quò commeabant frequentes viri, residentes virorum ad se aditus præstolabantur. quod Thamar fecisse dicitur, quæ tali cultu scortum mentita Iudæ socero suo imposuit. Igitur siue hoc, siue illo modo, timet sponsa, aut aberrationem, aut probrum, aut certè vtrumque,& probrum, & aberrationẽ. Atque hactenus illa: nam quæ sequuntur sponsi sunt, qui rogatus iam adesse fingitur, atque ita dicere. *Si ignoras te, o pulcherrima inter mulieres, egredere, & abi post vestigia gregum tuorum, & pasce hœdos tuos iuxta tabernacula pastorum.* De quo postre- *Gene. 38.*

poſtremo loco rogatus fuerat ſponſus ad id primo loco reſpondens tradit ſpóſæ facillimam rationem ſui inueniendi: ea autem eſt, vt hœdos, quos lacte depulſos domi incluſos reliquiſſe, vti paſtores facere ſolent, fingamus neceſſe eſt, ipſa ducteт in paſcua. Etenim illi naturę inductu veſtigia matrum agnoſcent, eaque ſequentes ſe ad illas conferent, id eſt, ad ea loca peruenient, in quibus ipſe ſponſus paſcit reliquum gregem. *Si ignoras te*, illud, te, abũdat ex proprietate ſermonis Hebraici, nec vim accuſandi habet, ſed nominandi magis. Hiſpanè aptè diceretur, Si no te lo ſabes: Non enim ſponſam ille arguit, quod ſe ipſa ignoret, nec illi rationem tradit qua ſe ipſa agnoſcat. Nam id quàm ab huius loci ſententia ſit alienum, ſeries ipſa rerum ſuperiùs memoratarum abũde docet. Quo tantum loco ſponſus cum grege eſſet, ſe id ignorare ſponſa dicebat, non quæ, aut qualis ipſa eſſet addubitabat. ad id igitur ei reſpondit, dicens. *Si ignoras*

ras te egredere, & abi post vestigia gregum tuorum. Id est, si tu quibus in locis ipse verser ignoras, egredere post vestigia gregum tuorum. Quanquam & possit fortasse hoc isto modo dispungi: si ignoras, te ò pulcherrima inter mulieres, egredere, vt sit, te egredere, vt alibi gaudet se tellus, & apud Ciceronem se emergit, & Poeta. Diuersi se erumpunt radij. Porrò Hebraicum עקב Haquab, hoc loco plantæ extrema pars est ea quæ calcaneo proxima, impressaque pulueri vestigium efficit. Egredi verò post vestigia hœdorum, quod hic dicit, illorum est vestigia legere, ac ipsos ponè sequi. *Et pasces hœdos tuos iuxta tabernacula pastorum.* Nam inquit, eos tu si sequaris eo peruenies, quo ipsos naturæ inductus, & matrum amor perducet, ibique eos pasces, vbi ego reliquum omne pecus pasco, id est, ad me, id quod vnum optas, sine errore peruenies, & addit. *Equitatui meo in curribus Pharaonis assimilaui te, amica mea.*

Ipso

Ipſo primo ſponſæ, ac deſiderato aſpe-ctu delectatus ſponſus, & amore incen-ſus in hæc verba erupiſſe aptè fingitur. *Equitatui meo.* Ad verbum *Equæ meæ.* Præſtant equi inter omnia animantia apta membrorum, & totius corporis compoſitione, atque figura, ineſtque illis elegans quiddam, atque generoſum, idque cum molli flexu crurum, tum elatione ceruicis, oculorumque alacritate, tum ſpiritu ipſo, atque hinnitu præ ſe ferunt: quæ eadem in equabus, quàm in equis ſpecioſiora ſunt. Valet ergo hęc ab equabus ducta ſimilitudo ad declarandum liberale illud, & ingenuum, & elegans, quod elucebat in ſponſæ facie, atq; corpore. Nec verò id nouum, aut abſurdũ eſt elegantem fœminam adoleſcentem præſertim, & viri expertem equæ aſsimilari: notum namque eſt illud Lyrici,

Quæ velut latis equa trima campis
Ludit exultim metuitque tangi.

In curribus Pharaonis. Id eſt, aduectis ex AEgypto ex regum eius gentis nota appella-

pellatione ipſam gentem ſignificãs. Nominat autem currus AEgyptios potiſsimum, quia AEgyptij currus ea tempeſtate propter eorum egregium artificium habebantur in pretio. ad hæc alebantur in AEgypto ad vehendos currus equi pulcherrimi. Conſtat autem ex lib. Regum Salomonẽ mijs, cùm equis, tum curribus abundaſſe. Sed recedit à paſtoris perſona, quam induxit, cùm equos, & currus commemorat: recedit ſanè, ſed vt, quod ſępius in hoc carmine animaduerti debet, id nunc ſemel dicamus, Salomon quanuis plurimum hic ſub paſtoris perſona loquatur, tamen interdum perſonam exuit, idque hoc loco facit: nam curru, equiſque iugalibus inuehi, regij potius, quam paſtoralis moris eſt. Nec verò vnus Salomon hanc in ſcribendo rationem tenuit, omnes potius ſcriptores quicunque probati, atque elegantes habentur, idem faciunt in allegoria, eamque variant, atque diſtingũt iſto modo, vel vt ſatietati occurrant, quam perpe-

3. li. Reg. capi. 10.

perpetuus verborum tranſlatè poſitorum vſus afferret, vel vt orationi inferāt aliquid luminis: ſeque ipſi interpretentur. Sic ille cum exorſus fuiſſet ita,

Non dum ſubacta ferre iugum valet
ceruice, nondum munia comparis æquare.

Addidiſſetque

Circa virenteis eſt animus tuæ
campos iuuencæ, nunc fluuijs grauem
ſolantis æſtum, nunc in vdo
ludere cum vitulis ſalicto
Prægeſtientis:

Poſtea citra figuram.

--iam proterua
Fronte petet Lalage maritum.

Et Virgilius Iulij dictatoris necem in Daphnidis perſona deplorans, cùm perſonæ decorum ſeruaſſet ferè in omnibus, in illo tamen,

Daphnis & Armenias curru ſubiūgere tigres
Inſtituit, Daphnis thyrſos inducere Baccho.

Receſsit à decoro: propriè enim, & literatè poſuit, quòd à Cæſare, quo de agebat, factum eſt. Is enim ſacra Liberi pa-

tris

patris è Armenia Romam tranſtuliſſe dicitur. Idem vbi apum prælia, atque mores, ducta à re militari, & Romanorum acie, atque caſtris tranſlatione perſequitur, alternis propè verſibus nunc in metaphora inſiſtit, nunc propriè loquitur, tranſlatè illud

—namque morantes.
Martius ille æris rauci canor increpat & vox
Auditur, fractos ſonitus imitata tubarum.

Literatè, quod ſequitur.

—trepidæ inter ſe coeunt penniſq; coruſcāt.

Rurſus tranſlatè,

Et circa regem, atq; ipſa ad prætoria denſæ
miſcentur.

Propriè porrò

—concurritur æthere in alto
Fit ſonitus magnū miſtæ glomerātur in orbē.

Sine metaphora illud

Nec vero à ſtabulis pluuia impēdente recedūt
Longius, aut credūt cælo aduentātibus Euris.

Redit ad inſtitūtam allegoriam

Sed circum tutæ ſub mœnibus vrbis aquātur.
Excurſuſquè breues tentant—

Sed,

Chryso. in c. 6. Esai. Sed, vt hos omittam, sacri profecto scriptores, id quod magnus ille Chrysostomus verè animaduertit, quoties allegorias adhibent (adhibent autem illas sæpissimè) nullus enim tropus in sacris literis est allegoria crebrior, eas aut interpretantur ipsi, aut ita distingunt proprijs notis earum rerum, de quibus verè agunt, itaque temperant, vt prudens lector facilè assequatur, quæ sit earum sententia, atque vis. Quod vt doceam, exempla nonnulla proferam. Interpretantur ipsi, *Esai. 5.* vt Esaias in illa vineæ allegoria. Nam eã postquam perfecit, omnibus artis, & ingenij coloribus adhibita breui interpretatione, è vestigio ipsam declarauit dicens; Vinea domini domus Israel est, & *Ezech. 17* vir Iuda germen eius. Et Ezechiel vates similiter quod de gemina aquila, deque vinea ab altera illarum consita, versus alteram autem sarmenta emittente, miris allegorijs inuoluit, reserauit, & aperuit mox his verbis: Nescitis quid ista significent. Ecce veniet Rex Babyloniæ in

in Hierusalem,& quæ sequuntur. Distin gunt etiam eas allegorias interdum proprijs notis rerum, de quibus verè agitur, ne quis aut dubitandi, aut ineptè interpretandi locus relinquatur, earumque allegoriarum plura sunt exempla, sed illud est in primis nobile, quod est apud Ezechielem, quo loco populi Israëlitici ingratum aduersus Deum animũ, & impios mores vates describens, fœminam quandam inducit, in eum qui se ab infan tia aluerat, & adultam vxorem duxerat, & præterea affecerat multis, ac magnis beneficijs ingratã, & infidelem. Nã cum acõmodatè ad personam inductam, alle goriceq; dixisset. In die ortus tui non est præcisus vmbilicus tuus, & aqua non es lota, neq; sale salita, & paulò infra. Et trãsiens per te vidi te cõculcatam in sangui ne tuo, & dixi tibi cum esses in sanguine tuo, dixi, inquam, tibi in sanguine tuo viue. Citra allegoriam adiecit. Et multiplicatã quasi germen agri dedi te, & multiplicata es. Et statim ad allegoriam rediẽs. *Ezech. 16*

Grandis, inquit, effecta es, & peruenisti ad mundum muliebrem: vbera tua intumuerũt, & pilus tuus germinauit, & eras nuda. Tũ illa. Et vestiui te discoloribus. Deinde velut oblitus personæ fœmineæ addidit. Profecisti in regnũ, & egressum est nomen tuũ in gentes. Rursus allegoricè. Et habens fiduciam in pulchritudine tua fornicata es, & exposuisti fornicationes tuas omni trãseunti. Iterum propriè: De auro meo, & argẽto meo quod dedi tibi fecisti tibi imagines masculas. Sicq; ad extremũ vsq; ex vtroq; genere figurato, & proprio orationẽ suam temperat.

Prou. 5. Item in prouerbijs Salomon, ad illa quæ figuratè dixerat: Bibe aquam de cisterna tua, & fluenta putei tui, & habeto eas solus, ne sint alieni participes tui, & sit vena tua benedicta. Propriè, & literatè addidit, id ex quo facilè intelligeremus, quid illis tropis occultè, & verecundè significaretur. Itaq; ait. Lætare cũ muliere adolescentiæ tuę, cerua charissima, & gratissimus hinnulus, vbera illius inebrient te

omni

omni tempore, & in amore illius delectare iugiter. Sed exemplorum modus iam sit, eoque reuertamur vnde digressi sumus. *Pulchræ sunt genæ tuæ, sicut turturis: collum tuũ sicut monilia.* Perseuerat in laudando sponsæ formam non solùm naturali, & suo bono præstantem, sed etiam cultu ipsô commendabiliorem redditam, quod ipsum elegantis formæ argumentum est. Nam quæ forma excellunt fœminæ, & incultæ placent, & cultæ nitent; quod contra accidit inconcinnis, & deformibus. Quanquam hoc loco כ & ב Hebraicorum elementorum similitudo causam variç interpretationis attulit; alijs ita transferentibus, pulchræ sunt genæ tuæ sicut turturis, alijs in turturibus, sed vtrouis modo se habeat ista res, illud certum est, mũdi muliebris partes quasdam, & certi generis fœminea ornamẽta his nominibus turturum, & monilium significari, quæ autẽ illa, aut qualia sint explicare non est facile: nam quidã Hebraicum תור Thor, quod vetus inter

pres turtur vertit, catenulas ex auro pertenues esse voluit: quidã per exiguas gemmas, plures vno filo insertas, quidam sigilla per exigua turturum ex auro, argentove sciitè facta. Memoria teneo signa fœminarũ perantiqua vidisse me, quorũ capiti inerat mitra cætera ad græcũ morem efficta, nisi quod à mitræ margine, ab ea parte marginis, quæ tempora attingit, fila per plura ducebantur, quæ ad genas vsq; pertinebãt. Quod ornaméti genus nõ solũ est perantiquũ, sed Palæstinis id, atq; Syris fœminis olim fuisse vsitatũ ex eo conijcio, quod Arabes, qui nostra tẽpestate Africam obtinent, plurimũ vtuntur ijs, siue filis, siue licijs, non solũ in penulis, quas è lana, & serico conficiunt ad imbres arcẽdos, sed etiam in tyaris lineis, & prælongis, quas multiplici flexu capiti circundant. Verosimile est autẽ isthæc mitræ marginibus fila pendentia, è lino intorto vulgò fieri solita, ditiores verò, & nobiliores fœminas aurea illa gestasse, aut pro illis vsas fuisse tenuibus

bus

bus ex auro catenulis, aut margaritarum item tenuium, & filo insertarum pluribus ordinibus, quorum ad extrema addita essent sigilla turturum aurea, & per exigua, idq; ornamentũ vocari Hebræis חורים Thorim multitudinis numero. Hæc cũ scribebã, didici à quodã Arabe, cuius vtebar opera idẽ quod egò coniectura ex antiquis signis descripsi fœminei capitis ornamentũ, aut certè illi valdè simile; nunc in vsu esse Arabibus fœminis, vocariq; ab illis patria lingua Humalhazen. Esse autem vittam lineã acu pictã longam octo digitos, latã tres: eius ab altero margine duci plures ordines filo insertorum, aut orbiculorum aureorum, aut margaritarũ tenuium, aut mixtim vtrorumque: eã vittam cæteris, quibus capita ornant, Arabes fœminas superaddere solere, religareque arcto modo, ita vt margaritarum ordines illi, qui è vitta pendent ad cilia fere pertineant, & fronti atque temporibus inuolitent. Atque hæc de turturibus. Monilia por-

rò quæ Latinus interpres vertit, & Hebraicè חרוזים Haruzim dicuntur nomẽ, vt quidam volunt permutatione vnius literæ à ארז Haraz deductum, è cedro torno elaborati minutissimi globuli perforati, & filo iuncti, quibus pro torquibus vtuntur fœminæ, esse dicuntur, ij nunc, vel è corallo, hebenove, vel è gagatis minutissimis fragmentis fiunt. Id igitur colli ornamentum, hoc loco cedri multitudinis numero appellatur: simili figura, atque in Hispano sermone idem ipsum ornamentum vocitatur. Los corales, Los azauaches. Sunt etiã nonnulli, qui id nomen à verbo חרז Haraz quod attenuare significat deduci volunt, sonareque dicũt Haruzim attenuata, aut minuta, vocari verò ea ornamenta attenuata, propter exiguitatẽ, & tenuitatem earum partiũ ex quibus cõstant. Sequitur. *Murenulas aureas faciemus tibi; vermiculatas argento.* Quod superius turtures hic murenulas vertit: nam in Hebræo vtrobique תורים Thorim legitur. Ex quo intelli-

telli-

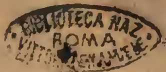
telligitur, vel ipso Hieronymo teste, turtures muliebre ornamentũ esse, *Murenulas aureas*. Quoniã, vt video, inquit, genis tuis, atque ori decus addunt ista ornamẽta: iam ea tibi ex auro atque argẽto faciẽda curabo, quo eis, & libentiùs vtare, & ornere magis. Atq; hæc sponsus. Cui spõsa. *Dum esset Rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum.* Alternis prope versibus sibi inuicem respondent; & amore certãt inter se: idq; iure faciunt. Est enim turpe in amore vinci. Ergo remunerat sponsum nardo, vel potiùs promittit se remuneraturam, pro turturibus aureis, quas ab eo dono acceptura erat. At qui vt virorũ est, aurũ dare amicæ, quo se ornet, sic fœminarum, vnguentis imbuere amatores suos, officiosasq;, & amãtes erga ipsos se ostẽdere; hoc præcipuè officij genere. Aptè igitur Salomõ vtriq; personæ dedit, quod vtriusque erat maximè proprium: *In accubitu suo.* Hebraicæ מסב Mesab quod orbẽ, aut circuitũ sonat. Accipitur autem hic pro triclinio, sic ab He

bræis appellato propterea quod antiqui cubantes,& thoris cubito innixi, atque in orbem positi, cibum capiebant. *Nardus mea.* De nardo Plinius, & Dioscorides: Huius radix odore præstat, è qua vnguentum suauissimi odoris olim conficiebatur, cuius Galenus meminit, de quo vnguento etiam ille. Quod tamen ... fuit

Nardi paruus onyx eliciet cadum. Id vnguentum Græci ναρδῖνον vocant. Hebræi autem eodé, quo fruticé ipsum nomine appellãt נרד Nered, *Nardus mea*: suã nominat propterea quod eo vnguento, ipsa, vt omnium suauissimo, & odoratissimo maximè delectaretur. *Dedit odorem suum.* à consequentibus ré notauit: perinde igitur est, ac si diceret in te, mi rex, cum discubueris effundam Nardi pyxidem: dabit tunc Nardus mea odorem suum, id est effundetur: nam vnguéta cum effunduntur tunc maximè emittunt ex se se odoris vim. Sed cur in conuiuio, & nó in cubiculo potius? quia seruit suæ gétis cósuetudini. Etenim Hebræis in more erat

quos

quos ad conuiuiũ vocabãt antequàm di
scumberetur, vel in ipso accubitu, vnguẽ
tis perfundere, maximè autẽ id faciebãt,
cum aut magistratum, aut superiorẽ ali-
quem inuitabant. Itaque apud Ioannem *Ioan.* 12.
Maria in caput domini Iesu in triclinio
sedẽtis nardi pretiosissimi vasculum in-
fudisse dicitur. Et Christus ipse apud Lu-
cam in 7. non sine tacita reprehensione
Simonis qui ipsum inuitauerat, & id offi
ciũ, vel fastu, vel negligentia prætermise
rat; huius moris meminit dicens: Oleo
caput meum non vnxisti: hæc autem vn
guento vnxit pedes meos. Sed addit. *Fa-
sciculus myrrhæ dilectus meus mihi inter vbe
ra mea commorabitur.* Proximè superiora
grati animi indicia erant, hæc autem te-
nerè amantem animum declarant. Non
solùm, inquit, vnguentis te perfundam
meis, quod qui non amant officio inter-
dum, & gratificandi studio, & patrio
more magis quàm charitate aliqua indu
cti faciunt: sed quantum amant fœmi-
næ rosam, quamque illis charum, & gra-

tum est è floribus corollas sibi, & fasciculos concinnare, quos ad nares admoueant, & suo sinu recondant: tam ipsa te, & præ oculis gero, & intra meum pectus verissimo amore recondo. Nam neque tu minus pulcher es quàm rosa, neque ego patêre rosæ sinus potius, quã tibi pectus meum volo. Ducta est autem omnis hæc oratio ex communi more adolescentularum fœminarum, quibus plurimus est, atque pergratus rosarum, atque florum vsus. Myrrhæ porrò fasciculus, qui dicitur, is è myrrhæ floribus atque folijs confectus, & concinnatus est intelligendus. Est enim myrrha humili stipite arbor in Arabia, & Syria maximè prouenìens, cuius flores, atque folia suaui odore sunt. Sequitur. *Botrus cypri dilectus meus, in vineis engaddi.* Eodẽ quo superiora sensu, etiam hæc dicuntur, nisi quod ipsa similitudinum geminatio, & eiusdem sententiæ repetitio ad amoris vim magis declarandam pertinet. Quid autem Copher sit, pro quo vetus

tus interpres Cyprum posuit, quid vineæ Engaddi, incertum sanè, quando vetustate cum rebus ipsis, multorum etiã nominum cognitio obliterata est. Itaque alij aliud. Vetus interpres Cyprum vertit. Cypri autem nomine arborem eam intelligit, cuius meminit Iosephus non Cyprum insulam, vt quidam arbitrantur: alij Caphuram esse putant: alij genus palmæ quoddam. Qua in dissensione valdè est verosimilis illorum sententia, qui Copher Hebræis dici volunt id arbustũ, è quo elicitur balsamũ, quod est viti simile. Idq; fit credibilius ex eo, quod additur. *In vineis engaddi.* Nam Engaddi vrbs est ad mare mortuũ, vt in lib. Iudic. scribitur, quo in loco vites quę ferunt balsamum maximè prouenire Iosephus est author. cap. 27. libri. 4. Iudaicæ captiuitatis. Ad hæc sponsus è vestigio respondet. *Ecce tu pulchra es amica mea: ecce tu pulchra.* Contentione non solùm laudandi studium accenditur, sed amor etiam ipse auctior efficitur: & quò plura

hi

hi coniuges inter se dicunt, eò plura dicere auent. Neque sibi ipsi satisfaciunt, mutuoque in aspectu defixi vtrique ab alro gratior semper ad oculos species venit: miranturque se inuicem magis, quò magis in se ipsi intuentur: qua ex admiratione ista sunt. *Ecce tu pulchra es amica mea, ecce tu pulchra.* Non solùm inquit, pulchrè ornata, vt ante dicebam, sed tu ipsa per te, & tua sponte pulchra; & qua ratione sibi ita videatur declarat dicens. *Oculi tui columbarum.* Meminit oculorũ in primis, quia in illos præcipuè aciem ipse oculorum suorum directam, & intentam habebat: & ex illorum luminibus dulce ad se transferebat lumen. Ad hæc quia hæc corporis pars magnũ momentum habet ad pulchritudinem in vtramque partem, idcirco commemorat oculos, vel solùm vel primũ. Etenim turpibus oculis nulla quamuis honesta facies placeat, pulchri autem, & gratè micantes ipsi per se commendare formam possunt. Columbæ autem, quarum meminit,

ninit, non Hiſpanæ, aut Italæ accipienlæ ſunt, quæ parum certè oculorum pulchritudine præſtant, ſed quas Syria, aut Palæſtina alit columbas, ab ijs ſimilitudo iſta ducitur, quarum eſſe dicũtur formoſiſsimi oculi cum figura, tùm ſplendore. Sed ſponſa illi ſtatim. *Ecce tu pulcher es, dilecte mi, & decorus.* Sua illi verba reſignat, nec ſine corollario quidem, addidit enim, & decorus. Pulchritudo in membrorum corporis apta figura cũ quadam coloris ſuauitate conſiſtit; decor verò, & venuſtas, & dulcedo (nam omnia iſta Hebraico נעם Nahim ſignificantur) nó in partiũ figura modo, ſed in motu etiam, & ſermone, inq; habitu, cultu, aſpectu, ac omni denique actione cernitur, idque rectè concinnitas appellatur: concinnique, & apti, & ſalſi, qui eo præſtãt: cõtra qui carent, incõcinni, inepti, inſulſi. Atque vt pulchritudo ea, quę ex membrorum apta figura exiſtit, niſi hac concinnitate condiatur, inſulſa planè fit: ita cum ad eam hic ſal acceſsit, efficitur

citur eiusmodi, nihil vt ea fieri posſit cõditius. Præſtat igitur vtraque laude ſponſus, id eſt perfectè, & cumulatè pulcher eſt, idque ita ſponſæ videtur: quod magis declarant quæ ſequuntur. *Et lectulus noſter floridus, tigna domorum noſtrarum cedrina, laquearia noſtra cypreſſina.* Non ſolũ inquit tu pulcher es, ſed lectulus etiã noſter, noſtraque domus tota, à te pulchritudinem mutuantur: & ob id ipſum quia tua ſunt, florere mihi omnia videntur, atque aurea eſſe: quod ex amantium loquendi conſuetudine ductum eſt, vt cætera omnia. Quãquã etiã in eo quod de lectulo, & de eius amœnitate ſermonem hoc loco ſponſa infert, perſonę, vt videtur, ſeruit. Nam vt virum natura genuit ad exercitationem forenſem, & extraneam: ita mulieri domeſtica negotia curãda tradidit. Viro enim dedit vt ſub dio ſæpe maneret, vtque calores, atque frigora pateretur, iniret itinera, ſubiret certamina pro re tum priuata, tum publica. Mulieris autem operam ad do-

meſti-

cam diligentiam comparauit. Itaque inter cætera ad eius curam pertinere voluit, domus vt munda esset, ac sordibus vacans, vt abaci ornati, triclinia culta, omnia prænitentia, imprimis autem lecti strati perpulchrè. Nam is cultus viros inducit, ad id, vt domi libentius manere, atque esse velint. Illa certè cuius mentio fit in prouerbijs, eius ostentatione cultus virum ad secum vnà commorandum inuitat. *Prou. 7.* Atque hactenus verborum, quem diximus sonum persequuti sumus, & quasi in scæna res ageretur, suas cuique personæ voces dedimus, siue potiùs à Salomone datas sumus interpretati: iam sub ijs personis, & corporeorum amorum imaginibus, quid arcani, ac diuini lateat aggrediamur dicere pro eo quantum nobis Deus intelligentiæ, ac sermonis concesserit. Est enim magna res, & planè supra hominis vires, & denique eiusmodi, vt vix posit intelligi, nisi ab ijs, qui eam non tam doctoris alicuius voce,

quàm

quam ipsa re, & suaui amoris experimento à Deo didicerunt, de quorum numero non esse me, & fateor, & doleo. Sed qui nos in hanc scribendi, siue voluntatem, siue necessitatem induxit Deus, is, vti spero, scribentes adiuuabit, ea vt doceamus, quæ cum ipsi, cui vni gratum facere cupimus accepta, tum sanctæ Romanæ ecclesiæ, cui omnia nostra probari volumus, sint vtilia. Deo igitur auspice sic ordiamur.

EXPLANATIO.

Onstare video ferè inter omnes, in his personis effictos animi iusti amores, & expressam imaginem vitæ spiritualis declarari: amorem inquam Dei erga suos, ipsorũm itẽ erga Deum prona, & incensa studia: quę ex piè acta vita oriantur voluptates: quã sint dulcia virorum bonorum cum Deo colloquia, quam familiares congressus, aliaque item omnia, quæcunque pertinent

nent ad hanc vitæ rationem. Sed vtrum hic singulorum tantum, an communiter omnium bonorum ratio explicetur, id est, vtrum in hoc carmine declaretur amor Dei erga singulos bonos, an potius erga ipsum cœtum, & conuentum bonorum, quæ græco vocabulo ecclesia dicitur, in eo non omnes consentiũt; quanquam mea quidem sententia cur dissentiant causa nulla est: cum vtrunque non solum verum sit sed necesse sit esse. Nam & ratio totius semper ex partibus existit: & in natura ipsa, qualis est descriptio vniuersi, talis est ratio singulorum eius partium, proportione tamen cuiusque partis. Quare fateamur in his personis non ecclesiæ modo, sed cuiusli bet etiam pij, ac fidelis hominis imaginẽ inesse, & posse hoc diuinum carmen aptè referri ad vtrumq; genus. Id quod priscis, & nobilibus scriptoribus placuisse video, quorum vestigijs libenter insisto. Sed quemadmodum hos probo, ita illos probare nullo modo pos-

ſum, qui vtrumque interpretationis, & ſententiæ genus dum ſimul ſequi volũt, neutrum aſſequuntur; ſed confundunt, atque miſcent vniuerſa: carminiſq; huius partes quaſdam ad Eccleſiam propriè pertinere volunt, quaſdam alias de ſingulis pijs hominibus interpretantur. cum contra deberent, aut tantum in alterutro genere interpretationis inſiſtere, aut vtrunque exequi ad extremum vſque integrè, & nõ interrupto filo. Nec enim adduci poſſum, vt exiſtimem, partem vnam carminis huius in vnam eccleſiam quadrare: partem aliam ſingulis iuſtis propriè conuenire: ſed totum illud cum ſingulis, tum vniuerſis verè accommodari poſſe arbitror: idque factum à Deo credo, vt cum in vna ficta perſona ſui erga nos amoris imaginem expreſsiſſet, eamque notis nobis rerum corporearum, & verbis & ſententijs formaſſet, obieciſſetque oculis contuendã noſtris: in eã nos intuẽtes, cum de Eccleſia, id eſt, de omnibus bonis communiter, tum de ſingu-

ſingulis bonis propriè cogitaremus. Maneat igitur hoc, quod moueri non debet, in hoc carmine, non ſolùm de vtroque genere agi, ſed totum ipſum, cum ad ſingulos, tum ad vniuerſos communiter pertinere: illoſque errare, qui in eo, quod vnum, atque continens eſt, partitiones ſine cauſa faciunt. Mihi porrò nō eſt in animo de vtroque genere ſcribere in præſentia. Eſſet enim nimis longum, mihique id permoleſtum, qui ad has ſcriptiones, non vt alij animi, aut oblectationis cauſa, ſed neceſſitate quadam compulſus acceſsi. Non igitur agam de vtroque, ſed id exequar tantum, quod ad ſingulos pertinet: atque ita exequar, vt demonſtrem Dei amantem hominem per ſingulos amoris gradus ad ſummum vſque euehi, atque perduci: & quos progreſſus ille in amore facit, & quo ordine facit; eos, eodem ordine, & via, miroque, & rerum, & ſententiarum textu in hoc libello explicari. Nam quod nonnullis viſum eſt non cohærere ſatis inter

ſe partes huius carminis, nec certò aliquo ordine, atque vinculo iungi, ſed ex diuerſis tanquam centonibus conſtare totum, vt potè conflatum è pluribus amatorijs ſententijs magna diuini amoris myſteria explicantibus, verùm nullo certo copulatu inter ſe cohærentibus, id ego falſum puto, atque eo magis puto quò magis attento animo ſingula, quæ hîc dicuntur, conſidero. Initia profectò, & tanquam incunabula diuini amoris primo dicuntur: progreſſus deinde, & incrementa: poſtremo ad ſuprémum amoris gradum dicendo peruenitur. Et qui ordo rerum inter ipſas eſt, idem carminis totius, eiuſque ſententiarum exiſtit. Nec eſt aliquid eorum, quæ in hoc amoris tanquam ſtadio currentibus accidunt, vel in carceribus, vel prope carceres, vel in ipſo ſpatio, vel cùm ad metas eſt peruentum, quod non hîc ſuo quodque loco ponatur. Idque vt ita cenſeam multis, & magnis cauſis adducor, quas omnes ſi iam explicare vellem, car

minis huius propè verba omnia hîc in ipso initio, & interpretationis introitu, percurrenda mihi essent, & interpretanda: confecissemque iustum commentarium in ipso commentationis vestibulo, quod esset per absurdum. Quare suis quæque locis commodiùs explicabuntur: illud vnum modo. Cum in hoc animi ad Deũ amoris ascensu sint tres gradus, è quorum infimo per medium ad supremum peruenire quisque potest, & verò multi perueniunt: quos gradus viri sancti, & horum amorum periti, & distinxerunt olim, & notauerunt proprijs nominibus. Nam qui in infimo gradu esset, eum incipientem appellarunt: cum idem ad vlteriora profecit, proficiẽtium gradum tenere dixerunt: vbi autem ad supremum euasit, iam perfectum ipsum nominantes perfectorum in gradu collocarunt. Igitur cum hæc ita sint, dico ad hanc tripertitam vitæ, atque graduũ diuisionem, hoc omne carmen à Solomone accommodatum esse: & illos tres

gradus, quamuis nominibus eorum tacitis, re tamen ipſa, atque vi poſitos eſſe ab eo in hoc carmine affirmo. Deũ amare incipientis affectus, atque voces deſcribuntur, à capite. 1. vſque ad capitis. 2. partem illam: Vox dilecti mei, ab eo loco ad illum capitis quinti, vbi eadem verba, ſcilicet: Vox dilecti mei, repetuntur, proficientis in amore tota ratio declaratur. Reliqua verò carminis ad finem vſque, perfectorum in amore propria planè ſunt. Itaque his tribus in locis, trina fit pulchritudinis ſponſæ commemoratio: eaque laudibus celebratur ter. Primo parcius, idque à ſolo ſponſo: deinde vberius, cum ab ſponſo, tum à nonnullis alijs: poſtremo effuſiſsimè, & copioſiſsimè, & ab ſponſo, & ab omnibus. Ex quo intelligitur hîc amoris quoſdã gradus deſcribi, & quid interſit inter ipſos poni: tum quomodo à primo ad mediũ, ab eoq; ad ſummũ perueniatur doceri: huiuſq; rei demonſtrationem, verũ huius libri argumentum eſſe: eoq; tãquam

in finem referri, omnem illius orationẽ; omnesque sententias. Quem nos finem præcipuè intuentes in eum, nostram interpretationem maximè dirigemus: ac primum dicemus exordia amoris, eorum scilicet, qui in primo, & infimo amandi gradu consistunt Spiritus sancti verba, & tanquam vestigia legentes, quorum initium hoc est. *Osculetur me osculo oris sui.* In animi ad Deum ascensu, vt diximus, sunt gradus tres: horum autem singuli plures, atque varias res in se se continent. Commune est omnibus, vt à vocatione Dei initium sumant: nam nisi Deus nos, aut viæ oblitos vocet, aut languentes in via atque residentes, ad institutum iter per agendum excitet, atque adiuuet, neque de principio iustitiæ iter aggredi, neque id ingressi in eo progredi postea possimus. Igitur vocemur à Deo necesse est, siue qui in peccatis residemus adhuc, vt noxiũ torporẽ à nobis repellamus, siue qui in bono aliquos iã progressus habemus, vt ad vlteriora,

&c meliora contendamus. Porrò qui vocati sunt, neque ad eam vocem aures obturauerunt suas amare Deum statim incipiunt, ac esse cũ eo vnà quærunt. Deus verò hunc eorum amorem, & desiderium sui, primùm obiecta aliqua re molesta, ac difficili probat. Etenim multi sunt, qui vocati audiunt, & cælestis dulcedinis primo gustu capti, atque inescati amore erga Deum ac desiderio accenduntur. Sumus enim natura omnes voluptatis appetentes, atque auidi. At ijdẽ, si accidat, vt ob pietatis causam, subeundus sit illis labor aliquis, aut quidquam molesti perferendum mutata voluntate, ab instituto amore discedunt, suntq; de illorum numero de quibus Christus.
Luc. 8. Qui super petram, ij sunt qui cum gaudio suscipiunt verbum Dei, & in tempore tentationis recedunt. Igitur quos vocat Deus, & à quibus se diligi, atque amari videt, eos primo probat, deinde pertentatos, atque probatos fauore complectitur: eorumque desiderio, atque hone-

ſtæ, & probabili voluntati obſequens, illabitur iucundè in ipſorum animos: ipſoque illapſu, eos tum erudit interioribus ſermonibus blandis, & ſalutaribus: tum ingenti quodam gaudio, atque voluptate perfundit. Hoc autem illapſu, & eruditione humana mens ſe maior efficitur: itaque ſupra naturam elata ſuã ad corpus deficit, & ad Deum tota rapitur. Tot igitur rebus, nimirum vocatione Dei, amantis animi deſiderio, eius probatione, illapſu interiori, amatorio, & dulci ſermone, ac tandem raptu, ſiue, vt græco verbo ſignificãtius dicitur ἐκστάσει eorum ſingulorum, quos diximus, graduum tota ratio conſtat, atque perficitur. Singulorum dico, ne quis putet ex ijs quædam eſſe propria eorum qui in primo gradu conſiſtunt: quædã ad eos qui profecerunt, aut iam perfecti ſunt pertinere. Vniuerſa namque in ſingulos gradus cadunt, expreſsiora illa quidem, & illuſtriora ſunt in altioribus: omnia tamen in ſingulis inueniuntur: quod ip-

ſum in hoc carmine non obſcurè perſpi citur. Nam cum omne id diuiſum ſit in partes tres, quarum ſingulæ ſingulorum graduum continent explicationem, omnia iſta quæ diximus, è quibus vniuſcuiuſque gradus ratio completur, in ſingulis partibus rerum corporearum vocibus, & velaminibus mire tecta deſcribuntur, terque eadem omnia quamuis pluribus verbis, illuſtrioribuſque ſententijs in vna quam in alia parte amplificata, & exaggerata magis: tamen eadem ipſa ter in hoc libro repetuntur, neque præterea quicquam aliud additur, aut commemoratur. Sequamur igitur hoc filum, quo nullo neque magis certo, neque magis fido vti poterimus ad huius carminis tanquam labyrinthi ambages, & ſinuoſos flexus ſine errore obeūdos, eoq; ſiſi pedem in hęc adita inferamus: quorū in veſtibulo, ac primo limine imago nobis occurrit animæ recenter ad Deum amandum conuerſæ, ipſumque deſiderantis, ac ſe ex deſiderio affligentis,

tis,itaque dicentis. *Osculetur me osculo oris sui.* Prætermissa vocationis Dei commemoratione,& expositione, hãc primam partem Solomon exorsus est, à desiderio amantis animi, quod meritò,ac iure fecit. Nam illa vocatio prima qua reuocatur ab impietate homo, nõ ad amantem fit,sed ad inimicum, atque hostem, neque quia nos aliquid prius fecimus, quod gratum Deo, & acceptabile esset, idcirco vocamur,sed contra potius quia vocamur, quiaque cælesti hausto lumine videre incipimus quàm præcipiti, & periculoso in loco versemur, nos colligimus ipsi,pedemque ab impietate reuocamus,sicut scriptum est: Nõ quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos, & rursus: Quoniam Deus prior dilexit nos. Quia igitur qui ad primam iustitiam vocantur, nõdum ipsi iusti sunt, aut Deum amant, sed ad id potiùs vocantur, vt iniusti esse desinant: Deumque amare verè & ex animo incipiant: ideo non decuit, vt in eo carmine,

1. Ioã.c.4

mine,quod totum amatoriũ eſt, quodque ad mutuos Dei,atque hominis inter ſe amantium ſenſus explicandos comparatum eſt,atque confictum:eius rei mentio fieret, quæ ad eos propriè pertinet, qui Deo inimici ſunt. Id enim ſi factum à Solomone fuiſſet, inducendus etiam ab eodem eſſet,ac verbis fingendus homo, quales ſunt qui vocantur, animo à Deo auerſo, & in terram prono, atque defixo. Continerètque hic liber nó tam animæ Deo nuptæ epithalamium, quã læſi,& violati amoris reconciliationem. Quare illa Dei prima vocatio, omninò hic inſerenda non fuit, ſed ex alijs, qui à Solomone conſcripti ſunt,libris,quique hoc carmen ordine præcedunt ſumenda. Qui profectò libri toti, Prouerbiorum, & Eccleſiaſtæ libros dico, in hac vocationis ratione, atque doctrina multum verſantur:idque maximè agunt, vt partim monitis,partim minis,atque terroribus homines à flagitioſa vita reuo-
Prou.8. cent ad honeſtam. Itaque in ipſo libri

Pro-

Prouerbiorum initio, aut paulò post initium diuina inducitur sapientia, omnia vrbis loca obiens: atque è loco edito intenta, & exaudabili voce clamitans, itaque dicens. Intelligite paruuli astutiam, & insipientes animaduertite. Ad hæc ancillas mittens, quæ suis verbis illis dicant. Si quis est paruulus, veniat ad me: Prou. 9.
& insipientibus locuta est. Venite, comedite panem meum, & bibite vinũ, quod miscui vobis, relinquite infantiam, & viuite, & ambulate per vias prudẽtiæ. His igitur vocibus, & hortatibus qui paruerunt, quique ab erroris itinere, quod instituerant, pedes retrahentes suos in domicilium sapientiæ se contulerunt, & pulchritudinis illius amatores facti sunt: eos præceptis iam, atq; monitis satis instructos ab se dimittunt illi libri: tradũt que Salomoni per Itabirium, atque Libanum, perque Carmeli myrteta ad Ierosolymam vsque, id est, per amoris gradus omnes ad culmẽ ipsum amoris hoc carmine perducendos. Atque quemadmodum

modum hoc carmen libros illos ſequitur:ita quod illis in libris perfectum iam eſt,hîc haud repetit Solomon,ſed eo poſito ad ea, quæ ſibi perficienda reſtabāt progreditur . Aſſumitque hominem iam è ſuperioribus ſuis ſcriptis ſatis edoctum,& ad Deum cōuerſum, id eſt, iam vocatum à Deo hominem , & ex peccatore iuſtum effectum: eiuſque hominis, quæ deinceps vitæ ratio futura ſit,quivè amoris curſus aggreditur explicare:non quaſi de altero loquens, ſed eum ipſum qui vocatus eſt , ſub ficta perſona inducens loquentem , & , quod vocationem ſtatim ſequitur , aſpirantem , & anhelantem ad Deum, cuius iam aliquem guſtum in ipſa vocatione perceperat . Vocationem cum dico , eam , quæ interius in animo fit,intelligi volo : quæ tota diuini luminis infuſione, & cæleſtis voluptatis ſenſu perficitur . Etenim Deus quos vocat,eo vocat,quòd illorum mētibus immittit lumē ſuum,facitque ſicut ſcriptum eſt,lucem ſplendeſcere in tene-

bris:

bris: quodque prębet illis aliquem ſui-guſtum, quo guſtu efficitur, vt incipiat illis eſſe dulce & optabile: quòd antea non ad palatum modo, ſed ne ad aſpectum quidem admittebãt. Sed iam iſto dulcedinis, & voluptatis illicio ineſcata anima, quid dicat, audiamus. *Oſculetur me oſculo oris ſui.* Præterita, inquit, mea ſtudia cõdemno: quidquid ante hoc tẽpus dilexi, fruſtra me illud, & ſine cauſa dilexiſſe fateor: quod iudicaui ſuaue aliquid in vita, aut dulce eſſe, errore deceptum me iudicauiſſe dico: verorum bonorum, tuique in primis dulciſsimi amoris guſtu priorum amorum omnem ſenſum amiſi: faſtidio illos iam abominor, deteſtor. Quantum à veritate vmbra diſtat, aut potiùs quantum intereſt inter dulce & amarum, tantum tua bona illis bonis anteſtant. Illa vino ſimilia, inanem lætitiam, modo, & ſpes fallaces, & gaudia vana quædam afferũt: eoſq; qui ipſis indulgent dementes, & ebrios reddunt: illa caduca ſunt, turpia miſera: at

Chryſ. homilia de turture.

Auguſt. in ſolilo. c.1.

vbera

vbera tua, amoresque tui suauissimi: pro missa tua, & ea quæ ex te sunt bona, vera, æterna, gloriosa, plena lætitiæ, plena honestissimæ voluptatis. Hæc sola appeto, solaque bona esse duco. Horum quoniam quadam ex parte, compos effecta sum, quoniamque ex turpi vita, & meretricia abs te erepta, magnoque abs te eodem in pretio habita sponsa tua esse cœpi, iam in thalamum tuum introferri ardentissimè cupio, idque vnum suspiro. Nam quæ hactenus abs te accepi, ea non tam cupiditatem meam expleuerunt, quàm incitarunt & auxerunt desideriũ. Quo enim plura ex te haurio, eo ad te magis sitio. Confirma igitur quod in me operatus es: tuum beneficium, atque munus amplifica: possim te præsentem præsens amplecti: fas mihi sit dulci tuo ex ore legere sanctissimum illum spiritum, cuius iam nonnullam partem accepi, cuius communione viuo & spiro, cuius vel primus gustus tam dulcis mihi fuit, vt præ eius dulcedine vel ipsum vinũ, quod homi-

hominis cor lætificare maximè dicitur, hoc eſt, vniuerſa ipſa mortalium ſtudia, & quidquid terreni, ac falſi homines pro ſuaui, ac dulci habent, ſordere mihi, & putere iam incipiat. Porrò non ſine cauſa Solomon in ipſo ſermonis exordio tam multus eſt in vini, vberum, oſculorum, amorum, id eſt, rerum quibus voluptas, & dulcedo ſignificatur commemoratione. Nam eſt id incipientium, de quibus nunc agitur, proprium, vt in ipſo ſuæ ad Deum conuerſionis initio, colliqueſcant voluptate toti, vt potè qui afficiãtur dulcedinis quodam genere maximè conſpicuo, atque ſenſibili & ad corpus ipſum non ſolùm ad animũ pertinente. Etenim ea tanquã eſca capiũtur à Deo, captique aluntur eo vſque quo ad tenera illorum vis, & quaſi infans virtus ſenſim adoleſcens, ac viribus aucta maioribus ſolidioris cibi reddatur capax. Eſt enim illis paſtus is omnium conueniẽtiſsimus, & aptiſsimus. Nam homines corporeis voluptatibus dediti, eiſq;

diu, ac multum assueti haud facilè possent exuere, earum amorem, ipsasq; contemnere, nisi alterius melioris illius quidem, sed non alienæ à corpore voluptatis sensu delinirentur. Ob eamque causam in sacris literis Deus voluptatis potissimum, & dulcedinis ostẽtatione peccatores ad iustitiam inuitat: vt est videre multis in locis. Gustate, & videte quoniam suauis est Dominus. Iugum meum suaue est, & onus meum leue. Quam magna est multitudo dulcedinis tuæ, quam abscondisti timentibus te. Et illud maximè. Torrente voluptatis tuæ potabis eos. Ex quo etiam efficitur, vt istorum erga Deum amor imperfectus, & parum purus sit. Habet enim adiunctum eum amorẽ quo se quisq;, suasq; res diligit immodice: qui non solùm impurus amor est, sed impuritatis atque vitiorum omnium seminarium atque caput. Itaque quoniam in virtute colenda, Deoque amando, qui istius gradus atque ordinis sunt corporis illam dulcedinem, non solùm

Psal. 33. *Matt. 11.* *Psal. 30.* *Psal. 35.*

lùm animi lætitiã, atque iucunditaté, id est, quod sibi gratũ, atque dulce est, si minus præcipuè, tamen valdè cupide sequuntur, atq; expetunt; idcirco id vt doceret, aut potiùs vt tacitè significaret Solomon talibus exordijs vsus est. *Osculetur me osculo oris sui, quia meliora sunt vbera tua vino, fragrantia vnguentis optimis, oleum effusum nomen tuum.* In quo, quid audis præter voluptatem, aut quę efficiunt voluptatem? oscula petuntur, commemorantur vbera, prædicantur amores, vnguentorũ mentio, atque vini fit: nec nisi voluptatem ex Deo capere spõsa, & ob id ipsum cum illo cõiungi velle videtur. Sed videamus quod sequitur. *Fragrantia vnguentis optimis.* Tribuit odorẽ Deo, & vnguentorum fragrantiam, quo significet non solùm gustatu dulcem ipsum esse, sed etiam olfactu, hoc est, nõ solùm piorum hominum desideria dulcedine afficere solere, sed ad eorundem etiam mentes influere cum voluptate. Non enim solum cũ amatur delectat animũ,

 sed

ſed etiam cum intelligitur voluptate ipſum afficit, dum videlicet ex omni natura fluentes ſuæ diuinitatis ſpecies, atq; ſignificationes nobis odorandas obijcit. Odor namque, vt in ijs rebus, quibus propriè ineſt, ſic ad diuina tranſlatus, nõ naturam ipſam Dei ſignificat: ſed illuſtria eius naturæ ſigna, ſiue in naturis rerum expreſſa, ſiue extantia in ſacris literis. Attamen quamuis Dei natura odor nõ ſit, tamẽ iſto odore teſtatur Deus ſe nũ procul abeſſe à nobis. Quæ autẽ hic odoris nomine ſignificantur indicia aduentantis, aut præſentis Dei, ea in libris
3.*Reg*.19. Regum, ventorum, & procellæ, atque ignis nominibus declaratur, cum Deus ſcribitur viſus in monte Oreb ab Helia propheta, quorum nominum ſingula ſuas habent, & arcanas ſignificationes, de quibus aliàs fortaſſe dicemus. *Oleum effuſum nomen tuum*. Rectiſsimè Deus oleum effuſum nominatur, quo intelligatur eius naturæ ſe per omnia diffundentis poteſtas, atque vis. Etenim ſi, vt

modo dicebam, odoris nomen in Deo, non tam naturam Dei significat, quàm eius naturæ significationes, & indicia nos illius admonentia, & non longè à nobis abesse ipsum testantia, consequẽs est Deum, qui tot signa sui in omni natura impresserit, verissimè non odoratum modo, sed odorem ipsum, atque adeo effusum odorem appellari. Non enim possumus pedem ponere, nisi in aliquo illius vestigio, quidquid intueamur, quocunque conuertamus nos, certatim ex omni parte confluunt, & in oculos nostros incurrunt variæ, ac multiplices diuinitatis species; quæ nos commouent, & nisi simus plane stupidi accendunt amore Dei sicut scriptum est. Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuũ eius annuntiat firmamentum: Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat scientiam. Nec solùm in illustribus illis, & æternis naturæ partibus cœlum dico, & stellarum lucentes globos clara species diuinitatis elucet, sed etiam in ijs naturis *Psal. 18.*

quæ infimæ omnium, atque despectissimæ habentur, in terra, & in ijs quæ terra continetur & aluntur magna bonitatis Dei vestigia apparet, & existunt. Sequitur. *Ideo adolescentulæ dilexerunt te.* Vox Hebrea עלמה Halma puellam innuptã, & viri expertẽ significat: ducitur autem id nomen ab occultãdo. Nam עלם Halam Hebræis occultare est. Significat igitur alma si rem sequamur adolescentulam: si etymon, quod ita est abditum, atque reconditum, vt non modo hominũ vsibus, sed ne oculis quidem pateat. Ex ijs igitur significationibus, nimirum ex eo quod nomen ipsum significat, & ex nominis notatione ipsa: (nam ex vtroq; similitudinum translationes in sacris literis duci solere, idque metaphoræ genus maximè proprium esse earum literarum, postea fortasse opportuno magis loco dicemus.) Igitur iuxta has duas rationes arbitror hoc nomine declarari duo piarum mentium genera sagacissima omniũ ad Deũ odorãdum, ex ijs quę dixi-

Chrys. homilia. 14. in Marc.

diximus signis, atq; vestigijs. Nā quem-admodum nō omnia corpora ęquè sensu valent, sed pro corporis cōstitutione diuersa, aut pro victus ratione varia, alij obtuso sunt, atq; hebeti sensu ad olfaciēdum, alij sagaci, atque acri, sic mētium, atque animorum variæ sunt species: eisdemq;ę rebus, alij parum, alij permultū afficiuntur. Sunt igitur in hac diuini odoris per omnes cœli, atque terrarum tra-ctus sparsi percipiendi, atque sentiēdi facultate, atque munere maximè præstantes, atque sagaces: primo eorum mentes, qui puellarum innuptarum modo puri, & integri, & in semel suscepto iustitiæ bono stabiles permanentes nullam maiorem labem ex quotidiano hominum conuictu contraxerunt: deinde illorum qui vitia, quibus aliquo tēpore oppressi tenebantur, exuerunt tandem aliquando: & non modo ad bonam frugem se receperunt, sed in portum quietis longe ab hominum frequentia semotum etiam se cōtulerunt vitæ genus sequen-

tes abditum, & ab hominum tumultu, & interpellationibus liberum & secretum. Horum vtrorumque animi, tam illorum qui integritate adolescentulis sunt similes, quam illorum, qui secretū illud vitæ genus sequūtur, in odorando, id autem est, in Dei significationes omnes, quamuis tenuißimè datas, præsentiendo maximè vigent. Etenim id vt poßint illis præstat ea animi puritas qua nitent illaque tanquam mundities mentis vix illa vnquam sorde maculatæ. Hi verò idem propè consequuntur, fugiendis vt hominibus, humanisque studijs magnam sibi animo requiem, & curarum atque cupiditatum trāquillitatem comparent. Nam sicut corporibus obiecta specula, quo vel à natura, vel ab arte leuiora, & nitidiora effecta sunt, eo corporum illatas imagines absolutiores, & magis conspicuas reddūt: sic quorum animi, vel conseruatā innocentia vitæ, vel comparatā ex secessu mentis tranquillitate, quam purißimi sunt, omnium

facilli-

facillimè, has naturæ Deum testantis atque prædicantis tanquam voces percipiunt. Et quemadmodum ipsi à naturali, & recto animi statu, vix vnquam discedunt: nec suam naturam peruertunt, atque deprauant peccato, aut iniquitate grauiore aliqua: sic quidquid naturale est maximè cum illorum mente, atque sensibus congruit: seque ad illorum animos per facile insinuat, expeditissimeq; ab eis intelligitur. Nihil autem tam naturale est, quam vt quæ à Deo condita sunt, ipsum Deum testentur cōditorem esse suum. Has igitur voces, & tanquam testimonia naturæ, quæ eorum hominum, qui vitijs immerguntur occupatas, siue potiùs obturatas aures, vel leuiter perstringunt, vel certè præteruolant, ij soli quos diximus & maxima facilitate audiunt, & earum hortatu vocum ad Deum amandum atque laudandum maximè inducuntur: & ex vniuersi inspectione eum sensum percipiunt, qui omnium suauissimus est sensus, maximèq;

naturalis. Ijs namque verè candidi dies fluunt, ijs soles meliùs nitent. Sequitur. *Trahe me post te currenus.* Trahendi verbum Latinorum vsu significationem habet cum quadam violentia coniũctam. Nam trahere propriè significat motum alteri inijcere, neque duci se volenti, neque ductori parenti: vnde est illud

Fata volentem ducunt, nolentem trahunt.

Cæterum vt ab hac verbi exquisita, & subtili interpretatione nonnihil hoc loco discedamus; res ipsa postulare videtur: atq; eo magis quod verbum Hebraicum משך Masac, pro quo Latinus interpres posuit trahere in sacris literis motũ magis amore à volente elicitum significat, quam vi expressum à nolente, quod

Osee. 11. illa sanè indicãt. In vinculis Adã traham
Iere. 3. eos, in funibus charitatis. Item Ieremiæ illud: Idcircò attraxi te miserans. Nã ad significandũ motũ inuitis, & repugnãtibus iniectũ Hebræi verbis גרף Gadap, & סחב Sahab, potiùs vtũtur, & quidem cũ in motu violẽto duo sint; alterũ, qui

moue-

uetur vi ab altero sibi addita, & im-
ssa moueri, alterum inuito illi & repu
anti externã illã vim addi, & immitti,
tini id vtrumq; vno trahendi verbo
is significarũt: priùs autem illud à po-
criori secretum, id est motum inditũ,
incitatum ab externa facultate, quam
acultatem is qui cietur, non inuitè susci
it in se se Hebręi משך Masac verbo pro
riè significant, Latini vno fortasse ver-
bo non expresserint. His expositis facilè
ntelligitur, quid sponsa dari sibi ab spõ-
so, & concedi velit. Ardet illa quidem
studio ipsum insequendi, sed eam vires
deficiunt: itaque non induci vt velit se-
qui, sed vires sibi suffici vt possit, id ve-
rò cupit, atque orat. Nam quamuis non
solùm quæ in posteris, & consequenti-
bus, sed etiam quæ prima susceptione
honesta sunt, Dei inductu à nobis, & in-
stituantur, & perficiantur: nec solùm ad
præclarè aliquid agendum, sed ad ho-
nestè etiam cogitandum, atque adeò ad
primos, & interiores animi motus, ad

cæle-

cæleſtem ſalutem modo, & fœlicitatem pertinentes, vires nobis Deus, & copias ſuppeditet, ſicut ſcriptum eſt. Qui dat nobis, & velle & perficere pro ſua bona voluntate: tamen quemadmodum non omnes ſe habēt eodē erga pietatē modo, neque eoſdem in virtute progreſſus faciunt omnes: ſic non petunt omnes eadem. Qui in peccatorum, atque carnis cœno defixi hęrent, ij petant non ſolùm vt recti officij obitus atque defunctio, ſed etiam vt ipſa rectè obeundi, rectéq; agēdi officioſa volūtas ſibi detur à Deo, non ſolùm vt ſalui ſint, ſed etiam vt ſe ſaluos aliquando tandem verè, & ex animo velint: quoniam in vtroque infirmi ſunt, & in rectè facto, & in rectè faciēdi honeſta voluntate (rectè factum, honeſtamque voluntatem cum dico eam intelligo in qua meritum eſt beatæ vitæ) itaque qui huiuſmodi ſunt ea petant ſi poſſunt: nam id ipſum vt petere ſtudioſè, & ardenter poſsint eſt illis à Deo tribuendum. Qui verò à peccati iugo liberati

Ad Phil. 2.

Deum iam ſtudioſè amant,ſed quan
:mant,is eorum amor varijs, & cre-
: curis; & difficultatibus impeditur;
/t quod animo ſatis comprehenſum
ent,ad Deum ſibi eſſe,& velis, & re-
: contendendum re ipſa præſtare, at-
: exequi vix poſsint. In quo genere
nendi ſunt ij, quos incipientes voca-
s,& quorum voces,atque ſenſus hoc
ite contineri; atque explicari dixi-
is: multa enim ex priore conſuetudi-
,atque vita ad progrediẽdum in amo
impedimenta in eorum carne, atque
ıſibus remanent: multi interiores, at-
e immites hoſtes,qui honeſtarũ actio
m tanquam itinera obſident & infe-
nt:plurima, eaque arctiſsima à cogna
,ab amicis à domeſticis iniecta vincu-
quæ illos quamuis inuitos, & ea om-
ı abrumpere cupientes, varijs tamen
odis implicatos, & irretitos detinent.
itur qui tales ſunt ſpiritu prompti,car
: autem infirmi: quique cum Paulo di-
int,velle adiacet mihi,perficere autem
non

non inuenio, non tam volunt induci se vt Deum ament, quippe quem iam ab eodem ipso Deo amandi facultate accepta vero amore, & charitate prosequuntur, quàm orant, & omnibus votis expetunt, vt illa, quibus ipsorum ad Deum cursus retardabatur, impedimenta, illa arcta vincula Deus ipse dissoluat, viresque suggerat ipsis languentibus, & parum adhuc firmis, horumque propria vox ista est. *Trahe me.* Quod autem additur. *Post te curremus.* Id primum valet ad Christianæ charitatis ingenium declarandum, quæ, quas sibi dari optat vires, atque copias, eas in illos vsus cõfert, qui propriè ad amorem erga Deum alẽdum, & in maius prouehendũ spectant. Non enim qui Deũ amat præstare auet vllis corporis aut animi dotibus, nisi quibus fiat instructior ad amori nauandum meliorem operam. Deinde inest in hoc Christiani officij imago quædam, atque descriptio, Deo ante tot annos per suum vatem Euangelici instituti perfectio-

nem

em docẽte. Etenim nõ solũ sequi Deũ,
d contento cursu ipsum sequi deside-
it. Atqui sequitur Deum qui Dei præ-
ptis tanquam vestigijs, quibus ad Deũ
eruenitur, insistit: cursu autem sequun-
ur, qui ad sanctißima Christi consilia
ores suos instituentes opibus se, & ho
oribus abdicantes, voluptatesque sper
entes ab se abijciunt huius terrenæ vi-
e non tam præmia, quam honesti cur-
is impedimenta, in quo Christianæ re-
gionis absoluta perfectio consistit. Se-
uitur. *Introduxit me Rex in cellaria sua.*
Hic docemur quæ sit eorum qui Deum
m amant, & quanta erga ipsum fides.
li enim quemadmodum à charitate ha
ent, vt vna cum Deo semper esse cupiẽ
s dicant. *Osculetur me osculo oris sui,* ita
fide vt affirment, *Introduxit me Rex in*
llaria sua. Id autẽ est tã firmã illos fidẽ
e veritate, & bonitate Dei concepisse,
t neque aduersis rebus fracti: neq; tem
orum diuturnitate fessi: neque impio-
m cõmoti vocibus ijs, quibus, & mul-
tum,

tum, & ſæpe in bonorum ſtudia, atque ſpes cauillantur animum vnquam deſpondeant: nec verò dubitent quin adoptatos, & ſpe perceptos peruenturi ſint complexus Dei, magnaſque ex eo, & vtilitates, & voluptates percepturi. Non enim ſi cunctatur interdum Deus, idcirco perpetuo ſuos negligit: neque ſi vocatus non ſtatim fauſtus, & ſalutaris nobis adeſt, ideò cenſendus eſt contempſiſſe nos, aut nõ exaudiſſe. Neque illi profectò quorum erga Deum fides acris, & ardens eſt, quia illũ ſæpe vocarunt, ſæpeque ſuas preces fuderunt coram illo, precum autem & lachrymarum ſuarum nullum adhuc fructum retulerunt, idcirco deſiſtunt à precando, ipſa potiùs dilatione accẽduntur magis, tantũq; abſunt ab eo, vt aut ſpem abijciant, aut animo cõcidant, vt ſicut ignis vẽtorum flabris paulatim accenſus, ad extremum flammarum ingẽtes globos voluit, ſic illorũ fides ipſis difficultatibus, atque ipſa Dei tanquam cunctatione ſenſim aucta, at-

que

que crescens in eum tandem modum ipsorum animos afficit, vt sæpe id quod sperant, bonũ pro adepto habeant, speque, quàm re non secus læti dicere non dubitet: *Introduxit me Rex in cellaria sua.* Idque adiungant quod sequitur. *Recti diligunt te.* quasi ita dicẽtes. Idcirco amaris, atque diligeris, quia tametsi differas interdum, nunquam tamen frustraris vota tuorum: imò, verum si dicimus, ne differs quidem, sed cum maximè nostri oblitus videris, tunc ad benefaciendum obseruas, & ad opitulãdum nobis, quod maximè opportunum sit, atque aptum tempus, ac si minus citò quam ipsi cupimus, at nunquam non eo tempore, quo nos cupere oportet propitius, & salutaris ades. Quod si huius fidei rerum aduersarum contentione auctæ exemplum aliquod in sanctis viris quærimus, illud certe Dauidicum perillustre est. Is enim cum tantum abesset ab eo quod illi pollicitus fuerat Deus futurum, vt Iudæorum populis imperaret, vt regis inimi-

cissimi,& potentissimi iram metués profugus, atque ipso natali solo carens, de vita quotidie, non modo de fortunis cæteris periclitaretur,essetque vel sua ipsius confessione valdè miser, atque ærumnosus, vsque eo non defecit, vsque eo fide in Deum viguit, vt illo ipso tempore quò se maximè oppressum malorum multitudine, atque magnitudine videbat,& prædicabat,non dubitaret, & regnum sibi polliceri, & eos vanos atque mēdaces appellare, qui ipsius fortunam in melius verti posse negarent: itaque scribere de hac sua,& fuga,& spe,Credidi propter quod loquutus sum, ego autem humiliatus sum nimis, ego dixi in excessu meo,omnis homo mendax. Cū inquit,patriam fuga linquens aditū mihi ad meliorem fortunam interclusisse, & omnem bonam spem abiecisse ita videbar alijs,actum vt de me iam esse dicerent,dixi,omnis homo mendax: mentiri illi quidem certè possunt,& verò mentiuntur, tua autem promissa rata, & fir-

Psal. 115.

ma

ma manebunt. *Introduxit me Rex in cellariasua.* Sed quæ nam sunt ista cellaria quærat aliquis, ad quæ pias mentes Dominus introducit? Hîc quanquam non est necesse vt similium inter se omnes partes conueniant, tamen rectè dicemus, ijs cellarijs eas significari res, in quibus exhibet se visendū, & cōtēplādum Deus, aliqua illustriori ratione: Atque vt præteream cæleste templum, quod est Dei proprium domicilium; id enim est maximè interius penetrale, in quo, qui introducuntur non imaginem aliquam Dei, sed ipsum qualis est, Deum aspiciūt, sed vt hoc præteream, quoniam ad id nemini patet aditus in hac vita, tria reliqua cellaria sunt, triaque penetralia, in quæ dum hîc viuitur, introduci à Deo incipientes solent, ad gaudia ex ipso capienda. Incipientes inquam, nam qui robustiores iam ac perfectiores sunt, interdum corporis omni sensu deposito, mente obeunt, altiora quædam & cælestis, ac intelligibilis lucis magis ple-

na loca. Igitur minores versari solent interiùs, & iucunde cum Deo ab ipso intromissi: primùm ad rerum naturæ inspectionem, deinde ad cognitionem sui ipsorum: postremò ad earum rerum cõtemplationem, quas Christiana disciplina, ac literæ continent. In primo genere elementorum vires: temporum vices, ortusque, atque altus animantiũm, cælique in primis atque syderum species, atque motus continentur rati, atque constantes: alterum constat ex corporis, atque animi, & eorum partium omnium, & earum singularum muneris & officij, tum etiam ex summi boni cognitione: ad tertium atque postremum pertinent legis Dei, non eius modo quæ ñatura indita, atque innata est hominum mentibus, sed illius potiùs, quę sacris literis traditur, & rerum à Deo hominum causa gestarum, quarum historia eisdem in literis continetur, inspectione, & intelligentia. His namque in adytis, & tanquam penetralibus domus Dei penetra

libus inquam, nam etſi harum rerũ nonnullę oculis, & ſenſibus ſubiectę noſtris, in primo limine huius, de quo agimus domicilij, inque ipſo eius veſtibulo eſſe videantur, tamen re ipſa ita abditæ ſunt, itaque ſunt difficiles ad intelligendum, quomodo quidem à pijs hominibus intelliguntur, vt opus ſit à Deo intromitti nos, atque duci, quo fructum aliquem ex earum inſpectione capiamus. His itaque in cubilibus incredibile dictu eſt pij homines, quot, & quantas voluptates percipiant, vt gaudeant, vt ſermones familiares cum Deo conferant, vt erudiantur ab eodem ipſo, vt deniq; in eius dulci fœliciq́ue complexu acquieſcãt. Qua in re vel vnus Dauid, quem cæleſtis ſpiritus per omnia diuini domicilij quamuis interiora loca perduxit, teſtis eſt ſatis locuples. Nam de ſpectabili cæli, mundiq́ue ſpecie, rerumque naturæ & varietate, & admirabilitate, vigeſimum primũ, & cẽteſimum tertium Pſalmos ſcripſit. Humanæ verò naturæ præſtantiam bre

ui quidem illo, sed magnis sensibus pleno carmine est complexus: is autem est Psalmus octauus. Postremi porrò ita sæpe, itaque multum meminit, vt ferè nihil aliud concrepent illius scripta omnia, quàm studij, & meditationis in lege Dei laudem, & commendationem. Atqui est quædam horum penetralium inter ipsa distinctio. Nam sunt alia alijs interiora, atque diuina magis, tum pro eo, quantum quisque nostrum in virtute profecimus magis, minusvè nobis patent: quanquam sunt omnia illa eorum, qui in primo amoris gradu consistunt propria loca: non quòd alij vegetiores nunquam eo introducantur, sed quòd imbecilliores, propterea quòd parum adhuc à commercio sensuum corporis recesserunt necesse habent commoueri, atque pelli hac rerum sensibilium imagine. Atque ob eandem causam arbitror sic cellaria nominari multitudinis numero. Nimirum quia incipientes, vt potè qui sint rudes, & infirmi, nisi multiplici

doctrina instruãtur, nisiq; varia eruditio exhibeatur illis, vix possunt induci ad Deum, vti ęquum est, diligendum. Nam illi perfecti vnum habent, vt antea dixi, idque altius & multo istis interius penetrale. Itaq; hoc ipso in carmine inferiùs cap. 2. quo loco in amore proficientium persona, & oratio explicatur: sponsa nõ iam in cellaria intromittitur, sed in vnã cellam, eamque vinariam. Ex quo intelligimus illos, proficientes scilicet, atque perfectos, quippe quorum animi vires multò magis quàm superiorum vniuntur; atque conspirant in amorem Dei, minus multis egere rebus, quibus prouocentur ad amandum: tum eosdẽ frui cõtemplationis Dei quodam magis dulci, magisque vno genere, quàm priores. Quid? num à me ista finguntur, an potiùs ex ijs exemplis, quæ nobis suppeditant sacræ literæ petuntur, atque ducuntur? Iudæi quandiu per deserta Arabiæ loca perrexerunt, quoniã AEgyptiæ vitæ, atque morum residens in illorũ ani-

mis recens memoria efficiebat, vt crebrò respectarent ad AEgyptum: quoniamquè in amando Deum erant plane rudes, atque tyrones, quot & quam varijs modis inducti sunt ad id, vt colere Deum ex animo, atque amare vellent? quam illis Deus exhibuit curam multiplicem? quot patefecit aditus, quibus tanquam intrare in amorem possent? Primùm per mare rubrum sine ratibus, incolumes illos transuexit, AEgyptiorumque ingentes copias, quæ ipsos insequebantur eodem summersit mari. Deinde noctu flamma, interdiu fumo, ac nube, eorum castra præcedens vasta eremo, atque inuia pro duce illis fuit: eosdem per continuos quadraginta annos cælesti aluit, atque suauissimo cibo: & quod fidem superare videtur, toto eo tempore vestes eorum vsu, aut vetustate consumi non est passus: ad hæc aridissimo, ac maximè sterili loco, atque adeo è rupe magnam aquæ vim, qua illi vterentur, elicuit. Eodemque postremò pertinuit, quod

quod mons Sina tremere, quodque mō tis cacumen ignibus ardere visum est: quodque ipse Deus palam vulgo est auditus loqui, leges æquissimas ferens. At posteaquam iidem illi in terrā ipsis promissam sunt inducti, & officij obseruantiores effecti, Deus omnes rationes prouidentiæ suæ erga illum populum, veluti coegit, atque contraxit in vnum locū, quem in locum è tota prouincia conuenire omnes voluit, quicumque vel sacrificare sibi vellent, vel in dubijs rebus ipsum consulere. Iam quando illius populi status cum nostro, id est, cum Euangelica lege collatus, pueri illi, & imbecilles, vt Paulus scribit, nos firma ætate viri, *Gala.4.* quod ad cognoscendum, & amandum Deum attinet censendi sumus, quantò paucioribus nos, quàm illi ad pietatem, vel ceremonijs prouocamur, vel legibus erudimur, vel ritibus instituimur? nosq; ipsi quantò simpliciore, ac veriore, ac magis vno modo amori Dei vacabimus, eique adhærebimus, cum ad perfectam

virtutem euecti, in eam ciuitatem rece-
Apo. 21. pti fuerimus, quam ſcribit Ioannes, auro illam quidem & gemmis exædificatam, omniq́ue ex parte beatiſsimam, ſed ita vacuam ab omni operoſa, & varia colendi Deum ratione, vt ne templum quidem in ea ſit, quoniam ipſe Dominus tẽplum illius eſt? Ex quo intelligitur perfectos homines minus multis egere rebus, quibus rebus ad amandum excitentur, & moueantur, ac multiplicia iſta cubicula ad inſinuandum ſe in amorem Dei imperfectorum eſſe propria. Sed quò propriè afficiatur modo hominis iuſti animus, quidve illi accidat, vbi ad iſthæc cubicula ſemel eſt admiſſus, ſi roges: ex ipſa ſponſa ſtatim audies: *Exultabimus,* inquit, *& gaudebimus in te, memores vberum tuorum ſuper vinum, recti diligunt te.* Primùm enim exultat, hoc eſt, effertur gaudio, nõ ſine cõmotione corporis, ac ſenſuum geſtiẽte quadam lætitia, quod proprium exultantis eſſe videatur corpore cõmoueri, atq; exilire. Idq; fit notius ex

eo verbo, quod huic voci in Hebraico ſubijcitur גיל Guil enim non ſine geſtu corporis, atque etiam læto vocis ſono, atque plauſu fit, quo de genere canit Pro pheta: Cor meum, & caro mea exultaue runt in Deum viuum, itaque exultat primum. Etenim tum dulces lachrymæ fluunt, tum ducuntur ex imo pectore ar dentia ſuſpiria, tum piæ querelæ audiuntur, tum denique ardere ſibi videtur homo totus, atque æſtuare: correptus vide licet ab ipſo numine, ſeq; haud capit ipſa mens. Itaque exultat, deinde gaudet, id autem eſt, Deo paulatim progrediente, ſuamque vim in hominis animum pe nitus inſinuante, omneſque illius vires ſibi ſubijciente, tandem inferiores illæ, & corporeæ facultates, quæ ſe dudũ ad inſolitam numinis præſentiam commo uerũt, venerabundæ ſileſcunt, & quietẽ iuſſæ agunt: mens verò ipſa coniuncta cum ſuo bono, & magna ab eodem luce perfuſa haurit ex ipſo, cum tranquilli tate ſummum, & defæcatum gaudiũ: & Psal. 83.

poſt

3.Reg.19. post commotionem, vt scriptum est, succedit sibilus auræ tenuis: dicitq; & ipsa interdum fœlici illo gaudio ebria: Domine bonum est nos hîc esse. Sed quoniam vitæ huius ratio id non patitur, corporis videlicet, cuius tuendi munus, atq; cura ipsi incumbit, vocibus ipsam interpellantibus, & à Dei tanquam complexu diuellentibus, ac distrahentibus, id vbi fit, vt aciem oculorum suorum ad hæc humana referat, & cogitationum suarum partem aliquam corpori impertiatur: illud tamen obseruat quod sequitur. *Memores vberum tuorum super vinum.* Defert enim secum dulcem memoriam vitæ fœliciter modo actæ cum Deo, ac hæsitans, multaque aduersa reuertens, crebroque ad litus respiciens fluctibus curarum committit se illa quidem, sed ita cõmittit, vt, siue secum agat aliquid, siue cum alio contrahat, propositam ante oculos habeat eius pulchritudinis, & ordinis quem in Deo conspexit effigiẽ, quo ex eo exemplari, quo ad res ipsa patitur,

titur, exemplũ aliquod ad actiones suas transferat: idque vnum semper agat, bonum vt illud, quod vidit, quodque adamauit in omni sua actione exprimat, atque imitetur. Namque is demum probandus est, qui hæc interiora cum Deo colloquia sequitur, eisque vacat, nõ tam vt oblectet se se, quàm vt exempla inde sumat; quibus, vel suam, vel aliorum vitam regat: quique ex hoc beatæ contemplationis tanquam otio, ad vitæ obeunda muneta redit paratior, & instructior: & id est quod sequitur. *Recti diligunt te.* id est, ex eo quod diligunt te, ac tecum colloquuntur, familiariterque versantur, recti efficiuntur, & quod bonum in te cõtemplati sunt, & cuius memoriam retulerunt secum, id ad actiones deducunt. Sequitur, *Nigra sum, sed formosa filiæ Hierusalem, sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Solomonis.* Quod sæpè iam diximus, incipientium voces, & ingenia hoc capite poni, id, vel ex hoc loco, facillimè perspicitur. Nam qui sunt huiusmodi,

primùm

primùm multa retinét de ante acta vitiosa vita, quibus recens inductus pietatis color in illis quodammodo obscuratur, & inficitur: propensiones, scilicet, in malum multas: plurimas vulnerum cicatrices: nónulla item vlcera, ad sanitatem illa quidem propè perducta, sed nó plane sanata, aut omnino puris vacua, & quod maximum est, remanet adhuc in eis, vetus ille, & domesticus hostis, domitus potiùs, quam extinctus. Itaque rebellat interdum, & incendia miscet. Quibus rebus fit, vt, & formosi, & nigri sint. formosi propter nouam vitam, nigri propter veteris reliquias, quas in se habent: quare isti meritò dicunt. *Nigra sum, sed formosa filia Hierusalem.* Id est, quamuis nigra ob proximè actæ vitiosæ, & prauæ vitæ reliquias, quas nondum prorsus abieci: formosa tamen, propter charitatem Dei, quæ cordi meo diffusa est: propterque illius gratiæ communionem, qua proximè accedo, ad diuinæ pulchritudinis similitudinem. Quæ oratio

Orig. homili. 1. in can.

tio ex superiori oratione consentaneè orta est. Etenim desiderio, & spes, & timor natura agnatus est. Nam, qui in magno desiderio sunt, ijs natura occurrit, primum vt mente pertractent, vtque metuant omnia illa, quæ sibi quo minus id quod cupiunt assequantur, impedimento esse possunt: deinde, vt ijs opponant alia spem efficientia, eorumq; oppositione, metum extenuent, ac bene sperare sibi iubeant: eodemque ex desiderio, & contrahuntur metu, & eriguntur spe. Quia igitur superius, in hac sponsæ, & persona, & imagine inductus est homo, ad Deum amandum proxime cõuersus, & eius potiundi desiderio ardens, & sibi de illo omnia fausta, & læta promittens: ideò apte, & conuenienter nũc idẽ inducitur, quæ suæ persuasioni, atque cupiditati putabantur obstare, ea, & metuens, & extenuans. Nam dũ anhelabat ad Deũ, subijt illius animum præteritorum peccatorum, eorumque fœditatis recordatio: ex quo graui percul-

ſus metu labaſcens, ac loco prope motus, de ſpei gradu pene deiectus eſt: ſed exoritur rurſus ab eodem ipſo deſiderio excitata, & roborata ſpes, qua ſibi vere perſuadet, nō tam ſe ex peccati reliquijs, quæ in ipſo remanſerunt, deformem eſſe, quam ex gratiæ, & donorum Dei ſplē dore formoſum: ſiquidem ea dona in ſe habeat: nam vtrum habeat, de eo nemo iuſtus plane certus eſt: ſuſpicatur tamen ſe habere, multis, & magnis coniecturis ad ita opinandum inductus; autdetque dicere. *Nigra ſum, ſed formoſa.* Et quamuis nigra, multò magis formoſa: nec tam ob nigredinem deſpicienda, quàm ob decorem, atque pulchritudinem amore, atque fauore proſequenda. Verum enimuero iſthæc ſceleris admiſsi, & vlceris atque fœditatis, id eſt malæ propenſionis ex peccato relictæ, commemoratio, cuiuſuis iuſti animum, quamuis recuperata diuina gratia ſanum iam, & valentem, angit tamen ipſum, atque cruciat: quod peccatum omne ab animi natura, atque

atque indole sit alienum. Quapropter discessisse ipsum à se aliquando, suamq; naturam deprauasse, vbi meminit, nimis dolet: nimisque miratur, se potuisse eorum amore aliquando capi, quæ iam tantopere auersetur, & horreat. Itaque tanti mali causam inquirit: qua in inquisitione cognoscens omne illud malũ existere à corpore, & à sensibus corporis, quibus cum affinitate ipse est, & fœdere naturæ coniunctus, de eorum violentia, atque iniustitia conqueritur: & prauè à se factorum culpam in eos ipsos sensus, qui culpæ suasores illi & authores fuerunt deriuat, vbi autem ista querimonia, & criminis deriuatio? *Nolite,* inquit, *me considerare, quia fusca sum, quia decolorauit me sol: filij matris meæ pugnauerunt contra me, posuerunt me custodem in vineis, vineam meam non custodiui.* Qua in oratione peccatorum atque malorum omniũ fons aperitur, ita apta similitudine, atq; translatione verborum, nihil vt putem commodiùs potuisse dici. Quod quo

magis perſpiciatur, pauca quædam de animæ partibus, deque illarum inter ipſas mutuo ordine altius repetámus neceſſe eſt. Animi humani tres ſunt, ſiue partes eas, ſiue vires, facultatesve nominari velimus. Vna quæ vacat corpori alendo, atq; curando, quæq́ue idcirco vegetabilis dicitur: communis nobis nō cum animantibus modo, ſed etiam cum ſtirpibus. Altera quæ corporum varias ſpecies, coloreſque, atque ſapores percipit, ſentiens appellata, animantibus nobiſcum etiam communis. Tertia rationis, intelligentiæq́ue particeps, veri vna cultrix, atque amatrix, vt hominum propria, ita præſtantior, atque excellētior cæteris omnibus, quæ eſt ratio, atque mēs. Eſt porrò earum vnicuique ſuum à natura attributum bonum, & tāquam de paterna, & communi hæreditate pars vnicuique data ſua, apta videlicet cuiq;, atque conueniēs, pro ratione cuiuſq;. Nā illi vegetabili parti primæ, atque infimę, bonum vtile datū eſt, quod excoleret:

ſic enim appellamus ea bona, quæ ad vitã,& alendã,& defendẽdem valét:quod eſſe diximus huius partis munus proprium. Altera, quæ huic ſuccedit,pars ſentiẽs,dulcedinis ſenſu mouetur, voluptatiſque eſt auida:itaque bonum delectabile ex paternis bonis,& tãquam prędijs, vnum prædium eſt ſortita, in quo ſe iactet,atque dominetur. Mens verò,atque ratio, vt eſt omnium altiſsima,ita capitur,atque alitur altiſsimo bono, id autem eſt bonum intelligibile, quod contemplationi propoſitum veritas eſt, ad regendas actiones tranſlatum appellatur honeſtum,quod nihil aliud eſt, quã ad veritatis præſcriptum moderata actio:cuius tãtus eſt ſplendor boni, tamque plena dignitatis ſpecies, nihil vt ea ſit, neque pulchrius, neq; admirabilius. Atqui cõſiderãdũ & illud eſt. Has animi partes, hæc bona, &, vti ea appellauim⁹, prædia, quæ à natura acceperũt, nõ acce piſſe illa inſtrumẽto vacua, ſed inſtructa poti⁹, & ornata omnib⁹ ijs rebus, quæ ad

opus faciendum necessariæ sunt: quod quidem instrumentum, etsi partibus sit multiplex, tamen genere reducitur ad duo, quorum vnum euellendis ijs, quæ sunt noxia seruit: alterum verò bonis, & vtilibus asciscendis, atq; capiendis. Sunt que hi duo motus contrarij, istis animæ partibus à natura sati: alter fuga, alter accessu constans: quorum altero vnaquæque earum partium, ex eo agri, quantū cuique datum est legit, atque demetit, ea, quæ sibi sunt conuenientia: altero vero noxia, & inimica reuellit, atque abijcit. Sed quamuis sint omnibus animæ partibus isti motus communiter dati, tamen non æquè in omnibus eminent, sed vna in parte ardentiores sunt, obscuriores in alia. Itaque aliàs alijs nominibus appellantur. Nam in vegetabili, dicuntur contractio, & dilatatio in sentiēte odium, atque cupiditas: in mente, atque ratione voluntas, & quæ huic contraria est, nomineque Latino caret; sed dicatur ea tamen nobis modo docendi

causa inuoluntas. Horum primi hebetiores reliquis sunt, & magis obscuri, postremi stabiles, & tranquilli: inter vtrosque interiecti, & medij, odium nimirũ, atque cupiditas acres natura, atq; ignei, vbi semel corpori, atque sensibus incubuerunt, eos commouent, atque perturbant, itaque inflammant, vt vel ipse ignis præ illis frigere putandus sit. Atque huic diuisioni, descriptionique partium, illud etiam est adiungendum: eas omnes, quarum tamen singulæ singulis generibus datæ sunt, vni homini à natura fuisse attributas, & naturali quodam, & arcto fœdere inter se se amabilibus charitatis vinculis colligatas, atque constrictas: atque ne quid tumultus, atque rixæ inter ipsas vnquam exoriretur, lege ab eadem natura lata, sancitum fuisse, vt minores illæ, & inferiores, vegetabilem, atque sensilem dico, quippè quæ rationis, atque arbitrij expertes ipsæ & ad seruiédum omnino natæ sunt, rationi, atque menti parerent: ratio autem ipsa non do

minatum modo in illas exerceret, sed patrocinium etiam earum, & procurationem susciperet. Nam quoniam illæ cæcæ, & incõsultę sunt, & impetu feruntur in sua bona, quæ tamẽ ipsa neque parare sibi possunt, neque si iam parta sint, administrare ea vti decet, aut illis frui intra modum sciũt: ideo natura voluit, vt in mẽtis tutela essent, quæ primùm eis sufficiat copias naturalium ipsarum bonorum, deinde præscribat modum, quem in fruendo seruaturæ sint, vt scilicet, eatenus suis fruantur bonis, quatenus, nec sibi ipsis nimia copia, iuopiave damnum afferant: neque hominum societati, atque generi, cuius in bono suum ipsarum bonum continetur, aliquid incommodent. Voluitq́ue præterea, vt in ea rectione rationis, & quasi tutelæ administratione maxima honestatis vis inesset, vtque ex eo accenderetur maximum dignitatis lumen, quo vno bono mens ipsa capitur, ne labores suscepisse tantos illa, sine vllo præmio, sineque mer-

cede vlla videretur. Ac fuit tẽpus quoddam, cùm has naturæ leges homo obſeruabat, cum, & ſenſus, & qui in eis exiſtũt affectus rationi dicto audiẽtes erãt, quocumque illos ratio duxiſſet: & ratio ipſa veluti in vigilia quadam corporis manens, & æquiſsimis imperijs regebat illud, & ab omni externa, & inimica vi tutum reddebat. Ex quo etiam factum eſt, vt omnibus animæ partibus inter ſe conſpirãtibus, & cõſentiẽtibus, cum nulli tumultus eſſent in homine, nulla inteſtina ſeditio, ſed omnibus in vnum collectis ſuis viribus, & totus, & ſemper ſibi præſens adeſſet homo, facilè in reliqua vniuerſa imperium obtineret. Cuncta enim illi tanquam iuſtiſsimo Domino, quique in ſe ipſo oſtendebat totius ordinis, atque iuſtæ gubernationis clarum exemplum vltro ſubijciebãtur ſumma, & facilitate, & volũtate: quo etiam tempore iuſtitiæ, temperãtiæ, pietatis, ac reliquarum omnium virtutum chorus, terras obtinuit. Verũ malus dæmõ noſtro

inimicissimus generi, videlicet inuidens hominibus tantam fœlicitatem, passus non est, ea vt nobis, aut perpetua, aut etiam diuturna esset. Et quoniam videbat hominem à se superari non posse, quandiu secum ille consentiens, omnibusque è suis partibus aptus, & concinnus permaneret, coniunctionem illam & conspirationem, & mutuum consensum partium dirimere, & in mentis, atque rationis regno seditiones concitare, & turbas ciere in primis conatus est. Itaque fraude armatus, & serpentis speciem, ob id ipsum quia astu, atque dolo furtim obrepebat, indutus, hominemq; aggressus, illum induxit, noxijs, vt illis, & interdictis cibis vesceretur, eisque cibis ipse suum virus immiscuit, facesque occultè subiecit, atque ignem inspirauit. Quo ex cibi esu, venenique, atque ignis afflatu, hæ partes, quæ infimæ sunt in homine flammis statim correptæ, ac vehementer accensæ ruptis omnibus pudoris, atque modestiæ legibus efferre se se,

atque liberius agere, fœdusque illud ſan ctum diſcindere, turbidæque, & tetræ ſe rum quiddam, atque belluinum præ ſe ferentes, & contra rationem rebellãtes, ruere pręcipites, ac turbare omnia cœpe runt, ac tandem animi imperium per tyrannidem occuparunt. Nam ratio acriter primo repugnans, tandem illarum accenſis cupiditatibus, & incredibili im portunitate victa conceſsit: ac depoſito regali cultu, & ſpecie, obſequuta illis eſt ſeruilem in modum, ipſoque deinceps ex obſequio, atque ſeruiendi vſu, à naturali ſua pulchritudine quotidie diſcedẽs magis, magiſque in deformem, & turpem habitum demutata, à fœlicisſimo ſtatu, ad ſummas miſerias eſt deuoluta. Atque hæc prima noſtri mali labes fuit, hæc humani peccati primordia: à primo quidem illo homine initio prodita: ſed poſtea propagatione, & naſcendi lege in omnem eius poſteritatem deriuata. Simul enim cum carne, atque ſanguine, quam ab illo naſcendo ducimus, etiam

contrahimus non solùm, labem in animo, sed etiam veneni illius contagione infectum corpus, & ad malum pronos sensus, id est, fomenta quædam, & incendia peccati, ex serpétis afflatu nostræ naturæ iniecta & immissa: quæ latent illa quidem interdum, atque occultantur, sed tempus atque causam nacta se produnt, flammasque ore vomunt: quibus inflammati, atque efferati sensus nostri, ac tandem præcipites acti, secum vnà rationem in cõsensum trahunt, ad omne dedecus, atque flagitium. Quæ idcirco à nobis enucleatius, & pluribus verbis sunt exposita, vt ij, si qui sunt, qui has literas vel ignorant, vel rudes putant, admirari post hac incipiãt, atque adorare ipsarum, nõ solùm in sentẽtijs diuinam vim, sed etiam in eloquendo rationem aptissimam, & elegãtissimam. Nam quę nos tã lõga oratione vix explicauimus, ea paucis verbis, ijsque translatis Spiritus sanctus hoc in loco perfectissimè complexus est. Nã in persona hominis à pec-

cato, ad iustitiam translati inquit: *Nolite me considerare quod fusca*, vel fuerim antea, vel nunc etiam *sim*, ob reliquias scilicet præteritæ vitæ, *Quia decolorauit me sol.* aut sicut in Hebræo est, *Quia aspexit me sol.* Nam Sol hoc in loco, est vis illa ignea malæ concupiscentiæ nostris sensibus indita, & à capite humani generis in nos lõgo ordine successionis trãsfusa, cuius ardentissimis cupiditatibus, quasi Solis æstu quodam aduritur, nigraq; efficitur hominis mẽs. Et quoniã id illi nõ sua pro pẽsione accidit, est enim honestatis, atq; iustitię appetẽs natura sua, sed aliorũ iniuria, atq; impulsu, id vt doceret statim subiecit. *Filij matris meæ pugnauerunt cõtra me.* Qui autem sunt isti filij? haud dubiè corporis sensus ipsi, illæque partes animi, quas diximus eodem naturę satu, cũ ratione fuisse generatas, & eidem tributas, quas regeret, sed dęmonis astu in fraudem impulsas, postea rebellasse. Nã illę ab eodem parente ortę, & vnà simul eductę, aduersum rationẽ pugnãt, aut

aut vt in Hebræo dicitur, excãdeſcũt, & incendũtur, igne ſcilicet eo, quem ex ſer pente conceperunt: idq́ue eo vſq́ue faciunt, quo ad cuſtodem illam ponunt in vineis, hoc eſt, in eis bonis, quibus ex bonis ipſæ fructum aliquem lætitię, atque iucunditatis percipiunt, efficientes vt ipſarũ cupiditati ratio miniſtret. Hæc enim vis eſt huius cuſtodię, quam vocat, ſeruire videlicet mentem corpori, totamq́ue vacare ſeruitio ſenſuum: & quę illis brutis, & infimis animę partibus dulcia, & vtilia ſunt, ea ſola quęrere, conficere, & amplificare. Qua ex cuſtodia id ſequitur, vt mens amittat honeſtatem, & dignitatem ſuam: & dum aliorum fundos colit, ſuum ipſius fundum ſentibus, & virgultis ſilueſcere patiatur. Itaq; elegantiſsimè & veriſsimè additur. *Vineam meam non cuſtodiui.* Illud nimirum honeſtum, cuius poſſeſsionem, atque fructũ amiſit, dũ indulget ſenſibus. Quod ideo vocat vineam ſuam, non quòd tueri alia rum partium bona ad rationis curam

non pertineat: ſed quod hoc ſit illi proprie attributum bonum. Vnde rectè in Hebręo pronomen geminatur hoc modo כרמי שלי לאנטרתי quod Latine non incommodè vertas, Vineam ſemel, atq; iterum meam: eam inquam, quę propriè vinea mea eſt, non cuſtodiui. Sequitur. *Indica mihi quem diligit anima mea, vbi paſcas, vbi cubes in meridie.* Creſcit ipſa tractatione rerum diuinarum animę erga Deum amor, ſeque ipſa melior ſenſim efficitur, quòd ijs, qui hoc amoris iter agunt, diligenter obſeruandum ſit, vt nunquam reſideant: nam cum quieſcũt retro referuntur: ſed vt curſum ſuum ad hoc ſponſę exemplum, fictum illud quidem, ſed tamen omnibus numeris abſolutum ſemper dirigant. Nam quę paulo antè duci ſe, atque adeò trahi volebat, iã amãtior, & valentior effecta, ipſum iter propè arripit: tantum impediri ſe dicit hominum exiſtimationis timore quodam, quem tamen ipſum deponet, atq; abijciet paulo poſt. Nunc tamen impe-

ditur illo, quia quamuis profecit, tamen non eo vsque profecit, vt perueniret ad eam charitatem, quę omnem pellit timorem. *Indica*, inquit, *mihi quem diligit anima mea.* Quid? parumne multa sunt, quę Deum indicent, atque testentur, vt ipse rogandus sit, se vti in lucem prodat, atque manifestet, sui vt nos certiores faciat? Testatur quidem certe omnis natura Deum esse, sed quibus in oris pecus ducet, aut vbi locorũ meridietur, nescim⁹. Nam his traslationibus ea significantur bona, quibus bonorum hominum pastus in hac vita constat in futura verò requies, & accubitus: quę altioris ordinis bona sunt, quàm vt ad ea natura duce ascẽdere, aut peruenire posimus. Et ideo necesse est, ipse vt nos doceat Deus, atq; eo deducat, seque nobis ipse ac sua ista altioris ordinis bona cęlestia, atque diuina, maiore illato lumine ostendat, & cognoscenda proponat. Quare quia semper ipso Doctore, atque duce in hac re indigemus, idcirco semper orandus

lus nobis ille eſt, menti vt noſtræ in-
licet vbi nam locorum oues ſuas du-
tet & paſcat. Sequitur. *Ne vagari inci-
piam poſt greges ſodalium tuorum.* Quam-
uis infirmitatis in amore, & imperfe-
ctionis ſit, quod timet, tamen dum ſic
affectus animus eſt, iure ſibi cauet, ne
dum pietatem, ac cęteras virtutes per-
ſequitur, errore vię in vicina, ac ſimilia
virtutibus vitia incidat: ne pro pietate,
hypocriſin, pro religione, ſuperſtitio
nem, pro ſeueritate, crudelitatem ſecte
tur. Nam eę, atque ijs ſimiles animi
labes, falſa honeſtatis ſpecie conuelatę
virtutes mentiuntur, ac ſe pro illis habe-
ri volunt, ductantque & ipſę, magnos
perditorum hominum greges. Sequi-
tur. *Si ignoras te, o pulcherrima inter mulie
res.* Adeſt precanti Deus, qui propterea
hîc potiſsimum, atque huic petitioni
vltimę reſpondiſſe dicitur, vt ex eo in-
telligeremus, ex omnibus, quę Salo-
mon in ſponſę perſona à Dei amatori-
bus dici, atque agi hactenus expreſsit, ni
hil

hil ęquè gratum Deo esse, quàm quod domo, atque vrbe relicta demigrare in agrum velle, sponsa professa est, eius videndi, atque fruẽdi causa. Nam id Deus à suis in primis petere solet, vt se terrenis curis subducant, seque vindicét in quietem, & libertatem aliquam quo ipsi vni per otium vacent. Cuius rei in illo ipso Abrahamo, qui nationis piorũ primus habetur parens, exemplum proditum

Gene. 12. est. Ei enim dixit Deus, Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & faciam te in gentem magnam. Igitur quia hanc sponsæ vocem libentissimè Deus audiuit, ideo statim à Solomone sponsus inducitur respondens, & sponsę votis annuens: hoc est, in sponso Deus inducitur exhibens se pręsentem atque omnino se insinuans amanti animę, & ad illius rogata omnia respõdens: quę iam ad eam partem pertinent, quam diximus ex illapsu, & doctrina constare. Quid autem respondet, aut docet? *Egredere, & abi post vestigia gregum tuorum, & pasce hœdos tuos*

iuxta

iuxta tabernacula pastorum. Sed qui greges isti quæso, quorum proponit sequẽda vestigia? hîc si ex gregum, & pecudũ natura rem interpretemur, necesse est intelligamus significari quasdam naturæ partes sensu, & ratione carentes: quarum tamen ex inspectione, & contemplatione inducitur homo ad cognoscendum, & amandum Deum: quale cælum est, & astrorum ignes, & mundi totius species, ornatus atque descriptio. Nam isthæc proponi à Deo rudioribus, quo eorum ducatu ad ipsum perueniant testis est regius vates, cum inquit, Cæli enarrant gloriam Dei, & opera manuũ eius annuntiat firmamentum. Sin autem nobis ipsi constare volumus, idque agimus, quod harum literarum, atque scriptorũ interpretes agere omnino debent, vt hæc cum superioribus aptè cohæreant, vtque hæc spiritualis intelligẽtia cum illa corporalium rerum explicatione consentiat, & ex illa ducta omnino, & deriuata videatur, dicendum pla- *Psal.* 18.

ne eſt,in his gregibus conuentus bonorum ac piorum hominum ſignificari, eoſq; viros declarari,qui non modo ipſi pietatem colunt,ſed voce,atq; vita alios ad eiuſdem cultum inuitant, qui vnà nobiſcum in hac vita verſantur,& tãquam domi apud nos incluſi manent, diuiſi videlicet ab illo beatiori cœtu, atque grege,quem verus paſtor Ieſus,beatis in locis reficit ſempiternæ paſtu voluptatis. His adde etiam eos,qui horum conuentuum, atque cætuum authores olim, & inſtitutores fuerunt,qui ipſi quamuis vita functi ſunt, vitæ tamen ipſorũ atque virtutis imago viget, ac viuit. quorum ſunt incipientibus ſequẽda veſtigia. quia vt ſancti doctores tradunt, in ipſis vitæ ſpiritualis initijs,atque primordijs, dum animus in virtute rudis eſt, & inexperiens, & ad lapſiones facilis magis expedit vna cũ alijs eiuſdem voti, atq; propoſiti hominibus viuere, quàm ſolitariam vitam degere. Nã ſolitarium illud,& vere monaſticum viuẽdi genus aptum eſt

ſolis

ſolis illis, qui ſuas cupiditates ſatis iã edomitas, & compreſſas habent: itaque perfectorum illud eſt, imperfecti verò, & incipientes in conuentu, atque grege bonorum ſe ſe ad virtutem exercere debẽt, nec ipſi ſibi nouam viam munire, ſed inire veterem, atque aliorum veſtigijs, atq; itineribus tritam. Qua de re hîc non ſine cauſa admonentur. Nam incipiẽtes vni ex omnibus ſolitudines amare maximè ſolent: ſtatimque contemplationi Dei vacare volunt, & charitatis vno igne corripi, atque ſuccendi. Quare qui huiuſmodi ſunt, hæc ſibi à Deo dici putent, legãt vt prius gregum ſuorum veſtigia: tabernacula paſtorum adeant: religioſis hominibus ſe regendos permittant: cõmuniter cum bonis viris vitam degant: habeant qui ſe ignaros viam doceant: qui languentes excitent: morantes impellant: præfeſtinantes cohibeant: reuocẽt aberrantes, vtanturque aliorum oculis, conſilio, rectione; vſq; eo quo ad cupiditatibus ſedatis, & maioribus in

animo collectis viribus, ipsi sibi præesse & in se dominari rectè posſint: id cum effecerint, tunc secreta tutò, & beatas illas solitudines petant, ad quas solitudinas inferiùs ijdem inuitantur, cum scilicet, ad proficientium iam, aut perfectorum gradum peruenerunt: nunc autem quando incipientes sunt, ad pastorum tabernacula commorari iubentur, alijsq; parere: ideoq; sequitur. *Equitatui meo in curribus Pharaonis aſsimilaui te amica mea.* Nam isti eatenus probantur Deo, non si ferarum modo agrestes, & indomiti vitam degant, sed si iugo sua colla subdi, frænum ore accipere, ac currui iungi, habenisque torqueri, atque circumagi voluerint. His namque rebus paratur atque alitur Christianæ humilitis maxima illa, maximèque necessaria virtus, quæ tanquam fundamentum, atque solum est virtutum reliquarum. Sequitur. *Pulchræ sunt genæ tuæ sicut turturis.* Interiorem illapsum quo Deus efficitur quodãmodo præsens animæ, duo

sicut

ſicut ſuprà diximus, ſequuntur crudi-
tio,& voluptas: vel potius ipſius illapſus
duplex eſt vis, vna erudiens, altera volu-
ptatis efficiens. Vtrumque porrò in ho-
mine operatur Deus, pro portione amo
ris, quo ab ipſo diligitur, & pro eo gra-
du, quem in amando obtinet is, cui ſe ſe
infundit. Et quidem quod attinebat ad
doctrinam eorum, quorum nunc perſo
na agitur, proximè explicatum eſt: nunc
quod ſequitur, alteram partem conti-
net, quæ ad efficiẽtia voluptatis ſpectat.
Voluptas autẽ maximè efficitur ex Dei,
atque animæ inter ipſos dulci, & amato
rio colloquio. Ea ergo nunc colloquia
Solomon exponit, quo vno modo res
tanta exponi potuit, ipſos ſcilicet, indu-
cens mutuo ſe laudantes, & quam blan-
diſsimè compellantes ſe, eaque dicentes,
quæ dici non ſolent niſi ab ijs, qui in rei
amatæ ſinu infuſi voluptate nimia colli-
queſcunt. Ac primo Deus. *Pulchræ ſunt
genæ tuæ ſicut turturis, collum tuum ſicut mo
nilia.* Laudat nunc parcius omnia, eadem
 poſtea

postea cum ad altiorem amoris gradum anima peruenerit, vberius laudaturus. Vera animæ pulchritudo, charitas in Deum est. Ea enim vna in cælestis naturæ habitum demutati efficimur Deo similes. Est autem charitas in incipiente imbecilla & exigua, quippe quæ adolescere tunc incipiat, & cupiditatibus carnis, quarum adhuc magna vis est in corpore tanquam quibusdam spinis obsideatur. Cæterum quamuis charitas minus proferat lumen suum in incipiente: tamen extant in illo atque euitent aliæ virtutes, illæ nimirum, quæ animorum cultrices habentur, & ideo καθαρτικαὶ, id est purgatoriæ appellantur: quoniã purgandis animis adhibentur: quarum munus est quidquid ex corpore, & ex ante acta vita existit, quod nocere, aut obstare charitati posit, id reuellere, & quasi agrũ sic animũ sarrire, quo radices altiùs agere in eo charitas & melius fruticari valeat. Quæ virtutes, illustrãt illæ quidẽ & cohonestãt animos nostros, sed non quasi

quaſi in eis ipſa pulchritudinis vis, & ſumma abſolutio ſit,ſed quaſi ornamenta accerſita,& exterius adhibita pulchritudinis conciliādæ cauſa. Igitur qui hūc gradum amoris tenent, in ijs purgatorijs virtutibus,ſuam induſtriam potiſsimūm probant:fiuntque & ipſi ob haſce virtutes ſpectabiles,atque conſpicui laudeque, & honore digni. Quod ipſum hic ſignificatur ijs verborum inuolucris,quibus ſponſa pulchra eſſe dicitur, non tam propter membrorum aptam compoſitionem;aut propter coloris ſuauitatem:ex quibus ipſum pulchrum eſt, quam propter aſcita, & extrinſecus adiuncta ornamenta. *Pulchræ ſunt genæ tuæ ſicut turturis.* Id autem eſt,licet adhuc parũ cupiditate valeas, parumque amore mei incaleſcas, in quo vno ſumma animi pulchritudo cōſiſtit,licetq; plurimũ terreni,ac ſui amãtis inſit in te adhuc,tamen iſti abs te ſuſcepti labores cupiditatis extinguẽdarũ cauſa, vigiliæ iſtæ, iſta ieiunia,illi luctꝰ acerbi,illiq; lachrymarũ

riui largiſsimi multum veræ pulchritudinis, atque ſpiritualis decoris tibi addunt,atque conciliant. Sed quid monilibus cum lachrymis,aut quæ huius tranſlationis ratio poteſt eſſe? Hic ad ipſa Hebraica nomina,pro quibus interpres, & turtures, & monilia poſuit recurramus oportet: eaque vnde nata ſint, & à qua ſignificatione verborum deducta videamus. Igitur alterum nomen, id eſt, תור Thor,ab eo,quod eſt diſponere, & in ordinem redigere ducitur: alterum ab eo quod eſt attenuare, & gracilem reddere:vtrumque autem quis eſt,qui non videat aptiſsimè cadere in vnam temperantiæ virtutem,cuius officij eſt carnem luxu exultantem attenuare, & cupiditates ſe turbide efferentes compeſcere, & cogere intra certum ordinem. Temperantia porrò ad id efficiendum illis vtitur, quæ commemorabamus ieiunijs, vigilijs,precibus,lachrymis, quę partim ipſa ex ſe parit, atque producit, partim ab alijs virtutibus precario ſumit,& in ſuos

vſus

vſus conuertit. Nec verò id ſolùm ex Hebraicorum nominum notatione probamus, ſed multo etiam magis ex eorundem ſignificatione, id eſt, ex ijs rebus, quas ad res ſignificandas aſſumuntur. Nam turturum gemitus, atque querelæ nobiles ſunt: ijs autem querelis in arcanis literis animæ vitia deteſtantis, ac prę teritam vitam dolentis lamenta ſignificari ſolere, ſancti & probati ſcriptores tradunt: monilia verò, quę collo circum iecta ipſum arctè conſtringunt atq; circundant, eo nimirum ipſorum arcto cõplexu atque ambitu, haud ineptè referri poſſunt ad declarandùm ſeuerum illud, & auſterum vitæ genus, quod ſeueris cõtinentiæ legibus coercita, & quaſi circumſcripta omni immodica & ſuperflua cupiditate, animum conſtringit, ac circumcirca concludit. Quod autem ſequitur. *Murenulas aureas faciemus tibi vermiculatas argento.* In eo Deus primũ hũc ſuum amatorem admonet, vt perſeueret in eiſdem pœnitentiæ & temperan-

tiæ operibus, vtque sibi ex eo virtutum genere maiora adiungat quotidie ornamenta. Deinde illi pollicetur effecturũ, vt isti labores, & dulces, & fructuosi ipsi sint, auro videlicet, atque argento pretiosiores. Cuius spe promissi erectus ille, gaudioque perfusus de præsentia Dei, è vestigio respondet. *Dum esset rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum.* Videlicet, ne quis ipsum ingratitudinis arguere posset, promittit pro virili sua parte vicem Deo relaturum: hoc est, effecturum boni exempli odore bono, vt à cunctis hominibus laudetur, atque celebretur Deus. Sed cuius quæso rei odore? Nardi, inquit, habet autem Nardus symbolũ pœnitẽtiæ ex charitate profectę, & cum charitate cõiunctæ. Ex quo intelligi potest quã inter se cõsentiant ista omnia. Nã quia iusserat Deus, vt in instituto pœnitentiæ & temperantiæ officio perseueraret, quiaque eidem promiserat, se pro eo quãtũ in eis virtutibus elaborasset magna præmia repensurũ, ideo apte

respondet, se nardo sua eaque odoratissima perfusurum ipsum, id est se tandiu perseueraturum in cœptis pœnitentiæ, ac temperantiæ operibus, quoad non modo ipse bonus efficiatur, sed etiã alijs videatur talis esse: quo ad inquam non solùm ipse eas sibi conciliet, & in se efficiat virtutes, easque comprehendat, atq; complectatur intra se se, sed etiam eo vsque quo ad multus & suauissimus boni exempli ex eis odor exiẽs, & ad alios per ueniens eos moueat, atque excitet ad laudes Dei. Sed cur præcipuè purgatoriæ istæ virtutes odoratæ dicuntur? curve odoris nomen potissimum attribuitur illis? quia hominum oculis magis quam reliquæ exposita, cum sint maximè eas homines presentiunt, maximèque omnes admirantur. Quod enim factu difficillimum esse iudicat, id quisq; admiratur maximè. Nihil autem difficilius existimatur, quam expertem voluptatis vitam in labore, & cõtentione animi semper ducere: propterea quod suis cupiditatibus

tibus vulgo omnes inseruiunt. Itaque si quem voluptates aspernantem, cultu tenui, atque victu vtentem, sanctisq; laboribus vacantem vident, vident autem facillimè, ex meliore atque diuino quodam genere hominũ illum putant, Deũque ob eam rem laudant, quæ Deo est gratissima laus. Igitur hoc loco homo iustus pœnitentiæ operum odore bono cunctos mortales ad Dei laudes excitaturum, eaque laudum voluptate, & tanquam dono Deum remuneraturum se esse, nec ab eo studio edendi quotidie, ac proferendi sibi vtiles, Deo gratos, cũctis hominibus salutares, & prędicabiles pœnitentiæ fructus desiturum vnquam cõfirmat: ideoque adiecit. *Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi inter vbera mea commorabitur.* & quod in eundem sensum, eandemq; sententiam statim sequitur. *Botrus cypri dilectus meus mihi in vineis Engaddi.* Nam Cyprum, id est, vt supra diximus, opobalsamum corporibus illitũ corrumpi ea prohibet, quod item myr-

rha

rha facit, ideoq; vtrumq; apte transfert ad ſignificandas pœnitentiæ, atque tem perantiæ virtutes, quæ immodicis cupiditatibus obſiſtunt, eiſque animum corrumpi non ſinunt. Quarum virtutum tanquam faſciculis è myrrhæ & Cypri floribus concinnatis ſinus ſuos hic iuſtus refercit, quo oſtendat cordi ſibi illas virtutes eſſe, & quamuis amaras, gratas eas habere.. *Ecce tu pulchra es amica mea, ecce tu pulchra, & oculi tui columbarum.* Ex ſermone inſtituto cum Deo, è que ipſo amoris actu, animus ipſe pulchrior, ac melior ſenſim efficitur: iamq; illius amā tis ſpecies ipſa per ſe, non ſolùm ob adiuncta ornamenta placere Deo incipit. *Ecce tu pulchra es amica mea.* Pulchram, & amicam vocat, & ea re pulchram, quia amica eſt: pulchram autem nondum ex omni parte, propter turbidos quoſdam motus, quos nondum compreſsit, ſed quod ad oculos attinet. *Oculi tui,* inquit, *columbarum.* Quod in corpore oculi, id in animo ea vis eſt, quæ in vltimum, &

extre-

extremum bonorum appetitu, & amore fertur: quęq; à noſtris Theologis non prorſus inepto verbo intentio appellatur. Nam ſicut oculi ſunt in motu duces, quibus ſine ingredi, ſine offenſione vix poſſumus, ita finis vltimi, extremiq; bonorum voluntate ducimur, atque dirigimur in omni vita: vſque eo, vt neque inſtituere à principio aliquod opus, neque ſemel inſtitutum, id rite exequi vllo modo poſsimus, niſi ea nos vis & inducat, & regat. Ex quo ea vna vel recti curſus, vel poſtremi erroris, aut omnis, aut certè præcipua cauſa cenſetur. Nam ſi ad id quod verè bonũ eſt, ſemel appulſa in illud intuebitur, & ſpectabit ſemper, haud dubie vitæ quaſi nauis curſum in hoc ſeculi vaſto, & procelloſo mari ad certiſsimam Cynoſuram dirigens hominem in portum fœlicitatis inducet: ſin autẽ pro vero bono falſum bonum cõplexa fuerit, naturam hominis, & naturæ conſantanea officia peruertens, illum precipitabit in interitum. Verum autem

homi-

hominis bonum Deus eſt. Hunc igitur qui ſibi pro fine conſtituunt, & in eius vnius amorem, atque cultum omnes ſuas cogitationes atque ſtudia referunt, ij quamuis interdum impediantur affectibus, quos nondum exuerunt, quo minus in omni ſua actione efficere, atque conſequi perfectè poſsint illud honeſtū quod cupiunt, quodque contendentibus ad Deum vnicum, atque directum iter eſt: tamen multum valent ea ipſa voluntate animi in Deum tanquam in verum & ſupremum finem, efficaciter per eiuſdem Dei gratiam intenta, atque directa. Nam ab illa habent, vt & boni & iuſti viri ſint: & vt Dei filij, & eius ipſius Dei naturę participes ſimiliter nominentur. Non quod nihil deforme, nihilque quod reſecari debeat in illorū inſit animis, ſed quod huius partis vbi illa benę erga Deū per gratiā affecta eſt, ea vis ſit, vt virtute, atq; efficientia reliquarū omnium partium perfectionem & abſolutionem in ſe ipſa contineat, ſicut ſcriptū

eſt:

Matt. 6. eſt: Si oculus tuus lucidus eſt, totum corpus tuum lucidum erit. Quare qui animus iſto modo affectus eſt, appellatur ſane pulcher, ſed eatenus quatenus obtutu, atque intentu oculorum, id eſt, intentionis ipſius directione in diuinum lumen, ipſiuſque diuini luminis atque gratiæ communione, ignea & micantia lumina columbarũ refert. *Oculi tui*, inquit, *columbarum.* Cui illa. *Ecce tu pulcher es dilecte mi & decorus.* Et quidem ſine exceptione vlla. Sequitur. *Et lectulus noſter floridus, & tigna domorum noſtrarum cedrina, laquearia cypreſſina.* Variè hoc exponitur, lectuli nomine, alijs priuata cuiuſque ſtudia, alijs vitę inſtitutum, vnicuique hominum generi proprium, alijs quieſcendi in eo quod quis adeptus eſt, deſiderium & cupiditatem intelligentibus. Nos omnes has ſententias, quoniã in ſingulis illarum aliquid veri ineſt, exponemus. Qui priuata ſtudia ad quæ quiſque natura & inductione animi fertur, in lectulo intelligunt ita dicunt. Cu-

pere

pere omnes, præsertim eos qui in virtute haud multum profecerunt, Deo gratum facere ijs in rebus, quæ ipsis item gratæ sunt: nec tam Deum sequi velle, quam ipsum ad se trahere, ac deuocare cupere, eosque propriè dicere. *Ecce, tu pulcher es dilecte mi, & decorus; & lectulus noster floridus; & tigna domorum nostrarũ cedrina, laquearia nostra cypreßina.* Quibus verbis ita fatentur se affici diuinæ pulchritudinis amore, itaque coniungi cũ Deo velle, vt tamen tacitè ad lectulum suum, & ad delicias suas ipsum inuitent, pertrahereq; conentur ipsum ad ea quę ipsis dulcia & grata sunt: hoc est, cupiãt, atque desiderent probare Deo suum laborem in eis operibus, muneribusque obeundis, quæ ipsi munera atque opera obeunt cum voluptate. Altera sententia & interpretatio est, lectuli atque domus nominibus, translatè significari vitæ cuiusque institutum. Etenim vniuersi homines, quo id assequantur, quod sibi summè expetendum proposuerunt, cer

Hos arguit Bernardus in Can. sermo. 46.

tum aliquod,& ad id,quod quærunt,aptum atque conducens vitæ institutum, atque rationem sequuntur: eiq; vacant maximè atque incumbunt tanquam lectulo. Qui diuitias amant, rem augent mercatura:qui honores ambiunt,in populi aut principum gratia colligenda laborant : quos voluptaria iuuat vita, ij molle ocium persequuntur, ijsque artibus vacant,quibus fœminarum amor facillimè conciliatur. At qui cœlestis vitæ cum Deo degendæ cupiditate tenentur, vitæ genus eligunt, durum, monasticū, voluptatis expers, laboris plenū, in quo minimum iucunditatis sit,laboris verò, & ærumnarum plurimum. Qua in vita & omnium quæ in vita iucunda sunt negatione,atque fuga,Deum cum inuenerunt,non solùm id assequuntur,vt Deus illis qualis est, omni ex parte pulcher, & amore dignus appareat : neque solùm id assequuntur, vt ex Deo inuento summas voluptates percipiant : sed etiam, vt illa ipsa quæ inueniendi eius causa

ſubierunt mala, labores dico illos, vigilias, ieiunia, dulcia illis & iucunda, & ampla, & optabilia ſint, aſſequuntur, & ob eam rem dicunt. *Ecce, tu pulcher es, & decorus, lectulus noſter floridus.* Id eſt, non ſolùm tu pulcher & decorus es, ſed hæc etiam viuendi ratio tui inueniendi gratia ſuſcepta, lectulus inquam, hic in quo ſedemus, quiq; nobis per anguſtus quódam ac vix ferendus eſt viſus, iam vel roſa ipſa mollior eſt, atque gratior. Nec dubium eſt, non modo quin ita ſentiant iſti, ſed quin re ita ſit. Quod illi maximè experiuntur verum eſſe, quibus res aduerſæ aliquando euenerunt. Ij enim, ſi tamen (quod illos facere iuſtum eſt) moderatè ipſa mala ferentes Deum æquo animo laudant, eique vni fidunt, eam in medijs malis ex Deo, qui iniuria oppreſſis ſemper adeſt, conſolationis, ac ſuauitatis ſentiunt magnitudinem; vt iam non modo conſtanti & forti animo fortunæ damna perferant, ſed vt pro bonis ea, & optabilibus rebus habeant, ex

animoque, ac verè dicant. *Et lectulus noster floridus est, & tigna domorum nostrarũ cedrina, laquearia nostra cypressina.* Tertia ac postrema ratio est ea, quæ ex lectulo ac cedrina domo quietem in eo bono, quod quis adeptus iam est, intelligit, atque interpretatur. Quæ mihi ratio ob id probatur maximè, quod affert sententiam, & interpretationem valdè cum superiori oratione congruentem & consentaneam. Nam consequutionem optati boni natura sequitur desiderium in eo quiescendi. Atqui sponsa quod vnũ optabat videre sponsum, atque alloqui, id iam assequuta dicitur: quid igitur restat, nisi vt quod assequuta iam est eripi sibi nolit, vtque perpetuum sibi id, atq; proprium esse cupiat? Hanc igitur illius cupiditatem & natura consequens desiderium, hoc loco explicat Solomõ, cum ipsam inducit domum suam & lectulum communem, quæ quietis atq; ocij sunt loca, laudantem & prædicantem. Nam dum laudat, tacitè significat quie-

tem se amare iam,& ad eam votis omnibus aspirare. Et sanè cum omnibus qui labores subierunt, alicuius adipiscendi causa, insitum est, id postquam adepti sunt,vt cessare non nolint,tum id est maximè proprium eorum qui multis,& ardentibus cupiditatibus circunsessi, pœnitentiæ labore,tanquam ferro,per medias hostium acies, viam sibi ad Deum aperuerunt, id est, incipientium de quibus nunc agimus. Nam illi quo propter insolentiam, & Dei colloquia dulciora ipsis,& pœnitentiæ officia magis aspera accidunt, eo magis optant vacationem sibi, ac requiem aliquam laborum dari; eoque ægrius à iam degustato bono dulcissimo diuelluntur, & ad institutos pœnitentiæ labores reuocantur. Cuius rei exemplum D. Petrus prodidit in se se. *Matt.17.* Nam quemadmodum ille cælesti, nec opinata luce, Christique latè splendentis plena diuinæ maiestatis specie perstrictus nesciens quid diceret, aiebat, Bonum est nos hic esse: sic istis ad primos

Dei congreſſus amore diuino ebrijs, ac quaſi debellatum iam eſſet, de ſola pace cogitantibus, in mentem non venit, vt cogitent reſtare ipſis adhuc in ſuo corpore multa ex veteri homine, magno ſibi cum labore domanda. Quare illis paulo poſt, id eſt capite ſequenti merito dicitur, *Sicut lilium inter ſpinas, ſic amica mea inter filias.* Cuius orationis, quæ ſit vis dicemus, cum ad id loci peruenerimus.

CAPVT II.

GO flos campi, & lilium conuallium. Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias. Sicut malus inter ligna syluarũ, sic dilectus meus inter filios, sub vmbra illius, quẽ desideraueram sedi, & fructus eius dulcis gutturi meo. Introduxit me in cellã vinariam, ordinauit in me charitatẽ. Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo. Læua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me. Adiuro vos filiæ Hierusalẽ per capreas, ceruosq; camporum ne suscitetis, neque euigilare faciatis dilectã quousque ipsa velit. Vox dilecti mei, ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles. Similis est dilectus meus capreæ hinnuloq; ceruorum, en ipse stat post parietem nostrũ respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos. En dilectus meus loquitur mihi, surge, propera amica mea, formosa mea, & veni. Iã enim hyems transijt, imber abijt & recessit. Flo-

res apparuerunt in terra nostra, tempus putationis aduenit: Vox turturis audita est in terra nostra. Ficus protulit grossos suos, vineæ florentes dederunt odorem, surge, propera amica mea, speciosa mea, & veni. Columba mea in foraminibus petræ, in cauerna maceriæ ostende mihi faciem tuam, sonet vox tua in auribus meis, vox enim tua dulcis, & facies tua decora. Capite nobis vulpes paruulas quæ demoliuntur vineas, nam vinea nostra floruit. Dilectus meus mihi, & ego illi qui pascitur inter lilia, Donec aspiret dies, & inclinentur vmbræ, reuertere similis esto, dilecte mi capreæ hinnuloq; ceruorũ super montes Bethel.

EXPLANATIO.

EXEQVITVR, quod exponere instituit mutuum inter istos coniuges amoris, atque laudum certamen. *Ego flos campi, & lilium conuallium.* Ambiguum est vtrius illorum hæc oratio sit, nam ex vtriusq; persona accipi potest, nisi quod ipsa rerum

rum natura poſtulare videtur, vt eam ſponſæ tribuamus. Nam ſe laudare fœminas magis quam viros decet. Quare mea quidem ſententia, hæc cum proxime præteritis adnectenda ſunt, & cuncta vno prolatu dici intelligenda, vt poſt lectuli flores & poſt domus laquearia cedrina, quibus illa ſponſum ad vna ſecum permanendũ inuitat, adijciat nunc ſponſa ſe etiam eſſe pulchriorem roſa, dicatque continenti & nuſquam interrupto ſpiritu. *Lectulus noſter floridus eſt, & tigna domorum noſtrarum cedrina, laquearia cypreßina, & ego flos campi.* Quo videlicet omni ratione lectuli amœnitate, domus magnificentia, ſua ipſius pulchritudine & venuſtate ad ſe amandum ſponſum prouocet, & alliciat. *Ego flos campi.* Quod flos interpres vertit, id in Hebræo eſt, הבצלת Habaceleth, id porrò tradunt genus eſſe roſæ colore nigro quidem, ſed ſpecie venuſta, & odore ſuaui: quod valdè quadrat ſponſæ, quæ item nigra & formoſa ſuperius dicta eſt. Sequitur. *Et*

lilium conuallium. Hæc ſponſa quidem dicit, non tamen de ſe vt mihi videtur, ſed de ſponſo potius ſuo. Quod pronomine addito planius dicas. Ego flos campi, & tu lilium conuallium. Pro lilio, in Hebreo eſt שושנת Suſanot, ij verò flores ſunt ſenis folijs. Conuallium verò epitaſim habet: nam in cõuallibus lętius hęc omnia proueniunt propter humoris maiorem copiam. *Sicut lilium inter ſpinas, ſic amica mea inter filias.* Hæc iam ex perſona ſponſi dicuntur, qui ab eo quod poſtremũ in oratione ſponſæ, fuit initiũ faciens, eã iterũ laudat, & quod lilio conuallium ſimilis ipſe, dictus eſt, docet id ſponſæ aptiſsime, cõuenire: nec id ſolùm vt lilio ſimilis ſit, ſed vt inter ſpinas lilio: & ſibi attributas laudes in ſponſam retorquens auget eas, & amplificat. Nam quæ iuxta ſpinas naſcuntur roſæ, eo pulchriores vidẽtur, eoq; magis oblectant oculos, quo ſpinarũ, quibus obſidentur, horridior eſt ſpecies: nã horrorẽ illo illuſtratur roſarum nitor. Itaq; dicit. Quod

me

me lilio ſponſa adſimilas, id in te planè quadrat, quippè quæ & ætatis virore & ſpecie, liliũ omnino refers, vt quãtũ roſa ab ſpinis diſtat, tantum ipſa forma præcedas reliquas fœminas: atque vt lilia ſpinarũ iuxta poſitarum appoſitu videntur pulchriora, ſic reliquæ fœminæ tecũ cópoſitæ formę decus tuum illuſtrius reddũt. Cui ſpõſa rurſus. *Sicut malus inter ligna ſyluarum, ſic dilectus meus inter filios.* Quantũ, inquit, malus & amœnitate foliorum, & pulchra pomorũ ſpecie, aut ilicẽ, aut quercũ ſuperat, rigidas & incultas arbores, tantũ meus ſponſus elegãtia formæ vincit reliquos. Et certè multũ amœnitatis habet malus arbor cũ folijs, tum pomis abundans. Nam folia præter quã quod figuram habent valdè concinnã, viridi inficiuntur valdè amœno: pomis verò ex albo, aureoque modice rubentibus nihil ad aſpectum pulchrius fieri poteſt. Ex quo intelligitur maiorem laudem, quàm quæ ſibi tributa fuerat, ſponſam in ſponſum contuliſſe, vberiuſque

illum laudasse: nam lilia, quorum similis dicta ipsa est, nullos ex se fructus edunt: malus verò vtroque excellit, & pomis, & specie. Quoniam porrò vsu sæpè venit, vt malus arbor, ijs qui ipsam intuentur amœnitate vmbræ, pomisque suis desiderium inijciat accedendi propius, & desidendi sub ipsa, inibique dum se æstus remittit commorandi, pomaque ex ea carpendi: ideò in cœpta similitudine persistens, ac longiùs sponsa progressa commemorat, sponsum suum cum ipsa vidisset, in eandem voluntatem, atque cupiditatem se inductam fuisse propius, scilicet, accedendi, pomaque carpendi, idque ita fecisse. *Sub vmbra,* inquit, *illius,* in qua desiderabam desidere, scilicet, & quietem capere, *Sedi,* id est, quod optabam obtinui, perfeci quod cupiebã. *Et fructus eius dulcis gutturi meo.* Hoc est voti mei cõpos effecta, quã summã optabam mihi dari illius copiam, consequuta sum. Atqui optarat non solùm alloqui, sed & deosculari, & amplecti. Id

igitur

igitur factum ab se esse honesta verborum trãslatione significat. Nam viri sui optato aspectu commota, atque eiusdẽ sermone, atque blanditijs penitùs inflammata, media inter verba in complexus illius irruisse intelligenda est: intelligenda inquam est, non quia fecerit, sed quia fecisse fingitur, & ad eam rationem oratio eius accommodatur. Itaque adhærens viro suo, collumque ipsius arctè complexa, cupita legisse oscula intelligitur: & ipsos inter amplexus, atque oscula interruptis vocibus illa dixisse. Nam vt suo postea dicemus loco, eadem ista accidunt in congressu animæ cum Deo, cuius congressus imago hîc exprimitur. Sed pergit. *Introduxit me in cellam vinariam.* Vini nomen, atque rem ad voluptatem significandam transferri solere, superiùs dictum est. Cella igitur vinaria, summam quandam & exaggeratam voluptatem, vel potius cumulum atq; conuentum voluptatum omnium significat: in eã porrò sponsam introduxisse dicitur,

citur,quia suum ergà illam amorem,quibus potuit maximis documentis testificatus est,quare subdit. *Et ordinauit in me charitatem.* Eo enim introduxit illam in cellam vinariam, id est, in gaudij atque voluptatis domicilium, quia ordinauit charitatem,id est,maxima ipsam, maximeque excellenti,atque conspicua charitate complexus est. Nam ordinandi verbum,vt in re militari vsurpatur,cum ordinare acies,cumque ordines militum dicimus, sic hoc loco est accipiendum, vt ex Hebræa voce, cuius loco ponitur, intelligitur. Nam דגל Dagal proprie significat vexillum erigere,translatè verò eminere, aut insignem esse in re aliqua, vt in acie signifer eminet. Igitur suam erga sponsam charitatē ordinasse sponsus, cū dicitur,id nimirū dicitur,nihil vale ad summū amorē fecisse sibi reliqui: magna & maximè illustria amoris documenta ostēdisse vale: & tanquam sustulisse amoris signum quoddam,quòd illa signum, vt strenui milites faciunt, intrepide se-

quuta facilè paſſa eſt quocumque vele. voluit duci ſe, atque intromitti. Nam charitas, quemadmodum ipſa nemini inſidias facit, ita ſtrui ſibi ab alijs, haud quaquam credit. Charitas nihil timet, omnia ſperat. Sequitur. *Fulcite me flori-* 1. Cor. 13.
bus, ſtipate me malis, quia amore langueo. Ea eſt animi noſtri imbecillitas & infirmitas, vt peræquè gaudio, atque ægritudine lædamur. Itaque haud multo plures ſunt, quos ægritudo conficit, quã quos effuſa & immoderata lætitia extinguit, quod in amore maximè cernitur: propterea quod amor, vt in deſiderando eſt omniũ ardẽtiſsimus, ita in gaudendo eſt effuſus, & immoderatus maximè. Quãobrẽ qui ardẽter amãt, crebro animo deficiũt, & propè exanimãtur, nũc acri deſiderio, nũc ſubita obiecta lętitia victi, neq; ad ſperãdũ fortes, neq; ad lætãdũ valẽtes, ſed ad vtrũq; æque imbecilles, & magis quã viri, fœminæ, quarũ animi imbecilliores ſunt, & ob id impotẽtius amãt. Ex quo affectu ducitur hæc oratio. Nam

magni-

magnitudine gaudij quod ex complexu sponsi hausit, victa sponsa est: & nimiæ lætitiæ vires corporis concesserunt. Itaque exanimata, & inter sponsi manus collapsa, vel dum collabitur potius sibi deficienti, quibuscumque rebus possint, vt opem ferant, à suis comitibus petit, aut certè petijsse fingitur: non quidem se animo deficere simpliciter dicens, sed ea loquens quæ, quos animus deficit, loqui solent, quod est multo venustius. Ac profectò, vt hoc loco dicam, quod singulis propè huius carminis locis iure dici potest, incredibilis est, & maior fortasse, quam quæ vllo ingenio explicari possit, & harum literarum præstantia, & rerum naturæ inter ipsas consensio. Nam, vt de harum literarum præstantia primo dicam, cùm poesis nihil aliud sit, quàm pictura loquens, totumque eius studiũ in imitanda natura versetur: id quod quidam nostri poetæ, qui amatoria scripserunt, parum certè attendentes cum se putarent optimè dicere, ab optimi poe-

tæ officio longissimè recesserunt. Verùm vt cœpi dicere, cum poësis naturam imitetur, eamque quoddammodo loqui doceat, ac nihil aliud ad oblatum argumentum afferat præter apta & decentia verba: cumque in eo vno poeta maximè elaborare debeat, vt quę insunt in re proposita, aut quæ pro illius rei natura inesse ipsi par est, ea sententiarum, atque verborum tanquam coloribus expressa, atque descripta ita exhibeat oculis conspicienda, vt non tam dici, quàm agi videantur: vt quod de Ennio dictum est, si quæ ab eo dicta præclarè, & scripta sunt, eadem dicere musæ vellent; eas non alijs verbis, quàm quibus Ennius vsus est, vsuras fuisse, idem efficiat ipse, suumque argumentum ita perficiat, eoque cuncta eloquatur modo, quo modo natura ipsa eloquutura esset, ei si loqui liceret: cùm itaque omnis poëticæ præstantiæ, atque laudis gloria in hoc vno sit: affirmo in hoc amorum argumento, & in hac duorum inter se amantium, mutui amoris

expoſitione, Solomonem reliquos omnium linguarum, atque gentium poetas, & oratores omnes, tam longè, tamque multum ſuperaſſe: vt ſi quæ illi ſcripſerunt cum eius ſcriptis conferantur, ſtatuendum ſit, in illorum literis amoris quidem ineſſe vmbram quandam, pertenuem: ſolidam autem, & expreſſam, atque adeo viuam, & ſpirantem, atq; agentem imaginem contineri in his Solomonis ſcriptis. Nihil enim eorum, quæ in amore accidunt à Solomone, vel eſt prætermiſſum, vel non ita dictum, quomodo dici optimè, & ſignificantiſſimè poteſt. Nam quæ prima in amore ſunt deſideria, atq; ſuſpiria, eorũ primo loco mentionẽ fecit; iis adiecit colloquia præſentiſſ. mutua, verborumq; blanditias, quæ natura deſiderio ſuccedunt: hæc ſequuntur corporũ cõplexus, & animæ atq; ſpiritus communio, quibus ex rebus incredibilis voluptas exoritur, & exiſtit: & quã in re honeſtè explicanda alij vehementer laborare ſolent; itaque vel taciti

totum

totum eum locum prætereunt, vel præter decorem pudoris iacturam faciunt, eam Solomon ita aptè exposuit verbis translatis, & mali arboris similitudine inducta, vt quamuis rem ipsam oculis propè subiecerit, honestas tamen, & verecũdas aures nihil offenderit. Ac demũ ne qua in re deesset suscepto argumento, quia interdum contingit, vt ingenti voluptate liquescens, & in lætitiam effusus amatorũ animus corpus destituat, quoniamque id non tam sæpè viris, quam fœminis accidit, quorum est ingenium imbecillius: ideo sponsam inducit ad extremum lætitiæ, veluti oneri succumbẽtem, ac omnibus cum corporis, tum animi viribus dissolutis collabentem. Atq; hæc ille omnia non commemorat vt facta, sed quo plus, & virium haberet, & suauitatis oratio, quasi agerentur exponit, personas ipsas agentes ea, atq; loquẽtes inducens. Nec vero ad eorum expositionẽ adhibet à se excogitatas aliquas, & ingeniosè elaboratas, aut sententias,

aut verba: sed è media hominum vita, atque consuetudine sumptas voces numeris dulcissimis alligat: vt non tã carmen panxisse videri possit, quam amorem ipsum, affectusque amoris omnes, & quæ in amore accidunt vniuersa excitasse, & motum illis, ac vocem dedisse, inscænamque introductis imperasse, suã vt quisque personam ageret, eaque diceret, quæ pro natura cuiusque apta cuique, & conuenientia essent: vt vel hoc ipso satis constet prodita hæc scripta fuisse à maiore facultate, atque vi, quàm est humana facultas. Atque hæc de præstantia harum literarum. Quod verò ad rerum naturæ consensionem attinet, quis non miretur, tam arctis similitudinum vinculis res genere, & natura plurimum distantes esse colligatas: tamque consonare inter se ea, quæ maximè dissentire videntur, humana scilicet, atque diuina, corporea & expertia corporis, vt ad cælestes amores, & eorum motus omnes exprimendos, nullis ex rebus proprio-

res, atque expreſsiores ſimilitudines, & imagines petantur, atque ducantur, quã ex humanis amoribus? Nam quamuis appetitus ille pulchri, qui eſt in vtroque amore, ardẽtior in vno ſit, quam in alio; tamen pro ratione vtriuſque eadem in vtroque amore exordia ſunt, ab eiſdem, aut à ſimilibus rebus incrementa ſuſcipiunt: ſimiles ac fere ijdem motus, & affectus exiſtunt in vtroque: progreſsiones denique vtriuſque abſolutionesq́;, & fines ſunt prorſus pares. Atque vt pulchri ea ſpecies, quæ in corporibus cernitur, & qua vulgo notus amor excitatur, ab intelligibili, & incorporea pulchritudine ducitur, & participatur: eſtque tanquam vmbra quædam pulchri, quam ipſum veri pulchri veluti corpus in terras iacit; ſic corporeus ipſe, & terrenus amor diuinum, & cæleſtem amorẽ imitatur, & ijſdem, quibus ille veſtigijs ingreditur. Itaque non ſolum quia huius amoris terreni, ſcilicet, atque humani natura, atque ratio nota nobis eſt, Solomõ,

aut potius per Solomonem Deus eo voluit vti, ad insinuandum in animos nostros aliquam notionem amoris sui: sed quia inest in illo sui amoris imago ea, qua nulla esse potest, aut expreſsior, aut melior, idcirco eo vſus eſt. Idque habuit causæ, quare tam exquiſitè, tamque omnibus suis partibus integrè constantem humani amoris effigiē in hoc libro perfecerit: nimirum, quia videbat nihil in illo amore eſſe, quod non aptè, atq; commodè poſſet ad diuinos amores transferri. Ex quo erat conſequens, vt quo plus in hac veluti imagine perficienda elaboratum eſſet; & quo plus in ea perpolienda curæ poſitum, adhibitis omnibus, & artis, & ingenij coloribus: eo apertior efficeretur, ac notior diuini amoris vis, atque natura, cuius in lucem proferendæ, & illuſtrandæ cauſa omnia iſta elaborabat. Sed de hoc, quoniam aliâs dicemus, vel potiùs, quoniam toto opere ſparſim dicendum eſt, nunc plura dicere ſuperſedeamus, & eo reuertamur

vnde sumus digreßi. Animo, inquit, destituor, nec lætitiæ vim ferre sustineo: accedite propius, flores date, vina spargite, fugientem spiritum quibuscumque potest reuocari rebus, floribus, vino, pomis reuocate: & ad ipsum sponsum conuersa. Fulci, inquit, tua læua, languidum meum caput, vinci dextra occiduum corpus, méque ruentem retine. Huiusmodi namque dici in animi deliquio solent, dicitque ea hic sponsa deficiens, aut certè fingitur dicere. Atque ea cum dicit, non solùm illam defecisse intelligimus, sed deficientem, & collabentem, opem implorantem ipsam, eiusque iam decliue caput, & suffusas pallore genas penè videmus. Sed sequitur ex sponsi persona. *Adiuro vos filiæ Sion per capreas, ceruosque camporũ, ne suscitetis, neque euigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit.* Animi deliquio somnus succedit, natura videlicet, id agente, quo quiete languidum reficiatur corpus. Igitur quasi ex deliquio in somnum spon-

ſa incidiſſet, eam ſponſus molliter in le-
ctulo collocaſſe fingitur: conuerſuſque
ad ſponſæ ſocias eas adiuraſſe; quietem
vt ipſæ agerent tantiſper, dum illa ſom-
num capit. Adiurat autem illas atque
obteſtatur per capreas, ceruoſque cam-
porum, propterea quod cum ſponſi ip-
ſi, tum ſponſæ comites virgines inducũ-
tur vitæ ruſticæ deditę, & venationis ſtu
dioſæ ex illius gentis more: etenim de
Tyrijs virginibus, quæ Palæſtinis vicinę
ſunt, extat illud Poetæ,

Virginibus Tyris mos eſt geſtare pharetram.

Et quoniam ita communis ratio ſermo-
nis, atque vſus fert, vt à quibus aliquid
obtinere volumus, eis proſpera imprece
mur in eis ipſis rebus, quarum ſtudio te-
nentur, itaque ad militiæ deditum agen
tes, ita te victorem complectar, ad magi-
ſtratus ſtudioſum, ita te conſulem con-
ſpiciam dicere ſolemus, & Poeta Lyricus
naui quæ in Græciam traijciebat Virgi-
lius, quo ipſum incolumem Athenis red
deret, Pollucis benignum ſydus, ac fe-
cundos

cundos ventos ita precabatur,

Sic te diua potens Cypri,
Sic fratres Helenæ lucida ſydera,
Ventorumq́; regat pater
Obſtrictis alijs præter Iapiga,
Nauis, quæ tibi creditum--
Debes Virgilium.--

Quia igitur ita conſuetudo, atque ratio noſtri ſermonis fert, idcirco ceruorum, atque caprarum, quarum illæ venationi ſtudebāt mentionem infert, obteſtaturque ſponſus ſponſæ comites, pro eo quātum cupiunt, dum venantur capreas ſibi dari, quas certis ictibus iaculando conficiant, vti parcant cubantis ſpōſæ, & ſomno indulgentis placidiſsimam quietem rumpere. Atque hæc hactenus. Nā quæ ſequuntur tanquam ex alio nata principio, noua argumenta amoris continent. *Vox dilecti mei, ecce iſte venit ſaliens in montibus tranſiliens colles.* Dubium eſt, vtrùm hîc inducatur ſponſa vigilans, & ea quæ ſibi vigilanti euenerunt exponēs, an dormiens potiùs, & ſomnorum viſis affecta

inter dormiendum id loqués, quod per quietem sibi videbatur videre, aut quod per quietem vidisse quomodoq; vidisset, id certè nunc dicens. Nonnullis placet, quod item mihi non displicet, noui argumenti hîc exordium poni, spõsamque induci commemorantem sponsi ad ipsam reditum. Nam postquam illa quieti se dedit, discessisse ab ipsa sponsus fingitur, & in agrũ se contulisse, paulò post reuersurus. Adduntque ijdem non oportere, in ijs amatorijs sermonibus quęrere quid rerũ natura postulet, sed quid amãtium vsus atque ratio ferat. Etenim illam domi inclusam reuertentem sponsum, & montium iuga cursu superãtem videre, haud quaquam potuisse: sed desideranti illi, & de viri sui reditu cogitanti, redeuntis illius, & præfestinantis speciem vt fit, ad animum occurrisse: accidisse autem, vt ad cogitationẽ aptè euentus caderet, vtque ille rediret, cuius de reditu sponsa cogitabat, quemque iam aduentare animo præcipiebat. Nam eue

: ſæpè, vt eorum quos amamus, & à
bus abſumus proximos, & inſtantes
itus, ſpecies quædam veluti nuntij
ecurrant, quæ nobis de amicorũ no-
orum reditu nihil alioqui, aut cogitã-
us, aut certi, exploratique habentĩ-
s de repente ſe offerunt, & ſubito de-
erio nos accendunt, cupiditatemq́ue
bis inijciunt, & cogitandi de illis, &
ndi: denique efficiunt, vt pro eo ac
imus, iam ſe in viam dantes illos, iam
facientes, maturantes, aduentantes,
enq́; ipſum ſuperantes domus, ſic ani
quaſi oculis videamus. Quod vtrum
u fiat, an rerum naturæ arcana cõſen-
ne aliqua incertum ſanè eſſe, quin au-
fiat non eſſe dubitandum. Hanc igi
rationẽ ſi ſequamur priora illa. *Vox*
cti mei, ecce iſte venit ſaliens in montibus
nſiliens colles, quæ de aduentu ſponſi
ipſa ſibi ſponſa deſiderando fingit
ntinere debebunt. Poſteriora vero. &
æ proximè illa ſequũtur, nimirũ. *Ecce*
ſtat poſt parietẽ noſtrũ, quid acciderit

re

re ipsa, vel certè id quod fingitur accidisse explicabunt. Quod quo planiùs intelligatur ipsam loquentem inducamus, itaque dicentem. Nescio quid certè boni meus mihi presagit animus, vtrũ fallor, an sponsi mei vocem ego audio? certę audire mihi videor, ipsumque con citato cursu redeuntem videre. At ò nũquam amantis animus fallax, en adest ipse, nec opinione falsa sum: adest certè, iamque ipsum limen domus superat, meq; è ianua salutat: sed quò ille disparuit, quóve abijt? vt se occuluit postibus, vt rursus apparet, rursusque occulitur, vides vt caput intulit fenestræ, vt emicuit pulcher. Alijs videtur, quorum nos sententiam libentius sequimur: propterea quod præteritis præsentia aptè connectit, & ad ea quæ in re euenire solent, se se valdè accommodat: itaque alij dicũt, quemadmodum animi deliquium natura somnus sequitur, ita somno insomnia agnata esse, in ijs maximè, quorum animi grauioribus curis sollicitantur, qua-

les

les sunt amantes omnes. Quare spósam quæ hactenus dormire dicta est, nunc consentaneè fingi, dum dormit, audire ea, atque videre, quæ cum vigilabat, versabat in animo, quæque optabat, atque cupiebat. Itaque omnia ista dormiẽtem ipsam secum egisse, ac loquutam fuisse affirmant, aut certè quasi per quietem ea egisset, atque vidisset commemorare pulchrèque quadrare, vt quæ superiùs inducebatur, se ipsa excrucians, quod suo sponso carebat, ea nunc fingatur per quietem hauriens sponsi sui redeuntis, & aduentantis imagines eiusmodi, quales fingi à desiderante, & somniante solent, non quales re ipsa contingunt. Solomonemque ipsum adeo incubuisse dicunt, animumque intendisse in morum, atque naturæ imitationem, vt quoniam dormientibus, non eadem, quæ vigilantes obierunt, occurrunt videnda, sed similia illis, aut affinia, aut aliqua ex parte coniuncta, idcirco verba, quæ vigilanti sponsę, & magno desiderio flagrãti carminis

Quod non rectà ad sponsam ingressus sponsus, sed per rimas prospectasse dicitur, id ex amantium consuetudine, atq; ingenio mirificè expressum est. Nā amatores interdum obuoluto capite ad amicas adeunt, quò nec opinatò postea se ostendentes ipsas maiori lętitia afficiāt: interdum verò ęgre se illis ostendunt, & quanquam videri volunt, nolle simulāt, ludosque sibi ipsis mutuò de se prębent, pertentantque sępè & explorant ijs lusibus vterque alterius amorem erga se mutuum: ipsum denique amorem conditiorem, vt ita dicam, & dulciorem hoc tanquam sale reddunt, ex quo est illud;

--Et se cupit ante videri.

Prospiciens per cancellos. Propriè & simpliciter vertit, quod in Hebręo positum est translatè, & eleganter. Nam ציץ ziz, propriè de rosa, & floribus dicitur, cum è folliculis erumpunt. Vnde per similitudinem transfertur ad sponsum proferentem caput per fenestram. Nam vt flores cum primò erumpunt lętiores, & nitidiores

diores nobis videntur, quàm cum foliorum orbem explicauerunt: nec apparẽt tunc toti, sed capitulorum acumina tantum ostendunt: sic omni flore, omniq; rosa pulchrior sponsus caput fenestræ intulisse, & roseum os aperuisse sponsæ visus est. *En dilectus meus loquitur mihi.* Et hæc audire sibi sponsa videtur. *Surge propera amica mea, speciosa mea, & veni.* Quoniam plurimum ipse ruri versatur eodem ipsam vocat, hoc est, ad vnà secũ commorandum inuitat. Quanquàm quod sæpè admoneo, quæ hîc dicuntur facta dictave, ea neque Solomon ipse cũ alio, neque pastores vlli coniuges inter se egerunt, aut dixerunt vnquam: sed è quotidiana vita sumpta, personisque ijs attributa, quas maximè deceret ea facere, ac dicere, ad Christi, & Ecclesiæ mutuos amores significãdos sunt cũcta relata. *Surge, propera amica mea.* Hortatur vt sine cunctatione aliqua agros, & rura petat: nam ea loca & languentibus salubriora esse solent, & inter se amantibus

aut verba: ſed è media hominum vita, atque conſuetudine ſumptas voces numeris dulciſsimis alligat: vt non tã carmen panxiſſe videri poſsit, quam amorem ipſum, affectuſque amoris omnes, & quæ in amore accidunt vniuerſa excitaſſe, & motum illis, ac vocem dediſſe, inſcænamque introductis imperaſſe, ſuã vt quiſque perſonam ageret, eaque diceret, quæ pro natura cuiuſque apta cuique, & conuenientia eſſent: vt vel hoc ipſo ſatis conſtet prodita hæc ſcripta fuiſſe à maiore facultate, atque vi, quàm eſt humaua facultas. Atque hæc de præſtantia harum literarum. Quod verò ad rerum naturæ conſenſionem attinet, quis non miretur, tam arctis ſimilitudinum vinculis res genere, & natura plurimum diſtantes eſſe colligatas: tamque conſonare inter ſe ea, quæ maximè diſſentire videntur, humana ſcilicet, atque diuina, corporea & expertia corporis, vt ad cæleſtes amores, & eorum motus omnes exprimendos, nullis ex rebus proprio-

res,

res, atque expreſsiores ſimilitudines, & imagines petantur, atque ducantur, quā ex humanis amoribus? Nam quamuis appetitus ille pulchri, qui eſt in vtroque amore, ardētior in vno ſit, quam in alio; tamen pro ratione vtriuſque eadem in vtroque amore exordia ſunt, ab eiſdem, aut à ſimilibus rebus incrementa ſuſcipiunt: ſimiles ac fere ijdem motus, & affectus exiſtunt in vtroque: progreſsiones denique vtriuſque abſolutionesq́;, & fines ſunt prorſus pares. Atque vt pulchri ea ſpecies, quæ in corporibus cernitur, & qua vulgo notus amor excitatur, ab intelligibili, & incorporea pulchritudine ducitur, & participatur: eſtque tanquam vmbra quædam pulchri, quam ipſum veri pulchri veluti corpus in terras iacit, ſic corporeus ipſe, & terrenus amor diuinum, & cæleſtem amorē imitatur, & ijſdem, quibus ille veſtigijs ingreditur. Itaque non ſolum quia huius amoris terreni, ſcilicet, atque humani natura, atque ratio nota nobis eſt, Solomō,

aut potius per Solomonem Deus eo voluit vti, ad insinuandum in animos nostros aliquam notionem amoris sui: sed quia inest in illo sui amoris imago ea, qua nulla esse potest, aut expresior, aut melior, idcirco eo vsus est. Idque habuit causæ, quare tam exquisitè, tamque omnibus suis partibus integrè constantem humani amoris effigié in hoc libro perfecerit: nimirum, quia videbat nihil in illo amore esse, quod non aptè, atq; commodè posset ad diuinos amores transferri. Ex quo erat consequens, vt quo plus in hac veluti imagine perficienda elaboratum esset, & quo plus in ea perpolienda curæ positum, adhibitis omnibus, & artis, & ingenij coloribus: eo apertior efficeretur, ac notior diuini amoris vis, atque natura, cuius in lucem proferendæ, & illustrandæ causa omnia ista elaborabat. Sed de hoc, quoniam aliâs dicemus, vel potiùs, quoniam toto opere sparsim dicendum est, nunc plura dicere supersedeamus, & eo reuertamur

vnde sumus digressi. Animo, inquit, destituor, nec lætitiæ vim ferre sustineo: accedite propius, flores date, vina spargite, fugientem spiritum quibuscumque potest reuocari rebus, floribus, vino, pomis reuocate: & ad ipsum sponsum conuersa. Fulci, inquit, tua læua, languidum meum caput, vinci dextra occiduum corpus, meque ruentem retine. Huiusmodi namque dici in animi deliquio solent, dicitque ea hic sponsa deficiens, aut certè fingitur dicere. Atque ea cum dicit, non solùm illam defecisse intelligimus, sed deficientem, & collabentem, opem implorantem ipsam, eiusque iam decliue caput, & suffusas pallore genas penè videmus. Sed sequitur ex sponsi persona. *Adiuro vos filiæ Sion per capreas, ceruosque camporũ, ne suscitetis, neque euigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit.* Animi deliquio somnus succedit, natura videlicet id agente, quo quiete languidum reficiatur corpus. Igitur quasi ex deliquio in somnum spon-

ſa incidiſſet, eam ſponſus molliter in lectulo collocaſſe fingitur: conuerſuſque ad ſponſæ ſocias eas adiuraſſe, quietem vt ipſæ agerent tantiſper, dum illa ſomnum capit. Adiurat autem illas atque obteſtatur per capreas, ceruoſque campo-rum, propterea quod cum ſponſa ipſa, tum ſponſæ comites virgines inducũtur vitæ ruſticæ deditę, & venationis ſtudioſæ ex illius gentis more: etenim de Tyrijs virginibus, quæ Palæſtinis vicinę ſunt, extat illud Poëtæ,

Virginibus Tyris mos eſt geſtare pharetram.

Et quoniam ita communis ratio ſermonis, atque vſus fert, vt à quibus aliquid obtinere volumus, eis proſpera imprecemur in eis ipſis rebus, quarum ſtudio tenentur, itaque ad militiæ deditum agentes, ita te victorem complectar, ad magiſtratus ſtudioſum, ita te conſulem conſpiciam dicere ſolemus, & Poëta Lyricus naui qua in Græciam traijciebat Virgilius, quo ipſum incolumem Athenis redderet, Pollucis benignum ſydus, ac fe-

cundos

cundos ventos ita precabatur,

Sic te diua potens Cypri,
Sic fratres Helenæ lucida sydera,
Ventorumq; regat pater
Obstructis alijs præter Iapiga,
Nauis, quæ tibi creditum -
Debes Virgilium. --

Quia igitur ita consuetudo, atque ratio nostri sermonis fert, idcirco ceruorum, atque caprarum, quarum illæ venationi studebāt mentionem infert, obtestaturque sponsus sponsæ comites, pro eo quātum cupiunt, dum venantur capreas sibi dari, quas certis ictibus iaculando conficiant, vti parcant cubantis spōsæ, & somno indulgentis placidissimam quietem rumpere. Atque hæc hactenus. Nā quæ sequuntur tanquam ex alio nata principio, noua argumenta amoris continent. *Vox dilecti mei, ecce iste venit saliens in montibus transiliens colles.* Dubium est, vtrùm hìc inducatur sponsa vigilans, & ea quæ sibi vigilanti euenerunt exponēs, an dormiens potiùs, & somnorum visis affecta

inter dormiendum id loqués, quod per quietem sibi videbatur videre, aut quod per quietem vidisse quomodoq; vidisset, id certè nunc dicens. Nonnullis placet, quod item mihi non displicet, noui argumenti hîc exordium poni, spōsamque induci commemorantem sponsi ad ipsam reditum. Nam postquam illa quieti se dedit, discessisse ab ipsa sponsus fingitur, & in agrũ se contulisse, paulò post reuersurus. Adduntque ijdem non oportere, in ijs amatorijs sermonibus quęrere quid rerũ natura postulet, sed quid amãtium vsus atque ratio ferat. Etenim illam domi inclusam reuertentem sponsum, & montium iuga cursu superãtem videre, haud quaquam potuisse: sed desideranti illi, & de viri sui reditu cogitanti, redeuntis illius, & præfestinantis speciem, vt fit, ad animum occurrisse: accidisse autem, vt ad cogitationé aptè euentus caderet, vtque ille rediret, cuius de reditu sponsa cogitabat, quemque iam aduentare animo præcipiebat. Nam eue

nire sæpè, vt eorum quos amamus, & à quibus absumus proximos, & instantes reditus, species quædam veluti nuntij præcurrant, quæ nobis de amicorũ nostrorum reditu nihil alioqui, aut cogitãtibus, aut certi, exploratique habentibus de repente se offerunt, & subito desiderio nos accendunt, cupiditatemque nobis inijciunt, & cogitandi de illis, & agendi: denique efficiunt, vt pro eo ac cupimus, iam se in viam dantes illos, iam iter facientes, maturantes, aduentantes, limenq; ipsum superantes domus, sic animo quasi oculis videamus. Quod vtrum casu fiat, an rerum naturæ arcana cõsensione aliqua incertum sanè esse, quin autem fiat non esse dubitandum. Hanc igitur rationẽ si sequamur priora illa. *Vox dilecti mei, ecce iste venit saliens in montibus transiliens colles.* quæ de aduentu sponsi sui ipsa sibi sponsa desiderando fingit continere debebunt. Posteriora vero. & quæ proximè illa sequũtur, nimirũ. *Ecce ipse stat post parietẽ nostrũ,* quid acciderit

re ipsa, vel certè id quod fingitur accidisse explicabunt. Quod quo planiùs intelligatur ipsam loquentem inducamus, itaque dicentem. Nescio quid certè boni meus mihi presagit animus, vtrū fallor, an sponsi mei vocem ego audio? certè audire mihi videor, ipsumque concitato cursu redeuntem videre. At ò nūquam amantis animus fallax, en adest ipse, nec opinione falsa sum: adest certè, iamque ipsum limen domus superat, meq; è ianua salutat: sed quò ille disparuit, quòve abijt? vt se oculuit postibus, vt rursus apparet, rursusque occulitur, vides vt caput intulit fenestræ, vt emicuit pulcher. Alijs videtur, quorum nos sententiam libentius sequimur: propterea quod præteritis præsentia aptè connectit, & ad ea quæ in re euenire solent, se se valdè accommodat: itaque alij dicūt, quemadmodum animi deliquium natura somnus sequitur, ita somno insomnia agnata esse, in ijs maximè, quorum animi grauioribus curis sollicitantur, quales

les sunt amantes omnes. Quare spōsam quæ hactenus dormire dicta est, nunc consentaneè fingi, dum dormit, audire ea, atque videre, quæ cum vigilabat, versabat in animo, quæque optabat, atque cupiebat. Itaque omnia ista dormiētem ipsam secum egisse, ac loquutam fuisse affirmant, aut certè quasi per quietem ea egisset, atque vidisset commemorare: pulchrèque quadrare, vt quæ superiùs inducebatur, se ipsa excrucians, quod suo sponso carebat, ea nunc fingatur per quietem hauriens sponsi sui redeuntis, & aduentantis imagines eiusmodi, quales fingi à desiderante, & somniante solent, non quales re ipsa contingunt. Solomonemque ipsum adeo incubuisse dicunt, animumque intendisse in morum, atque naturæ imitationem, vt quoniam dormientibus, non eadem, quæ vigilantes obierunt, occurrunt videnda, sed similia illis, aut affinia, aut aliqua ex parte coniuncta, idcirco verba, quæ vigilanti sponsę, & magno desiderio flagrāti carminis

minis huius initio ipse dedisset: eidē dormienti nunc, & ex desiderio somniorū visis affectæ, non eadem quidem illa tribueret, sed eiusmodi daret, vt ex illis videri posſint deriuata, atq; deducta. Quæ eo verisimilius dici mihi videntur, quia mox capite sequenti, in lectulo per noctem sponsum suum quæsiuisse, nec tamen inuenisse illum sponsa dicitur: ex quo apparet illam cubantem nunc, & indulgentem insomnijs induci. Adde quod ipsa totius orationis ratio, ipsaque varietas, & inconstantia dictorum speciem, atque imaginem insomnij præ se fert. Quod enim insomniorum visis fit, vt multarum rerum imaginibus multis vna coeuntibus, atque confusis, nec temporum, nec locorum, nec ordinis, aut naturæ vlla ratio seruetur, sed præsentibus præterita coniungantur, & plurimū inter se loco distantia conferantur in vnum locum: eius in hac oratione perfectisſime expressa imago extat. Est enim videre in ea sponsam tecto quidem suæ

domus inclusam, agros tamen, & nemora peragrantem: iam videntem sposum suum, iam ipsum quærentem, eodemq; momento temporis, & in agro illum, & secum vnà domi esse dicentem: magnaque, & propè mirabili celeritate, fenestras, agros, nemora, cancellos, colles in vnum conferentem: vt quanta visorum esse solet, tanta sit orationis huius, atque sententiarum varietas. Sed iam quid dicat, audiamus: *Vox dilecti.* Ex abrupto atque præcisè, qualis dormientium, aut subito gaudio affectorum sermo esse solet. *Ecce iste venit saliens in montibus transiliens colles, similis est dilectus meus capreæ hinnuloque ceruorum*: scilicet corpore solutus animus distantia equè, atque proxima videt. *En ipse stat post parietem nostrum.* Vt maturent amantes ad ea, quorũ cupiditate tenentur dicenda, atq; fingenda. Quot enim & quãta cãporũ, atq; montiũ spatia, quãtulo tẽporis spatio cõfecit? *En ipse stat post parietem nostrum respiciẽs per fenestras prospiciẽs per cãcellos.*

Quod

Quod non rectà ad sponsam ingressus sponsus, sed per rimas prospectasse dicitur, id ex amantium consuetudine, atq; ingenio mirificè expressum est. Nã amatores interdum obuoluto capite ad amicas adeunt, quò nec opinatò postea se ostendentes ipsas maiori lętitia afficiãt: interdum verò ęgre se illis ostendunt, & quanquam videri volunt, nolle simulãt, ludosque sibi ipsis mutuò de se prębent, pertentantque sępè & explorant ijs lusibus vterque alterius amorem erga se mutuum: ipsum denique amorem conditiorem, vt ita dicam, & dulciorem hoc tanquam sale reddunt, ex quo est illud;

--Et se cupit ante videri.

Prospiciens per cancellos. Propriè & simpliciter vertit; quod in Hebręo positum est translatè, & eleganter. Nam ציץ ziz, propriè de rosa, & floribus dicitur, cum è folliculis erumpunt. Vnde per similitudinem transfertur ad sponsum proferentem caput per fenestram. Nam vt flores cum primò erumpunt lętiores, & nitidiores

diores nobis videntur, quàm cum folio-
rum orbem explicauerunt: nec apparẽt
tunc toti, sed capitulorum acumina tan-
tum ostendunt: sic omni flore, omniq;
rosa pulchrior sponsus caput fenestræ
intulisse, & roseum os aperuisse sponsæ
visus est. *En dilectus meus loquitur mihi.*
Et hæc audire sibi sponsa videtur. *Surge
propera amica mea, speciosa mea, & veni.*
Quoniam plurimum ipse ruri versatur
eodem ipsam vocat, hoc est, ad vnà secũ
commorandum inuitat. Quanquàm
quod sæpè admoneo, quæ hìc dicuntur
facta dictave, ea neque Solomon ipse cũ
alio, neque pastores vlli coniuges inter
se egerunt, aut dixerunt vnquam: sed è
quotidiana vita sumpta, personisque ijs
attributa, quas maximè deceret ea face-
re, ac dicere, ad Christi, & Ecclesiæ mu-
tuos amores significãdos sunt cũcta re-
lata. *Surge, propera amica mea.* Hortatur vt
sine cunctatione aliqua agros, & rura pe-
tat: nam ea loca & languentibus salu-
briora esse solent, & inter se amantibus

multò gratiora: & quo faciliùs illi persuadeat primò blandissimè appellat illam, deinde nouo veris aduentu ruris amœnitatem exaggerat. *Surge*, inquit, vt decubuisse illam intelligas. *Iam enim hyems transijt, imber abijt & recessit.* Ne scilicet, aut frigus, aut noxios ægro corpori ventorum flatus causari posset, *Flores apparuerunt in terra nostra.* Descriptio veris à coniunctis, siue accidentibus, vernat tellus, ergo ver est, vt in illo.

Iam Veris comites quæ mare temperant,
Impellunt animæ Linthea Thraciæ.

Tempus putationis aduenit. Ex Hebræo alij, tempus cantionis, vtrũque autem & verbo Hebræo significatur, & vere fit. Nam vere appetente, & putantur vites, & vinitores dum opus faciunt cãtillant: quanquã cantus omnino cũ vere maximè cõiungitur: nouo enim solis accessu auctus sanguis cor animãtiũ complet, & lętitia insolita afficit, ex quo canẽdi cupido sequitur, tã in hominibus, quã in volucribus, vnde in veris descriptione ille.

Ducunt

Ducunt in tenero gramine pinguium
Pastores ouium carmina fistula.

Vox turturis audita est in terra nostra. Nam hyeme ineunte turtures è Palæstina discedentes, calidiores regiones petunt: veris autẽ initio reuertuntur. *Ficus protulit grossos suos.* Ficus immaturę quę sunt, aut quæ nõ facile ad maturitatẽ perueniunt, grossi appellãtur, easq; Hebręi פג nominãt. *Vineæ florentes dederunt odorẽ.* Hebraicè, & vites minuta vua dederũt odorẽ. Nã cũ à flore primo apparent vuarũ botri granis minutissimis odorẽ ex se emittunt per quã suauẽ. Igitur quãdo omnia vernãt. *Surge,* inquit, *propera amica mea speciosa mea & veni.* In agrũ scilicet quo isto quidẽ anni tẽpore nihil esse potest amęnius. Sed pergit: *Columba mea in foraminibus petræ, in cauerna maceriæ, ostende mihi faciem tuam, sonet vox tua in auribus meis.* Iam cuius rei causa ipsam vocet aptè, & verecundè explicat similitudine ducta à columbis, quæ ex omnibus volucribus maximè inter se amare dicũtur. Co-

ſunt mirum in modum ſuſpicioſę: quod potiſsimum in maribus cernitur. Nam, vt eſt videre, peregre reuerſi, vt compares aſpiciunt, ſtatim neſcio qua mala ſuſpicione tacti grauiter commouentur: itaque tumet illis ſtatim pectus, & raucum quiddam, atque iræ plenum frementes, caudaque contingentes humum maxima celeritate, vt & iratum animum, & ſui impotentem facilè agnoſcas, illas obeunt circum circa, ac roſtro ipſo interdum acriter feriunt, læſæ pudicitiæ ipſi dum aberant, & violatæ fidei, aut certè ipſorum ſiniſtrę ſuſpicionis veſuti pœnas repetentes ab innoxijs. Quæ illæ omnia mira manſuetudine tolerant. Nam neque ab illorum aſpectu ſe ſubtrahunt: neque longiùs abſcedunt: neq; quamuis grauiter percuſſæ referiunt ipſæ illos aliquando: ſed eovſque perferũt, quo ad ipſarum patientia marium ferocia victa, animum item illi induunt placatum & mitem, & irarũ ac ſuſpicionis obliti, de integro amicitiam ineunt, ro-

Plini. lib. 10. ca. 34.

ſtra, ſcilicet, atque oſcula mirabili charitate iungentes. Quæ omnia ad ſpiritualia, & diuina relata magnos ſignificatus habent, vt ſuo poſtea loco dicemus: nunc ſatis ſit vidiſſe, quàm aptè columbarum natura, atque ratio ad amoris transferatur ſignificationem. Sequitur. *Capite nobis vulpes paruulas quæ demoliuntur vineas, nam vinea noſtra floruit.* Non ſatis conſtat vter iſta dicat: & quidem ſi ſponſæ ſunt hæc verba, quam ego ſententiam magis probo, quanquam videri poſsit alicui parum illa cohærere cum ſuperioribus, tamen verè multum cohærent, & ex illis ducuntur, res ipſa ſi quemadmodum ſe habet, attentè conſideretur. Eſt enim familiare fœminis quo tempore ſe à ſuis viris maximè amari vident, de eo quod ipſis vel triſte aliquando accidit, vel periculo ſum in futurum imminet agere, atque queri nullo ſæpè agendi idoneo argumento ipſis oblato, & planè intempeſtiuè. Nam ab amore ipſo, & ab experta

erga

erga se virorum suorum voluntate, atq; charitate inducuntur ad querelas huiusmodi: quibus illæ querelis quodammodo testificantur, & quàm ipsæ viros suos tenerè diligant, & quàm se ab eis diligi, atque amari credant, vtque arbitrentur, atque confidant illos sibi in omni suo periculo præsidium allaturos. Igitur sponso vocanti & inuitanti, & blandissimis verbis testificanti amorem suum, nihil ad id, de quo agebatur respondisse sponsa dicitur, præter id verò ex fœminarum ingenio nimis aptè dixisse. *Capite nobis vulpes paruulas quæ demoliuntur vineas, nam vinea nostra floruit.* Nam ex eo quod nouo veris aduẽtu vineæ palmites agere dictę sunt recordata fingitur vineę cuiusdã suę, cui florescẽti iã, & palmites agẽti, à vulpibus vinearum vastatricibus periculũ imminebat: ideoq; pretermissis alijs id vnũ orasse virũ suũ, daret operam, eas vt caperet, sicq; vineam suã ab ipsarum incursu defenderet, & tueretur. *Capite nobis vulpes paruulas.* Iudęã regionẽ

Iudic. 15. abundare vulpibus ex libro Iudicum, & Sansonis facto satis liquet: illas autem vinetis pestem afferre solere, omnibus est notum, idque maximè cum paruæ sunt; nam postquam adoleuerunt, maiores prędas agunt, ideoque paruas vulpes nominauit, easque antequam vineæ florere inciperent capi voluit: nam postquam vites folia, atque palmites protulerunt, difficiliùs capiuntur, propterea quod ijs folijs, atque palmitibus se se occultant. Sed pergit. *Dilectus meus mihi, & ego illi qui pascitur inter lilia.* Quanta est in visis quæ somnianti occurrunt, tanta est in huius oratione, atque sentẽtijs varietas. Nam modo præsentem sponsum hortabatur, vulpes vt caperet; nunc ad absentem ipsum, & in pastu pecorum occupatum agit, illumque vocat, & vt reditum maturet hortatur: *Dilectus meus mihi, & ego illi.* Vocandi significationem ista habent, ac si dicat, heus dilecte mi, meque ipse diligens, qui pascis inter lilia. Pascere autem inter lilia dicit, non quod lilia

sint

ſint paſcua, ſed quia amantes fœminæ ſemper in ore habent roſam, lilia, gemmas, ebur, atque iJs alia ſimilia. Sed quid vocat, aut orat ipſum. *Donec aſpiret dies, & inclinentur vmbræ: reuertere ſimilis eſto, dilecte mi capreæ hinnuloque ceruorum.* Id autem eſt, vt ſimul atque Sol ad occaſum vergere cœperit, reditum ipſe maturet, iterque quàm primum arripiat, arreptumque conficiat ſumma celeritate. *Donec aſpiret dies & inclinentur vmbræ.* Pomeridianum & veſpertinum tempus his verbis ſignificari arbitror, non matutinum, vt quidam putauerunt. Nam occidente Sole, lenes auræ plurimum ſpirare incipiunt: vnde ille,

Aſpirant auræ in noctem, nec candida curſum
Luna negat.

Itaque auræ ſpirant cadente Sole, & vmbræ quæ corporum obiectu fiunt, quæque dum medium cœli tenebat Sol, ſtabant quodammodo, produci lõgiùs & moueri, atque adeo feſtinare videntur.
Et Sol creſcentes decedens duplicat vmbras.

Vnde quod Latinus interpres vertit, inclinentur: Hebraicè נָסוּ Nasu, dicitur, id est fugiant. Dicuntur autẽ fugere vmbræ, occidente Sole, id est maturare, ex proprietate sermonis Hebraici, in quo fugere pro maturare ponitur, proque ocyus moueri: quale est illud quod hoc ipso in carmine postea dicitur. Fuge dilecte mi, id est matura: quod etiam ipsi septuaginta interpretes satis expresserunt, quippè qui hunc locum isto modo conuertũt καὶ κινηθῶσιν αἱ σκιαί. Quanquã & in Latino sermone fuga non semel vsurpatur pro matura profectione atque cursu. Ex quo ille,

Nona fuge melior.

Virgi.Geor.1.& 3 Et alibi.

Ille volat, simul arua fuga, simul æquora verrens.

Significatur igitur ijs verbis, vespertinũ tẽpus à cõiunctis, idq; tẽpus, & nõ matutinũ significari ipsa instituti sermonis ratio postulabat. Nam amantẽ fœminã, & ex amore ægrã, atq; decũbentem, qualis hîc

hic ſponſa fingitur, hoc nimirum decebat, vt nollet ſe ſolam noctu relinqui. Rogat igitur virum ſuum, vt, quoniam rei familiaris, atque pecuariæ cauſa diſceſsit, ſeque ægram deſeruit, illud ſaltem & ſibi ægræ, & amanti concedat, ruri ne pernoctare, domoque abeſſe velit. Sed expoſitis iam huius capitis vocibus, veros earum ſenſus exquiramus.

EXPLANATIO.

EGO *flos campi, & lilium conuallium.* Hæc, vt diximus, ad superioris capitis finem referuntur, eique adiungenda ſunt, & ab ſponſa dici accipienda, quæ videlicet, contenta eo amoris gradu, ad quem peruenit, manere velit in eo. Nam incipientes vti diximus, quo magis præter eorum ſpem atque meritũ participes ſunt effecti bonitatis, atque voluptatis diuinæ, eo citiùs ſuæ cupiditati modum ſtatuere

tuere volunt: nam facilè sibi persuadent se ad summum peruenisse. Ergo quia lectulus illorũ iam floret, & quia eorumdem domus electa è materia constructa nitet, hoc est, quia vt ipsis videtur arefacta radice peccati, pietas in ipsis germinare cœpit, floresq; proferre: id est, vt iterum interpreter, quia se collocatos vident in ea vita, quę non solum honesta & Deo placens, sed grata etiam ipsis est, & iucunda, iucunditas vt ea perpetua sibi sit, cupiunt atque optant. *Et lectulus,* inquit, *noster floridus, & tigna domorum nostrarum cedrina, & laquearia cypressina. Et ego flos campi.* Vt nihil sit, quare non perpetuò manere mecum velis, mihique stabile & proprium efficere gaudium hoc, quod è tuo colloquio & congressu percipio. *Flos campi.* Alij flos saturitatis, aut vbertatis, quod Hispanè aptè diceretur. Flor de buen año. Quod ideò verè, ac rectè dicitur, quia iusti, vt iusti, & probi ac Deo grati sint, non à se ipsi habent, sed præcipuè à cœli indulgentia, hoc est,

ab eo,

ab eo, cuius de plenitudine omnes accepimus, ſuntque propterea flores vbertatis, id eſt, ab illa vberrimorum bonorum copia, quæ in Chriſto eſt, producti flores. At quid huic Chriſtus reſpondet? *Sicut lilium inter ſpinas, ſic amica mea inter filias.* Ita laudat, vt ſimul erudiat incipientem Deus, nimium citò quietem appetere, & ab honeſtis laboribus vacationem: multa ei reſtare perferenda, antequam eò perueniat, quo ſe iam perueniſſe falſò putat. Eatenus ipſum eſſe pulchrum, & iuſtum, ſi cum ſpinis, id eſt, cũ ijs hominibus comparetur, qui cupiditatum aculeis cruentantur: nondum autem eo perueniſſe, vt perfectis viris connumerari poſsit, aut conferri. Nam reſidere adhuc illum in infimo bonorũ ordine, nec ad illum aſcendiſſe gradum, in quo qui ſunt, non iam ex comparatione malorum pulchri habentur, ſed amatis puellis omnibus, concubiniſque, id eſt, incipientibus, & proficientibus in virtute viris anteferuntur: turpe verò illi, &

perniciosum esse cessare velle, antequã ad eum gradum perueniat. Cui in persona incipientium sponsa. *Sicut malus inter ligna syluarum.* Christo digna, & vere illi tributa laus: sed videamus quod sequitur. *Sub vmbra illius quem desideraueram sedi.* Declarat voluptatem eam, quam ex diuino illapsu percepit. Quãquam vmbræ ratio, atq; nomẽ tã sæpe transfertur in sacris literis, ad Dei gratiã significãdã; vt nobis videatur arcanum aliquid, & cognitione dignũ latere in eo. Et quidẽ in vmbra, quod cũ gratia, & fauore Dei habeat cõmunionẽ aliquã, ex quo vmbræ nomen ad gratiã significandã possit transferri, vnũ ferè est, quod ad arcẽdos æstus valet: nam, quæ illi insunt cætera, leuitas, fugacitas, lucis vacuitas, cum eo de quo loquimur, nihil affine aut cognatum habent. Sed num nam aliquod in nobis incendium, aliquisve ignis conceptus latet? aut in legis Dei cultu, eiusque gratia, & fauore refrigerandi, & æstus arcendi inest aliqua vis? Est certè vtrumq;,

& in nostris sensibus ex illo primo, & noxio serpentis afflatu magnum inclusum incendium, & in diuina gratia eius restinguendi facultas summa, modo illi ne obsistamus nos, sed permittamus ipsi vires suas, & efficacitatem omnem, vt in nobis exerat, atque explicet. *Et fructus eius dulcis gutturi meo.* Consentaneè, scilicet, nam vbi id euenit, vt sub gratiæ Dei vmbra anima quiescat, restincto, aut certè magna ex parte refrigerato malarum cupiditatũ ardore tum plenè percipit, quãta dulcedinis magnitudo insit in amore Dei, ex quo etiam sequitur. *Introduxit me in cellam vinariam, & ordinauit in me charitatem.* Nã hæc iam ad ecstasim pertinẽt. Sed cum eius duplex genus sit, vnum diuini luminis illatione constans, in quo luce cælesti perfusa mens & magnarum quarũdam, & sublimium rerum cognitionibus occupata, aciem suam ad externa hæc & sensibilia referre non potest: alterum quod efficitur, atque existit abũdantia ex Deo perceptæ voluptatis, dico

ad hoc posterius genus, quę hîc dicũtur, pertinere: quod satis apparet ex eo, quod additur. *Et ordinauit in me charitatem.* Et continenter. *Fulcite me malis, stipate me floribus, quia amore langueo.* Nam ex illapsu, hoc est, ex ijs sermonibus blandis, & prædulcibus, quos cum Deo anima habuit, sensim atq; paulatim auctus amor penitus exarsit, & tanquam incendio quodam corripuit omnes animi vires, & in Deum conuertit ipsum totum: ex quo factum est, vt non iam ampliùs corpus curare, sed vacare vni amori, vnumque Deum quàm arctissime complecti, eique adhęrere omninò cuperet: vnde sequitur: *Læua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.* Quæ proculdubiò diuinis amplexibus fruentis, inq; Dei sinu quiescentis; nèc modò amantis Deum, sed etiam in ipso amoris actu voluptaté colliquescentis, verba sunt. Itaque istius amatricis animæ quieti prospiciens Deus continuo subiungit. *Adiuro vos filiæ Hierusalem per capreas ceruosque*

campo-

camporum, ne suscitetis, neque euigilare faciatis dilectam donec ipsa velit. Qui vacantis Deo animi quieté, & sanctum illud, & fructuosum bonorum ocium interpellant, atque perturbant, vel molestijs inferendis, vel offensionis, atque peccati causis afferendis, quique è delicijs paradisi pertractos sanctos homines in medias huius vitæ turbas conijciunt, & tanquam per vim diuellunt à diuino complexu impij & virtutis hostes homines: non secus ipsi faciunt, quam caput ipsorum fecisse legitur, aduersus primos humani generis parentes: atque quemadmodum similiter faciũt, ita similem exitum metuere atque horrere debent. Nã detestatur Deus, ac pessimè odit eos homines, qui eo vsque prauo, & corrupto animo sunt, vt non solùm peccandi nullum modum ipsi faciant, sed vt omnes in peccando similes sibi esse velint: adeò, vt quoscunque honestæ vitæ sectam sequentes viderint, ad suum gregem pertrahere illos & aggregare summo stu-

dio conentur: aut si id minus illis successerit pro inimicis, atque adeo pro infestissimis hostibus sibi eos habendos ducant. Etenim in eiusmodi homines, siue potiùs hominum pestes, illa Christi quãuis mitissimi, haud dubiè seuerissima verba intenta sunt. Qui scandalizauerit
Matt. 18. vnum ex pusillis qui in me credunt, expedit ei vt suspendatur mola asinaria ad collum eius, & demergatur in profundum. Eademque est huius adiurationis sententia. *Adiuro vos filiæ Hierusalem per capreas ceruosque camporum.* Nam his verbis sine dubio hortatur, atque monet Deus homines vniuersos, quantum sua cuique vita, atque fortunæ charæ sunt, tantum vt abstineant à tam immani facinore: neve bonorum studia virtutum impedire, aut debilitare audeãt, aut quouis modo ipsis bonis molestias exhibeant: ipsi potiùs illos sequantur, ad eorumque exemplum, mores suos, atque vitam instituant. Atque hoc modo, atq; his verbis ecstasis incipientiũ describitur,

tur ad quã ipsi cũ peruenerunt ad summum eius gradum peruenisse putandi sunt. Itaque quæ sequuntur iam ad secundum, id est, proficientium gradum spectant: ea autem sunt hæc. *Vox dilecti mei.* Dum corporis sensibus consopitis vni Deo vacat iusti animus ad altius virtutis, atque amoris genus vocatur, rectè nimirum. Vt pote qui creditum sibi & ad rem augendam datum talentum, humi defosum non absconderit, sed ad mẽsam numularijs dederit. Itaque, quia propositi stadij prima spatia ritè cõfecit, ad ea quæ restabant simili nauitate obeunda vocatur. Semper enim Deus in maius eos prouehit, qui quæ ab ipso acceperũt, dona, ritè collocant. Cupit enim pro sua immẽsa bonitate, quod quidẽ ad se attinet, ad summum omnes euehere. Atque quẽadmodũ Sol, sine personarũ, aut gentis aliquo discrimine lucis, quos ex se emittit, radios vndiquaq; diffundit, neque suũ lumẽ vlli mortaliũ inuidet, imò vltrò offert ipse se atq; infert, modo ei nõ

obſiſtatur, tantumque ex eius lumine quiſque haurit, quantam illi præbet facultatem inferendi ſe ſe, atque introeundi: ſic ex inexhauſto diuinæ bonitatis fonte manans, & ad omnes mundi partes pertinens munificentia, atque largitas Dei vltrò ſe offert nobis, atque ingerit, nullumque ſibi conſtituit benefaciédi modum, niſi quatenus ei nos vel morum prauitate, vel certè imbecillitate, & auguſtia animi aditum intercludimus, locumque adimimus. Adimimus auté, cùm, quæ ab ipſo accepimus bona, aut infructuoſa ea, & ſterilia manere in nobis patimur, aut peſsimè collocata in prauos vſus conuertimus. Quam ille habet maximam, atque iuſtiſsimam cauſam de noſtra cæcitate querendi, quod cum natura ipſe & beneficus ſit, & benefacié di infinitè cupidus, noſtra vel ſocordia, vel auerſione animi, & tanquam obſtructione efficitur, vix vt extare in nobis poſsit beneficentiæ ſuæ in nos aliquod munus, quod illi tam moleſtum eſt, quã

ipſum

ipſum benefacere gratum eſt, atque châ rum. Nam profectò quicunque largitati Dei obſiſtunt, eamque ingredi ad ſe ipſos non ſinunt, ij, quod in ipſis eſt, ex Deo, cuius eſt maximè propria munificentia, atque largitas diuinam naturam tollunt. Quare illos odit meritò Deus, atque auerſatur, & tandem nudos, atq; ſpoliatos relinquit, ea auferendo ab eis beneficia, atque dona, quæ priùs in illos contulerat. Nam qui bona quæ acceperunt à Deo per ſuam ſocordiam, vel inutilia reddunt, vel in ſuam perniciem conuertunt, ſatis eo ipſo docent, ſe eſſe indignos, quibus ampliùs benefiat. Itaque hos odit Deus: contrà autem eos amat, atque quotidie amplioribus beneficijs auget, quos rem cæleſtem quotidie, & talenta ſibi ab ipſo credita, diligenter augere videt: vnde eſt hoc. *Vox dilecti mei.* Nam vt dixi, vocat his verbis Deus incipientem, quia gratiæ ſibi ab ipſo collatæ rectè vſus eſt ad maiorem gratiæ gradú, hoc eſt, ad proficientium in amore gra-

dum. Nec enim passus est Deus vllum vt sibi à benefaciendo vacuum tēpus præteriret: aut vt spatium aliquod interesset, quo in spatio qui functus rectè esset suo erga ipsum officio: quique pro eo quod sibi datũ esset virtutis, munus suũ ritè obiuisset, in eo ipso gradu, quem premebat manens diutius, ac residens, non ad altiorem gradum ascenderet: neque operæ à se egregiè nauatæ, maioris gratiæ premium acciperet. Sed quoniam ipsum benefacere amat: nobisque benè, & ex animo cupit, vt primum vidit amplius benè fieri isti homini posse, statim illi benefecit: & occasionem benefaciendi arripuit, vt primum ipsi oblata est. Ex quo aptè ipse Deus, & pro institutæ metaphoræ ratione profectò eleganter festinans, & concitato cursu mõtes & colles transiliens inducitur. Sequitur enim. *Ecce iste venit saliens in montibus & transiliens colles. Similis est dilectus meus capreæ hinnuloque ceruorum.* Quod idem benefaciendi nobis, & quacumq;

facul-

facultas datur ſua beneficia ad animos noſtros inſinuandi ſtudium Dei ardens, & vehemens, & ea quæ ſequuntur ſignificant. *En ipſe ſtat poſt parietem noſtrum reſpiciens per feneſtras, proſpiciens per cancellos.* Nam huius de quo agimus gradus atque virtutis hominis animus nondum ita ab omni cupiditatum ſorde purus eſt redditus, videre vt ſplendores Dei integrè poſsit. Sed quẽadmodũ maculis variè notata, & infecta ſpecula, qua parte ſui nitent & ſatis leuia atque pura ſunt imagines obiectas clarè reddunt: qua verò maculoſa obſcurant, & obtũdũt: itẽ in iſto de quo loquimur, gradu quod anima nõdũ ſibi, omnibuſq; partib⁹ ſui metũ, dolorẽ, gaudiũ, cupiditatẽ, cæteroſq; affectus abſterſit euenire cõſpicitur. Species nãq; Dei, cũ ipſe iſtã animã cõuenit ac propior illi eſſe incipit, nõ tota in ipſa enitet, ſed partim apparet, partim occultatur: & pro eo ad quod videndũ anima habilis effecta eſt, ita ſibi videtur ipſum videre: iã ſtãtẽ poſt parietẽ: iã p feneſtras

respiciẽtem: iã prospicientẽ per cãcellos, Hoc est anima quo ad licet, & quo ad patitur ratio ipsius, quę nondũ apta est ad id, vt illustrari ex Deo tota possit, videt Deũ dona gratiæ suæ sibi tribuentẽ atq; ostendentem. At quid quæso tribuit illi, aut ostẽdit de nouo? ipsam audiamus spõsam. *En, inquit, dilectus meus loquitur mihi, surge propera amica mea, formosa mea & veni. Iã enim hyems transijt, imber abijt, & recessit. Flores apparuerunt in terra nostra, tempus putationis aduenit. Vox turturis audita est in terra nostra. Ficus protulit grossos suos, vineæ florentes dederunt odorem. Surge propera amica mea, speciosa mea & veni.* Tribuit ergo illi vt surgat & properet, hoc est, vt non amplius in inferiori incipientium ordine iaceat & commoretur: sed vt ad eum gradum ascendat in quo qui sunt proficientes, id autem est, properantes ad id quod summum est, cique vicini & affines dicuntur. Quem vt gradum significet aptissimè à verno tempore similitudines ducit. Nam

sicut

ſicut vere ineunte in ſerenum aër purga
tur, ſic ad illum gradum cùm perueni-
tur, animi libidine, atque concupiſcētia,
cuius ex halitu cupiditatum nubila in
nobis, & fœdæ tempeſtates exiſtunt, ma
gna ex parte compreſſa, cælum primò
niteſcere, & animi bonorum ſerenari
quodammodo incipiunt. Tunc cæleſte
illud ac diuinum ſemen, quod Chriſti be
neficio ſatum eſt in incipientibus exerēs
ſuam vim, atque in lucem eam proferēs,
vberiuſque germinās, virtutum fundit,
atque bonorum operum lætiſsimos flo
res. Tunc hyemis tranſactę, & malorum
quæ euaſerunt, cogitatio iuſtorum ſub-
iens animos, præſentis ſtatus compara-
tione, gaudium in illis excitat, & ex gau-
dio Dei laudes canendi voluntas exori-
tur. Tunc maiori ſtudio quàm antea,
quidquid virtuti obſtare, aut impedimē
to illi eſſe, vllo modo poteſt, quò minùs
ſua edat germina amputatur, & abijci-
tur. Tunc eo ſucco, quem à Chriſto ve-
ra vite, trahunt atque ducunt palmites,

non solùm ipsi viuunt, sed etiam tanquã virore, & floribus, sic rebus optimi exẽpli oculos intuentium oblectant. Tunc vetus illud Christi maledictum metuẽs ficus grossos sedulò profert. Tunc insolito & ante id tempus, non satis experto pacis sensu affecti, se peregrinari in hac terra iusti sentiunt, ardereque incipiunt desiderio cælestis patriæ, suspirantque ad illam crebrò, sonatq; in ipsorum cordibus turturea Spiritus sancti vox gemitibus inenarrabilibus: sed videam⁹ quod sequitur. *Columba mea in foraminibus petræ & in cauerna maceriæ.* Non iam columbæ quod attinet ad oculos similem, sed columbam absolutè ipsam nominat, vt intelligamus ad meliorum numerum, atque gradum amatricem hanc animã peruenisse. Et certè ipso columbæ nomine satis ostẽdit, quẽ ad vitæ statũ, quemque ad amoris gradum ipsam vocet, perinde ac si dicat. Iam res ipsa abs te, tempusq; postulat, vt amoris erga me tui maiora documenta exhibeas, vt quemad-

Chrysost. homil. de turture.

modum veris aduentu flantibus zephy ris quæ hyeme horrebat, tellus verniare incipit, sic tu cui ego iam sum factus pro ximior, meo ex spiritu calorem conci- piens, vberiores fructus edere incipias, vt ad illas purgatorias horridiores, & aspe- riores virtutes, quas protulisti adhuc, ad das alias nitidiores, quibus animus hu- manus illustratur magis, quæq; propriè pertinent ad hunc gradum, ad quem tè voco, vt sicut vere cælum nitescit, sic his luminibus mens tua serenetur & illustrẽ tur, mihique ipsa posthac, non solùm sis columbæ similis, quod ad oculos attinet, sed sis tota columba. Quod cum dicit, mirum est quot, & quantas res hac vna columbæ voce, & appellatione con cluserit. Nam primùm docet charos habere eos homines, qui ipsi colum- bis similes sunt, id est, eos qui non aliud ore promunt, aliud pectore occultant, sed sui vbique similes sola simplicitate pollent. Quod enim cuique simile est, eo delectatur maximè, est autẽ Deus na-

tura sua maximè vnus atque simplex, ac omni ex parte sibi similis, semperq; idē. Deinde declarat causam propter quam in agro potiùs, quàm in vrbe se à suis cóueniri velit, quia, scilicet, est consortis impatiens: quare colūbas appellat eos, quò intelligant: sicut columbæ non promiscuè coëunt, sed vna hęret vni perpetuò, sic ipsos (si tamen verum illud amoris fœdus inire cum ipso cupiūnt) desertis vrbibus, id est, omnibus terrenarum rerum curis spretis, omnes alios amores rè pellere à se, & eradicare debere. Postremò significat futurum aliquando, vt illorum in amando constantiam explorat turus permittat ipsos aduersis rebus premi, atque vexari: quod cùm euenerit, quemadmodum columba coniugis sui suspiciones, atque iniurias patienter, & mansuetè fert, sciant, atque intelligant, sibi æquè patienti animo ipsis inusta flagella esse toleranda, eaque vbi paululum pertulerint, confidant esse finienda, sperentque futurum, vt patienter agendo,

con-

conuerso tandem ad clementiam Deo superiores, & multò quam à principio fuerunt lætiores, & fœliciores euadant: sed cur obsecro additur? *Ostende mihi faciem tuam, sonet vox tua in auribus meis, quia eloquium tuum dulce, & facies tua decora nimis.* Quia profectò præcesserat. *Columba mea in foraminibus petræ in cauerna maceriæ.* Etenim tum iustitiæ pulchritudo quãta sit plenè perspicitur, tum ad Dei aures grata accedit bonorum vox, cum sedatis, atque compresis cupiditatibus, vt columbæ desertis in locis, arduaque in rupe nidulantes, tranquilliter in amore viuunt, sic illi vni Deo adhærentes, in ipso collocatas habent omnes suas cogitationes & spes. Sequitur. *Capite nobis vulpes paruulas quæ demoliuntur vineas: nam vinea nostra floruit.* Quod Paulus præcepit dicens: Cum timore, & tremore salutem vestram operamini. Eius præcepti vis, hoc loco, vt opinor, ab Spiritu sancto explicatur. Nam ista noti humani amoris imagine Spiritus sanctus, non tam expli- *Chrysost. in psalm. 96. Psellus & tres patres in cãtica.*

cat

Ad Philip.2. cat quid ipsi iusti interdum faciant(nam illi naturæ ipsius fragilitate interdum victi deficiunt, atque prolabuntur interdum, ipsique charitati, quæ in illis est, nõ semper permittunt, vt vires suas in ipsis proferat, eo ordine, atq; via, quibus proferre apta est) itaque non tam explicat Spiritus sanctus, quid illi interdum faciant, quàm quid illis sit faciendum; nec quo ipsi ament modo, sed quæ ipsa sit cælestis amoris vis, ei nisi obstiterimus, docet. Atqui illud in primis solet placere Deo, vt ij quorum in animis sua collocauit dona submissè de se ipsi, & humiliter sentientes eis non abutantur ad superbiam, sed omnes peccati, atque offensionum causas summa solicitudine vitent: & quò plura dona confert in illos, eò maiorem modestiam, & cautionem requirit ab ijsdem. Nam simul cum ipsis gratiæ donis sensum Christianæ humilitatis semper infundit. Humilitatem porrò, quæ propriæ infirmitatis conside ratione cõstat, sequitur decidẽdi à gratiâ

Dei,

Dei, & offenſionis, atque iræ diuinę me
tus. Deus igitur cùm dona ſua in nobis
auget, ſimul ſubijcit nobis cogitationes
humiles, admonetque nos infirmitatis
noſtræ, ex quo cadendi ab eo ſtatu me-
tus oritur, & ex metu ſolicitudo atque
cautio. Ergo quoniam vocationis gratia
ea, qua non quidem impij ad iuſtitiam,
ſed iuſti iam, & in pietate probati ad al-
tius iuſtitiæ genus vocantur, quæ & ipſa
Dei donum eſt magnum, atque optabi-
le, explicata eſt proximè ſuperiore ora-
tione, idcircò nunc aggreditur dicere,
quem effectum in nobis illa habitura
ſit, quidve effectura eius ſi impulſum ſe-
quamur. Eſt autem eius vt diximus, in
primis ſubijcere mentem Deo, admonè-
reque hominem propriæ infirmitatis,
reddereque in amore vigilantem & cau
tum. Eam itaque circunſpectionem,
eam cautionem, atque metum, & ex me
tu opis implorãdæ ſtudiũ, nos vt in ſpõ-
ſa doceret, ſimul atque ab ſponſo voca-
ta eſt, ſic illã Solomõ reſpõdẽtẽ induxit.

Capite nobis vulpes paruulas quæ demoliuntur vineas: nam vinea nostra floruit. Nã hæc profectò oratio nõ se efferentis de spõsi erga ipsam amore est, sed ita ipsum amãtis, atque ei fidentis, vt suæ infirmitatis satis sibi conscia interdum timeat, ac sibi suisque bonis sollicitè metuant. Quid autem quæso metuit? vastationem & direptionem vineæ suæ, hoc est, boni sibi omnium charissimi amissionem. Sed à quibus metuit? à paruis vulpibus. Quæ porrò vulpes istæ sunt, aut quæ huic voci vis subiecta est? Aduertamus animum obsecro, vt quod sæpè iam admoneo, quãtus huius carminis textus sit, quamque illius omnia in hos, quos distinximus, amoris gradus aptè conferantur, liquidò perspiciamus. Humani generis inexorabilis hostis, quanuis nos oppugnare nunquam desistit, tamen nõ semper nos oppugnat eodem modo. Nam quoties aperto marte, & palàm indicto & professo bello parùm proficit, arte, atque dolis agit, idque varijs rationibus

tentat,

tentat, pro re ipſa doloſè agendi atque fallendi ſubiens diuerſas formas. Impugnat autem apertè illos, quos cum priùs peccatorum vinculis conſtrictos, ſibiq; ob eam cauſam in ſeruitutem addictos tenuiſſet, exuere peccati vincula ipſos poſtea, & ſe in libertatem vindicare velle videt: hos enim ſumma vi retinere nititur. Itaque accurrit ſtatim in ipſo conuerſionis illorum principio, manuſque illis inijcit, & reluctantibus faces admouet, & præteritarum voluptatum obiectis imaginibus aciem animi illorũ perſtringens, ad non ita pridem deſerta flagitia eos apertè vocat, omnique ratione illis inſtat acerbus, atque moleſtus. Verùm vbi euenit vt ſuperato ab ipſis hoc priore certamine in virtutis ſtudio, atq; cultu proficiant, eique ita aſſueſcant, vt peccati tetra, & fœda ſpecies ipſis qualis eſt, ita appareat, vtque eam aſpernentur, & horreant morte ipſa peius, tunc ille, non iam palam & apertè; ſed inſidioſè, & per cuniculos quoſdam ad certamen

N aggre-

aggreditur. Itaque illis non iam ſuadet vt peccent, neque vt redeant ad flagitioſam, quam dereliquerunt vitam, ſed parua quædam, & minuta, & honeſti ſpecie interdum tecta, quæque & difficulter dignoſci qualia ſint, & facillimè admitti poſsint ipſis obijcit, vt vbi ea tanquam parum in vtramque partem referentia ad animum ſuum illi, & ad voluntatem admiſerint eorum ſtudij intentio paulatim remittatur, paruiſque in rebus ſæpiùs cedendo, habiles efficiantur, ad id vt aliquando tandem ſuperentur. Atq; quemadmodum ipſe Sathanas cũ apertum bellum hominibus infert propter cædis ſtudiũ, & ſanguinis humani ſitim
1. Petri. 5. appellatur leo, ſicut ſcriptum à Petro eſt, Quia aduerſarius veſter diabolus, tãquam Leo rugiens circuit, quærens quẽ deuoret: ſic cum ad alias nocendi artes inſidioſas, & plenas fraudis ſe conuertit ex ipſa re & fallendi ſtudio vulpes iure dicitur, eaq; parua vulpes, non quia parũ noceat. Demolitur enim vineas florẽ

tes iã,& vberes fructus promittentes, & ſperatũ,& propè adeptũ,perfectæ virtutis bonum nobis eripit è manibus. Sed quia recti ſpecie decipiẽs,& in peccata leuia,ac vix eo nomine digna, bonos, ſed non bene cautos viros inducens eos in exitium,tandẽ pręcipitat.Et ſicut vulpes carpendis vitiũ folijs, palmitibuſq; decerpendis,quæ ipſa ad cætera, quæ ſunt in vite relata minima ſunt, eo peſtem & interitũ viti affert(nam neq; educari vuę poſſunt,neq; matureſcere vite folijs nũdata,ipſaque tandẽ vitis, quippè quę cortice morſu vulpium ſciſſo iniurijs cæli pateat,amittit eam omnem vim qua viget, atque viuit) ſic ille dum aſtu agens bonos nudat ijs rebus quæ virtuti educandæ pro folijs eſſe ſolent, dumque ipſos imprudentes leuioribus peccatis implicat, viam ſibi munit ad inferendũ maiora damna,vulpeſque imitatur,tum arte aggrediendi fallaci atque ſubdola,tum ratione ipſa paruis è malis mala grauia efficiendi. Quas vulpes vt capiat,

hoc eſt, vt procul arceat Deus, illi in perſona ſponſæ iuſti petunt, quorum iam vineæ floruerunt, quique iam eo ſe profeciſſe vident, vt nó ſolùm prauas actiones fugiant, & quales ſunt, tales eas eſſe iudicent, tetro, & horribili aſpectu, ſed vt excellentium operum, flores magna vberioris prouentus ſpe edere incipiant. Petunt autem ab ipſa vocationis gratia, ſuæ fragilitatis admoniti, & ad petendũ inducti: petuntq; id omnium primùm, quoniam eodem gratiæ dono ipſos docente intelligunt in eo amoris gradu ad quem vocantur, & quem tenere iam incipiunt, ſibi maximè metuẽdas eſſe iſtas vulpes, has videlicet, ſub ſpecie boni latentes fraudes, hos in leuioribus rebus crebriores lapſus, hunc Angelum lucis mentitum, & amica ſpecie peſtem celan tem, tetrum, & infeſtum, & quo occultiorem, eo nocentiorem hoſtem. Et quo niam malum hoc duplici ratione Deus repellit, vna facultatem adimendo vulpi huic adeundi ad hominem, & fraudu

lenter

lenter ipſum pertentandi, & ad malum alliciendi, quod eſt vulpes capere, atque vincire, id eſt ſeueriſsimis imperijs ne quid moliantur, aut noceant cõſtrictas tenere: altera inferendo animis bonorum lumen, atque robur, quibus & inſidias ſuæ vitæ fieri intelligere poſsint, & detectis dolis inſidiatorẽ repellere. Hæc igitur cùm ita ſint, iuſti tamen illud præcipuè, atque maximè à Deo petunt, vulpes has vt capiat, & vinculis coërceat. Eſt enim optabile certaminum, ac periculorum expertem, in amore Dei vitam degere. Deinde ſi eueniat (quemadmodum euenire neceſſe eſt) vt pugnãdum illis ſit, id ſummopere orant Deum, vt antequam illis occidat is lætitiæ, & tranquillitatis dies quo fruuntur, vt primum ſpirare grauior aliqua ventorum vis, & malorum tanquam vmbræ augeri cœperint, id eſt vt ſtatim, in ipſo pugnæ initio, & certaminis conflictu, antequam titubatum quidquam ſit, præſto illis, & ſalutaris adſit. Hanc enim vim habet

quod ſequitur. *Dilectus meus mihi, & ego illi, qui paſcitur inter lilia, donec aſpiret dies & inclinentur vmbræ, reuertere dilecte mi, ſimilis eſto capreæ, hinnuloque ceruorum ſuper montes Bethel.* Ideſt. Dilecte mi qui paſcis inter lilia ad vſque veſperum diei, finito die, aduentanteque nocte feſtinatò reuertere, quomodo capreæ atq; hinnuli à paſtu domum properãt. Eſt enim ab eadem illa humili cognitione ſui, ab eodemque illo in peccatum decidendi timore, quo boni ſollicitantur profecta vox, qua blande à Deo, & pro iure mutuæ charitatis amicè poſtulant, vt inclinato iam ad occaſum die, & irruentibus periculorum, tentationumque tenebris ſibi auxilietur; nulla mora interpoſita. *Similis*, inquit, *eſto capreæ, hinnuloque ceruorum.* Quod ſine metaphora propriè & literatè Dauid dicebat: Domine ad adiuuandum me feſtina, & rurſus: Domine accelera vt eruas me. Quodque non ſolùm cauſa incitandi Deum, & vt auxiliũ ferre maturet efficiendi, ab ſponſa dicitur,

tur, sed etiam quo nos admoneat, vt in ipso statim prauæ cogitationis initio, vt primum mala libido subire animum cœpit, ad primos hostis aspectus, imò verò ad primos rumores, atque suspiciones belli, antequam ob negligentiam turbarum in nobis, atque tumultus aliquid oriatur, attollamus ad cælum oculos, & ad Deum cor nostrum penitùs conuertamus, illudque cum lachrymis iterātes. *Reuertere dilecte mi similis esto capreæ, hinnuloque ceruorum.* salutemq; illi nostram ardentissimè commendantes, vt acceleret, atque festinet liberare nos, non à malo solùm, sed etiam à suspicione mali ab ipso petamus.

CAPVT. III.

IN lectulo meo per noctem quæsiui, quem diligit anima mea; quæsiui illum, & non inueni. Surgam, & circuibo ciuitatem per vicos & plateas, quæram quem diligit anima mea, quæsiui illum, & non inueni. Inuenerunt me vigiles, qui custodiunt ciuitatem, num quem diligit anima vidistis? Paululum cum pertransissem eos, inueni quem diligit anima mea, tenui eum, nec dimittam, donec introducam illum in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ. Adiuro vos filiæ Hierusalem, per capreas, ceruosque camporum, ne suscitetis, neque euigilare faciatis dilectam donec ipsa velit. Quæ est ista quæ ascendit per desertum, sicut virgula fumi, ex aromatibus myrrhæ, & thuris, & vniuersi pulueris pigmentarij? En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt, ex fortissimis Israel. Omnes tenentes gladios, & ad bella doctissimi, vniuscuiusque ensis

ensis super fœmur suum, propter timores nocturnos. Ferculum fecit sibi Rex Salomon de lignis Libani. Columnas eius fecit argenteas, reclinatorium aureum, ascensum purpureum, media charitate cõstrauit propter filias Hierusalem. Egredimini filiæ Sion, & videte Regem Salomonem in diademate, quo coronauit illum mater sua, in die desponsationis illius, & in die lætitiæ cordis eius.

EXPLANATIO.

SOLVTA somno sponsa, atque experrecta, spõsum quicum modo loqui sibi per quietem visa est, vna secum iacere arbitrata, ipsum quæsiuisse, atque eo non inuento è lecto exiliuisse, domoque egressa, vrbis loca omnia illũ quæritando obijsse dicitur. In quo non quid re ipsa gestum sit, commemorasse intelligendus est Solomon, sed quid rei de qua agitur, natura fieri postulet accommodatè ad ipsam rem, atque aptè

expoſuiſſe. Quod idem & poëtæ ſæpè faciunt, vt pro ſuſcepti argumenti ratione, quid fieri debeat, tametſi id neque factum ſit, nec fieri fortaſſe poſsit, tamen commemorent tanquam factum: quod ſi ſuæ perſonæ id arbitrantur conuenire non poſſe, alias fingunt & inducunt perſonas ad ea quę ex argumento dicūt; atque confingunt accommodatas. Sic igitur hoc loco Solomon, quia ſi primariam, & illuſtri loco natam fœminā induxiſſet loquentē, videbat ſibi aut recidenda eſſe ex hoc carmine, atque omittenda per plura eorum, quibus amoris vis maximè exprimitur, aut longè à decoro recedendum. Nam qui probaretur regiam fœminā intempeſta nocte, hortante amore, ſine cuſtode, ſineque comitibus per vrbē circū curſaſſe dici? Itaq; quia intellexit, aut decorum à ſe negligi, aut bonam huius carminis partē omitti deberi, idcircò perſonam ſumpſit de medio, rurique eductam fœminam induxit, quò decore ſeruato exprimeret in

ea omnem amoris vim. Quid verò hæc? *In lectulo meo per noctes quæsiui, quem diligit anima mea, quæsiui & non inueni.* Fœminæ amantes semper illę quidem, sed præcipuè noctu viros suos abesse ęgrè ferūt, eosque requirunt. Nimirum incitatę partim ab ipso amore, cuius vis nocturno tempore silentibus alijs curis magis accenditur: partim à suspicione, & timore: suspicione quod sibi alias præferri fœminas, seque negligi à viris suis malè suspicantur: timore quod verētur, ne quid fortassè mali illis in tenebris accidat. Est enim iniuriæ inferendæ opportunum nocturnum tempus. His igitur amoris, atque suspicionis tanquam stimulis spōsa excita, imperare sibi nō potuit, vt quò adluceret, domi maneret: sed exiliuit statim, & neque tenebris deterrita, neq; nocturnos casus metuens, neq; sui rationē vllam habens, vnumque amorem ducem sequuta virum suum peruestigauit. *Surgā & quæram.* Pro præteritis surrexi, & quęsiui ex proprietate Hebraici sermonis.

monis. Nam sequitur. *Quæsiui & non inueni.* Quod autem additur. *Inuenerunt me vigiles qui custodiunt ciuitatem.* Ex quotidiano more ductum est. Nam qui noctu oberrant in excubitores atque custodes vrbis sæpè incidunt. *Num eum vidistis quem diligit anima mea?* Nam vero simile erat vidisse, qui omnes vrbis angulos scrutarentur. Sed quàm hoc ex arte à Solomone confictum est. Primùm non illam pudet fateri amorem suum, quia, quod est proprium amantium, non dubitabat quin omnibus æquè atque ipsi, ea res honesta, & prædicabilis videretur. Deinde quasi de re cunctis nota, illos quamuis ignotos, & alienos rogat, consueto, scilicet, amantium errore ducta, qui ex suo ipsorum sensu alios æstimantes arbitrantur neminem latêre posse, quid ipsi cupiant, atque ament, atq; hæc illa. Cui custodes, quippè qui de homine ipsis ignoto rogarentur, nihil respondisse dicuntur. Ipsa tamen, quod amantem decuit, perseuerauit inquærendo.

Itaque

Itaque à custodibus digressa, illum tandem inuenit, inuentumque apprehendit, & domum deductum cubiculo inclusit, verita ne iterum se desereret. At quam belle, quamq; elegantibus, & verbis, & numeris ista persequitur? *Inuenerunt me, inquit, vigiles qui custodiunt ciuitatem, num eum vidistis, quem diligit anima mea? paululum cum pertransissem eos, inueni quem diligit anima mea, tenui eum, nec dimittam, donec introducam illum in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ.* Sic enim adolescentes fœminæ loqui solent; sequitur. *Adiuro vos filiæ Hierusalem per capreas, ceruosque camporum ne suscitetis, neque euigilare faciatis dilectam donec ipsa velit.* Quanquam in Latina versione perspicuum sit hæc dicere sponsum, tamen ex Hebraico textu ab vtrouis dici, possunt intelligi. Etenim ex ipsa re, vel sponsus ipse, qui ad multam noctem vigilasset, cubiculum ingressus somno statim correptus fingitur, vel certè ipsa spō sa, quæ illum quæritando se se labore contri-

contriuerat, eum postquam adepta, atque complexa est, in somnum incidit. Nam alterutrum horum accidisse erat verosimile. Est autem propositum Solomoni, vt antè diximus nihil eorum, quæ in re accidere solent, prætermittere: sed ita exequi vniuersa, vt hæc duorum inter se amãtium imago, omnibus suis numeris absoluta cernatur: quo quanto ea fuerit absolutior, & suum exemplar pro priùs referens, tanto amoris diuinæ rationes in ea elucentes faciliùs discamus, quarum rationum declarandarum causa omnia ista sunt comparata. Quã eandẽ ob causam nos, quod ante diximus, sed propter tardos quosdam sæpius est repetendum, non veremur curiosius singula inquirentes, omnes huius vulgati amoris seusus, quorum modo in hoc carmine aliquod extare vestigium conspiciatur dicere, & in lucem proferre, ad Solomonis iudicium atq; propositum, nostrum ipsi iudicium, atque interpretationem acommodantes. Ex quo eo-
dem

dem iudicio & naturæ imitationis ſtudio nata ſunt, quæ ſequuntur. *Quæ eſt iſta quæ aſcendit de de ſerto, ſicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ, & thuris, & vniuerſi pulueris pigmentarij.* Nam verò ſimile erat, quæ vna cum viro ſuo rure domum reuerteretur. (Nam ruri inueniſſe illum, ex hoc loco apertè colligitur.) Itaque veroſimile erat, eam obuios habuiſſe aliquos ſibi ignotos homines, qui eius admirati pulchritudinem, vel ſecū ipſi, vel alios rogando dicerent. *Quæ eſt iſta quæ aſcendit de deſerto?* Id eſt, rure atque agro: nā rus Hebræis ſæpè deſertum appellatur. *Sicut virgula fumi.* Aut vt ex Hebræo alij, ſicut columna fumi, quod non tam ad corporis proceritatem declarandam pertinet, quam ad fragrantiam odoris. Itaque odoratiorem eam eſſe prędicant thure, atq; myrrha. Quod autem virgulam, aut columnam dicunt; ideò dicunt quia thus, atque myrrha, & id genus alij odorati pulueres cum igne ſuppoſito cremantur, vna cum fumo

ſumo qui ex ipſis exit, odoré emittunt. Fumus porrò natura ſurſum, atque è regione aſcendens columnæ ſpeciem præ ſe fert. Sed ſponſa hos reuocat ab ipſius contemplatione, atque laudibus, & ad viri ſui pręſtantiam contemplandam, & celebrandam potiùs conuertit. Itaq; dicit. *En lectulum Salomonis.* Nam hæc verba ſponſæ eſſe, dubitandum non eſt, quibus illa verbis in cælum fert opes, cultum, pulchritudinem viri ſui, quem non iam perſonatum inducit, ſed ſuo illum, & propriè nomine notat, Solomonem ipſum appellans, eaque commemorans, quæ Solomonem habuiſſe conſtat ex libris Regum. Ex quo intelligitur Solomonis perſonam verſari in hoc carmine, non quod de ſe, aut vxore ſua pro- propriè hæc ſcripſerit Solomon, neque quod ſuos amores quamuis illuſtres, nã eximiè illã adamauiſſe ſcribitur, aliquo modo ſtuduerit exponere, ſed quod ſua perſona, atque nomine qua in perſona, & nomine diuinitus edoctus ſciebat, ſu-

ſtineri

ſtineri perſonam, & nomen Chriſti, vti voluerit ad illius erga homines immenſum amorem, his imaginibus adumbrãdum: igitur inquit. *En lectulum Salomonis ſexaginta fortes ambiũt ex fortiſsimis Iſrael.* Quaſi ad illos qui ſe admirabantur ſpõſa conuerſa dicat eis, iniuſtè vos, aut certè inconſideratè facitis, quòd me vnam intuentes, & admirantes viri mei mecũ vnà reuertentis, & multò me præſtantioris penè obliti videmini, quem tamen ad contemplandum, vel ipſe externus illius cultus vos conuertere debuiſſet. Itaque de lectuli eius maieſtate primum: deinde de regij ſolij exquiſito, & admirabili opere: poſtremò de ipſius regis cùm ornatus magnificentia, tùm formæ præſtantia multa commemorat. Conſtat porrò vel ex Chriſti verbis apud Matthæum in ſeptimo Solomonẽ, exquiſitiſsimo & pulcherrimo veſtitu vſum fuiſſe. *En lectulum Salomonis ſexaginta fortes ambiunt ex fortibus Iſrael, omnes tenẽtes gladium, & ad bella doctiſsimi, vniuſcuiuſq;*

ensis super fœmur suum propter timores nocturnos. Non est tamen hoc loco Hebraici sermonis prætermittenda proprietas, quam adnotasse, tametsi ad hāc rudem, in qua nunc insistimus, expositionem parum certè pertineat: tamen ad verā sententiam de qua mox dicturi sumus, non parum contulerit. Etenim quod vetus interpres rectè vertit. *Omnes tenentes gladios*, si verbum interpretemur è verbo, in Hebræo est, omnes capti siue apprehēsi gladijs, enallage verbi pasiui pro actiuo: quod quam vim habeat, suo postea loco dicemus: sequitur. *Ferculum fecit sibi Rex Solomon de lignis libani.* Ferculum Hieronymus pro lecticæ quodam genere posuisse intelligendus est, à gestādo, scilicet, & ferendo, quod eo illustriores viri, atque fœminæ gestarentur. Nā Hebraicum אפריון Apirion, lectulus gestatorius esse dicitur, quanquam de eo non satis inter omnes conueniat. Ergo siue ferculum sella gestatoria sit, siue regalis thronus quod è lignis libani fuisse

dicitur,

dicitur,intelligi debet cōstitisse è cedro, quæ appellatur lignum libani, eo quod Libatonica cedrus maximè esset nobilis. *Columnas fecit argenteas, reclinatorium aureum.* Hebraicè רפידה Raphida, quod alij stratum vertunt, eoque significant lecticæ veluti pauimentū. Sed certè רפידה Raphida à fulciendo & roborando ducitur: ex quo rectiùs reclinatorium, quā pauimentū vertitur: pręterquā quod ipsa architecturę ratio pauimentum, vt aureum sit, non satis certè permittit. Reclinatorium porrò hîc dici puto eius sellæ, quæ intra lecticam erat, latera atque dorsum, quæ reliqua sede eminentiora sunt, & quibus qui sedent, reclinato sæpè corpore, cubitoque innixi incumbunt. Hispanè, Recodadero, y respaldar: vnde rectè sequitur: *Et ascensum purpureum.* Nam ascensus hoc loco est ea sellæ pars in qua flexis poplitibus sedetur: sic dicta à Hieronymo quod in eam qui sedet, veluti ascendat. Quod ita esse facilè intelligitur ex Hebraico, cuius loco po-

nitur, verbo: nam מרכב mercab ab insidere, aut inequitare ductum propriè significat ἐφίππιον, idest, equi sellam. *Medium autem charitate constrauit propter filias Hierusalem.* Charitas autem est ipse Solomon in sella sedens. Sic enim illum appellat figuratè & amatorio more, ipsumque amari dicit à filiabus Hierusalem, id est, à Solymitanis fœminis, vel quod re ipsa amaretur, vel certè quod amari dignus esset, sibique ita videretur. Quod tamen alij fere in eandem sententiam non ineptè verterunt, & medium tenet ipse accensus, seu combustus amore ob filias Hierusalem. Est enim Hebraicum רצוף Razuph ad vtramque sententiam ambiguum: quanquam ij amari à Solomone fœminas significant: Hieronymus ipsum amari à fœminis intellexit. Credibile autem est vtrumq; verum fuisse, in vero certè & κυρίως Solomone verum vtrumque est: de quo tamen suo loco. Sed quoniam mentionem intulit Solomonis in solio ornatu regio sedentis,

tis,id latiùs exequitur ad Hierosolymitanas fœminas suam orationem conuertens, atque inquiens. *Egredimini filiæ Siõ, & videte Regem Solomonem cũ corona qua coronauit illũ mater sua in die desponsationis illius, & in die lætitiæ cordis eius.* Diadematis aut coronæ nomine Hebræorum loquendi consuetudine omnis corporis cultus elegans, atque aptus significari solet. Illud autem, in die desponsationis, ex communi vita ductum est. Nã quo die quis vxorem ducit cultius ornatur: & sponsos coronatos inire nuptias, in more priscorum fuit. Ex quo illud.

—Hic autem cum corona candidè
lautè vestitus.— *Plaut. in casi.*

Sed cur à matre ornat⁹ dicitur? An quia matris illius, id est Bersabeæ opera & industria Dauid antequam moreretur, regni successorem declarauit ipsum cæteris eius fratribus, quamuis natu maioribus prætermissis? vel potiùs quia hoc sicuti & superiora omnia accommodatũ est ad hominum morem? Nam nuptia-

rum die quæcunque ad coniugum ornatũ attinent,ab eorum matribus curari solent.Ego quidẽ certè sic sentio,nõnullos tamẽ esse scio,à quibus ipse,quod eos & amem,& plurimi faciã dissentire non possum,qui ab illo. *En lectulũ Solomonis,* quæ sequuntur vniuersa,non ab sponsa, sed de sponsa dici volunt,ab ijs spectatoribus,qui modo eius demirati odoris fragrantiã dixerunt. *Quæ est ista quæ ascendit de deserto sicut virgula fumi.* Ipsos enim affirmant pulchritudinis eius miraculo obstupefactos,ac vix animi compotẽs quidquid aut ipsorũmet, aut vulgi iudicio pulchrum habebatur in eam conferre:lectulumq; atque ferculum Solomonis,quod ad speciem attinet,nominare ipsam:itaq; dicere. *En lectulũ Solomonis.* Id est. Hæc ille lectulus,quo nihil pulchrius censetur:hæc planè cũ illo de pulchritudine certet. Nec enim ipsi tantum dignitatis addunt copia,opusq;, & excubiæ nocturnæ, quàm istam vndiq; quà oculos, quà genas, quà os atque corpus

totum conuestiuit decor. Ferculũ porrò quod sibi Solomon fecit insigni artificio visendum, vt pote in quo, quamuis auro atque gemmis distincto, ars certet cum copia, num conferri queat cum huius pulchritudine fœminæ? Sed hæc hactenus. Nunc rursus à capite ordiamur, siue potiùs contexamus veræ sententiæ expositionem proximè superiore capite interruptam.

EXPLANATIO.

IN lectulo meo per noctẽ. Qđ illis verbis, fili accedens ad seruitium Dei præpara animum tuum ad tẽtationem, ijs qui piè viuere volunt denuntiatur fore, vt Deo se se interdum subtrahente, & malorũ ad ipsos accessum & incursum, quo eorum erga se amorem probet, non impediente, rerum aduersarum tempestate, & tanquam fluctibus sæpè agitentur: ad id se comparare omnes debẽt, nó *Eccle. 2.*

ſolùm ij,qui incipiunt Deum colere, ſed etiam illi,qui in eius amore,aut profecerunt, aut iam ſunt planè perfecti. Non enim tam comitatur vmbra corpus in luce poſitum,quam aduerſi caſus ſequũtur eos,qui ipſi pietatem ſequuntur. Et quo quis maioribus Dei donis affectum ſe eſſe cognoſcit,eo cogitare debet,inſtare atque impendere ſibi maius aliquod & difficilius certamen quod obeat. Ergo quoniam vir hic iuſtus,quem deſcribimus, vel potiùs qui à Solomone figuratè deſcriptus illuſtratur, & in lumine collocatur à nobis,vt agnoſci facilè,atq; conueniri à cunctis poſsit: ergo quoniã hic vir iuſtus incunabula illa amoris deſeruit, & in meliore & perfectiori ſtatu locatus, amplioribus gratiæ beneficijs affectus à Deo eſt.ideò iam quod ſequitur,vt ſtrenuè agendo atque certando ſe ijs beneficijs eſſe non indignum demonſtret,inducitur in tribulationis acie conſtitutus, & tanquam ſub armis laborãs. *In lectulo,*inquit,*per noctem quæſiui, quem*

diligit

diligit anima mea. Nam in aduersis esse intelligitur primum ex eo quod in nocte est. Nam figurato sanctarum literarum, & arcano sermone, aspera & ærumnosa tempora, noctis & tenebrarum significantur nominibus. Deinde quod Deum absentem quærit. Nam quanuis Deus in omni natura semper sit, suisque similiter semper adsit, propria & peculiari prouidendi ratione, tamen illi quemadmodum cum ipsis bene est, Deum veluti excubantem in suam ipsorum salutem videre sibi videntur, sic rebus in contrarium conuersis, auersum ipsum à se existimant, & ab alienato ab ipsis animo, custodire ipsos amplius nolle arbitrantur, aut certè quasi arbitrentur, ita prædicant atq; queruntur: quale est illud Dauidis, Vsquequo Domine obliuisceris *Psal.12.* me in finem, vsquequo auertis faciem tuam à me? Quare non est cur dubitemus, quin in malis dicatur esse is de quo dicitur, ipsum in nocte constitutum requirere absentem Deum. Præterquam

quod ipsa res & bonorum vitæ tatio po scebat, vt qui vocatus esset, atque sublatus à Deo ad altiorem amoris gradum, quique ei vocationi obtemperans, maioribus gratiæ bonis affectus plus viriũ, atque roboris in animo collegisset, statim educeretur in aciem, & de eius insuperanda tribulatione, strenuitate, & in malis patientia ageretur. Imò si ad ea quæ hoc caput antecesserunt attendimus, haud obscurè videbimus hunc sub ista amantis persona adumbratum iustũ virum imminere sibi probationum, id est, laborum tolerandorum, & aduersarum rerum discrimen iam antea præuidisse, atque vt primum vocari se à Deo, hoc est, augeri maioribus bonis vidit sibi metuere cœpisse, atque ad mox sequutura acerba, atque tristia se comparasse. Nam profectò hoc illis verbis agebatur. *Capite nobis vulpes paruulas quæ demoliũtur vineas.* Itemque illis. *Donec aspiret dies, & inclinentur vmbræ: fuge dilecte mi.* Nam quod vulpium hoc est, vt diximus, inui-

sibi-

ſibiliũ hoſtiũ inſidias metueret, quodque Deum precaretur, vt aduentantibus tenebris reditum maturaret, ex eo erat, quia ex nouis & maioribus gratiæ donis, quibus ſe affectũ eſſe ſentiebat, cõiectura colligebat imminere ſibi iam, & inſtare tribulationis periculũ aliquod: & pro portione ſibi de nouo collatę gratiæ maiora ſua prælia, & certamina futura videbat: & quo maius illi gratiæ lumen infundebatur, eò clariùs cernebat aduentantem iam triſtiſsimis tenebris inuolutam malorum noctem, quam ducere vna cum Deo cupiebat. Itaque quæ metuiſſe tunc dictus eſt mala, in ijs nunc incidiſſe dicitur, cum in lectulo iacens, & tenebris circunfuſus inducitur, & inter tenebras Dei opem requirens. Nec verò recuſandum illi fuit, quin communem ſanctis omnibus ſortem ſubiret, ſeque oſtentaret Deo, atque probaret tolerantia aduerſorum. Cæterùm quanuis id ſit commune omnibus ſanctis, tamen ſciendum eſt plurimũ intereſſe quo quis

probe-

probetur modo atque loco. Incipientes enim, vt potè qui amorem quidem virtutis aliquem in se se habeant, firmum tamen illius vsum, atque habitum non habeant, leuiùs impelluntur, ne in ipso adolescendi initio, cum nondum satis altè radices egerunt, asperiùs accepti pódere ipso malorum obruantur: itaque hos mala ipsa suspensa veluti manu feriunt: in eos verò qui proficientium ordinem tenent, acrius incursant: aduersus perfectos porrò iusto prælio, & omnibus copijs decertant. Quod ipsum ne quis fingi à me putet in hoc carmine, & in hac diuinorum amorum expositione, figuratè quidem vt cętera omnia, sed tamen accuratissimè & diligentissimè exprimitur. Nam quo intelligatur per singulos spiritualis vitæ gradus, quos esse tres diximus, bonos subire tribulationũ procellas. Idcircò ter inducitur mœrens, seque excrucians sponsa eo quod esset absens vir suus: semel, videlicet, initio carminis, iterum hoc loco, tertiò in-

frà capite quinto. Id porrò ſemper accidere, quotieſcunque maiori gratia donati à Deo illi ad altiorem virtutis & charitatis gradum vocantur, ita perſpicuum eſt in hoc carmine, vt expoſitione non egeat. Nam cum primùm amare ſponſa cœpit, ſtatim angi dicta eſt: hoc eſt in ipſo exordio huius libri: eademq́ue vt ad ſecúdum amoris gradum peruenit, hoc eſt iſto, quo de agimus loco, iterum dolens inducitur: & rurſus infrà poſtea quã perfectior in amando effecta eſt, ſollicitatur grauiſsimè. Nam poſt illa, Vox dilecti mei, aperi mihi ſoror mea, ſponſa mea, quibus ad altiſsimum amoris gradum vocatio & aſcenſus deſcribitur, cõtinuò ſequitur, Peſulum hoſtij mei aperui, at ille declinauerat, atque tranſiuerat: quæſiui illum, & non inueni, vocaui, & non reſpondit mihi: itemq; illud, Inuenerunt me cuſtodes qui cuſtodiunt ciuitatem, percuſſerunt me, & tulerunt pallium meum. Cæterùm non eadem ratione vniuerſos tentari, ſed eſſe eorũ di-

ſparia

ſparia certamina leuiora amare incipien tium, proficientium in amore, & perfectorum grauiora, mirum etiam eſt, quã aptè in hoc carmine, & quam eleganter ſignificetúr, In principio enim eius dolere dicebatur ſponſa, quod ſe ſolam reliquiſſet ſuus vir, & hactenus dolere, vt domi ipſa manens, & animi ſui deſideriũ verbis teſtificans, nihil præterea móleſti pateretur. At hic vbi iam maior atque perfectior perſona agitur, etiam domo egreſſa, totam vrbem obijſſe, magnumque in inquirendo illum dicitur laborem ſuſcepiſſe, atque eum multò maximum, poſtea cùm perfectè amantis imaginem ſuſtinet. Nam præter vrbis loca noctu, & maxima anxietate animi obita, in cuſtodes vrbis cum incidiſſet, ſpoliata, & plagis aliquot acceptis, male ab ipſis mulctata diſceſsit: de quo cum ad id loci peruentum fuerit, dicemus. Quod ſi quis à me quærat cauſam, quare in ipſo honeſtæ vitæ degendæ, & in cuiuſque eius vitæ gradus principio,

aut

aut certè paulo post principium viri iusti, malis tribulationum vexandi, atque torquendi tradantur. Huic ego, quamuis intelligam, interdum aliter euenire, easque bonorum tribulationes, eaque examina in aliud tempus differri: tamen quia sæpiùs vsu venit vt statim proben tur, respondeo, id propterea fieri, quia vocationes istæ omnes, & ad singulos amoris gradus ascensus, magna dulcedinis cælestis copia redundant. Nam blan ditur quodammodo Deus illis quos ad se vocat, eosque illectat delicijs spiritua libus magnis. Itaque quia ista vitæ san ctæ, & eius omnium partium principia plena voluptatis, & tanquam circunlita melle sunt, si præterea quæ sequuntur, reliqua ex animi sententia iustis placida, & tranquilla euenirent, periculum esset, ne nimia & perpetua voluptate decepti amorem Dei, atque adeò omne virtutis officium voluptate, atque vtilitate metieutes, in amando, non tam amorem ipsum, quàm quæ ex illo sunt cómoda

seque

ſequerentur, ſeque ipſi potiùs amarent, quam Deum: ex quo etiam fieret, vt ille Dei in hominibus ſuo amore inflammã dis conatus, non ſolùm in nihilum recideret, ſed vt contrarium eius, quod Deo propoſitum eſt efficere, ſortiretur effectum. Nam cum Deus in infundenda cæleſti voluptate, atque dulcedine id agat, vt nos ad ſe amandum inuitet, eius ſi voluptatis atque dulcedinis vſum nobis perpetuum dediſſet, eo ipſo quo nos ad ſe amandum allicit, repelleret, & erra re faceret, ab eo quem requirit, amore, vero ſcilicet, & ingenuo; & in quo Deus ipſius ſolùm cauſa diligitur. Qui error atque lapſus primo admiſſus, ac lætarũ deinceps, ac ſecundarum rerum ſucceſſu altus & inueteratus in animo omnem ſine dubio honeſtæ ac beatæ vitæ rationem euerteret. Quare oportuit, vt primo quoque tempore euelleretur is error, vel potiùs vt obuiam iretur illi antequam germinare, aut omninò poſſet radices agere: id autem efficitur cum iuſti

abstrahuntur,ab illa quamuis cælesti, ta men corpus quoque imbuente volupta te,cumque in laboribus & rerum aspe- rarum tribulatione cōtinentur: quo sic tandem diligendi Deum veram rationē addiscant, nec quidquam aliud ex Deo præter Deum quærant. Et quemadmo- dum sulcis mandata, atque commissa se mina,si è vestigio cæli clementia, & ge- nitalibus auris excipiantur in herbā effu sa,non temerè ad frugem perueniunt: si autem Aquilonares venti solum dura- rint,nixque suprà ceciderit deorsum ra- dices agunt,quibus firmata,ac roborata opportuno tempore vberes fruges gi- gnunt: sic noster animus postquam diui næ gratiæ semina intra se semel accepit, nisi molestarum rerum, & ingratarum mole comprimatur,lætitia exultabit ina ni,ac extra se totus effusus, speciem for- tasis aliquam pietatis præ se feret,virtu- tis tamen eius expers erit, & sibi bene ac volupe esse id vnum amabit, seque pro Deo diliget, quo nihil potest, aut dici,

aut esse peruersius. Quare necesse est, vt secundis aduersa succedant, & tristibus læta temperentur, quo eorum alternis vicibus quasi vtrinque æquis ponderibus libratus animus, neutramque in vitiorum partem inclinans semper contineatur in officio. At cum id euenerit, vt in rebus asperis versetur vir iustus, quo animo illum futurum, aut quibus armis vsurum dicemus, ad quem confugiet? cuius implorabit auxilium? cuius sibi ad uocabit opem aduersus infernas, in seq; insurgentes acies tenebrarum? Bonis & iustis viris certè. (Nam scelerati atq; improbi cum in mala tali vita digna incidunt, ipsi viderint quid sibi faciendum sit, aut quomodo contra mala nitendū, si tamen illi nituntur vnquam contra, ac non potiùs ab omnibus animi bonis fla gitiosè imparati ferri se atq; agi à mali sinunt, seque ægritudinibus & desperatio ni conficiendos permittunt.) Bonis igitur atq; iustis viris, certè vnus Deus pro auxilio, proq; perfugio, in omni eorum

cala-

calamitate, atq; malo eſt. Nam, vt primùm nox tribulationis cœpit irruere, ſtatim ſuum animum ad Deum conuertunt, & toto pectore illum cogitant, ac plus aliquanto, quàm antea facere erant ſoliti, occupantur in eo amando: eoque ſunt erga ipſum animo, vt poſt quã omnem ſuam cauſam ei expoſuerunt, poſtquámque ſpes ſuas in eo vno collocaſſe, profeſsi coram eodem ipſo ſunt, illudq; addiderunt, intelligere ſe atque cognoſcere, nec ſine illius permiſſu illa accidiſſe, nec ſine eiuſdẽ iuſſu mutari eã in melius poſſe, ac denique ipſum, mitiùs vt ſe cum agere, & iraſci iam deſinere velit, deprecati ſunt, illùdque in primis affirmarunt, ſe id vnum maximè velle, atque cupere, ſuæ vt ille voluntatis atque gloriæ potiſsimam rationem habeat, deinceps quaſi ablegata à ſe omni rerum ſuarũ cura, Deoque permiſſa in vna legis, ac promiſſorũ Dei meditatione acquieſcãt, humana deſpiciant, cælum mente petant: ſeque veluti in ſinum atq; comple-

xum Dei conijciant, atque abſcondant, inibìque abſconſi atque deliteſcentes, & magno amore flagrantes, malorũ morſus, aut omnino non ſentiant, aut certè leuiſsimè perferant. Quod ſi, quod nonnunquam facere Deus ſolet, non ſolùm moleſtari ipſos à malis, atque vexari ſinat, ſed ipſe ſe quaſi abalienato ab illis animo ſubtrahat; & influere ampliùs in eorum mentes ſuauiter & iucundè vt ſolebat, nolit, eoſque in media tribulationis nocte ſolatio deſtitutos relinquat, aut ita ipſis videatur relinqui ſe à Deo, & abijci, & pro deſpectis haberi, id ſi eueniat, minimè illi quidem, aut ſpem abijciunt, aut amorem ſuum à Deo dimouent. Sed quod ſponſa hoc loco feciſſe ſcribitur, id potiùs ipſi faciunt; quærunt in lectulo, domi perquirunt, per vrbis vias, per fora, perque cõpita omnia, omnibus veſtigijs ſequuntur, circũcurſant, obuios rogant; nihil denique nõ faciũt, quoad voti ſui cõpotes effecti, id quod quærunt, inueniant: hoc eſt, nullis malis,

nullis

nullis rebus molestis & acerbis deterren tur ab amando Deum, beneque de ipso sperando. Si domestico atque intestino malo infestantur, vnum Deũ requirunt. Si publicè in illos insurgitur, in eodem Dei quærendi studio perseuerant. Si calamitati additur calamitas, & alia ex alijs mala nexa sequuntur, sique luctuosas noctes excipiunt mœsti & lachrymosi dies, siue malum quo opprimuntur breue sit, & intra domesticos parietes inclusum, siue apertum potiùs, lateque patés, & in longum tempus perseuerans, omnibus quamuis fortunæ telis confossi, ad cætera stupidi, vnum illum dolorem ad sensum admittunt, & ad animum suum, quem acerbissimum capiũt, ex eo quod species illa amabilis & grata Dei, quæ in ipsorum animo elucebat antea, iam nusquam appareat. Itaque excitant se se, & animi sui omnes latebras scrutantur, dictaq; sua & facta omnia seuerissimè examinant, omnesque vias insistunt, quibus ad Deum peruenire quis potest, instant,

precantur, ſupplicant, fletus fundunt, lamentantur etiam interdum, clamores edentes maximos, illaque Dauidica: Illumina vultum tuum. Cur auertis faciem tuam à me. Ne declines in ira à ſeruo tuo, ſæpius iterantes perſeuerant, vſque eo dum conuerſo ad pietatem & clemẽtiam Deo, intermiſſus ille iucundiſsimæ conſuetudinis Dei eis redditur, & reſtituitur fructus. Quo ex fructu ipſis reſtituto atq; reddito, maiorem etiam, quam antea voluptatem capiunt. Itaque nouo quodam & vehementiori amore accẽſi irruunt in complexus Dei, illumque arcte tenent, & quam poſſunt intimè intra ſuum pectus recondunt, nec ab eo diuelli poſſunt vllo modo, & hoc eſt, quod ſequitur. *Tenui illum, neque dimittam.* Id porrò vbi aſſequuti ſunt labores & ærũnas ſuas, non tanti faciunt, facilèque ſibi & verè perſuadent, quando iam Deus optatum illud vultus ſui lumen ipſis oſtẽdit breui futurum, vt malorum ſuorum tenebris penitùs diſcuſsis tranquil-

lus ipsis oriatur & serenus dies. Sequitur. *Quæ est ista, quæ ascendit sicut virgula fumi?* Quamuis vera virtus se ab hominibus videri, aut celebrari non velit: tamen ne si maximè cupiat, latêre eos possit, ab ipso suo splendore & pulchritudinis magnitudine prodita. Itaque vel nolens in oculos hominum incurrit, eosq; ita commouet, vt qui nullam ipsi partem virtutis habent: tamen non possint illam non admirari. Sed interest, quis gradus virtutis sit. Nam incipiens virtus quòd plurimis, quæ è prauè assueto corpore existunt, tanquam nebulis, eius obscuratur, & inficitur lumen, haud facilè suum splendorem foris proferre queat. At eadem vbi aliquantulum adoleuit radios emittit lucis suæ, quoque magis adoluit, eo magis latè emicat. Itaque in hoc carmine cum de incipientum virtute & amore agebatur intra sponsi, sponsæque personas omnis sermo constitit, omnisque illa amoris tanquam actio intra domesticos parietes, ab his per

acta duobus spectatore caruit,& applau sore. At nunc cum iam describitur proficientium virtus,cuius splendor occultari nequit:præter istorum personas inducuntur alij, qui dum pulchritudinem sponsæ admirantur, nos doceant iustos viros,cum eo vsque profecerunt in amore Dei, vt in secundo amantium ordine numerentur, admirationi hominibus esse incipere. Qui quidem homines cum eiusmodi iustum aliquem contendentem ad virtutis culmen pleno gradu cõspiciunt,consistunt primò, atque ipsum veluti noscitantes diligentiùs inspiciũt, eoque agnito recordantur vitæ eidem, eisdemque quibus ipsi tenentur studijs illum non ita pridem vacasse, cupiditatibusque similibus seruijsse: itaq; rei nouitate commoti percontantur, quo ex genere hominum,homo ille sit, qui tam subitò in nouum,& ab eo,qui erat antea diuersum hominem sit demutatus,quãdo,quove modo ea,in quibus studio detinebatur,inculta,& horrida loca relin-

quens

quens ad cæleſtis vitæ lucidas, & ſubli-
mes regiones tãto virtutum agmine cir-
cumſeptus conſcenderit. In quo genere
illud etiam, ſæpiſsimè euenit, vt adhæc
conſideranda, & ſecum reputanda ho-
mines animum magis aduertant, quo-
ties id accidit, vt calamitoſum aliquem,
& graui fortuna oppreſſum hominem,
cuius de ſalute iam deſperauerant, præ-
ter ipſorum ſpem, ab omni liberatũ ma-
lo, ac ſuæ priſtinæ dignitati nec opinatò
reſtitutum videant. Illa enim fortunę in
melius commutatio tam ſubita, acriùs
illorum mentes, atque animos commo-
uens efficit, vt intelligere, & cognoſcere
incipiant, eius hominis res curæ Deo eſ-
ſe, maiuſque omnino bonum aliquod la
tere in eo, quam quod ipſi vnquam ſunt
ſuſpicati arbitrentur: quod iam illis bo-
num, dum iſta pertractant, paulatim ex
alterius animo emicare & apparere ita
incipit, ſibi vt videantur illud videre. Ita
que quem antea deſpiciebant, iam eum
ſuſpiciunt, atque venerantur, nec ſolùm

taciti secum, sed cum alijs etiam loquentes animi sui admirationem expromūt. Itaque dicunt, *Quis est iste, qui ascendit de deserto sicut virgula fumi?* Quis est inquam hic qui vagus, atque errans, perque vrbem modo cursitans, tam subitò lætus & beatus est redditus? Qui tot mala quibus opprimebatur, euasit? Qui ab inimicis circunuentus, à suis impiè proditus animi firmitate cunctos superauit? Qui tot illos quibus constrictus tenebatur, laqueos calumniarum exuit? Quem nō carceris pædor confecit: non diuturnitas mali fregit: non cum summa facultate nocendi coniunctum odium pessundedit? qui tot tela nudo corpore excipiens sustinendo illa, & modestè agendo repulit, inq; eo ipso perstitit, vsque eo quo ad Deus inimicorū eius omnes conatus, vniuersaque consilia, in nihilum redigens, effecit, vt patientiæ audacia, & innocentiæ improbitas cederet? Hisque multa similia mutuis sermonibus conferunt. Et hoc causæ hābuit Solomon,

quare simul atque sub ista sponsæ suum virum quærentis, & magno tandem labore inuenientis imagine: bonorum virorum tribulationes, & è tribulationibus, nec opinatas liberationes insinuauit, continuò induxerit admirantes, & percunctantes turbas: quod illa liberatio bonorum, statim visa animos hominum admiratione complet. A quo Solomone illud etiam magno iudicio factum est, vt quoniam ista, qua de agitur virtus proficientum, vt potè quæ non dum peruenerit ad perfectam virtutem, quasi odore quodam boni exempli se ad homines insinuat, nec illis adhuc con tuendã exhibet honesti aliquam absolu tã atque perfectã speciẽ, idcircò modicè hîc aut intra modum potiùs sponsa laudaretur, cõmẽdareturq; eatenus, non vt forma excellere, sed vt optimo præstare odore diceretur. Quæ autẽ sequuntur. *Adiuro vos filiæ Hierusalem per capreas, ceruosq; camporum, ne suscitetis, neque euigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit.* ab vtrouis

uis dicta accipiantur, similiter interpretanda sunt. Significant enim illam animi quietem, illamque lætitiæ beatã dulcedinem, quæ iustos iam perfunctos laboribus sequi solet: qua de obtestatione, quoniam aliâs diximus, hîc plura dicere supersedebimus. Porrò quæ ab hoc loco, vsque ad finem capitis restant, quæ item ipsa, vel ab sponsa dicuntur, vel vt nonnullis placet, ab ijs qui proximè inducti sunt laudantes, & admirantes spõsam: nam & mihi modo hoc, modo illud probabilius videtur: hæc itaque continent illustrem prædicationem, & expositionem eius prouidentiæ, qua Deus res atque vitam suorum propriè gubernat. Nam quãuis diuinis rectionibus omnia temperentur, tamen est quoddam peculiare, & si ita loqui licet, reliquis vigilantius & attentius curæ genus quo Deus eos qui se amãt prosequitur, quod
Psal.16. ad genus, illa pertinent, Custodi me Do-
Zacha.2. mine vt pupillam oculi; &, Qui vos tangit, tangit pupillam oculi mei. Illudque

Dauidis, Oculi Domini ſuper iuſtos, & aures eius in preces eorum. Tum Chriſti illud, Nolite timere, omnes capilli capitis veſtri numerati ſunt. Et in primis hoc, de quo agimus. *En lectulum Salomonis ſeptuaginta fortes ambiunt ex fortibus Iſrael.* Nam ſi in ijs verbis illorum adhuc perſona verſatur, qui modo ſponſam admirati dixerunt: *Quæ eſt iſta quæ aſcendit de deſerto, ſicut virgula fumi?* Valdè cõſentaneè ſubiungitur. *En lectulum Salomonis.* Rectèque ex illis iſta ſequuntur, id eſt, ex ſalutis, quæ iuſtis nec opinato reddita eſt admiratione, prouidentiæ Dei erga eoſdem commemoratio rectè, & ordine ſequitur. Nam quotieſcumque, aut videmus ipſi, aut audimus ab alijs, aliquẽ præſertim bonum, & modeſtum virũ à carcere, ab ignominia, ab inimicorũ manu, à morbo, à captiuitate, à ſimilibus per multis, præter opinionem hominum liberatum, ſtatim nobis occurrit reuereri, & admirari prouidentiam Dei. Itaque iudicamus diuino nutu cuncta regi, &

Pſal. 33.
Matt. 10.

de

de omni illius rectione magnificè sentimus, sicut scriptum à Dauide est. Lætabitur iustus cum viderit vindictam, manus suas lauabit, in sanguine peccatoris. Et dicit homo, si vtique est fructus iusto, vtique est Deus iudicans eos in terra. Sin autem sponsæ ista sunt verba, id quod verius existimo, & de se ipsa interrogantibus, & admirantibus, hisce verbis respondet, id profectò dicit, quod boni & iusti viri faciunt facere, certè omnes debent, cum à malis, & tribulationibus liberantur. Nam agnoscentes à Deo se esse seruatos, ei vni liberationem & incolumitatem suam acceptam referũt, eiusque erga homines charitatem laudant, & siue secum agant, siue cum alijs versentur, id vnum in ore habent, id perpetuò prædicant, & quod in ipsis est, omnes homines ad huius charitatis Dei, & erga suos prouidentiæ considerationem erigunt, & inuitant: dicuntque. *En lectulum Solomonis septuaginta fortes ambiunt ex fortibus Israel omnes tenentes gladios, & ad*

Psal. 57.

Theodoretus in cantica.

bella doctiβimi, vniuſcuiuſque gladius ſuper fœmur ſuum propter timores nocturnos. En inquam, qua voce auditorem ipſum ab eo, de quo antea agebatur, reuocant, & ad nouæ alicuius, atque magnæ rei conſiderationem traducunt, tantumque nõ dicunt, cauſa non eſt cur nobis de recuperata præter ſpem ſalute gratulemini, curve admiremini fortunæ commutationem tam ſubitam, quaſi nobis ob eã rem aliquid laudis, aut prædicationis tribui deberi, arbitremini. *En lectulum Salomonis.* Ad has inquam potiùs diuinę prouidentiæ, atque cuſtodiæ rationes reſpicite, illudque conſiderate, quot, & quã firmis præſidijs Deus eos qui ipſi fidunt, circundet. Nam lectulus hic Solomonis qui dicitur, ipſos bonos, atque iuſtos ſignificat. Illi enim quemadmodũ aliâs alijs nominibus, pro eo, ad quod ex virtute ſunt apti in ſacris literis variè & figuratè appellantur: templumque, & ſedes, & Dei currus dicuntur: ſic hîc Solomonis, id eſt, Chriſti lectulus nominantur:

tur:propterea quod Christus in peccatoribus veluti laboret, sicut scriptũ est.
Esa.43. Seruire me fecisti in peccatis tuis, prębuisti mihi laborem in iniquitatibus tuis: in iustis verò molliter quiescat. Etenim diuina munificentia in illis intra angusta spatia concluditur, & quodãmodo coarctatur, parceque Deus cum illis videtur agere, eorum ipsorum culpa prohibitus, vt videre est in illo seruo, de quo apud Matthæum in vigesimoquinto. In his autem sicut qui iacet in lecto corpus suũ effundit atque distendit, ita Deus bonitatis, atque largitatis suæ diuitias latè explicat: quia vt scriptum est.
Matt.25. Habenti dabitur, & abundabit. Ea enim est natura, atque ratio donorum Dei, vt alia ex alijs semper nascantur: ac veteribus noua succedant, & minora maioribus cumulentur, semperque beneficijs diuinis accipiẽdis, ijs si quemadmodum decet, vtamur, ad potiora beneficia accipienda fit gradus. Quod vel ex illo verum esse intelligitur, quod Paulus elegãter scripsit.

Nam

Nam quos prædestinauit, hos & voca- *Rom.* 8.
uit, quos vocauit, hos & iustificauit,
quos iustificauit, hos & glorificauit.
Deus enim quo ad se attinet, voluntaté
nobis benefaciendi non intermittit, sed
cum natura pronus sit ad omnem libe-
ralitatem atque munificentiam, quam-
cumque sibi oblatam, benefaciendi cau
sam eam arripit, ipsoque benefaciendi,
& liberaliter agẽdi opere gaudet, & exul
tat, & tanquam in lecto fusus quiescit.
Vnde & Hebraicum מטה mitha, quo le
ctus significatur, ab extendendo & dila-
tando deducitur. At nõ temere est quod
iusti, hoc potissimo loco, in quo de ipso-
tum recuperata salute agitur, mitha no-
minantur. Nam profectò quandiu illi in
angustis versabantur rebus, tandiu Deus
similiter videri poterat contraxisse ma-
num suam, seque ipsum in arctum locũ
quodãmodo inclusisse: quia pro ea qua
erga suos vti solet liberalitate, nimis re-
strictè tunc ac nimis etiam parce visus
est agere. Nos certè cum bonos viros

Q ærum-

ærumnis plenos, afflictos & abiectos videmus, florentibus interim & fœliciter agentibus inimicis illorum: tametsi non minùs benè, quam par est de Deo sentiamus; tamen minus latam, minusque laxam, & amplam sedē in nostris animis, & cogitationibue ipsi exhibemus, ea certè opinio quam habemus de bonitate & munificentia eius, exilior in nobis efficitur, & veluti contrahitur. At cum eosdem luci atque libertati Deus restituit, idque videmus ipsi, contra omnia eueniunt. Nam primum lætissima quędam, tanquam lux diuinæ bonitatis, atque iustitiæ nobis oritur: deinde ingens ex eo in eisdem nobis gaudium nascitur: postremo eo perfusi, atque imbuti gaudio linguas, quas ante id tempus mœror stupore mixto, cōstrictas tenebat, laxamus in laudes Dei, qui iam nobis, vt est, ita optimus, atque maximus, & effusissimè bonus, atque liberalis esse videtur. Atque hæc de lectulo. Porrò septuaginta illi, qui iuxta lectū excubare dicūtur, tamet-

si propriè illud prouidétiæ genus signifi cant, quod nominauimus singulare & priuatum, quodque mirabiliter est va-rium, ac multiplex, tamen verè etiam re-ferunt Ecclesiæ prælatorum, atque sacer dotum eos ordines, quorum ministerijs Deus vitam, atq; mores nostros guber-nat, Qui primò prælati ideò fortes dicun tur, quia non solùm dominicas oues pa-scendi, atque ductandi laborem perfer-re, sed quia vltro ipsi, & audacter in infe-stos Christi ouilibus lupos incursare de-bent, eisque se opponere pro grege Dei, neque re ipsa solùm, sed aspectu etiam, atque animi habitu timorem illis incu-tere. Nã ea vis subiecta est voci Hebrææ גברים Guiborim pro qua fortes Latinus posuit interpres. Sunt enim Guiborim robusti, & potentes, & cùm corporis, tũ animi viribus pollentes, belloque geren do nati homines. Itaque fortes sint opor tet. Nec enim tantum, & tam multi-plex, tamque sollicitudinis, ac periculi plenum munus, quale est Episcoporum,

& verbi Dei ministrorum administrari vllo modo rectè, atque obiri queat ab ijs, qui ipsi cupiditatibus suis cedunt, atque succumbunt, eisque vti addicta mancipia seruiunt: neque tam cæteros antecedunt honoris insignijs, quam auaritia, atque nequitia præstant omnibus. Igitur primò sint fortes. Deinde quod non temerè additur ex fortibus Israel. Nam qui ambitionis labores maximos subeunt, & regum domos frequentant, & nihil non audent, atque tolerant, quoad consequantur quod cupiunt, id est, rebus Ecclesiæ publicis præficiantur, sunt illi quidem fortes: aliter enim tanto tollendo oneri qui essent idonei? sed nõ ex fortibus Israel. Possunt illi omnia digna, indignaque perferre, possunt per obstantes eadem ambientium cuneos, viam sibi labore, & assentatione quasi ferro aperire: possunt eo tendere, vel per medios ignes, quo ipsos peruersa honoris cupido vocat: at à virtute aduersus vitia in acie consistere, consistere dico, vel pri-

mum

mum hoſtium aſpectum ſuſtinere, aut ſi minus militis calonis ſaltem munus obire, aut omninò militibus ſe numerari velle, planè non poſſunt, ſuntque fœminis molliores. Poſſunt quiduis perpeti, duntaxat, dum ſibi comparant aliquẽ gregem in quo ſe iactent, atque dominẽtur, at vbi compararunt paſcere eum, ſalutari atque cæleſti paſtu non poſſunt. Atqui hæc non eſt fortitudo Iſraëlis, qui dum ſoceri ſui greges paſcit, & ductat, inſomnes plures noctes duxiſſe dicitur, frigoraque atque æſtus maximos tolleraſſe. Non eſt inquam fortitudo Iſraëlis, qui tametſi ob fraterna odia, & parentibus, & patria domo careret: nullis tamẽ rerum difficultatibus ceſsit: quique in Liæ, atque Rachelis perſonis rectę actionis, atque beatæ contemplationis abſolutionem adamauit, & coluit: qui denique ne angelo quidem in lucta conceſſit. Nam hoc fortitudinis genere prælatos Eccleſiæ præſtare debere, Iſraelis facta commemoratio ſignificat. Verùm

quemadmodum versari in acie, aut cum hoste confligere aliquis inermis nó possit: tametsi & corporis & animi excellat viribus, sic isti ecclesiæ præfecti existimare debent, non sibi satis esse, quod sunt manu fortasse prompti, & parato ad dimicandum animo, nisi præterea arma habeāt ea, quibus in hoc genere belli vtēdum est. Nam idcircò subijcitur. *Omnes accincti gladijs.* Est autem gladius iuxta harum literarum arcanum sermonem verbum Dei, scientiaque eius, cum legitima docendi facultate coniuncta: vt cōstat ex illo Apocalypsis: vbi in Christi ore gladius inesse, vtraque parte acutus scribitur. Nam cum in ore esse, aut ex eo egredi dicitur, satis declaratur gladio significari verbum, atque doctrinā Christi. Quo certè gladio, id est, rerum, atque legum diuinarum cognitione, atque scientia Ecclesiæ ministri armabuntur, si modo id futuri sunt, quod se esse volunt, atque cupiunt, populi Christiani rectores, doctores veri, magistri vitæ, lumi

Apoca.1.

na Ecclesiæ. Nam quod nonnulli arbitrantur, & docent ad Episcopi munus gerendum, verbi Dei, hoc est, sanctarum literarum, & Theologiæ cognitionem necessariam non esse, siquidem eisdem artibus, quibus ab illis comparatur, est administrandum id munus, rectè arbitrantur: compararunt enim illud ambitionis pessimis artibus. Sin autem legis, atque voluntatis Dei ratio habenda est, sique ex ipsius muneris natura est faciendum iudicium, in maximò profectò errore versantur. Quod si illi propter animi sui cæcitatem ad huius legis intelligentiam penetrare non possunt, & ad eius vim intelligendam eorum mentis acies hebescit, veteris illius ecclesiæ, quæ ante mille annos fœlicissimè floruit, saltim exẽpla respiciant. Ecquẽ enim è tanto sanctissimorũ Episcoporũ, & doctorum numero nobis proferant, cuius nõ fuerit insignis in hac re, de qua agimus scientia? nisi fortè plus videre se, quam viderint diuini illi viri arbitrantur? aut nisi

longo vſu edocti inuenerunt contineri in officio, ſine iſta arte populos Dei, & probos effici poſſe? Ego ſanè ſic exiſtimo, Chriſtianæ reipublicæ antiquos mores, ex eo potiſsimum tempore in deterius labi cœpiſſe, cum diuinarum literarum, atque legum imperiti homines cathedras Eccleſiæ occuparunt. Vnà enim cum illis auaritia, vnà luxus, atque faſtus, vnà crudelitas, & immanitas, aliæq; innumeræ peſtes, in Chriſtianos mores inuectæ Eccleſiam oppreſſerunt, oppreſſamque ita tenent, vt regreſſus ad ſalutem nullus ferè ſit reliquus; futurumque videatur, quod non parum multi pij, & ſancti homines, non ſine cauſa, atque argumento verentur, vt quemadmodum orientis populos, apud quos olim Chriſtiana diſciplina vigebat, tenebris erroris inuolui, illorũ offenſus peccatis Deus permiſit: ſic etiam nos, noſtris irritatus culpis abijciat, ſibique quærat, atq; prouideat alios populos humiles, & ad ſementem gratiæ accipiendam, & ad fru-

ctum proferendum idoneos, ad quos simul cum fide Iesu Christi filij sui transferat, à nobis ablatum cæleste regnum, & Spiritus sancti charismata. Nam & hoc ipsum, iam ante mille annos timuit Augustinus: imò non tam timuit, quã præuidit futurum. Itaq; literis prodidit. Etenim Ecclesia quandiu homines erunt, tandiu, vt stet necesse est, sed vt hoc necesse sit, tamen non est necesse, vt in aliquo delecto, & sibi propriè attributo populo, aut natione perpetuò permaneat. Sed vt ad institutum redeamus sermonem, in hos timores, malasque spes, & in has populi Christiani ruinas incidimus ruendi initio facto ab ijs, qui diuinarum literarum ignari, atque rudes non sunt veriti manum admouere gubernaculo Ecclesiæ. Est enim quo omnis improba constringitur, ne se effundat, & coërcetur cupiditas, veluti frænum, timor Dei. Timeri autem Deus, quî potest eius legis cognitione, atque scientia de medio sublata? Nam de medio ipsam

tolli,atque omninò extingui necesse est, si qui maximè illam tenere, atque alijs tradere debuissent, ab ijs contemnitur, & negligitur maximè. Cur enim priuati eas literas,& disciplinas ament: quas videant ab ijs,à quibus coli debuissent, nõ solùm ipsas despici, sed etiam professores earum negligi, & pro nihilo haberi, & interdum etiam scurrilibus iocis vexari? Sed de istorum peruerso errore proprio, & iusto volumine aliquando fortasse dicemus, eosque infinita & rationum,& testimoniorũ copia obruemus. Quamquam illi non tam ratione reuincendi essent, est enim res perspicua, & planè eiusmodi, vt nefas esse videatur eã vocare in dubium, quàm catenis vinciẽdi, nisi quod nobis in hac parte sunt fœliciores. Sed aduersus hos aliâs. Nec enim tanta res commode concludatur intra commentariorum angustias. Nunc illud maneat, quod nobis dant hæc verba Dei enarrari instituta, quos Deus Ecclesiæ suæ custodes præficit, eos non solùm

lùm fortitudinis eximio genere præstare, sed etiam gladio verbi Dei armatos esse debere: *Omnes*, inquit, *tenentes gladiũ.* Sed quod suprà admonuimus hîc in Hebræo verbi enallagen esse, poniq́ue passiuum, vbi actiuum poni debere, res ipsa poscebat, id si qua ratione fiat, quis roget, cognitis ijs, quæ diximus, non est difficilè exponere. Nam si viri isti fortes sunt Ecclesiæ ministri, siq́ue verbum Dei, & eius administrandi potestas est gladius, iure non ipsi tenere gladium, sed teneri potiùs ab ipso dicuntur: id namque exigit, atque postulat illorum officium, non vt in suos vsus conuertant potestatem, quam habent, sed vt ipsi potiùs seruiant ei, ac se ab ea duci permittant, omnesque suas, & curas, & cogitationes ad eorum, quibus præsunt salutem dirigant, atque referant. Sequitur. *Ferculum fecit sibi Rex Salomon de lignis libani. Columnas eius fecit argenteas, reclinatorium aureum, ascensum purpureum media charitate*

con-

constrauit propter filias Hierusalem. Alia iterum allegoria, idem, quo de agimus prouidentiæ diuinæ erga suos peculiare gen⁹ declaratur, & exponitur: nisi quod superior, eam partem continet, quæ in defendendo, & tuendo versatur: hæc ad eam partem quæ vtilitates ipsis, & bona conciliat spectat. Ibi quatenus Deus auxilium ferat suis laborantibus explicabatur: hîc verò scribitur quomodo illos maximis & plurimis bonis afficiat. Itaq; quemadmodum ibi lectuli nomine iusti significabantur, sic isto loco significantur ferculi, atque lecticæ nominibus. Atque sicut ob eam causam lectus dicũtur, quia effundit atque dilatat in illis Deus, suæ beneficentiæ rationes: cum eos ab oppresione malorum liberans luci, atque dignitati restituit; sic cum eosdem maguos suis donis, & illustres efficit, eis pro lectica atque ferculo, quo ipse se circungestari gaudet, vti videtur. Nam quamuis illi semper Deũ gestent in mente, & in corpore, tamen quando vel ipsi

edunt insigne aliquod facinus, vel à Deo illustri quopiam dono afficiuntur, eorumq́, ob eam rem virtus populo innotuit, tunc ipsum Deum ita palam circunferunt, vt à cunctis prope cerni, & adorari posit. Quocirca vniuersa illa nomina, aurum, argentũ, purpura, cedrus, quibus ex rebus constare ferculum dicitur, eas rationes benefaciendi significãt, quibus Deus, plurimis atque maximis erga suos vtitur: vel potiùs illa ipsa bona, bonorũ que genera, quę Deus tribuere solet suis, cum illis benefacit. Nam habent singula illa nomina suas, & arcanas significationes. Nam auro charitatem significari liquet, ex illo Apocalypsis, Suadeo tibi emere à me aurum ignitum. Argentum verò legis, ac præceptorum diuinorum intelligentiam, & obseruantiam significat. Iuxta illud, Eloquia Domini argẽtũ igne examinatum. Purpura autem è quã summi sacerdotis vestis magna ex partẽ conficitur ad cultum Dei, & ad religionis virtutem refertur. Cedri porrò altitu

Apoca.3.

Psalm.11.

do

do ad virtutum heroicarum exaggerationem, & ad animi cuncta terrena despicientis celsitudinem declarandã aptè transfertur. Nec verò illud est omittendum, non copia solùm, sed arte etiã præstare hoc ferculum dici, quò intelligatur non solùm largum in benefaciendo, sed in ipsa ratione benefaciendi admirabilem esse Deum. Etenim quibus maximè vijs homines existimant se ad interitum duci, ijs sæpè, Deo id ipsum prouidè disponente, ad salutem illorum, & ad gloriam contenditur: omniaque illis Deus vertit in bonum, seque ipsum illis præbet, quod est maximum bonum, sicut scriptum est, Et ad illum veniemus, & mansionem apud illum faciemus. Idque hoc loco significatur, cum dicitur. *Media charitate constrauit.* Charitas enim Deus ipse est, quod Ioannes scripsit. Qui Deus in his ferculis, id est, iustis hominibus sedens, eosque amans, ac lucis suæ radijs illustrans, ita reddit conspicuos, vt omnia illa, argentum, aurum, purpura,

Ioan. 14.

Ioan. 4.

cedri:

cedri: ille inquam diuinarum virtutum chorus eximius, ex eo quod Deus illi præsidet pulcher potissimum, & spectabilis, pretioq; & æstimatione sit dignus. Vnde rectissimè sequitur. *Egredimini filiæ Sion, & videte Regem vestrum Salomonē cum diademate, qua coronauit eum mater sua in die desponsationis suæ, & in die lætitiæ cordis eius.* Nam beneficiorum Dei commemoratio ipsa, ei in memoriam reduxit, summum illud, & maximum beneficiū, & quod certè reliquorum omnium beneficiorum est caput: vt potè in quo diuinæ prouidentię erga homines excellētia maximè enituit, cum homo ipse effici pro hominibus voluit. Cuius ex consideratione rei sponsa cum raperetur in admirationem, & eam animo inclusam continere non posset, veluti exclamans dicit. *Egredimini filiæ Sion, & videte Regem vestrum Salomonem, cum diademate quo coronauit illum mater sua.* Quasi ita profectò dixisset. Quid attinet per singula, prouidentiæ Dei erga nos magni-

magnitudinem dicere, aut illius vniuersa nobis collata beneficia commemorare? Cur aut excubias nocturnas, aut regij custodes cubiculi, aut lecticæ referam artificium egregium? Quid coniecturis argumentisve probem, ab eo nos diligi, cũ videam, ostendereque cunctis possim: Dei filium, & vnigenitum filium, & summum etiam ipsum, & patri æqualẽ Deũ, patre ipso volente esse factum nostri causa hominem, & infima conditione hominem? *Egredimini*, igitur, *& videte Regem Salomonem cum diademate, quo coronauit eũ mater sua.* ac desinite mirari, quod in hominibus, quasi in lecto quiescat, quod eorum custodiæ, atque saluti tot modis prospiciat, quod se in ipsorũ, & animis, & corporibus circungestari gaudeat, quod præsidijs defendat illos, quod auro, argento, purpura, ebore, id est, maximarum prestantia virtutum exornet: cũ ipse omnium rerũ Dominus, Dominus inquam ipse, ne nos amplius morti seruiremus, carnem induere dignatus sit, & in ea

in ea seruitutem nostram seruire: & qui olim seuerus est habitus, iam & sit, & dicatur Solomon, videlicèt, verissimæ & beatissimæ pacis præstãtissimus author: & qui ante omnia tempora, ex solo patre nascebatur, matrem iam mortalem habeat, è cuius vtero, mortali & ipse cultu ornatus prodeat, eoque ita gaudeat, atque lætetur, vt ostentare in eo se, atque iactare quodammodo videatur: nullam certè illo regiã purpurã augustiorẽ esse putet, nullũ diadema. Itaq; sequitur. *In diademate quo coronauit illũ mater sua in die desposationis suæ, & in die lætitiæ cordis eius.* Et certè desponsationis nomine apertè, & citra vllas verborum ambages assumptæ à Deo carnis sacramentum sponsa declarat: quando, sicut literæ sacræ loquũtur, cum Deus homo factus est inijt coniugale cum homine fœdus, nullo tẽpore dirimendum. Cuiũs fœderis ineundi, & humanæ suscipiendæ carnis tempus, quod verbum sibi antè omne tempus constituit, lætitiæ ipsius propterea

dicitur dies, quia ſi ita loquendum eſt, Deo omnium lætiſsimus is dies illuxit, cum humana carne veſtitus, & ex homine in lucem ortus, ab hominibus viſus eſt homo. Etenim quid Deus vnquam fecit, quod aut huic operi ſimile, aliqua ratione ſit, aut cōferri cum illo aliquo modo poſsit? Alia certè omnia quæcumque Deus vnquam operatus eſt, huius rei efficiendæ, & ad exitum perducendæ cauſa facta à Deo, & comparata fuiſſe rectè creduntur. Adde quod in ſingulis alijs operibus, ſingnlæ lucent virtutes Dei, in hoc ita apparent vniuerſæ, vt nulla re, aut magis, aut æquè illuſtrentur. Quod
Pſal. 103. ſi verè regius Pſaltes ſcripſit, Lætabitur Dominus in omnibus operibus ſuis; quo gaudio, quave lætitia affici cēſendus eſt, in eo opere ſuo, quod reliqua ipſius opera, vel ſi omnia in vnum conferātur, tanto interuallo ſuperat? Nam ſi documentum aliquod quæritur, diuinæ ſapientiæ in hoc ſumma apparet: ſi bonitatis, nullum hoc exemplo eſt exemplum illuſtrius:

ſtrius: ſi potentiæ, ſi iuſtitiæ, ſi ęquitatis, conſilij, magnitudinis, munificentiæ, cæterarumque omnium virtutum lumen requiritur, ijs completur hoc opus luminibus, nulla vt humana mens, niſi vi roboretur cæleſti, videre ſplendores tãtos poſsit. Ac ſi nobis ea noſtra conſilia placere maximè ſolent, quibus cum aut nihil agere, aut aliud prorſus agere videamur, id potiſsimum efficimus, quod nobis propoſuimus efficere, ad exitumque fœlicem, & optatum noſtra inſtituta perducimus, ipſi interim, vt apparet, otioſi: lætiſsimum profectò Deo accidit tantas feciſſe res, quantas nullius animi mens, & cogitatio percipiat, re, vt à mundi ſapientibus iudicatur, omnium viliſsima, & contéptiſsima, id eſt carne, atq; cruce Chriſti. Qua de re, veriſsimè Paulus ſcripſit: Quod ſtultũ eſt Dei ſapientius eſt, quã homines, quod infirmũ eſt, fortius eſt hominibus. Itaq; Deus ob iſtam cauſam, Chriſtũ ipſum brachiũ ſuũ, & ſalutis ſuæ cornu ꝓprietate quadã Hebraici ſer-

1. Ad Cor. 1.

Luc. 1.

monis vocat, id est magnum, atque eximium suum robur, aut certè totius suæ magnitudinis, atque præstantiæ clarissimum, & propè vnicum exemplū. Quid? cùm tanto antè id futurum denūtiauit, cum toties, & tanta asseueratione prædixit, cum tot ad id declarādum adhibuit, & verborum & imaginum figuras, nonne satis declarauit, de eo ipsum sibi vehementer placere? sed quid attinet plura conquirere, cum extet ipsius diuini verbi, hac de re perspicuum testimonium? Nā in Prouerbijs, quo loco hic ipse Dei filius inducitur, sua opera atque facta commemorans, cum exposuisset plæraque eorum, quæ in mundi conditione simul cum patre operatus est, ad extremum sic intulit. Et deliciæ meæ esse cum filijs hominum. tantum non dicens, reliqua omnia quæcumque fecit, sibi quodammodo labori fuisse, hoc autem vnū, quod pro hominibus homo, & natus & mortuus est, gaudio, atque voluptati. Atque hæc ab sponsa in persona eorum

Prou. 8.

iusto-

iuſtorum dicta ſunt, qui cum aliquantulum iam profeciſſent in amore Dei, & cùm rerum aduerſarum illatione tentati, atque vexati, poſteà fuiſſent liberati, gratias agunt Deo ob ſuam liberationẽ. At quod deinceps ſequitur, verba ſunt Dei illapſi iam arcano quodammodo, atque præſentis in eorumdem iuſtorum animis; pertinètque ad amatorios illos ſermones, quos diximus; de quibus poſtea ſuo loco dicemus.

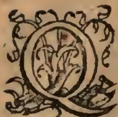
CAPVT. IIII.

VAM pulchra es amica mea, quam pulchra es. Oculi tui columbarū absque eo quod intrinsecus latet. Capilli tui sicut greges caprarum quæ ascenderunt de monte Galaat. Dentes tui sicut greges tonsarum, quæ ascenderunt de lauacro, omnes gemellis fœtibus, & sterilis non est inter eas. Sicut vitta coccinea, labia tua & eloquiū tuum dulce. Sicut fragmen mali punici, ita genæ tuæ absque eo quod intrinsecus latet. Sicut turris Dauid collum tuum, quæ ædificata est cum propugnaculis, mille clipei pendent ex ea, omnis armatura fortium. Duo vbera tua sicut duo hinnuli capreæ gemelli qui pascuntur in lilijs. Donec aspiret dies & inclinentur vmbræ, vadam ad montem myrrhæ, & ad collem thuris. Tota pulchra es amica mea, & macula nō est in te. Veni de libano sponsa mea, veni de libano, veni, coronaberis de capite Amana de vertice Sanir; & Hermon, de cubilibus

leonum, & montibus pardorum. Vulnerasti cor meum soror mea sponsa, vulnerasti cor meum in vno oculorum tuorum, & in vno crine colli tui. Quam pulchræ sunt mammæ tuæ soror mea sponsa, pulchriora sunt vbera tua vino, & odor vnguentorum tuorum super omnia aromata. Fauus distillans labia tua spõsa, mel & lac sub lingua tua, & odor vestimentorum tuorum, sicut odor thuris. Hortus conclusus soror mea sponsa, hortus cõclusus, fons signatus: Emissiones tuæ paradisus malorum punicorum, cum pomorum fructibus, cypri cum nardo. Nardus & crocus, fistula & cinamomum cum vniuersis lignis libani, myrrha & aloe, cum omnibus primis vngueutis. Fons hortorum puteus aquarum viuentium, quæ fluunt impetu de libano. Surge Aquila, & veni Auster perfla hortum meum, & fluent aromata illius, veniat dilectus meus in hortum suum, vt comedat fructum pomorum suorum.

EXPLANATIO.

VOD amatores sæpè faciunt, dum gratificari fœminis volunt, vt vel intempesta nocte, vel appetente luce, ante ipsarum ædium fores amatorium aliquid ad lyram recinant, quod vel querimoniam, vel preces, vel certè laudes earum, quas amant, contineat: id hoc loco Solomon, aut tale aliquid certè, quale illud est retulisse, & in suum carmen transtulisse videtur. Nam inducit sponsum domum iterum reuersum cantu personantem, & sibi adamatæ sponsæ pulchritudinem miris laudibus celebrantem. Constat autem omnis ista laus similitudinum adhibitione potissimum: nam in singulis partibus illius laudandis singulas similitudines adhibet, easque è re rustica maxima ex parte petit. Quas quidem similitudines fortassis non nemo iudicet, nimium abhorrere, non solùm à nostra consuetudine, sed à com-

muni etiam omnium hominum ſenſu, & à probato bonorum ſcriptorum loquendi vſu, atque adeò ab ijs ipſis rebus, quarum declarandarum, atque laudandarum cauſa adducuntur. Quod forſitan ex eo euenit, id vt nobis ita videatur, quia & hæc ſcripta antiquiſsima ſunt, & ab eo, ad eoſque ſcripta, quorum & lingua, & mores, & conſuetûdines vitæ, à reliquarum omnium gentium atque nationum moribus, atque vita mirabiliter differebant. Eſt autem vnicuiq; gēti ſuus & vernaculus in loquendo mos, atque proprietas: quo ſæpè fit, vt alijs abſurda & inepta videantur quę alij pro optimis & elegantiſsimis habent. Quare omnis hæc & orationis nouitas, & tranſlatiónum, tam à longe petitarum, quaſi duricies, quæ politas fortaſſe & cultas aures offendat, non tam in ipſa re, vt ego quidem arbitror, eſt, quam in diſsimilitudine morum, atque iudiciorum noſtrorũ, ab illorum, quibus hæc prodita primò ſunt moribus, & iudicijs. Res enim ip-

ſæ rectæ ſunt,& inter ſe ſatis āptæ,modo non,vt quidam faciunt temerè,atque de ſumma veluti cute, ſed exactè & iudicio adhibito accuratè eas examinemus. In id igitur iam nunc incumbamus. *Quam pulchra es amica mea,quam pulchra,oculi tui columbarum.* Generalis propoſitio,quam mox per ſingulas partes confirmat. Exornat autem ipſam propoſitionem admiratione & repetitione quò maiorem attentionem excitet.Porrò confirmationem orditur ab oculis, quos columbarum oculis ſimiles eſſe dicit, à colore videlicet eos & ſplendore laudans, vt iam antè diximus.Sed ad id attēdamus quod ſequitur, *Præter id quod intrinſecus latet.* Hoc in Hebraico vno dicitur verbo,ſcilicet,צמה Cama, quod item Hieronymus vno Latino potuit reddere,ſed quia illo turpe quiddam ſignificari credebat, maluit circuitione vti : itaque vertere *Præter id quod intrinſecus latet.* Honeſto verborum ambitu videlicèt , rem turpé occultās.Idéque cōſilij fuit Symmacho,

cho, qui & ipſe Græcè interpretatus eſt ſacras literas. Nam vertit ἐκτὸς τῆς σιωπήσεως id eſt, præter ſilentium, aut taciturnitatem tuam. Quid autem illud ſit tam turpe & obſcœnum, id vt Hieronymo viſum ſit celari oportere, nolo Lector ex me audiat, ſed ex ipſo Hieronymo potiùs, cuius commentariorum in Eſaiam quandam partem ad verbum ad hoc ipſum declarandum, nunc referam: idque faciam, non ſolùm ne quis id à me fingi arbitretur, ſed etiam quia pudore quodammodo impedior, ea dicere meis verbis, quæ ille diuinis quibuſdam ſanctitatis & doctrinæ bonis aſſequutus eſt, liberè vt poſſet dicere. Is igitur ad verbum ſic. In eo vbi nos interpretati ſumus, denuda turpitudinem tuam, pro quo ſeptuaginta tranſtulerunt ἀποκάλυψαι τὸ κάλυμμα id eſt, reuela operimentum, Aquila ipſum verbum Hebraicum poſuit צמתך, Symmachus τὴν σιώπησίν σου quod nos exprimere poſſum⁹ taciturnitatē tuā, quod taceri debeat prę vere-

Hiero. li. 13. cōmē. in Eſa. capit. 14.

verecundia. Quod quidem & in Cantico Canticorum legimus, vbi sponsæ pulchritudo describitur: ad extremū infert: absque taciturnitate tua, nolentibus qui interpretati sunt transferre nomē, quod in sacra scriptura sonaret turpitudinem. Et paulò infrà. Disputant Stoici multa re turpia, praua hominum consuetudine, verbis honesta esse, vt parricidium, adulterium, & cætera ijs similia, rursusque re honesta nominibus videri turpia, vt liberos procreare, inflationem ventris crepitu digerere, alueum releuare stercore; vesicam vrinæ effusione laxare: deniq; non posse nos, vt dicimus, à ruta rutulam; sic υποκορὶστικον à menta facere. Ergo camatheca, quod Aquila posuit, vt diximus, verenda mulieris appellantur: cuius etymologia apud eos sonat, sitiens tuus, vt inexplebilem Babylonis indicet voluptatem. Ex his puto liquere, quid hoc loco Hebraicum צמה Cama Hieronymo significet, & quare id simpliciter & apertè transferre noluerit: quò videlicet pu-

dicis Latinorum auribus parceret. Quãquam siquidem res ita se habet, quemadmodum Hieronymo visa est, profectò non video, quare quod iudicauerit Hebraicè, ab Spiritu sancto apertè & honestè dici potuisse, Latinè proferri honestè non posse, censuerit. At, quis credat, aut id verbum eam significationem habere, aut vt habeat, in ea positum hoc loco esse ab Spiritu sancto? An quod Hieronymo, atque Symmacho visum fuit, sine circuitione, honestè Latinè dici non posse, id credibile est Hebraicè, Spiritũ sanctũ turpiter & apertè posuisse? Vtrũ Symmachus, & Hieronymus pudentiores & cautiores fuerunt Spiritu sancto? vel Romani, quam Hebræi magis digni, quibus id honoris haberetur à Deo, nullum vt verbum turpe apud eos diceretur? Iam, quid quæso conueniat oculis, cum pudendo muliebri, vt oculorum facta commemoratio, eius statim memoriam afferret? Pulchritudinem quidem certè sponsæ sigillatim describebat spon-

sus,

ſus,& à capite exorſus,cum vix ad ocu-
los perueniſſet,tot rebus quarum eſt exi
mia,& maximè commendabilis pulchri
tudo in medio relictis,ſtatim ad puden-
da deſcendit? At hoc non gradibus de-
ſcendere eſt,ſed ruere potiùs,aut ſe de ſu
blimi loco ſaltu præcipitem in cœnum
deijcere. Quando iterum infrà à pedi-
bus incipiens,ad fœmora & vmbilicum,
& inde ad pectus,& ad caput vſque lau-
dando conſcendit, ſilentio eam partem
præteruehitur:& hîc,cùm de oculis dice
ret,impetrare à ſe non potuit, vt de pu-
dendis reticeret? Quamquam quis vn-
quam obſecro, cum alicuius laudaret
formam,in pulchritudinis parte nume-
rauit, & poſuit, quod natura ipſa, vt te-
trum atque deforme ab oculis omnium
remouit? aut quo modo credendus eſt
Spiritus ſanctus in à ſe conſcripto libel-
lo,in aſpectum atque in lucem proferre
voluiſſe, quod maxima adhibita dili-
gentia,tam occuluit in corpore? Sed de
tota iſta, ſiue Symmachi ſententia, ſiue
Hiero-

Hieronymi doctis & prudentibus viris iudicare permitto, meum ego iudicium non interpono. Illud tantùm dico Hebraicum צמה Cama, pro ea capillorum parte solere accipi, quæ fronti, atq; temporibus imminet: quos capillos fœminæ, quibus natiui desunt, suppofititios gestare solent. Hos igitur capillos, quod ex antiquis signis intelligere licet, adolescentes fœminæ non constringebant nodo, vti reliquos, sed liberè dependere sinebant ante oculos, illisque pro velo vtebantur. Et certè sub ijs capillis oculi latentes atque micantes, nescio quo pacto ipso capillorum errore, atque motu cómẽdati pulchriores apparere solét. Quare, vt de eo, quod D. Hieronymo visum est interim sileamus, versionem certè ipsam vulgatam, ex ista verbi Hebraici significatione aptê possimus interpretari. Nam quod scribitur. *Præter id quod intrinsecus latent.* sic intelligimus, commendari sponsæ oculos, nó solũ à nitore, propter quem columbarum oculis prædicantur

cantur similes, sed etiam ab eo, quod intrinsecus latent, id est, ex eo quod positi sub ijs capillis, qui illius fronti inuolitabant, tanquam ex insidijs, quod in amatorio sermone dici solet, incautos adoriebantur, eosque vulnerabant. Nam profectò motu ipso & tremore supra oberrantium capillorum efficitur, lumina vt oculorum vibrare videantur, & lucis radios ex se se, tanquam tela quædam iacere. *Capilli tui sicut grex caprarum, quæ ascenderunt de monte Galaad*. Ab oculis in quibus fœmineæ formæ decor præcipuè spectatur, ad capillos, qui ipsi magno ornamento fœminis esse solent, commendandos accedit. *Capilli*, inquit, *tui sicut grex caprarum*. Sed quid capillis cum caprarum grege conuenit? aut quomodo hæc inter se conferri, nisi absurdissimè possunt: maximè vbi de laude capillorum agitur? Nam si vituperarentur fortassis ratio esset, quare non immeritò caprarum gregibus similes dicerentur, & certè nonnullis ita videtur, ista si ad cor-

pus

pus referantur, omninò esse perabsurda. Quare volunt Solomonem hoc loco, atque adeò ijs omnibus similitudinibus, quibus sponsæ pulchritudo commendatur, nullam habuisse rationem eorum corporis membrorum, quæ nominat, sed ad internos, & latentes huius carminis sensus, & ad eas animæ vires, quas hæc membra significant, omnia retulisse. At si vniuersa alia quæcumque hoc carmine continentur, è media vitæ con suetudine, & amatorum moribus aptissimè ille, & elegantissimè duxit, vt per singula ostendimus, cur hîc potissimum àh instituto suo discessisse putandus est? Et si plæraque huius capitis ad corpus re lata ita dicuntur aptè, nihil vt à quoquã aptiùs dici posit, quî potest credi hanc vnam similitudinem nõ quadrare cum corpore? Quare sicut non dubitò, quin animi præcipuè & eius partium ratio, & habita à Solomone sit in ijs similitudini bus adhibendis, & sit habenda à nobis in eisdem interpretandis: sic quod ini-

tio huius interpretationis dixi,verũ omninò illud, & retinendum esse contendo,causa declarandorum amorum spiritualium describi, scilicèt, hìc corporeos amores,eorumque rationes omnes in singulis huius libri partibus explicari, atque ita demum de amore diuino translatè ista dici,vt possint omnia in corporeum istum amorem literatè conferri; quo sensu principio admonuimus. Nã si se aliter haberet res, nulla causa esset, quare amorum spiritualium declarandorum causa,Spiritus sanctus in hoc carmine similitudines è visibili amore trans ferret. Nã si nominibus quæ corpora,& corporeos amores significant, ea quæ ijs amoribus cõgruere nõ possunt, dicuntur, tenebræ profectò nostris mentibus offunderentur: non autẽ induceretur id lumẽ, quo quæ occulta sunt, & remota à nostris sensibus illustrari solent, rerum nobis notarum, & quotidiano vsu perceptarũ adhibitione. Est igitur hæc similitudo, neq; dura, neque absurda, aut à

longè petita, ſed elegans cùm primis, & ad id, de quo agitur, declarandùm valdè apta, modo rite expendatur. Ac primũ omnium quod hæc ſimilitudo è re ruſtica ſumitur, decoro egregiè ſeruitur. Deinde quod capilli capreis dicuntur ſimiles, intelligi debet, non capreis ipſis, ſed earum pilis ſimiles dici. Nam deeſt orationi illi aliquid: plenè enim diceretur. *Capilli tui ſicut pili gregis caprarum.* Ac præterea conſiderandum eſt fœminarum capillos, à copia, & â nitore, & à colore commendari ſolere. Et quod ad colorem attinet, id quoque ſciri debet, quemadmodum in occiduis regionibus flauus probatur color: ita in orientalibus niger, aut ex purpureo, rubroq; miſtus, quem colorem medicamentis ſolent inducere, eoque capillos inficere Arabes illæ fœminæ, quæ noſtra hac tempeſtate eam Bethicæ Hiſpaniæ partem incolunt, quæ interraneo mari alluitur. Dico igitur iſta tria, quibus capillorum omnis laus, & cõmendatio perfi-

citur,hac caprarum similitudine mirificè declarari. Nam pro soli natura capreæ Galaaditicæ plurimum, aut nigræ sunt,aut subruffæ. Ob pascuorum autem bonitatem & copiam. (nam totus ille mons,& circumiacentes campi omnes,qui Rubenitis,& Gaditis, & mediæ tribui Manasses posſidendi sunt traditi, vt liquet ex Numerorum libro,erāt maximè pascui.)Igitur ex soli natura nigrę, ob pascuorum bonitatem pingues illæ capreæ intelligendæ sunt fuisse, & ob id ipsum non squalentibus, vt in macie attenuatis gregibus fit, sed nitentibus pilis. Nec solùm quia pingues erant, earū nitebant pili: sed quia resinosis arboribus abundabat ille mons, quod ex Iere. & Zachar.& Amos vatibus constat,cōsentaneum profectò est capreas,quę iuga eius montis pascebant, contactu arborum resina,in qua cutis poliendæ vis quædam inest, inunctas nitidiores & comptiores aliarum regionum gregibus euasisse. Quod vel ex Hebraico ver-

bo גלש Galas, quod hoc loco pro Latino aſcendere ponitur, poſſumus intelligere. Nam id non ſolùm aſcẽdere, quod Latinus vertit interpres, ſed etiam pectere, aut polire ſignificat. Itaq; licebit etiã vertere. *Capilli tui ſicut grex caprarum, quæ pectunt ſe ſe in monte Galaad.* Dicuntur autem ſe ſe pectere, ideò quia veteres & deciduos earum pilos reſina euellebat, nouos & firmos polibat, & in decentem ordinem redigebat, ex quo efficiebatur, vt tanquam ſi eſſent pexi & bene culti præniterent: nihil vt fortaſsè cum formoſis fœminarum capillis, conferri poſſit ſimilius. Nec eſt minus aptum quod ſequitur. *Dentes tui tanquam grex tonſarũ, quæ aſcenderunt de lauacro, omnes gemellis fœtibus, & ſterilis non eſt in eis.* In dẽtibus hæc ſpectantur, primùm vt cãdidi ſint, deinde, vt ſint æquales, ita vt neque promineat, neque extet alius alio magis, ad hæc vt ſint benè iuncti, & qua perte gingiuis inſeruntur, vt nequid hiet, aut hiulcum ſit; quæ vtrum vna aliqua ſimilitu-

dine significari cũcta possint haud scio, hac certè ita explicantur omnia, vt propè oculis videnda subijciantur. Nam cum plures oues gregatim vnà eunt, ita inter se corpora iungunt, vt procul aspicientibus, vnum omnium earum corpus esse appareat, idque album totum: nam de albo pecore, hoc loco Solomon loqui intelligendùs est. Itaque albũ per omnia & æquale, quales sunt formosi dentes. At quam considerate quod addidit. *Omnes gemellis fœtibus & sterilis non est in eis.* Nam plurium ouium vnà euntium tantum supernè vnum apparet esse corpus, nam infernè inuicem à se distant. Quoniã enim earũ crura sunt gracilia, corpora autem obesa, vt maximè corporibus coniungantur & hæreant, tamen cruribus, atque pedibus diuidun tur. Cæterũ vbi accidit, vt oues sint fœtæ, & fœtus suos vnà secũ ducant, etiam infernè vnum omnium earũ corpus videtur esse. Nã agniculi matribus hærentes, & inter ipsarum crura iniecti, & eis

vtrinque inserti, totum id spatij cōplent, quod vacuū restare videbatur. Sequitur. *Sicut vitta coccinea, labia tua & eloquiū tuū dulce.* Vtrumq; suis & proprijs laudibus ornat: labijs namque ruborem in quo labiorum pulchritudo consistit: ex quo ab alijs labia coralina dicuntur: eloquio dulcedinem tribuit. Eloquium porrò hoc loco, id quod ex Hebraico verbo medabar, cuius loco ponitur, intelligitur, non tam sententiarum, aut eorum quæ dicuntur ornatus, quam dictionis, atque pronūtiationis quidā significatur habitus: qui tonorū præcipuè, vocisque & spiritus moderatione, atque oris quodam gestu constat. Ex quo in pronūtiando alij agrestes, atq; vasti dicuntur, alij insuaues, alij contra cōcinni, atque læpidi; quæ concinnitas hîc dulcedo nominatur. *Sicut fragmen mali punici, genæ tuæ.* Hebraica vox רקה Raqua pro qua Latinus interpres genas posuit, propriè tempora significat, sic ab Hebræis appellata propter tenuitatē cutis, atq; carnis earū.

Nam רקה Raqua ab eo deducitur verbo,quod Hebræis attenuare significat. Sed siue genæ sint,siue tempora,constat rectè conferri cum malo punico,aut mali punici fragmento. Nam in temporibus cutis candor modico rubore suffunditur,& in genis candore mistus rubor inest,aut si minus inest,purpurisso illito, vt inesse videatur fœminæ efficiunt: cui similis est is color, qui apparet in mali punici granis. Sequitur. *Præter id quod intrinsecus latent*. Hebraicè vt superius לצמתך, quod eadem ratione,& eodem consilio,non verbum pro verbo, sed circuitione à Hieronymo versum est. At id, quomodo supra exposuimus, intelligi etiam hîc debet. Tēpora aut genas sub ijs capillis, qui supra ipsas inerrabant latentes pulchriores,& formosiores videri. Quod si çama id est,quod esse Hieronymo est visum,quî credi potest,in sanctissimo carmine, tam verbum turpe toties ab Spiritu sancto inculcari atque repeti? aut quî conueniebat, vt mulieris

puden-

pudenda, cum temporibus atque genis coniungeret? *Sicut turris Dauid collum tuũ quæ est ædificata cum propugnaculis, mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortiũ.* Corporis pulchritudo non solùm membrorum cùm singulorum per se apta figura, tum inter se omnium conuenientia & proportione constat, sed iusta quadam magnitudine ac proceritate totius corporis, qua de proceritate nũc agitur. Itaque dicitur. *Sicut turris Dauid collum tuum.* Collum nominat, figuratè, & aptè corpus totum, aut certè corporis totius elegantis, atque erecti habitum, colli nomine & appellatione significat. Nã Hebraica proprietate, collum sæpè in proceritatis significatione ponitur: quemadmodum & in Hispano sermone, descollados, vocamus eos, qui alto, & procero sunt corpore. Confert autem Dauidis turrim potissimum, eo quòd illius ædificium ob egregium eius opus ea tempestate, spectabile admodum, & celebre esset, vt potè eius operis, quod à Rege

opulento & magnificentiſsimo cõſtru-ctum fuiſſet. Nec verò quiſquam tam abſurdus, & ineptus ſit, vt palmo iſta me tiẽda putet, aut collum huius exiſtimet, turri æquale magnitudine dici: ſed proportione, non minus ipſum ſpectabile, quam illa fuerit turris intelligat affirmari: vt quantum illa turris præſtabat cæteris, tantum hæc fœmina habitu corporis eleganti, atque procero reliquas ſuperaſſe dicatur. At quod additur. *Cum propugnaculis.* Id in Hebræo eſt לתלפיות Lethalpiiod anceps & variæ ſignificationis verbum. Itaque alij, aliter vertũt. Sequitur. *Mille clypei pendent ex ea.* ſcilicèt, vel inſculpti in ea, vel additi, vel appẽſi. Vtrouis enim modo rectè intelligatur, quanquam appenſi videntur magis, quã additi. *Omnis armatura fortiũ.* Quod tamen per poëticã digreſsionẽ dictũ intelligi debet, nec neceſſe eſſe, vt ei aliquid in allegoria reſpondeat. Sequitur. *Vbera tua ſicut duo hinnuli capreæ qui paſcuntur in lilijs.* Nihil cõferri ſimilius potuit, nihil

nihil aptiùs à pastore dici. Inest namque in capreolis, festiuum quiddam atque lętum, & quod alliciat eos, qui se intuẽtur ad propiùs accedendum, & manibus ipsos contrectandum, quæ similiter insunt in papillis fœminarum. Propriè autem similitudo ducitur à capitibus hinnulorum, in quibus mammarum quędã imago inest. Nam caput ipsum magnitudine, & figura instar vberum est: oscula autem ex rubro & pallido modicè subrubentia, mammarum capitula imitantur. *Donec aspiret dies & inclinentur vmbræ, vadam ad montem myrrhæ, & ad collem thuris.* Interrumpit institutam laudationẽ, quo magis varium efficiat ipsum carmẽ. Igitur quasi inter canendum recordetur sponsus rustici alicuius, & necessarij operis, cuius, studio ipso canendi, atq; sponsam laudandi memoriam amiserat: ita Solomon inducit ipsum subitò abrumpentem sermonem institutum, dicentemque. *Donec aspiret dies & inclinentur vmbræ, vadam ad mõtem myrrhæ.* Veluti se

ipse

ipſe tacitè arguat, atque reprehendat, quod præ amore rem ſuam familiarem penè neglexerit, quale eſt illud Poëtæ.

O Coridon Coridon, quæ te dementia cepit
Semiputata tibi frondoſa vitis in vlmo eſt,
Quin tu aliquid ſaltem potiùs, quorum indiget vſus
Viminibus, mollique paras detexere iunco.

Donec aſpiret dies & inclinentur vmbræ. Periphraſis eſt temporis veſpertini à coniunctis, vt antè dixi. *Vadam.* Id eſt, quin potiùs id ago, quod mihi facere incumbit. *Ad montem myrrhæ, & ad collẽ thuris.* Vbi, ſcilicèt, agellum habuiſſe fingitur: cui coniunctus erat hortus, de quo infrà capite ſexto. Sed addit. *Tota pulchra es amica mea, & macula non eſt in te.* Rurſus rei domeſticæ cura depoſita & abiecta ad inſtitutam laudationem redit. Sic enim amatorum animi variare ſæpè ſolent, & in plures, atque diuerſas partes diuidi,

diuidi, quorum hîc imago à Solomone ponitur, summo artificio descripta. Dũ vacabat amori, suæque sponsæ laudibus indulgebat rei domesticæ, & familiaris ipsius animum subiens cura momordit: iam abire parantem, amor iterum illum reuocat, & penè manu reprehendit, dicereque cogit. *Tota pulchra es amica mea.* Quasi ita dicat. At res domestica nõ est tanti, vt eam ob rem relinquenda tu mihi sis, & deserenda, quæ quanta es, tota pulchra es. Sed quoniam rursus studiũ, & cura rei domesticæ recursabat, & perurgebat ipsum, adiecit. *Veni de Libano, veni coronaberis de capite Amana, de vertice Sanir, & Hermon, de cubilibus leonum, & de montibus pardorum.* Rogat enim ipsam, se vt euntem comitetur, & quo faciliùs illi persuaderet, pollicetur ipsam ducere in eos montes, qui omnium, qui in Iudæa erant amœnissimi habebãtur, & cognitu dignissimi. *Veni de Libano, veni.* Id est, Veni mecum ex itinere visura Libanum. Libanus autem nõ Phæniciæ
mons

mons intelligendus est is, ex quo abiegnæ, ac cedrinæ trabes, ad construẽdum templum Dei, Solomonis iussu sunt cõportatæ: sed alius in Iudæa, qui etiam saltus Libani interdum nominatur à Iudęorum regibus, multis & peregrinis arboribus consitus, & propter similitudinem aliquam, quæ illi erat cum illo Phænicię, Libanus appellatus. *Coronaberis.* Hebraicè תשורי quod circundare, (ex quo coronare Latinus vertit interpres) atque etiam despicere significat. *De cubilibus leonum, & pardorum.* Appositio est. Nam quod ex sacris literis satis constat, Iudęæ regio leonibus abundabat, quorum lustra in his montibus erant. *Vulnerasti cor meum soror mea sponsa, vulnerasti cor meum in vno aspectu oculorum tuorũ, & in vno crine colli tui.* Nam, inquit, ipsa veni mecum, quoniam ipse diuelli à te nullo modo possum, non solũ luminibus tuis amore saucius, sed etiã pulcherrimis tuis crinibus, aut, vt in Hebręo est, torquibus tuis deuinctus, atque cõstrictus. *Vno*, inquit,

3. Reg. 7.

quit, *Oculo, & vno crine colli tui.* Veluti si tacitè argumétetur ac dicat. Nam si vel vno tuo aspectu, me mihi subripuisti, sique vel vnus crinis tuus mihi est pro vinculo, tot corporis tui, atque animi dotibus, quo modo affici me, atque incendi in amore putas? Quo etiam magis illi suadet, se vt sequatur, ne, scilicèt, videatur parum gratè respondisse sponsi tanto erga ipsam amori. At quæ sequuntur, quasi illi iam persuasisset sponsus vt in agrum pergeret, eamq; ipse secum duceret, & inter eundum coniunctis osculis, ex dulci illius ore dulcem spiritũ legeret, & quod ea de re gaudiũ percipiebat, quibus verbis maximè posset explanare gestiret, ita mihi videntur dici. *Quam pulchræ sunt mammæ tuæ soror mea spõsa, pulchriora sunt vbera tua vino, & odor vnguentorũ tuorum super omnia aromata. Fauus distillãs labia tua sponsa, mel & lac sub lingua tua, & odor vestimentorum tuorum, sicut odor thuris.* Quo neq; elegantius quicquam, neq; melius dici potuit. Neque minus est, aut elegãs,

aut

aut molle quod ſequitur. *Hortus concluſus ſoror mea ſponſa, hortus concluſus, fons ſignatus.* In quo, non iam per partes, ſed vniuerſè illam laudat, & ad eam laudandam duas adhibet ſimilitudines, à fonte integro vnam, alteram ab amœno horto petitam. Quas ſimilitudines; primo paucis ambas proponit: deinde ſingulas exequitur ea verborum elegantia, atque copia, vt ne ſibi Solomon ad ſuperandũ locum videatur reliquiſſe. Itaque hortum deſcribit amœniſsimum, arboribus conſitum multis, tum præterea ſumma diligentia cuſtoditum & cultum, in quo nihil ſit vacans, nihil ſterile, ſed ſelectis arboribus & cum ſpecie pulcherrima, tum fructu atque pomis præſtantibus omni ex parte plenum: quas arbores nominatim recenſet, mira orationis gratia, ita vt ad hunc Solomonis hortum, illi Alcinoi horti, de quibus Homerus, collati, inculti, ac ſordidi videantur. Porrò hac ſimilitudine id agit Solomon, vt ſignificet ſimiliter in hac fœmina, nihil

non

non modo deforme esse; sed, quod ad pulchritudinem attinet, ne mediocre quidem, aut vulgare, sed illius vniuersa apta, venusta, decentia, gratissima, & formosissima esse: & quasi ex gratijs tota cōstaret, ita ipsam vndiq; ex se se amores spirare. *Hortus conclusus.* Id est, & muro, & custode munitus, & ob id ipsum ab incursu & populatione bestiarum tutus. *Emißiones tuæ.* Id est, quæ ex te proficiscuntur omnia, vniuersæ arbores quas profers. *Paradisus malorum punicorum.* Nam mala punica Palæstinæ fœlicissimè proueniunt, & plurimi fiunt. *Cypri cum nardo.* De Cypero inter herbarum scriptores, quid sit, satis constat, at vtrum Hebraicum כפר Copher hoc loco sit Cyperus, id vt antè dixi, non satis constare video. *Cum nardo.* Huius plures esse dicuntur species, quarum vnam in Syria, & Palæstina maximè prouenire solere scribit Dioscorides, *Fistula, & cinamomum.* Hebraicè קנמן קנה, Quinamon quane, id, quid sit, non satis illi ex-

 plicant.

plicant. Verisimile tamen est, Casiæ species duas, quarum vna est altera præstantior, ijs nominibus significari, *Myrrha.* Arbor, scilicèt, ea, ex qua elicitur myrrha, *Aloe.* Hebraicè, הלות Haloth, Itaque ex sono vocis, qui aloë interpretati sunt, videntur mihi coniecturam fecisse: Aloe verò non arboribus adnumeratur, sed plantis: estque ea humilis planta, vno caudice, vnaq; radice folijs crassioribus. Itaque alij sandalum vertunt, quod certè huic loco aptè conueniat: propterea quod sandalus sit arbor, & specie, & odore præstans, & pomarijs aptior, quam aloe. *Cum omnibus primis vnguentis.* Id est arboribus, è quibus aromata conficiuntur. *Fons signatus.* Redit ad superiùs propositam similitudinem, fontemque describit, qualis optimus esse potest, purum integrum, intactum, deinde ita abundantem aquis fontem, vt vnus pluribus hortis suppeditet. *Surge Aquilo, & veni Auster, & perfla hortum meum, & fluent aromata illius.* Totã laudationẽ con-

cludit

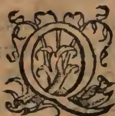
cludit elegantiſsima apoſtrophe ad Auſtrum, & Aquilonẽ ventos, quorũ huic imperat, vt abeat, id eſt, vt ne ſpiret, illũ vt veniat, id eſt, vt ſpiret hortatur. Surge; inquit, id eſt, abi, diſcede Aquilo. Nam eſt frigidiſsimus ventus, & ob id hortis, & arboribus metuendus. Veni, hoc eſt, ſpira Auſter Hebraicè תימן Theman, id eſt, meridies, à qua cœli regione Auſtri, id eſt, temperatæ & maximè genitales ſpirant auræ. *Et perfla hortum meum, & fluent aromata illius.* Nam innato naturis omnibus calore, auſtralibus auris, quæ & ipſæ tæpidæ ſunt excitato, & quodãmodo accenſo plantæ, atque arbores odoratæ, vim odoris emittunt ex ſe ſe, cumque odorem auræ ipſæ latè diſpergunt. Eſt autem hoc in more noſtro quotidiano poſitũ, cũ de eo, cuius nobis vita, atq; ſalus chara eſt, incidit ſermo, aut certè quoties cõmemoramus ipſi alicuius nobis amici hominis bona, atque laudes ad extremũ bene illi precari, optareque, id vt bonũ proprium illi, atq; perpetuũ

ſit. Ex quo perſpicitur, quam non ſolùm eleganter, ſed etiam ad communem conſuetudinem accommodatè hic Solomonis paſtor, hac fine ſuam laudationem concluſerit. Nam cum Aquilonem expellit, Auſtrũ vocat: profectò benè precatur ſponſæ ſuæ, eique omnia fauſta, atque fœlicia exoptat. Deſcribebat enim ipſius pulchritudinem horti allegoria. Quare in eadem allegoria perſiſtẽs, quoniam Aquilone flante, arbores aduruntur, ſpirante autem Auſtro, germinant, atque virent, foliaque & flores fundũt, idcircò imperat, vel potiùs imperando precatur (ineſt namque in illo imperio optandi quædam vis, & magni cuiuſdã deſiderij ſignificatio permaxima) itaque optat, vt ab omni noxio flatu ille hortus immunis, cœli atque aëris indulgentia, ſemper foueatur, id eſt, orat, vt ad ſponſæ ſuę, vel corpus, vel animum, nulla vnquam res noxia, atque peſtilens vim ſuã applicet, deſideratq;, vt omnia ipſi eiuſmodi eueniant, qualia maximè euenire

conue-

conuenit, ad in maius promouendum innatum illius, & naturale bonum, fausta scilicèt, atq; iucunda omnia. Et quod ab artis scriptoribus præcipi solet, vt in imprecatione ponamus ea, quæ cum natura, aut officio eius, cui bene, aut secus precamur, conueniant: quodq; ipse Dauid scientissimè obseruauit, in illo lugubri carmine, quod panxit de cæde Saulis & Ionathæ, quos dimicantes, & in fugam conuersos Palæstini hostes, in Gelboe monte ceciderant, Montes, dicens Gelboe, nec ros, nec pluuia cadat super vos. Nam rore, atque imbribus irrigata terra herbis ornatur, & floribus, siccitate verò aret atque mœret: idem ipsum etiam hoc loco Solomon fecit. Nam cum isti de quo agimus, horto molles auras precatur, ea certè illi bona optat, quibus arbores, & sata vniuersa, in vtramq; partem solent maximè affici. Sed iam iterum à capite ordiamur. 2. Reg. 1.

EXPLANATIO.

Vam pulchra es amica mea. Hæc vt dixi, ad illapsus, & colloquia interiora pertinent, suntque omnia mysterijs plena. In quo primò admirari licèt, Dei erga nos, non dico largitatē, atque clementiam, sed facilitatem, & suauitatem, & propè dicam familiaritatem. Non enim satis habuit, quod homines iustos, filiorum loco reponeret, quodque ad omnem se deijciens æqualitatem, pro socijs illos haberet, nisi etiam, quod vnum apud homines amoris genus est, & in coniunctione animorum arctissimum, & in ardore vehementissimum, & in consuetudine vitæ, atque adeò in voluptate dulcissimum virorum erga fœminas, sponsarumque erga sponsos suos, eius amoris & nomen, & imaginem ad se ipsum, & ad suam erga nos declarandam charitatem transferret, sponsusque dici ipse, & no-

minari vellet animorũ noſtrorũ. Nec verò nominari tantum voluit, ſed re ipſa ita eſſe, adeo, vt omnis illa quamuis arctiſsima coniugum inter ipſos coniunctio, illeque animorum & corporum, tot naturæ commendationibus conciliatus amor, illeque nexus tam arctè conſtrictus, cum iſto amore Dei conferri, & comparari vix poſsit, quod cum alibi ſæpè in ſacris literis, tum certè hoc in loco mirificè declaratur. Nam quis obſecro vnquam vnus homo aliquam fœminã, vel tam perditè adamauit, vel cum adamaret vehementiſsimè, proſequutus eſt tam exquiſitis laudibus, tamq; mollibus, & amoris æſtum ſignificantibus verbis, ea vt ſunt, quæ à ficta quidem perſona in hoc capite dici, ſed à ſe dicta intelligi Deus voluit? Quis vel teſtificari amorem ſuum, vel ad alterius animum inſinuare ſe, tot modis vnquam, totque blanditijs eſt conatus? Ecqua huic ſimilis fuit amoris flamma? Ecquod tantum incendium? Quod ſi ipſi

per nos efficere possemus aliquid, quod ipsum per se honestum, ac Deo gratum, & acceptabile esset, minus fortasse mirandum esset, nos ab eo tantopere diligi: nunc autem cum quod dignitatem gloriæ dignam habeat, nihil per se efficere homo posit: cumque omnis ille honestatis splendor, qui lucet in sanctis viris, ab eodem ipso Deo, & ortum, & incrementum, & absolutioné habeat: Deusq; nos & diligat, & laude, atque præmio dignos putet, potissimum ob ea ipsa, quæ ab illo accepimus bona: magnum profectò id signum est, nos ab illo non solùm effusè, sed si ita loquendum est, perditè & impotenter amari. Itaque amore ardens, & animi veluti impotens: *Quam pulchra es*, inquit, *amica mea; quam pulchra.* cum tamen neque pulchra sit, quia ita nata est, neque quia suis ipsa viribus adepta est, vt esset pulchra: sed quia id vt esset, eius ipsius Dei, qui ista pulchritudine capitur, & incenditur, munere obtinuit. Quòd si ista, rerum corporearum, & ver

bis,

bis,& imaginibus inuolùta, totque vela ta modis,cum vel audiuntur, vel leguntur,tam animos oblectant,qua illi animi voluptate, atque gaudio credendi sunt affici,quibus cum Deus his velaminibus inclusos blandos & cœlestes sermones apertè,& literatè,sine verborum strepitu,omnique remoto velamine confert? Et si ij,qui aliquantulum modo profecerunt in amore Dei, ad quos isti nunc diriguntur sermones,tot ornantur ab ipso laudibus,easq; capiunt voluptates, quas humanus sermo non explicet, quo torrente voluptatis credi debent immergi perfecti,& eximiè sancti viri? Ipse certè Deus cum virtutis mediocritatem, tam profusè laudat, cumque homines ad meliora contendentes, non dum tamē summa consequutos,tot encomijs prosequitur,satis ꝑfectò declarat,quidquid à nobis ipso potissimum adiuuante,benè, & honeste fit,gratissimum esse illi. *Quam pulchra,*inquit,*es amica mea, quam pulchra, oculi tui columbarum, præter id quod intrin-*

secus latet. De oculis quid significent, deque columbis iam antea diximus: quare quod sequitur videamus. *Comæ capitis tui sicut grex caprarum, quæ ascenderunt de monte Galaad.* Video constare inter omnes, capillorum nomine in ista arcana sancta rum literarum loquendi ratione significari animi atq; mentis cogitationes, nec ratio non quadrat. Nam vt à capite capilli oriuntur, sic à mente, quæ animi veluti caput est, prodeunt cogitationes, magno & numero, & mobilitate, vt etiam in hoc capillorum similes videantur. Quare hoc teneamus. Igitur vt in capillis spectatur, cultus, ordo, atque nitor, sic cogitationes confusæ & incertæ vituperantur: contrà autē illustres, & non nisi iudicio, & ex rationis præscripto in animo versari permissæ probantur, atq; laudantur. Quæ tamen ipsæ cogitationes bonæ, & illustres non tam per se probantur, quāquam & hoc quoque. (est enim magna earum vis in vtramq; partē, nec sine causa est scriptū, Cogitationes stul-

tæ ſeparant à Deo. Illudq; ſapientis, Au- *Sap. 1.*
feret ſe à cogitationibus quæ ſunt ſine
intellectu) ſed nō ob id ſolùm probātur,
& laude, atq; æſtimatione ſunt dignę bo
næ cogitationes: ſed quia etiam magno
argumento nobis ſunt, bonæ animi va-
letudinis. Nam ſicut male cultus, aut om
ninò cultura deſtitutus ager, lolium &
ſpinas profert, cultus verò vberes fru-
ges: ſic hominis animus cui deeſt cultu-
ra cœleſtis, inconſtās; & vagus, & ſecum
ipſe diſſentiens, vt quæq; primò res illi
obijcitur, eam ſtatim ſine delectu, ad co
gitationē admittit, recipitq; quæcumq;,
& à quibuſcūque ſeruntur malarū cogi
tationum ſemina: itaq; ex eo, vaniſsimas
& abſurdiſsimas cogitationes germi-
nat, atque profert, quarum turba ſæpè
obruitur, ſicut ſcriptū eſt, Cogitationes *Sap. 9.*
mortalium timidæ & incertæ: corpus
enim quod corrumpitur, aggrauat ani-
mam, & terrena inhabitatio deprimit
ſenſum, multa cogitantem. Contra au-
tē qui diuinis gratiæ, & charitatis excoli
tur

tur bonis,vt ad cupiditatem nihil admittit turpe,ita nec ad cogitandi vim absurdum aliquid, aut leue introire patitur: quantumq; eius,& studia recta,& amores sancti sunt, tantum eiusdem cogitationes sunt honestæ,& illustres,alterumque semper nascitur ex altero. Nã quorum quis studio tenetur,ea plurimũ cogitationibus ipse sibi subijcit, & in animo versat. Quapropter rectissimè ab oculis, continuò ad capillos laudandos accessit, hoc est, à recta erga Deum voluntate, &, vt iam antea nominauimus, intentione ad bonarum cogitationum lumen,atque honestatem. Nec verò ratione aut causa caret, quod initio huius carminis, quo loco primum mẽtionem oculorum intulit Solomon, de capillis dicere intermisit:hîc verò vtrosque laudat,atque commendat. Nam quod sæpius dictum iam est, & vt video, sæpiùs est repetendum, illic incipientes fingebat, hîc proficientes alloquitur. Est autem ita natura cõparatum, id quod qui

peri-

periculum ſui aliquod in Deo amando fecerunt profectò fatentur, eſt itaque natura comparatum, vt incipiẽtes qui ſunt quoties agere ſecum ipſi interiùs volũt, turba vexentur vaniſsimarum cogitationum, quæ ab omnibus animæ partibus, omnibuſque hominis ſenſibus excitatæ, & in mentem ingreſſæ, illius & aciẽ obtundunt: & lumen obſcurant, ſeque moleſtè ingerunt, vſque eò quoad ab inſtitutis ſuis honeſtis, & præclaris cogitationibus illam abducunt. Quocirca meritò omnis incipientium laus, intra oculos conſtitit, id autem eſt, intra ipſorum ſtudium, & voluntatem in Deum: quam tametſi rectam illi, & in Deo collocatam & fixam habent: tamen adhuc infeſtantur multis & vanis cogitationibus quod proficientibus, quorum videlicẽt mens ad imperandum cęteris animę partibus, maiores vires atque robur collegit, minimè accidit. Nam quemadmodum ſole oriri incipiente, ab infimis, atque humidis locis nebulæ excitatæ, & in altum

euectæ,

euectæ, ac latè se diffundentes, ipsi soli obstant, quo minus radios lucis suæ ad nos possit transmittere: eodem autem cursu vlteriùs progresso, ac cœli mediū capessente,& quasi de superiori loco lucis suæ tela emittente, nebulæ considūt primò,deinde planè euanescunt, ac purum nobis, & intaminatum luminis aspectum relinquunt: sic profectò de cœlesti illo gratiæ lumine, & tanquam sole cum oriri nobis cœpit, iudicandum est. Nam, siue ob malè agendi, malèque cogitandi vsum,longa consuetudine inolitum id nobis eueniat, siue quod ita sit comparatum,vt nihil nonari in vita possit, sine magno aliquo rerū motu,ipseque communis humani generis hostis, ægrè scilicèt ferens hominem sibi eripi, hoc est, à regno tenebrarum transferri, in admirabile lumen Dei ,in ipso initio,& honestæ vitæ ingressu,quādo maximè imbecillis est virtus,agmina ista malarum cogitationum, ad nos loco mouendos subijciat. Itaque siue hoc,

siue

siue illud siue utrumque simul, aut vniuersa potius in causa sint, ita ferè fit: fieri certe, nobisq; sic accidere omnes prope experimur. Nam nascenti gratiæ luci opponunt se cogitationes istæ erroris, atq; tenebrarum plenæ: at eidem iam corroboratæ & amplificatæ, & ad omnes recessus animi, lumen suum transmittenti concedunt: cuius iam boni qui proficiẽtes sunt, participes esse incipiunt. Quare istorum nunc capillos laudat, quãquam ne his quidẽ in hoc plenam laudem tribuit, sed eam reseruat, perfectis postea suo loco tribuendam. Qui quidem perfecti sicut in alijs rebus, sic etiam in hoc benè, atq; sanctè cogitandi, siue officio, siue virtute, multum excellunt. Illos igitur posteà cum de illis aget, cumulatè laudabit: hos verò nunc hactenus laudat, vt tumultum & confusionem, & errorum tenebras ab ipsorum cogitationibus remoueat, id est, vt quæ capillis qui similes sint capreis Galaad inesse dicuntur, ornatus atque nitor, ea, aut ijs

similia,

ſimilia, quoad rei natura patitur, bona, iſtorum cogitationibus ineſſe dicat lucem, atque ordinem. E quibus ordo ſpectatur in eo quod non, vt quæque res illorum ſenſus peruellit, eam ſtatim ad animum ſuum, & cogitationem admittunt; ſed intendunt aciem mentis ſuæ, priuſq; examinant qualis ea res ſit, & explorant, & veluti excubant antè fores cordis ſui acri cura, atque vigili, ne quis ſe intro illa loci puritate, & ſanctitate indignus inſinuet. Sicut ſcriptum eſt. Cogitationes iuſtorum iudicium. Itaque nec malarum rerum cogitationes admittũt; neque earum etiam rerum, quæ, aut nunquam erunt, aut ne eſſe quidem poſſunt, ad ſe introire patiuntur: nec oblectant ſe ſe ea, qua plurimum quidam delectantur vanitate, animo ſibi & cogitatione inaniſsima ſomnia fingendi, quia vt ſcriptum eſt, Spiritus ſanctus effugiet fictũ, & auferet ſe à cogitationibus, quæ ſunt ſine intellectu. Itaque hæc ad ordinem pertinent, ſplendor autem cogitationũ

Prou. 22.

conſi-

consistit in eo, vt splendidæ ipsæ sint: id est, vt de rebus splendidis & illustribus, hoc est cælestibus, aut ad vitam cælestē pertinentibus suscipiantur. Id quod sedulò agunt, ferèq; iam assequuntur proficiētes: plurimum enim animo cū Deo versantur, eaq; mente pertractant: quæ proferri foras, & in luce constitui honestissimè possunt: cōtrà atque accidit intemperātibus, & prauis hominibus. Horum enim cogitationes eiusmodi sunt, vt non solùm ipsi eas in publicum proferre non audeant, sed vt ipsismet, quibus sunt voluptati, sæpè eæ quales sint videantur, horribiles, scilicet, atq; tetræ. Sequitur. *Dentes tui sicut grex tonsarū, quæ ascendunt de lauacro, omnes gemellis fœtibus & sterilis non est in eis.* Quod in superiore similitudine euenit, vt omnes sacri harum literarum interpretes, in eandē sententiam concurrerent: hîc contrà accidit, vt singuli suas, & ab alijs diuersas sententias sequantur. Quas ego singulas enumerare nolo, ne uno sim longior: id di-

cam tantùm, quod mihi cogitanti, & studium adhibenti, maximè probabile occurrit: idque quanta potero luce, & breuitate explicabo. Quod si cui hæc nostra explicatio visa fuerit nimium altè petita, nósq; quis dixerit multis ambagibus vsos, vix eo peruenisse quò tendimus, cum hoc ego non multum contéderim, dummodo id concedat nobis, quod omnis bonus, atque æquus certè concedet, eam esse istarum literarum & maiestaté, & obscuritatem, vt omne studium, omnísque diligentia acris & vehemens, quæ si alijs in rebus adhiberetur, immodicè adhiberi putaretur: in ijs adhibita literis laudare fortasse debeat, reprehendi certè nullo modo possit. Igitur dentium vocabulum, cum ad opera naturæ, & ad res rusticas significandas, in literis sacris transfertur, inuenio significare, solere valles & loca humilia, atque plana, aruáque ea, quæ segetibus ferendis sunt idonea. Nam qui istas literas Chaldaicè primus vertit, aut potiùs paraphrasi interpreta-

pretatus est, cuius est apud omnes grauis authoritas, illud, quod in Genesi, à Iacobo de Iuda filio suo, eiusque posteritate dictum scribitur, Pulchriores sunt oculi eius vino, & dentes eius lacte candidiores, sic ad verbum interpretatur. Montes eius rubicūdiores erunt in vineis suis, distillabunt colles eius vinum, dealbabū tur campi eius frumento, & gregibus. Oculi igitur colles vitibus consitos, dentes autem arua segetibus flauescentia translatè significant. Porrò colles ipsi, atque valles, in arcano sacrarum literarum sermone etiam transferuntur, ad aliquid aliud significandum. Etenim colles principes viros, valles verò homines ignobiles, & tenues significant, vt in illo Psalmi, Assumeant montes pacem populo, & colles iustitiam. Et in Esaię illo, Omnis collis humiliabitur, & omnis vallis implebitur. Sed est præterea sciendū in homine qui ipse non sine causa, minor mundus dictus est, esse quandam reipublicæ effigiem. Nam eminet in illius ani-

Gen. 49.

Psal. 71.

mo principale quiddam, & excelsum ad imperandum, & regendum natũ, quod est ratio atque mens: similiter inest in eo- dem humile aliud & demissum, & alte- rius rectionis egenum, & omninò natũ ad seruiendum, quæ est irascendi, atque concupiscendi facultas. Quibus ex re- bus efficitur, si in natura dentium appel- latione valles significantur, & si valles in re ciuili & publica, pro ignobilibus acci- piuntur, consequens esse partes ignobi- les atque infimas, siue reipublicæ totius, siue vniuscuiusque hominis, qui & ipse respublica quædam parua est, isto area- no sacrarum literarum sermone dentes vocari, hoc est, vocari dentes in republi- cá obscuros homines, in homine verò infimas, & ad humum pronas irascendi, atque cócupiscendi partes. Quid? quod ipsa rerum, de quibus hîc agitur ratio, at que natura postulat, vt in dentibus has inferiores vires animæ translatè signifi- cari credamus. Nam primum in virtute, & quasi illius caput est, vt mens, quæ al-

tissima pars hominis est, rectè erga Deũ afficiatur, quæ affectio est directio, siue vt dicere cœpimus, intentio mentis recta erga finem vltimum, bonorumque extremum. Secundum, vt cogitandi leuitas, id est, ad cogitationem admittendi quidquid se se cogitandum vltrò obtulerit, facilitas ab animo remoueatur, adhibeaturq; in cogitando iudicium atque delectus, moderatioque seruetur, ac sanctitas. Tertium, vt mente ad istũ modum affecta partes animi eæ, quę in mẽtis tutela sunt, eique subsunt, ex quibus iræ & cupiditates, omnesque ijs similes animi motus existunt, atq; adeò ipsi corporis sensus, quorum nuntijs istæ partes, vel dilatantur, vel contrahuntur, contineant se intra modum à ratione præscriptum, eique parere facilè, & libenter assuescant. Hæc igitur cum ita sint, cumque de rectitudine mentis, qualis ea in proficientibus esse debeat, sit dictum; nam columbarum oculis similes oculos habere dicti sunt; & de cogitationum

ſanctitate ſimiliter, cum ſunt eorum capilli laudati; ipſe rerum ordo poſcebat, vt de inferiorum animæ partium moderatione ſtatim diceretur. De ijs ergo partibus agitur; denteſque iſti ſponſæ, qui tonſarum gregibus aſsimilantur, procul dubiò has ſignificant partes: in quibus quod in formoſis dentibus commendatur, elucere idem debet, æquabilitas nimirum, atque mundities. Iuſti ergo & boni viri, ita eas ſtudio, atque cultu virtutum moderatas habent, & quaſi ad rationis amuſsim exactas, vt, quemadmodum in tonſarum grege ac dentibus ijs, quos ſuperiùs deſcripſimus, ſic in illis nihil inæquale ſit, nihil emines, aut à ſe diſſentiens. Nam ſicut peccatores, & flagitioſi homines innumeris, & ſæpè inter ſe contrarijs cupiditatibus, in varias partes diſtrahuntur, ita vt nihil magis prauum, aut inæquale ſit, quã eorũ animi: ſic contra in bonis atq; ſtudioſis viris quatenus à virtute eſt, nihil prauũ, nihilq; diſtortũ, nihil quod aut ſubſideat, aut emineat cõ

ſpicitur. Non enim vel metu contrahuntur, vel efferuntur lætitia, vel dolore concidunt, vel diſtrahuntur cupiditate: ſed ad id quod vnum ſemper, atque idem, ſibique ſimile eſt ratio peruenire cõtendens, partibus ſibi ſubiectis, earumque perturbationibus moderatur. Itaque reſecat atque recidit ab iſtis partibus, quid quid eſt nimium atque inſolens, & ita illas ad mediocritatem & æqualitatem reducit, vt ſicut tonſarum ille grex, ſibi vndique eſt ſimilis: ſic iſtæ ſibi ex omni parte conſentiant, eluceatque in eis ex temperatione, moderationeque ortum, idem illud decus, quod in dentibus, quales deſcripſimus, videlicèt, ouium gregi ſimilibus ex paritate relucet. Quod autem ſequitur. *Labia tua ſicut vitta coccinea, & eloquium tuum dulce.* Iam id propriè interpretari licet, vt nihil aliud in eo quam orationis, atque ſermonis iuſtorum prudentiam, atque dulcedinem laudari intelligamus. Eſt enim illorum ſermo non ſolùm mitis & moderatus, ſed om-

Coloss. 4. ninò dulcissimus, & qualis vt sit Paulus optat, sale conditus. Quam autem opportunè, quamque in loco sermonis mẽtionem intulit. Est enim animi imago sermo ipse. Quare animi & eius partiũ pulchritudine, atque cultu laudato, iure sermonis qui ab animo fluit, ipsumq; omninò refert, ornatum laudat: & exposita interiori honestate ad externum cultũ, qui siquidem verus est, & nõ simulatus atq; fallax, ex interiori ipso cultu effluit, atque deriuatur, exponendum aggreditur. Laudat itaque bonorum colloquia, in quibus animi ipsorum pulchritudo atque præstantia, mirum in modum elucet. Quod autem sequitur. *Sicut fragmen mali punici genæ tuæ, absque eo quod intrinsecus latet.* Id pertinet ad externi huius ornatus, de quo iam agit, eam partem laudandam quæ in motu cernitur, incessuque, & oculorum atque totius corporis habitu. Nam in genis sedes pudoris est, & sicut pudor ab innata animi ingenuitate ortus genis infunditur, easque grato

quodam rubore afficit: sic animi interior species honesta, atque præstans, corpus ipsum, corporisque actus, atque motus omnes decenter effingit. Ex quo satis apparet, quam grauiter illi errent, qui huius externi ornatus, atque cultus nullam rationem, aut ipsi habẽt, aut ab alijs esse habendam ducunt. Nam tametsi accidere interdum posit, vt qui omni ornatu interiori, omnique animi virtute sit vacuus, externè satis honestè affectus & cultus appareat: tamen profectò nunquam eueniat, vt qui veris virtutibus animum cultum habeat, eius sit inculta, aut inconcinna, hoc est, indecora, & à rationis præscripto abhorrens exterior species. Sed pergamus ad reliqua. *Collum tuum sicut turris Dauid, cum propugnaculis mille clypei pendent ex ea omnis armatura fortium.* Religionis erga Deum vna pars est ea, quæ in precando ipsum versatur, id est, quæ oratione ipsum atq; laudibus colit. Quæ à nostris oratio vocatur philosophis parum nota, à nobis

verò in primis culta, atque eo in pretio virtus habita, vt maximum honestæ, atque spiritualis vitæ non solùm præsidiū, sed etiam solatium, & oblectamentum positum in ea esse putemus. Nam illi quoniam in ea doctrina, quæ ipsorum literis atque libris continebatur, satis magnum auxilium ad benè beatéque viuendum, eos habere putauerunt, qui suos animos ea ipsa doctrina instituī, atq; excoluissent; idcircò nihil quod quidem ad virtutem, aut comparandam, aut alendam pertineret, vel à Deo petendum esse arbitrati sunt, vel dari à Deo posse crediderunt, sed in cuiusque industria, atq; nauitate, id totum positum esse credebant. Itaque huius virtutis apud illos nō solùm cultus iacuit, sed etiam ratio atque nomen ferè ignotum fuit. Nos contra non solùm quia humanæ infirmitatis nobis ipsi conscij sumus; sed etiam quia Christi diuino beneficio arctissimo necessitudinis, & charitatis vinculo cum ipso Deo coniungimur; quiaque per Spiritum

ritum ſanctum qui noſtris mentibus infuſus eſt, perque illius gratiæ donum diuinę naturę conſortes efficimur, ad Deũ adimus tanquam ad optimum & indulgentiſsimum parentem. Nec verò in eo noſtra fallit nos, aut eludit ſpes. Nam clementiſsimè excepit ille nos, voceſque, & vota noſtra ad ſuas aures admittit, nobiſque viciſsim reſpondet, eaque petentibus donat, quæcumque ijs qui petunt, vtilia futura eſſe cognouit ipſe, cui omnia in futurũm nota ſunt & manifeſta. Eſt igitur ob haſce cauſas perfectæ orationis virtus Chriſtianorũ nationis propria, nobiſq; ſolis cognita, & cũ ſumma nõ ſolũ vtilitate, ſed etiã voluptate vſurpata. Quæ profectò virtus tantũ momẽti habet, ad piè, atque ſanctè viuendũ, vt pro eo atq; quis huic orationi virtutiq; ſtudet: ita de eius excellentia, atque præſtantia debeat ſtatui. Nullũm enim virtutis lumen eſt, nullum cæleſte, atque diuinum bonum, quod iſta orandi virtus, aut non cõtineat ipſa, aut nõ obtineat à

Deo,& ad nosipsos adducat. Quare vt quisque sanctissimus est, ita maximè studio & assiduitate orationis excellit. De hac igitur nunc agit Solomon, eamque figuratè collum nominat, quoniam in hac boni viri imagine, quã format colli ipsa vicem & officia obtinet multis de causis. Nam primum collo,& ducitur anima ea, qua spiramus, & traijcitur cibus is, quo alimur,& verba atque voces funduntur: similiter oratione patefacimus Deo interiora vota nostra, & diuinum ab eo spiritum, eaque gratiæ bona ducimus, quibus maximè alitur noster animus. Deinde quemadmodum collo iungitur, atque nectitur capiti corpus reliquum, sic oratione coniungitur mens nostra cum Christo Ecclesiæ sanctæ capite. Ad hæc sicut nerui, quibus totius corporis firmitas, motusq; potissimum continetur, à capite principium ducentes, per collum in omnes partes corporis diffunduntur: sic virtutum robur propè omne à Christo capite in nos deriuatur,

oratione postulatrice, atque interprete. Præterea quod ex habitu colli de reliqui corporis viribus, & habitudine iudicare solemus: nam quibus obesum est, & torosum collum, eos viribus pollere dicimus, contra autem infirmos esse, & imbecilles, quibus est id tenue atque gracile; id etiam aptè transferatur ad orationis naturam. Valent enim plurimũ spiritualibus animi viribus, & contra omnes malorum incursus propè inuicti persistunt, qui orationis studiosissimi sunt: contra remissi in eius studio atque negligentes, vt potè qui viribus gratiæ destituantur, facilè cedunt malis, seque vinci permittunt, animumque gerunt varijs morbis obnoxium. Postremò sicut proceritas, & elegantia corporis iuxta colli magnitudinẽ, maxima ex parte efficitur: sic altum illud, & excelsum, quod in bonorum animis cernitur, ex colloquendi cum Deo, & orandi ipsum assiduitate existit maximè. Quod si tanta vis ad honestam vitam in oratione est, rectè So-

lomon

lomon expositis honestæ iustorum vitę dignitate, atque dotibus, quibus ea vita potissimum paretur, & efficiatur artibus; eas artes nunc prædicat, & exponit. Quæ autem est ista prędicatio, atq; laus? *Collum tuum sicut turris David cum propugnaculis mille clypei pendent ex ea omnis armatura fortium.* Tribuit orationi eadem quæ recto, & honesto collo tribui solet. Vtor autem cum ista orationis voce, tũ alijs vocibus quibus Ecclesiæ scriptores in significandis rebus, quas veteres Latini ignorarunt, vtuntur: ne si vna voce nolim; pluribus mihi vocibus semper sit vtendum. Igitur ea oratio habeatur perfecta, primum quæ non inflectatur ad humum, sed instar rectę ceruicis ad sublimia, & æterna semper erigatur, & intendatur. Deinde quæ extet supra humeros, id est, transiliat, atque transcendat terrena omnia quo vsque animum virtute adolescere, & peruenire faciat ad mensuram magnitudinis Christi. Postremo quæ sit turris David, cum propugnaculis

culis mille fortium virorum clypeis ornata, id est, quæ sit nobis pro turri, & propugnaculo aduersus omnium malorum incursus. Nec verò illud causa, aut ratione vacat, quod Dauidis turris potissimum est adhibita ad similitudiné. Nam istam turrim Dauid Hierosolymis ædificauit, in Sionis eius vrbis edito, & manu atque natura munito colle, Iebuseis tamen priùs deuictis, atque vrbe pulsis: quod ad rem nostram relatum declarat, quandiu malæ cupiditates in animo dominantur, tandiu huic virtuti non esse locum. Quare qui terrenis studijs non solùm occupati, sed etiam addicti iustitiæ, atque bonorum morum parum studiosi, huic tamen virtuti studere, & vacare se dicunt, ac se ideò bonis numerari volunt, certè ipsi sibi ita persuadent aliquid se esse, quod statis horis temporis aliquid orationi, & diuinarum rerum contemplationi impertiunt, vmbram illi quidem inanem huius virtutis fortassè assequantur; ipsam autem veram

virtu-

virtutem nó assequuntur, seque ipsi valdè decipiunt. Iebusæi namque ex vrbe, id est, ex animo malæ cupiditates priùs sunt expellendæ. Sequitur porrò. *Duo vbera tua sicut duo hinnuli capreæ gemelli qui pascuntur in lilijs.* Hæc iam ad eas virtutes laudandas spectant, quæ ad alterú referunt, charitatem dico in homines, & misericordiam, atq; beneficentiam: quæ ideò multitudinis numero vbera appellantur, quia duplici officiorum genere diuiduntur, quorum aliud ad corpus, ad animum aliud pertineat. Nihil porrò est tam naturale, quam vt qui bonus ipse est, alijs etiá prodesse velit, & re ipsa prosit. Nam quemadmodum ea, quæ natura constant, cum ad eam ętatem adoleuerunt, vt ad sui generis quo ad ipsarum ratio patitur, perfectionem peruenerint, statim aliud ex sese gignunt, aut certè auent gignere, quod sibi simile sit, quodque eius boni, quod in seipsa habent, particeps posit esse: sic virtute præstans animus effigiem sui in alijs exprimere studet.

det. Et sicut adolescētibus fœminis, vbi ad nubilem ætatem peruenerunt, tumere incipiunt vbera: sic illis, quorum iam est adulta virtus, pectus tumere incipit, studijs alios iuuandi. Quare istis hoc loco vbera tribuit Spiritus sanctus, eaque hinnulis caprarum similia, hoc est, pulchra, & omni ex parte formosa vbera. Fieri enim nullo modo poterat, vt huiusmodi gradus, atque perfectionis virtus sterilis permaneret. Sed addit. *Vadam ad montem myrrhæ, & ad collem thuris donec spiret dies, & inclinentur vmbræ.* Qui nouerunt atque experti sunt, quemadmodum ista Dei cũ hominibus sibi charis interiora colloquia se habeant, ita tradunt. Sæpè accidere, vt in medio sermonē disparere subitò, ex ipsorum animis illis videatur ea lux, qua ex Deo perfundebantur, & rursus breui mora interposita iterum apparere: maiusq; quàm anteà lumen in ipsis accendi, quod quidē quare fiat dicere non habeo, quin autē quoties fit maxima causa fiat, affirmare

non dubito. Ad has igitur vices euntis & redeuntis Dei, quibus instituti interiores sermones in medio orationis cursu abrumpuntur, quibusque occultantur, & rursus apparere incipiunt diuinæ lucis radij, hæc verba, vt existimo, sunt referenda. Itaque ad hoc significandum inducitur sponsus orationem institutam primo intermittens, ac dicens: *Vadam ad montem myrrhæ.* Deinde ad eandem rediens, atque subiungens: *Tota pulchra es amica mea.* Et quæ deinceps sequuntur. Nisi alicui fortasse placeat, id quod mihi non displicet, his verbis, non quidem significari Dei aliquem discessum, aut instituti sermonis intermissionem: sed doceri iustos, atque admoneri, vt in ijs, quæ modo sunt enumeratæ & celebratæ, virtutibus magis ac magis proficiant; vtque non prius à proficiendo desistant, quàm ad montis cacumen; quo in cacumine edito, scilicèt, & difficili ad ascendendum loco, virtus domicilium habere dicitur, perueniant, id est, compotes fiant perfe-

ctæ & abſolutæ virtutis. Nam certè tā-
metſi ſe abire velle ſponſus dicat, tamen
diſcedere ab ſponſa velle non dicit: imò
cum eam è veſtigio iterum laudat, &
pulchram, atque omni ex parte pulchrā
appellat, ſatis indicat, diuelli ſe ab ea non
poſſe. Itaque quod dicit. *Vadam.* admo-
nendi illius & excitandi ad progredien-
dum vim habet, non, aut deſerendi, aut
relinquendi ſignificationem: perindeq;
eſt, ac ſi ita dicat: Vadam ipſe: tuque me
euntem ſequere: vel vadam ipſe, quo-
niam te euntem & pleno gradu ad cul-
men contendentem comitabor, quod
ita eſſe illa apertè indicant quæ ſequun-
tur. *Veni de Libano veni.* In quibus quem-
admodum ſponſam ad inſequendum
ſponſus hortetur, iam ſuperiùs expoſi-
tum eſt. Sed quò ſe iturum vnà cum ſan
cta anima dicit ſponſus? *Ad montem myr-
rhæ, & ad collem thuris.* Ea autem ſunt
duo genera maximarum virtutum, quo
rum alterum purgare animum dicitur,
illuminare alterū; ex quo ab iſtarū rerū

ſcriptoribus aliæ purgatoriæ ſunt dictę, aliæ illuminatrices virtutes. Nã in myrrha pœnitentiæ ſignificari officia, ſuperiùs ſatis oſtendimus. Thus verò religionis cultũ erga Deum ſignificat, vt liquet
Pſal.140. ex illo Pſalmi, Fiat oratio mea tanquam incenſum in conſpectu tuo. Et in Apoca
Apoca.5. lypſi, Habentes ſinguli phialas aureas plenas odoramentorum, quæ ſunt orationes ſanctorum. Sed aberat ne ab iſtis locis ſponſa? non illa quidem aberat; ſed quod ad perfectionis culmen tendenti aliquid ipſi deerat, nec totum ſuæ vitæ tempus expleuerat, id vt adderet quod ſibi deerat, & vt in eo quod ipſa cœperat ad extremum vſque perſiſteret admonetur. At vade diceret. Imò vadam aptiſsimè: quoniam vnà ipſe nobiſcum in omni bono opere vadit. Imò non vadit ſolùm, ſed euntes præcurrit nos: efficitq; vt ire ipſi poſsimus, atque velimus. Etenim ab ipſo ducitur, & bene agendi, & in bono proficiendi, perſeuerandiq; omne principium. Sed quo fructu, dicet

aliquis,

aliquis, in ijs ſtudijs perſeuerabit? nimirum eo qui ſequitur. *Tota pulchra es amica mea, & macula non eſt in te.* Perueniet enim ad ſummam, & perfectam virtutem, atque fœlicitatem perſeuerando: quod etiam quæ ſequuntur, ſignificant. *Veni de Libano veni, coronaberis de capite Amana, & Sanir, de vertice Hermon, de mõtibus leonum & pardorum.* Nam ſi vocem, atque ductum Dei perſeueranter ſequamur, videlicèt, perueniemus ad Libani, ad Amana, ad Sanir, & ad Hermon, altiſsimorum ſcilicèt, montium cacumina; quibus cacuminibus eximiæ & heroicæ virtutes in ſacris literis ſignificantur. At quam aptè ad rem ipſam, de qua nunc agebat, coronaberis, ſiue quemadmodum Hebræa etiam verti poſſunt, deſpicies dixit. Nam cum quis ad illud virtutis faſtigium peruenit, quid illi niſi vt coronetur iam reſtat? Sicut de ſe ipſo loquens Paulus ſcripſit: Bonum certamen certaui, curſum conſummaui, de reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ, *2. ad Timoth. 4.*

quam reddet mihi dominus in illa die, iuſtus iudex. Ad hæc, qui in iſto faſtigio verſatur, ſi quando ad hæc terrena, & inferiora deſpexerit, qui poterit illa non deſpicere? Deſpiciet illa certè, & vilia atque humilia, vt ſunt, eſſe iudicabit: contemptuque, atque omni deſpectione digna ducet. Sequitur. *Vulneraſti cor meum ſponſa mea, in vno aſpectu oculorum tuorum, & in vno crine colli tui.* Non attribuit nouam aliquam laudem, ſed attributas amplificat: dum ijs animi bonis quibus iuſti ornati ſunt, affici ſe Deus dicit, & ad amandum accendi. Itaque eadem iterum commemorat, oculos, capillos, linguam, quo intelligatur, virum bonum in eo ipſo quod Deus cum illo interius loquitur, ſenſim proficere, ſeque ipſo meliorem effici: nec ſolùm nouas gratiæ dotes acquirere, ſed eas ipſas, quas antea habebat ampliores & illuſtriores reddere. Atq; hæc ita ſe habent. Porrò quod ſequitur, nouam continet laudem. *Hortus concluſus, ſponſa mea, fons ſignatus, emiſſio-*

nes tuæ, paradisus malorum punicorum cum pomorum fructibus, cypri cum nardo, nardus & crocus, fistula, & cinamomum, cum vniuersis lignis Libani, myrrha & aloe cum omnibus primis vnguentis. Hæc enim germina, honesta ipsa officia sunt, quæ ex interiori virtute pullulant. Nã explicatis atque laudatis virtutum singulis partibus, hoc vnum restabat, vt exponeret illarum fructus, qui in actione & officio cernuntur, quales ipsi essent quamq́; præstantes. Id igitur exponit, vt cætera, allegoricè similitudine ducta, ab eo horto, in quo non modo nulla pars inculta sit, sed ne vulgari quidem, aut mediocri arborum genere consita: qui, scilicèt, totus peregrinis & aromaticis abundet arboribus, vt nõ solũ intuentiũ oculos oblectare posit, sed etiam vitæ hominũ magnas vtilitates afferre. Tales quippè iusti sunt, non torpent ocio: non inertem esse sinunt suæ fideicommissum talentum: non defodiunt humi, aut inuoluunt sudario gratiæ diuinæ sibi dona collata: sed præ-

Psell. in Canti.

clarè operandi inſtrumentum id omne, quod acceperunt à Deo ad actiones deducunt, fructuſq; edunt bonorum operum maximos. Nam præterquam quod illos ipſa eorũ interior virtus, ad ita agendum ſollicitat: id etiam à ſe expectari atque requiri ſciunt. Itaque in id incumbunt, ſibique ipſi dies, atque noctes inſtant, nulloque tempore ſtudium intermittunt bonos fructus alios ex alijs edēdi: ex quo efficitur, vt nihil ſit eorum animis, vel fructuoſius, vel cultius. Sed ſi iſta bonorum operum germina, nec grata Deo ſunt, nec prædicatione, aut præmio digna, vt inſani quidam noſtra hac tempeſtate docuerunt, cur ea Deus tam exquiſitè laudat hoc loco? An contempſiſſe illa, & pro nihilo habuiſſe putãdus eſt is, qui ea eſſe dicit paradiſo ſimilia? Qui Cinamomi, & Fiſtulæ, & Ciperi, & Myrrhæ, atque Thuris tranſlatis, & magnã vim boni ſignificantibus inſignit nominibus? Sed vtrum quęſo dicunt, vel nihil ab homine iuſto effici, quod verè hone-

ſtum

ſtum ſit, vel, vt efficiatur, nihil illi ad glo riam & ad præmium valere? Inſanum vtrumque quidem, ac ſimiliter impium, ſed vtrum uis eligant, vel hoc vno teſtimonio reuinci planè poterunt. Nam cũ Spiritus ſanctus hæc iuſtitiæ tantopere laudat germina, ſatis apertè vtrumq; quidem docet, & à iuſtis viris edi ea poſſe, & honeſta illa eſſe, ſibique pergrata accidere. Nam quî poterat fieri, vt quæ cæleſti ſatu edita, cæleſtique imbri irrigata germinarent, minus honeſta eſſent? Et quæ Deo in primis authore, & adiutore ab homine fiunt, quî poteſt intelligi deſpici à Deo, atque negligi? Quid vnquam Deus fecit quod non idem probaret? Sicut ſcriptum eſt: Et vidit Deus cuncta, *Gene.1.* quæ fecerat, & erant valdè bona. Quod ſi hoc in natura verum eſt, in gratiæ bonis profectò erit veriſsimum. At humani ingenij imbecillitas, & ad malum pronitas, bonorum operum ipſum lumen obſcurat. At ea imbecillitas id valet, non vt nunquam honeſtè agere homo poſ-

sit, sed vt semper in omni vita non possit rectè & perfectè operari, non efficit, vt omnibus peccatorum maculis inficiatur, sed vt nonnullis quamuis iustus maculetur. non efficit vt omnia iustorũ opera praua sint, sed vt sint aliqua. atque vt verum est, neminem ab omni peccato immunem in hac vita esse, ita est certè verissimum, multa à iustis edi bonorum operum germina, ab omni peccati labe atque defectu libera. At detrahitur Christi meritis quidquid arrogatur nostris operibus. Imò nos Christi meritorum veram laudem, & agnoscimus, & amplificamus, vos qui illustratores illius, & dici, & haberi vultis, minuitis eam, & obscuratis. Etenim non ij sumus, qui cuiusquam hominis quamuis iusti rectissimè factis quidquam tribuamus meriti, nisi in Christo, & propter Christum. Quin illud ipsum honestum, quod in actione cernitur, absolutum omnibus suis numeris, atque perfectum præstitisse neminẽ dicimus, nisi priùs ipse à Deo ob Christi meri-

meritum, & animi iustitia sanctificatus, & magnis gratiæ auxilijs ad bene agendum incitatus fuisset, & instructus. Itaq; vos, qui Christi ita laudatis meritū, vt nihil ex eo ad nos manare velitis, quod nos re ipsa sanctificet, ac bonos reddat, sed opinione quadam inani, & vanissimis cogitationibus ficta imputatione, rem totam conficitis, vtrum Christi meritis laudem, an labem: amplitudinem, an imbecillitatem tribuatis, & arrogetis etiā, atque etiam videte. Nos certè non modo quam vos maiorem, sed quanta tribui potest maxima, tantam illi laudem tribuimus. Dicimus enim, & prædicamus Christi merita, cū ipsa per se amplissima & infinita esse, tum ita esse efficacia ad homines iustos efficiendos, eos vt nō solùm Deo reconcilient, & ex inimicis qui antea erant, amicos haberi efficiant, quod vos dicitis, sed etiam vt quales qui Deo chari futuri sunt esse decet, tales eos reddant, sanctos, scilicèt, menteque pura, ac munda preditos: nec solùm

mundi-

munditia & puritate mentis, sed cæle-
sti etiam, atque diuino animi habitu or-
natos. Affirmamusque illud, ex ea, quę
in ipso Christo est iustitiæ, atque omnis
præstantiæ immensa copia, ad iustorum
animos deriuari magnam vim: quâ pri-
mum ad Christi effigiem ipsi & similitu-
dinem effinguntur, atque formantur:
deinde ad illa effigie ac similitudine di-
gnas, & consentaneas actiones impel-
luntur. Itaque illa cælestis iustitiæ ex-
cellens forma, ad Christi iustitiæ exem-
plum efficta, & ex illa deducta, primum
in animo iusti existit impressa, postea in
actionibus apparet, atque enitet. Qui-
bus in actionibus bonis quo magis insi-
stimus, eo magis Christus ipse merito-
rum suorum copias nobis communi-
cat, nosque similiores sibi efficit; ex quo
rursus sequitur, vt promptius ipsi atque
alacrius, atq; etiam perfectius bene ope-
remur: ita fit vt honestum quod à Chri-
sto in animo nostro est, in actione simi-
le honestum efficiat, ipsumque actionis
hone-

honestum auctum, & amplificatum, animi, à qua ortum habuit, honestatem iterum augeat: idque totum, quo ne cogitari quidem aliquid potest in hoc iustitiæ genere præstantius, aut maius in nos Christi sanguis efficiat. Ita, vt si ratione diligenter subducta, cunctisq; in vnam summam collatis, de re ipsa, prout est, iudicare velimus, dicere debeamus, quod & dicimus, & libera voce affirmamus, præter Christum, aut quod ex Christo ortum, atque natum sit, nihil in hominum genere, sed ne in Angelorum quidem esse, quod Deo gratum sit, & acceptum: eoque nomine potissimum Deo nos commendari, quatenus iustitiæ eo bono, quod ex Christo trahimus, & participamus, quodque & in animo nostro diffunditur, & in actionibus explicatur ac cernitur; similes efficimur ipsi Christo. Illa enim Christi in nos imago conspicua, participatione eius boni quod in Christo est, & ab eo in nos deriuatur effecta, diuinum amorem no-
bis

bis & beneuolētiam conciliat: sicut scri-
Roma. 8. ptum est. Quos præsciuit & prædestina-
uit conformes fieri imagini filij sui. Igi-
tur vos hæretici Christi meritorum glo-
riæ, & virtuti detrahitis: nos debita illũ
laude & prędicatione prosequimur. Vos
inertem quandam, & vt ita dicam, ocio-
sam vim illis tribuitis: nos energię, & effi
cacitatis plenam. Vos in solo Christo hæ
rere dicitis iustitiæ bonum: nos ad ani-
mos bonorum id introducimus, & ab
animis ipsorum ad actiones eorundem
deriuari contendimus. Vos inhęrere vul
tis in vite palmites, nullum tamen à vite
succum, qui quidem in ipsis sit, illos tra-
here, aut vllos fructus edere, qui pretio
& æstimatione sint digni: nos libenter
Ioan. 15. assentimur Christo dicenti. Ego sum vi-
tis, & vos palmites, qui manserit in
me, hic fert fructum multum. Vos
quidem fontem omnium bonorum
Christum esse fatemini, sed fontem
qui intra se se contineat aquas suas: nos
ex eo fonte, quem item inexhaustum

&

& Oceano maiorem esse fatemur, largos bonorum omnium riuos deriuari, & ad singulos iustos peruenire affirmamus; quibus è riuis effici dicimus, vt in singulis iustis, ad quos deriuantur, existant singuli fontes, eius ipsius fontis, à quo ortum habuerunt, proportione consimiles, ac cælestibus exuberantes aquis, sicut ipse Christus affirmat: Qui credit in me, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Et Solomon hoc ipso in loco. *Fons signatus, puteus aquarum viuentium, quæ fluunt magno impetu de Libano.* Nam in eo certè, quod hos fontes aquis viuentibus abundare & fluere magno impetu dicit, satis docet, in ijs riuis, qui ab his fontibus manant, hoc est, in bonis iustorum operibus vitalem inesse vim, id autem est, vitæ cælestis efficientem. Nam quod ad extremum adiungit. *Surge Aquilo, & veni Auster, & perfla hortum meum, & fluent aromata illius.* Idcirco adiungit, quia desiderat, id quod omnes boni desiderare debe-

Psellus in Canti.

Ioan. 4.

debemus, vt fideles suos liberet Deus à vestris istis venenatis doctrinis: vosque ipsos, aut de medio tollat, aut certè dedoceat ista dogmata pestifera: quibus quẽadmodum ventis Aquilonaribus sata aduruntur, sic omnis bene, & sanctè operandi alacritas aduritur, omne honesti studium extinguitur, omnes industriæ nerui inciduntur.

CAPVT. V.

Eniat dilectus meus in hortum suum, vt comedat fructum pomorum suorum. Veni in hortum meum soror mea sponsa, messui myrrham meam cum aromatibus meis, comedi fauum cū melle meo, bibi vinum meum, cum lacte meo, comedite amici, & bibite, & inebriamini charißimi. Ego dormio, & cor meum vigilat, vox dilecti mei pulsantis. Aperi mihi soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea, quia caput meum plenum est rore, & concinni mei guttis noctium. Expoliaui me tunica mea, quomodo indar illa, laui pedes meos, quo modo inquinabo illos? Dilectus meus misit manum suam per foramen, & venter meus intremuit ad tactum eius. Surrexi vt aperirem dilecto meo, manus meæ stillauerunt myrrhā, & digiti mei pleni myrrha probatißima. Pessulum hostij mei aperui dilecto meo, at ille declinauerat, atque transierat, anima mea lique-

facta est ut loquutus est: quæsiui & non inue ui illum, vocaui, & non respondit mihi. Inuenerunt me custodes qui circumeunt ciuitatem, percusserunt me, & vulnerauerunt me, tulerunt pallium meum mihi custodes murorum. Adiuro vos filiæ Hierusalem, si inueneritis dilectum meum ut renuntietis ei, quia amore langueo. Qualis est dilectus tuus ex di lecto o pulcherrima mulierum, qualis est dile ctus tuus ex dilecto, quia sic adiurasti nos Di lectus meus candidus, & rubicundus electus ex millibus. Caput eius aurum optimum, comæ eius sicut elatæ palmarum, nigræ quasi cor uus. Oculi eius sicut columbæ super riuulos aquarum, quæ lacte sunt lotæ, & resident iux ta fluenta plenissima. Genæ illius sicut areolæ aromatum consitæ à pigmentarijs, labia eius lilia distillantia myrrham primam. Manus illius tornatiles, aureæ plenæ hyacinthis, venter eius eburneus distinctus sapphiris. Crura illius columnæ marmoreæ quæ fundatæ sunt super bases aureas, species eius ut Libani, electus ut Cedri. Guttur illius suauissimum & totus desiderabilis, talis est dilectus meus, &

ipse

ipſe eſt amicus meus filiæ Hieruſalem. Quo abijt dilectus tuus o pulcherrima mulierum, quo declinauit dilectus tuus, & quæremus eum tecum.

EXPLANATIO.

Eniat dilectus meus in hortum ſuum. Sui copiam facit, inuitatque ſponſum ipſa, & gratificari illi ſe velle, atq; ſubmitti in eo quod ipſum cupere intelligit, profitetur: hancque illi gratiam, & conceſsionem ſui rependit pro laudibus, quibus affecta eſt ab ipſo. Itaque dicit. Tu me eſſe ſimilem dixiſti horto pulchrè conſito: at is hortus, qualis qualis eſt, tuus eſt, tuiſque vſibus & vtilitati patet. Itaque veni, & fructum lætitiæ ex eo tuo arbitratu carpe. Cui ſponſus ſe venturum reſpondet, & quo ſignificet ſibi id magnæ voluptati futurum, figuratè, & in eadem perſiſtens metaphora, ea in horto effecturum ſe eſſe dicit,

quæ festo die ab ijs, qui ad epulas, quiq; genij indulgendi causa in hortos conueniunt fieri sæpè solent. *Veni*, inquit, id est, *veniam in hortum meum, messui myrrham meam.* Nam solent agricolæ in hortis primum aliquid rustici operis facere: deinde vino, atque epulis dare operam. Vnde addidit. *Comedi fauum cum melle meo, bibi vinum cum lacte meo.* Eis enim cibis pastores & agricolæ plurimum vtũtur. *Comedite amici, bibite, & inebriamini charissimi.* Imitatio est sermonis mero certantium conuiuarum, & mutuo sibi propinantium. Quamquam inest ellypsis quædam in oratione hac, plenè enim & integrè diceretur: nec solum ipse veniã, sed socios etiam plures mecum ducam, eosq; & cibi, & eiusdem mecum gaudij participes efficiam: dicamque illis, comedite amici, & inebriamini charissimi. *Ego dormio, & cor meum vigilat.* Iam ab alio principio noua amoris instituit argumẽta. Nam quasi iam discessisset sponsus, atque eo se contulisset, quo se iturum di

cebat,

cebat, ſic nunc fingitur ſponſa, cum ad multam noctem vigilaſſet expectando illum, iam propè deſperans reditum, & cubitũ iuiſſe, & poſtea experrecta, quid ſibi & cubanti, & dormienti acciderit, ille dum iterum redit, retuliſſe. *Ego*, inquit, *dormio*. Id eſt, dum abſentem illum ad multam noctem expecto me oppreſſit ſomnus. At quamuis dormiebã, cor vigilabat meum, cura videlicèt, & ægritudine de viri mei abſentia ſollicitum. Nam ſimulatque illo redeunte, & ianuã impellente crepuere fores excitata ſomno ſum, eumque dicentem audiui. *Aperi mihi ſoror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea.* Quia veroſimile erat ſponſam, quod ſe deluſiſſet ſpóſus ſuus, & noctu ſolam reliquiſſet, iratam eſſe: idcircò adueniens ſponſus placare illius animum, atque lenire indignationé conatur molliſsimis iſtis verbis: quibus ſimul vt ianuam aperiat, ipſam rogat, ſimul machinas, & quaſi tormenta quædam adhibet, blãdiſsimæ orationis, quò

 ad

ad illius subiratum animum penetrare possit, ipsamque lenire. Hanc enim vim habent appellationes istæ blandæ, soror mea, columba mea, similiterque quod sequitur. *Quia caput meum plenum est rore, & cincinni mei guttis noctium.* Nam qui inter se amant, & ob aliquam leuiorem causa dissident inter se, tum facillimè in gratiam mutuò redeunt, sibique inuicem placantur, cum aduersi aut molesti aliquid alteri eorũ accidit. Amor enim rei amatæ incommodo, atque detrimento perspecto maiorem in modum accensus, omnem dissidij memoriam obliterat. Atque hæc sponsus: cui sponsa respondisse fertur planè ex ingenio fœminarum. *Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos, exui me tunica mea, quomodo induar illa?* Est namque proprium fœminarum cum rogantur, inepta quædam causificari, & ea se nolle fingere, quæ maximè & ardentissimè cupiunt. *Exui me*, inquit, *tunica mea.* Atqui dudum tui viri videndi desiderio, ita ò sponsa flagrabas,

vt per niues ipſum, perque medios ignes ſequutura viderere. Sed, vt dixi, fœmineus ſeruatur & exprimitur mos. *Laui pedes meos.* Nam fœminæ lautæ cubitum ire ſolent. *Quomodo inquinabo illos?* Quanta mollities? Quanta fœminei moris expreſsio? Quantaque ſignificatio indignationis propter ſponſi moram conceptæ? Quamque etiam vrbanè, & ex amatorum conſuetudine aptè ſuã ſponſa indignationem vlciſcitur? Nam quod ait. *Exui me tunica mea, laui pedes meos.* Perinde eſt, ac ſi diceret. Atqui pernoctare extra domum potiùs, quam tam ſero reuerti domum debuiſſes: tu te oblectas noctu, quibus tibi commodum eſt, rebus & locis, ac me deſertam, ac pene viduam domi iacere ſinis: aſt ego viciſsim, nec inſomnes noctes ducere volui, te fruſtra expectans, nec nunc aut poſitam veſtem ſumere, aut lecto ſurgens, lautos inquinare pedes tui cauſa volo. Sed videam⁹ quod ſequitur. *Dilectus meus miſit manũ ſuã per foramen, & ad tactũ eius cõmota*

sunt viscera mea. Nam dum illa cunctatur, spōsus moræ impatiens immissa manu, qua patebat inter fores aditus, fingitur pesulum interiùs aditum amouere voluisse: quod illa vt animaduertit, omni cunctatione & causificatione deposita exiliens lecto, ac vehementer perturbata, quod ab amore ipso accusari se, & redargui de superiore cunctatione sentiebat, fores aperuisse dicitur. *Dilectus meus misit manum suam per foramen.* Scilicèt, per id foramen, quò clauis immittitur: nam id significat Hebraicum החור Hahur, quo inteligēdum est, digitos immisisse sponsum dici, quò ianuam aperiret. Nam credibile est, idque vel ex hoc loco satis potest intelligi, Hebræos in occludendis foribus vti solitos fuisse, eo seræ genere, quo Arabes Ismaelitæ apud nos vtebantur. Quod erat huiusmodi. Ab interiori ianuæ parte pesulum inditum erat foribus ligneum, cauea item lignea inclusum, supernèq; dentatũ serræ instar: in hos dentes ab exteriori ia-

nuæ

nuæ parte immiſſa clauis ferrea incidẽs, trudebat ipſum, tum dextrorſum, tum ſiniſtrorſum prout vſus poſcebat, quoad vel occluſura inſereret illud annulo, item ligneo, qui alteri è foribus inerat, vel recluſura eximeret, atque retraheret. Qui intra domum erant, id peſulum nul la claue, ſed ſola manu tractũ facilè, aut inſerebant annulo, aut retrahebant ab eo qui extra verò, claue quidem plurimum vtebantur, tamen interdũ & ipſi, eodem quo clauis im mittenda erat immiſsis digitis (nam erat id amplum foramen proportione ipſius clauis, quę item erat oblonga, atque craſſa) ianuam reclu debant, idque cum faciebant, id eſt, cum manu citra clauem fores aperiebant, patria illorum lingua Talhor vocabant, ab Hebræo Hahur, non multum diſsimili voce: nam claue ianuam recludere aliter illis, ſcilicèt, Iaphtar, nominatur. Hoc igi tur foramine im miſiſſe manum ſponſus dicitur, eoque im mittente manum, *Venter*, inquit ſponſa *meus contremuit*. Ac ſi

dicat. Ipsum vt vidi manu retrahere conantem ostij pesulum venter meus, id est, viscera mea contremuerunt, hoc est, commota in me sunt. Ventrem autem, & viscera cum nominat, eos animi motus, Hebraico loquendi more significat, quorum in visceribus sedes sunt, vt amorem & misericordiam. Qui loquendi mos haud est alijs linguis ignotus: nam & Græci σπλαγχνίζεσθαι pro misereri dicũt. Et ille. Graue Pelidæ stomachum, pro implacabili ira posuit. Igitur sponsa amore simul & pudore, atque misericordia, vt præfestinantem vidit sponsum correpta, toto pectore æstuare cœpit. *Ad tactum eius.* Vel vt in Hebræo legitur. Super eũ, id est, eius gratia atq; causa cõtremuit venter meus: id est cõtremui quod illũ fessum atq; imbri madidũ stare ante fores voluissem, dũ pedem ipsa extra lectum efferre recuso. Quam autem vehemẽs ea perturbatio fuerit spõsæ, ex verbo Hebræo המו Hamu intelligitur, pro quo Latinus interpres posuit commota

sunt.

ſunt. Nã id infremere propriè ſignificat, & de mari irato, & procelloſo literatè dicitur: idque ad ſe tranſtulit ſponſa, quo ſignificaret quibus ipſa fluctibus amoris atque pudoris agitata fuiſſet, quaſi diceret. Amorem & vires amoris omnes, vitaliaque adeò cuncta intra ipſam motus horribiles commouiſſe, ipſamq; quodãmodo incuſaſſe graui fremitu: quod propter mollitudinem, & deſidiam ſuã permiſiſſet virum ſuum noctu ſubdio manere. Sequitur. *Surrexi vt aperirem dilecto meo, manus meæ ſtillauerunt myrrham, & digiti mei pleni myrrha probatiſſima.* Ex conſequentibus, id quod anteceſsit, declarat. Manus ſponſæ ſtillauerunt myrram; igitur myrrhæ plenum vaſculũ ſecum tulerat, quò venientem ſponſum perfunderet, atque oblectaret: idque fecerat non ſolũ iuxta morem gentis ſuæ, ſed etiam iuxta amantium fœminarum conſuetudinem: ſolent enim illæ huiuſmodi liquidis odoribus imbuere, atque perfundere amatores ſuos. At tulit

myrrhæ plenum vasculum, eo vt suum sponsum exciperet introeuntem, atque perfunderet: sed dum festinat, neque satis sibi præ amore, atque pudore cõstat, vase effracto, myrrhaque per manus effusa, cum ipsa se digitosque suos, tum pessulum ostij cui manus admouebat, infecit. Vnde sequitur. *Pesulum ostij mei.* scilicèt myrrha imbui, non solùm manus. Nam orationem sic esse distinguendam ex Hebræo constat, in quo ad verbum scribitur. *Manus meæ stilauerunt myrrhã, & digiti mei myrrham, transeuntem super manubria pesuli.* Dicitur autem myrrha transiens, vel quod effusa, quomodo dictum est, ad pesulum quoque peruenerit, vel, quod magis probo, quodque est sequutus Hieronymus, quod optima atque probatissima esset. Nam verbum עבר Hober, de moneta dictum, Hebræis probatam monetam significat. Sequitur. *Aperui dilecto meo, at ille declinauerat, atque transierat.* Par videlicèt pari. *Anima mea liquefacta est, vt dilectus*

ctus

ctus loquutus est. Simul, inquit, me, & amor corripuit, & dolor: amorem accendit vox, atque preces sponsi: dolorē excitauit eiusdem discessus & fuga. Quod quò magis mea culpa accidisse videbam, eò grauius, vehementiúsque commota sum. Dolore igitur, atque amore domo egredi compulsa. *Quæsiui illum, & non inueni, vocaui, & non respondit mihi.* Vocauisse ipsum dicit, non solùm quæsijsse, vocauisse verò intenta, scilicèt, & exaudibili voce, ne fortè tenebris occultatus ipsam latêret. Sed cùm frustra vocasset, diuque & multum quæsisset, in custodes vrbis, à quibus malè mulctata est; dicitur incidisse. *Inuenerunt me,* inquit, *vigiles qui custodiunt ciuitatem, percusserunt me, & vulnerauerunt me, tulerunt pallium meū mihi custodes murorū.* Quæ non ideò quia gesta sunt; scribuntur, sed quia amore suadente fieri interdum à fœminis amantibus solent, idcircò aptè & venustè facta esse finguntur: similiterque quod sequitur. *Adiuro vos filiæ Hierusalem.*

myrrhæ plenum vasculum, eo vt suum sponsum exciperet introeuntem, atque perfunderet: sed dum festinat, neque satus sibi præ amore, atque pudore cõstat, vase effracto, myrrhaque per manus effusa, cum ipsa se digitosque suos, tum pesulum ostij cui manus admouebat, infecit. Vnde sequitur. *Pesulum ostij mei.* scilicèt myrrha imbui, non solùm manus. Nam orationem sic esse distinguendam ex Hebræo constat, in quo ad verbum scribitur. *Manus meæ stilauerunt myrrhã, & digiti mei myrrham, transeuntem super manubria pesuli.* Dicitur autem myrrha transiens, vel quod effusa, quomodo dictum est; ad pesulum quoque peruenerit, vel, quod magis probo, quodque est sequutus Hieronymus, quod optima atque probatissima esset. Nam verbum עבר Hober, de moneta dictum, Hebræis probatam monetam significat. Sequitur. *Aperui dilecto meo, at ille declinauerat, atque transierat.* Par videlicèt pari. *Anima mea liquefacta est, vt dilectus*

ctus loquutus est. Simul, inquit, me, & amor corripuit, & dolor: amorem accendit vox, atque preces ſponſi: doloré excitauit eiuſdem diſceſſus & fuga. Quod quò magis mea culpa accidiſſe videbam, eò grauiùs, vehementiùſque commota ſum. Dolore igitur, atque amore domo egredi compulſa. *Quæſiui illum, & non inueni, vocaui, & non reſpondit mihi.* Vocauiſſe ipſum dicit, non ſolùm quæſijſſe, vocauiſſe verò intenta, ſcilicèt, & exaudibili voce, ne fortè tenebris occultatus ipſam latêret. Sed cum fruſtra vocaſſet, diuque & multum quæſiſſet, in cuſtodes vrbis, à quibus malè mulctata eſt; dicitur incidiſſe. *Inuenerunt me,* inquit, *vigiles qui cuſtodiunt ciuitatem, percuſſerunt me, & vulnerauerunt me, tulerunt pallium meũ mihi cuſtodes murorũ.* Quæ non ideò quia geſta ſunt, ſcribuntur, ſed quia amore ſuadente fieri interdum à fœminis amantibus ſolent, idcircò aptè & venuſtè facta eſſe finguntur: ſimiliterque quod ſequitur. *Adiuro vos filiæ Hieruſalem.*

lem. κατα το εικος à Solomone est scriptum. Nam verosimile erat maximis clamoribus ijs, quos sponsa edidisse dicitur, vel virum suum vocans, vel iniuriam sibi à custodibus illatam deplorans, excitatos multos accurrisse quæsitum, quid clamaret, quid sibi vellet, quidve intempesta nocte fœmina per vrbem quæreret, in quibus aliquot fœminas fuisse, misericordia erga iuuenem fœminam præcipuè commotas, item est verosimile. Ad eas igitur ne qua parte sui hæc carminis actio manca, atque imperfecta esset, spó sa conuersa, sic scribitur à Solomone loquuta. *Adiuro vos filiæ Hierusalem, si inueneritis dilectum vt nuntietis ei, quia amore langueo.* Omisit autem dicere sponsa, quemadmodum suo clamore excitatæ illæ fœminæ sibi obuiam venissent, ipsamq; rogassent, quid quęreret atq; consultò id, & ex arte dicere omisit: propterea quod illa per singulas partes eorum, quæ in re aliqua accidunt exacta expositio animum requirit, à curis & pertur-

batio-

bationibus liberum. Qui enim vel amore, vel odio agitantur, cum explicare sensum sui animi volunt, neque cuncta dicunt, neque ordinem in dicendo seruāt, sed ad id vnum, dicendum & exponendum festinant, quod illos maximè cruciat. *Adiuro*, inquit, *Vos filiæ Hierusalem si inueneritis*. Atqui sponsæ multa alia vel acciderunt, vel certè accidisse finguntur relatu atque commemoratione digna. Nam quod ipsam sponsus euocatam elusit, queri profectò poterat, quod item eare necessitatem sibi attulit, ipsum noctu, horrentibus tenebris, sine comite, & sine duce quærendi, querelæ iustam causam habebat: quod incidit in vrbis custodes, quod plagis ab ipsis affecta est, quod dispoliata discessit commemorare verè, ac lamentari poterat; quod denique dolore victa viciniam excitauit, & ignotos sibi homines, sui amoris testes fecit clamando, fœminæ præsertim pudicæ dolendum maximè, & in primis videretur dicendum: at nihil ho-

rum

rum aut ipſa meminit, aut ſuis verbis ſponſo dici, à Hieroſolymitanis fœminis vult: ſed illud vnum duntaxat, ſe videlicèt, ex amore languere. Amoris quippè qui ipſi inerat magnitudo ipſa, omnem illi ex animo cæterorum malorum memoriam obliterabat, atque eluebat. Ad hæc planè videbat ſponſa, nulla re magis ſponſum induci poſſe, ipſi vt ignoſceret, id quod vnum illa maximè optabat, quam ſi ſciret, audiretve, ipſam ex amore languere. Itaq; id mandat potiſsimũ, vt viro ſuo renuncient, quod ad placandum ſibi virum ſuum, & in amore accẽdendum potiſsimum eſſe, ſciebat. At quam bellè errat ex amore, quantoque iudicio ipſe Solomon omnem vim ſummi amoris expreſsit in hac amantis perſona. Nam fœminis, quæ neque ipſam noſſent, neque ſponſum ipſius mandat, vt de ſuo amore, atque languore ſuum virum faciant certiorem, antequam eas doceat, vel quæ ipſa ſit, vel qua de cauſa noctu per vrbem curſitet, curve tantos clamo-

clamores, atq; eiulatus cieat: quod amore cæca non minus ea nota esse alijs, quã sibi essent credebat. Cuius illæ errorem vel demiratæ, vel miseratæ, comiter ei responsisse feruntur. *Qualis est dilectus tuus ex dilecto, quia sic adiurasti nos.* Nos, inquiunt, quis nam sit dilectus iste tuus tãtoperè à te adamatus nescimus: sed quoniam adiuratæ abs te, tuæ voluntati obsequi cupimus, illumque quærere, mandataque tua perferre ad ipsum volumus, agè, notas expone, quibus à nobis ille possit dignosci. *Qualis est dilectus tuus ex dilecto.* vel, vt in Hebræo scribitur. *Præ dilecto,* id est, quod habet insigne, quove antestat dilect⁹ iste tuus alijs iuuenibus, qui & ipsi amore, atque charitate sunt digni. *Quia sic adiurasti nos.* Nam inquiunt, neque negligere possumus tuas preces, te tam obnixe obtestante nos: neque habemus quî tuæ voluntati obsecundare possimus, tui istius viri, ad quem nos cũ mandatis mittis, ignaræ. Quibus sponsa isto modo respondet. *Dilectus meus candidus,*

didus, & rubicundus electus ex millibus. Primum in genere, deinde per partes sponsi pulchritudo describitur. *Electus ex millibus.* Id est insignis, atque excellens inter mille, aut etiam decem mille viros, vt est in Hebræo. Ponitur autem numerus certus pro incerto, vt sit sensus, ipsum eminere inter omnes. Rectè porrò vulgatus interpres Hebraicum, Dagul, vertit electus. Estenim Dagul propriè signifer, sed transfertur ad ea omnia, quæ in suo genere eminent. Quare signiferum eũ esse sponsa dicit, hoc est, oris dignitate, & totius corporis habitu reliquos omnes superantem iuuenes: idque cum dicit, tacitè quodammodo istas fœminas reprehendit, quod de re perspicua, & propter sui excellentiam cunctis nota, quasi de re dubia, & ambigua ipsam rogarant. *Caput eius aurum optimum.* Formosum, & adfabrè factum, quidquid est, id in omni lingua non solùm in Hebręa aureum, aut ex auro factum dici solet. Vnde & Venus χρυσῆ & eloquentiæ flumen aureum

reum dicitur. Caput igitur aureum, id valet, quod formosum, concinnèque compactum: estque id ad figuram capitis referendum, non ad capillorum colorem. Nec enim flauos habuisse capillos sponsus dicitur, sed nigros potiùs. Itaq; sequitur. *Comæ capitis eius sicut elatæ palmarum, nigræ quasi coruus.* תלל Thalal, Hebræis erigere significat: ex quo תל Thal, tumulus dicitur, quasi dicas erectus, & תלתלים Thalthalim ad capillos cum trasfertur, crispos eos esse significat: propterea quod eorum extrema sursum versus torquentur, & spectant, & quodammodo eriguntur. Hispanè id verbum non ineptè hoc loco verteretur: los enriscados. Ergo elatæ quod posuit Latinus interpres, quidam non nomen substantiæ, sed participium esse volunt, comasque elatas Latinè dici, quo modo תלתלים Thalthalim Hebraicè dicuntur, id est, sursum versus intortas, & erectas, hoc est, crispas. Palmarum verò quod additur, aiunt neque in Hebræo,

neque in Græco exemplari inueniri, & esse probabile additum fuisse alicuius inscitia. Sed ego pro certo habeo non esse additum, sed de Græco ab interprete expressum: quanquam in ijs codicibus Græcis, quos nunc habemus, non reperiatur. Nam Theodoretum Grecum, & perantiquum scriptorem constat, palmarum legisse. Non enim solùm id citat, sed etiam, quæ sint elatæ palmarum interpretatur commentarijs in hunc ipsum locum. Itaq; septuaginta, aut quisquis alius fuit huius libri Græcus interpres, haud dubiè crediderunt Hebraica voce תלתלים Thalthalim, elatę significari, addideruntque explicationis gratia palmarum. Quoniam ἐλάτη Græcis non solùm genus quoddam abietis, in quo falsus fuit nobilis quidam scriptor, sed etiam, vt ex Marcello constat, palmæ summum corticem, atque adeò palmarum ipsum recens germen, eiusque noui fructus, ac germinis folliculos, atque inuolucra significat. Quibus corticibus
&

& inuolucris credo hic capillos sponsi colore similes dici. Sunt enim subnigri illi cortices, & idcircò subiungitur. *Nigræ quasi coruus.* Nigri capilli Palæstinis probantur, neque priscis Romanis secus videbatur, vt liquet ex illo,

Spectandum nigris oculis, nigroque capillo.

Sequitur. *Oculi eius super columbas super riuulos aquarum, quæ lacte sunt lotæ, & resident iuxta fluenta plenissima.* Iam diximus Palæstinas columbas præstare nostris, & figura, & splendore, & fulgore quodam igneo oculorum. Sed quod addit. *Quæ lacte sunt lotæ, & resident sicut riuulos aquarum.* amplificat attributam laudē, quasi ita dicat. Oculi eius similes sunt oculis columbarum, non quarumcunque, sed earum, quæ pulcherrimos habent oculos. Nam lacte lotæ, quòd dicit, periphrasis est coloris albi: constat autem columbas albas, & decore, & specie præstare cæteris. Vnde & in Psalmo sexagesimo-septimo: Columba argentea, hoc est, candida, pro pulcherrima columba poni-

tur. Hæc porrò earum pulchritudo, & fulgor oculorum enitet, & apparet magis, cum se in flumine lauerunt. Itaque qui eas emunt, probaturi vtrùm Palæsti næ columbæ verè sint, aqua eluunt earum oculos, quod ille ipsarum oculorū nitor, sic excitatus, atque auctus magis effulgeat: sed quod Latinus interpres, *Plenissima fluenta*. vertit, & in Hebræo est מלאת Meleoth quod ad verbum plenitudinem sonat, potest etiam non incommodè pro ipsarum columbarum sede, atque cubili accipi. Nam quod suas sedes, suaque loca ea, quæ ipsi, vel ars attribuit, vel natura, perfectè implet, id Hebræi vocare solent מלאת. Dicit igitur, hanc rationē si sequamur, sponsa, sponsi oculos, similes columbarū oculis esse: earum inquam columbarū, quæ candidæ sint, hoc est, omniū pulcherrimarum columbarum: &, quoniam pro locis in quibus sunt, earū oculorū decus, atq; splendor magis perspicitur, earum columbarū, quæ, vel propter aquam resident, vel

in nido suo cubant. Nam eo in loco columbas pulchriores videri solere, vel ex illo colligitur, quod superiùs sponsus ab ista sua columba petebat, vt sui videndi copiam ipsi faceret, in foraminibus petræ, & in cauernis maceriæ, id est, in sede sua, atque cubili. Sequitur. *Genæ illius sicut areolæ aromatum consitæ à pigmentarijs.* Commendat genas à colore ex purpureo & albo mixto qualis visitur in areolis aromatum, vbi flores varij sunt, alij purpurei, candidi alij. *Consitæ à pigmentarijs.* In Hebræo dicitur מגדלות Migdaloth, in quo interpretando ne Hebræis quidem inter ipsos satis conuenit. Nam quidam flores, è quibus aromata conficiuntur, quidam turrita vascula, natercia, scilicèt, & pyxides, quibus pigmenta continentur, quidam circulos pigmẽtorũ, interpretãtur. Circulos autẽ pigmẽtorũ, vt suspicor, appellant, fictiles catinos, paruos, & orbiculatos purpurisso imbutos, è quibus nõ inepta similitudo traheretur ad sponsi pulchrè rubentes genas

laudandas pergit. *Labia illius lilium distillantia myrrham primã.* Est genus lilij quoddam purpureum, vt Dioscorides tradit, quo de genere Solomon intelligendus est loqui: idque dicere sponsi labia purpurea esse, sicuti quæ maximè purpurea sunt lilia, eademque ex se odorem emittere; qualis est myrrhæ probatissimæ odor. Emittere autem dicitur labia odorem bonũ in ijs, quorum anima ea, quæ ore ducitur odorata est. Quod meritò in laude ponitur, propterea quod ijs, quibus anima fœtet, nihil fieri possit tetrius, ac turpius. Hos enim nemo sanus vel ad colloquium, vel ad complexum admiserit: illos contra, quorum ex ore bonus spirat odor, ipso bono odore omnes instituti, gratos, atque iucundos habent, vt potè optimè, & animo, & corpore temperatos. Nam profectò ex vtriusq; partis bona temperatione illa suauitas odoris existit. Ego enim, vt quod expertus sum loquar, sic iudico: non colloquio solum, sed amicitia etiam, & consuetudine

bono-

bonorum arcendos esse eos, quibus anima foetet. Nam quantum recordari retro possum, neminem vidi hactenus, tetrum odorem ore exhalantem, quẽ non postea grauissimis animi morbis obnoxium cognouerim, atque ijs potissimum morbis, qui ex atra bili sunt inuidentiæ, fraudis, perfidiæ, voracitatis, similibusq; permultis. Sed à labijs descendit ad manus. *Manus illius tornatiles aureæ plenæ hyacinthis.* Manus, inquit, sponsus meus, atque digitos habet aureos, & quasi torno elaboratos, hoc est, longè pulcherrimos. *Plenæ hyacinthis.* Hebraicè plenæ Tharsis. Est autem Tharsis pretiosus lapis, à regione in qua gignitur, sic appellatus, colore subrubeo. Itaque hoc loco ad extrema digitorum, id est, ad vngues significandos aptè transfertur. Nam quoniã digiti aurei dicti sunt, rectè vngues gemmis auro inclusis similes esse dicuntur. *Venter eius eburneus distinctus saphiris.* Ventris vocabulo pectus, ac reliquum corpus comprehendit: idque eburneum dicit

cit ob candorem, atque nitorem. *Crura illius columnæ marmoreæ quæ fundatæ sunt super bases aureas.* A capite incipiens, peruenit ad extremum: nec tamen insistit in eo, sed addit aliquid, quod ad illius pulchritudinem vniuersè declarandam pertineat. *Aspectus,* inquit, *eius vt Libanus.* Aspectus, id est, totius corporis habitus, vultusque ipse, & proceritas, vt Libanus. Non altitudinem confert, sed amœnitatem, & quam varietas rerum efficit, pulchritudinem. *Electus quasi Cedrus.* Electa Hebræi procera quæ sunt, vocant. Sic de Saule filio Cis primo Israëlitarum Rege, quod corporis proceritate superaret omnes, in libris Regum scribitur, quod erat electus, & bonus, id est, procerus, & pulcher. Nam quod Græci duab⁹ vocibus καλὸν κ' ἀγαθὸν id vna Hebræi Tob, id est bonum, hoc est pulchrum appellant. Sed & Latinè bonum pro pulchro nonnunquam accipitur, vt apparet in illo,

Lib. Reg. 1. c. 9.

Quem bonum facit barba.

Sequi-

Sequitur vero. *Guttur illius suauissimum, & totus desiderabilis.* Vel vt in Hebręo, significanter. *Guttur illius dulcedines, & totus desideria.* Nam quis porrò, inquit, illius sermonis dulcedinem, & vrbanitatem possit exprimere? singula quippè eius verba melle sunt lita, dulcedine & lepore redundant. Sed quid singula per sequor, quæ dicendo quidem vix numerari possunt, multò minus recenseri laudando? Etenim, vt vno verbò dicam, totus est desiderabilis, ex gratijs totus, & venustate conflatus: gestu, motu, verbis, oculis, vultu, atque omni denique parte sui, omnium sibi animos & amores conciliat. *Talis est dilectus meus, & ipse est amicus meus filiæ Hierusalem.* Ne videlicèt, aut me in amãdo ipsum deceptã fuisse, aut vos in eodẽ quærendo, atq; dignoscendo multũ laboris subituras esse arbitremini. Illæ verò, iterũ ipsam rogãt, dicẽtes. *Quo abijt dilectus tuus o pulcherrima mulierũ? quo declinauit dilectus tuus, & quæremus eũ tecũ?* Atq; hac fini terminatur

hoc

hoc caput. Sed nos pedem iam retro referre, & institutam interioris sententiæ explanationem prosequi longiùs debemus.

EXPLANATIO.

Eniat dilectus meus in hortum suum, & comedat fructum pomorum suorum. Quæ superiori capite ex persona spōsi, ad sponsam de ipsa sunt dicta, ad eam partem pertinebant, quæ colloquia illa interiora, quæ diximus, continet, ad quā etiam spectat hoc, quod nunc sequitur: nisi quod ibi Deus loquebatur, laudabatque in anima sancta, & amante sua munera, hoc est, eam, quam ipse in ea effecerat, cælestem pulchritudinem, & sanctitatem: hîc verò ipsa iusti anima tot laudibus ab ipso affecta, ei gratè respondet. Respondet autem, quid? breue quiddā, si verba ipsa consideres: at si vim verborum, sententiamque spectes, quòd pro

bene longo, beneq; copioso haberi possit, reddit responsum, hoc est, respõsum plenum humilitatis, plenum cognitionis sui, plenum gratitudinis, Deo inquam in primis acceptabile, & gratum respõsum. *Veniat,* inquit, *dilectus meus in hortũ suum, & comedat fructus pomorum suorum.* Primum non se inaniter effert, neque sibi arrogat, aut acceptum refert aliquid eorum quæ sibi tribui Deo laudatore, & prædicatore videbat: sed se ipsam agnoscens, & à quo illa sua tantoperè laudata bona ducerentur, intelligens, Dei dono potissimum constare ea, & ob id ipsius esse munera ingenuè fatetur. *Veniat,* inquit, *dilectus meus in hortum suum.* Nam se, quæ propter bonorum operum germina hortus est dicta, se inquam sponsi sui hortum esse fatetur. Fateturque non ob id solùm quod possideatur ab illo, quanquam id quodque (nam tametsi Deus in omnibus dominetur, tamen bonorum atque iustorum propriè Dominus est) sed non tantùm quia possidetur

ab

ab illo, sed multo etiam magis, quia ab eodem ipso habet, vt sit amœnus, & fructuosus, & pretio atque æstimatione dignus hortus. Ipse enim de principio eum hortum conseuit: ipse consitum summa adhibita diligentia curauit: ipse coluit, custodiuit ipse, ab eodem ipso denique fructus ferendi vim, & facultatem accepit: sicut scriptum est. Dei agricultura estis. Et alibi. Neque qui plantat, neque qui rigat, sed qui incrementũ dat Deus.

1. *ad Corin*.3.

Primum itaque ostendit suam submissionem, atq; modestiam. Deinde etiam testatur, ac præ se fert, nolle se ea bona quæ à Deo habet, vel in suos, vel in alterius cuiusquam vsus conuertere, vel aliquem laudis fructum ex eis deriuare ad se se. Nam Deo illa statim resignat, eique vni istis bonis placere, & gratum facere cupit. Et hoc est, quod nunc sponsa dicit, cum sponsum ad eum ipsum hortum, quem ipse conseuerat, atque coluerat, visendum inuitat, eumq; hortatur, se vt in eo oblectet, & eius po-

mis

mis vescatur. Quæ animi, cūcta se à Deo accepisse agnoscentis, & in eundem ipsum, à quo acceperat referentis, modestia atque submissio, Deo sine dubio est gratissima. Quod satis indicant quæ sequuntur. *Veni in hortum meum sponsa mea, messui myrrham meam cū aromatibus meis.* Quibus Deus in persona sponsi demonstrat sibi, quòd ad hortum inuitatus fuerit placuisse, itaque quod rogabatur fecisse. Etenim Deus quo magis ipsi se submittit humana mens, eo magis intimè se in eam insinuat, propiorque illi fit. Venit itaque in hortum suum, hoc est, venit ad eum, quocum iam antea erat, atq; loquebatur: atque idcircò de nouo veni re dicitur, quia ipso Dei colloquio homo magis eruditus, & in virtute ipsa perfectior effectus fecit, vt Deo dignius habitaculum suus animus esset. Veniens porrò quid? Laudis atq; gloriæ fructum sibi vni legit: cæteros verò non modo non minuit, sed etiam magna bonorum accessione auget, & amplificat. De lau-

de quam sibi legit, illud est. *Messui myrrham meam cum aromatibus meis.* Nam in aromate atque myrrha, boni odoris vis intelligitur: bonus autem odor in sacris literis ad gloriæ laudem significandam transfertur: ad laudem inquam eã, quæ Deo tribui ab hominibus solet, cum aliquid vident iustè ac præclarè fieri à sanctis viris, vt liquet ex illo. Bonus odor

2. ad Corinth. 2. Christi sumus, quod Paulus scripsit. Gaudet enim se prædicari à nobis Deus, cui vni omnis prædicatio, atque gloria debetur, & pro innumeris beneficijs, quibus mortalium genus affecit, hoc vnum sibi à nobis expetit, laudis officium. Nec verò ex omnibus, quæ facere possumus, quidquam est præter laudem, cuius propriè fructus ad Deum pertineat: Nam cum ipsum aut fide, aut spe, aut charitate prosequimur, cum incumbimus iustis operibus, Deo quidẽ gratificamur ipsi, sed commodamus nobis potissimum: laus verò & gloria ea, quæ iustorum benefactis debetur, ita propriè Deo competit,

petit, vt nullam ex ea partem sibi detrahi, aut decerpi patiatur. Atque hoc illud erat, quare in veteri lege, & in illo ritu, qui iã obsoleuit, Deo pecudes sacrificandi, in omnibus sacrificijs, quæ & multa erant, & vario atq; sacro ritu perfecta, vno odore suauitatis se capi, atque affici Deus dicebat: recte scilicet, & eo modo, quo vmbræ illius legis finebant, innuens, atque significans in nostris benefactis vtile quod est id nobis haud grauatè concedere, quod autem laude, atq; prædicatione dignum, id reseruare sibi vni: sicut & ipse Christus verè, & pro ea luce, quam mundo inferebat, dixit apertiùs. Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt glorificent patrem vestrum qui in cœlis est. *Matth.5.* Tantùm non dicens, nobis eam lucem, eaque officia vtilia esse velle: gloriosa autem vni sibi. Ex ijs igitur constat, quemadmodum sibi Deus ex isto horto laudis fructum collegerit. Quod autem reliquos eius fructus, virtutumq; bona reliqua, quæ in anima iusti fructificant,

ficauit, suo ipse aduentu ampliora & maiora reddiderit, declarat quod sequitur. *Comedi fauum cum melle meo, bibi vinum cum lacte meo, comedite amici, bibite & inebriamini charissimi.* Illa enim sponsus non ex horto legit, sed in hortum potius ipse importauit, & intulit. Itaque lac, mel, atque vinum, hoc est, suauissima eorum, quæ eduntur, commiscuit, addiditque præterea ad voluptatem carpendam inuitationem, & adhortationem vehementem, quo intelligeremus bona ista, quibus Deus homines huius de quo agimus gradus, id est, eos, qui in virtute profecerunt, accumulat, dulcissima esse & suauissima bona, & eximio quodam genere voluptatis referta; talia denique vt iam prope ad tertij atque vltimi gradus perfectionem accedant. Itaque simul atque iustorum animus istis bonis afficitur: præ lætitiæ atque dulcedinis magnitudine ebrius effectus, cæterarum rerum oblitus, & quasi ad corporeas interpellationes sopitus, corpori atque sensibus dormit, & Deo

Deo ac bonis diuinis vigilare incipit. Itaque dicit. *Ego dormio, & cor meum vigilat.* Quæ iam ad ecstasim pertinent, in qua huius secundi gradus tota ratio completur. Qua in ecstasi, atque raptu, quid sentiat iusti animus, quoue modo afficiatur, quanta luminis copia illustretur, quibus perfruatur voluptatibus, inepte atque adeo impie facerem, explicare si vellem: ipsi explicent qui perceperunt, si modo tanta res explicari ab vllo homine potest, illud constat hactenus explicasse neminem. Itaque illi cum de eo, quod in hoc raptu senserunt rogantur, nihil certius habent dicere, quam arcana se vidisse, quæ non licet homini loqui: quemadmodum Paulus scripsit. Et certe ipse Deus quamuis ad istos suos interiores, & cælesti voluptate plenos congressus cunctos mortales inuitet: tamen ab iis, qui illorum compotes facti sunt, eos vt silentio tegant atque occultent, seuerissime exigit. Et hoc causæ habuit, quare suis in literis, quoties alicuius istorum

2. ad Corin. 12.

incidit mentio, summa parcitate verborum vtatur: rem notet vno, aut altero verbo, atque eiusmodi significationis verbo, vt facilè intelligatur, quod verbo subest arcanum esse aliquid, & ineffabile, & quod verbis, quamuis multis non
Apo.c.2. possit dici. Nam in Apocalypsi, Manna absconditum vocat, & in eodem, Calculum candidum appellat inscriptum nouo nomine, quod nemo nouit, nisi qui accipit: hoc verò in loco, qui proprius erat, si modo vllus esse potest locus huius doctrinæ, cum cætera quæ ad amorẽ istum & charitatem pertineant, copiosè & enucleatè qualia sint, summa verborum vbertate & elegantia posuerit, & oculis conspicienda subiecerit, ad hoc quoties peruenit, propè obmutescit: réque ea breuitate perstringit, verba vt illi deesse videantur: in somnum incidisse, aut animo defecisse, dicere id satis habet. Quamobrem nos quale istud bonum sit experiri omni studio curemus; verbis verò cuiusmodi sit, supersedeamus exponere.

ponere. Hunc itaq; locum silentio præteruecti, ad id, quod reliquum est, iter conficiendum pergamus: *Vox dilecti mei pulsantis, aperi mihi soror mea.* Ab hoc loco perfectorum, id est, eorum, qui in supremo gradu amoris sunt, ratio describitur. Nam qui secundum gradum tenebat, & pro gradus sui ratione satis in virtute profecit, is hac sponsi voce, ad perfectam charitatem vocatur. Nam vt antè dixi, in omni gradu primum locum tenet vocatio. *Aperi,* inquit, *mihi soror mea, columba mea, formosa mea, perfecta mea.* *Chrysost. homil.* 13. *in Matt.* Sed non est prætermittendum, quid inter istam vocationem, & superiorem vocationem intersit. Nam superiùs, vt domo atque vrbe relicta in agrum exiret, iustus vocabatur. Hic verò rogatur, vt intra domum pectoris sui, Deum ipsum admittat. Nec enim id temere factū, aut variandæ orationis causa à Solomone positum, putare quis debet: sed habita ratione ipsarum rerum, earumque natura diligenter perspecta expressum, & scriptum.

ptum. Nam sciri debet, qui Deũ amant, quo minus in eo amore & pietate proficiant, & ad perfectam charitatem perueniant, duobus rerum generibus impediri, atque retardari solere. Primum obstare illis solet terrenarum rerum administratio, atque cura: qua alij re familiari procuranda, alij magistratu gerendo, alij rebus alijs obeundis implicantur, atque detinentur. Nam vt ista charitatis lumẽ non extinguant, vt non extinguunt certè in ijs, qui Dei amorem cunctis rebus præponunt; tamen cursum quodammodo charitatis retardant, eamque crescere, atque augeri, non facilè sinunt. Implicant enim animos hominum curis multis, atque peccatis, quibus si minus deletur charitas, illius tamen & lumen offuscatur, & ardor remittitur. Deinde obest isti charitatis incremẽto, atq; perfectioni, vetus qui dicitur homo, concupiscentiæq; mala libido, nobis natura inserta: quæ licèt opprimatur ab ipsa charitate in hominibus iustis, manet in illis tamẽ,

bellum-

bellumq; sæpè contra charitatē mouet. Itaq; pugnant inter se se, & charitati concupiscentia resistit, eamq; charitas tādē, si ab ipsa nos duci permittimus studiosè agendo, sensim atq; paulatim delet & extinguit, quod cum effecit, tum ipsa dicitur, & est iure perfecta. Extinguit cum dico, nō id intelligo, posse alicuius studio in hac vita omnes malæ libidinis vires, & cupiditates penitus, & omninò deleri. Id enim si cui vnquā contigit, nam quin contigerit Dei genitrici dubitandū non est, sed si cui alij cōtigit, magno priuilegio contigit gratiæ & munificentiæ diuinæ. Nō igitur id intelligo: neq; etiā iudico charitatē nō esse perfectā, nisi in eo qui omni cupiditate prorsus sit vacuus: sed id tantū sentio, perfectos in charitate ita sedatas, atq; compressas, & intra præscriptum diuinæ legis inclusas cupiditates habere, vt mouere se se, & cōtra charitatem efferre vix audeant. Igitur qui ad perfectionis culmen est peruenturus, primum liberari debet à cura rei, vel pu-

blicæ, vel priuatæ gerendæ: deinde debet omni turbido, & rationi aduerso
Matt. 10. motu, quoad fieri potest, vacare. Sic enim Christus dicebat, Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia quæ habes: quod est ab omni publica & priuata cura, vacuum habere animum. & sequere me: quod ad cupiditatum extinctioné, & abolitionem spectat. Nam sequi Christum, est, crucem quisque suam tollere, seque ipsum, id est, cupiditates suas abne-
Matt. 16. gare, vt ipse alibi dicit: Qui vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam. Sed est inter ista duo quidam ordo seruandus. Nam primum curis secularibus renuntiari debet, deinde malæ cupiditates ex animo sunt euellendæ. Primum qui faciunt in virtute proficere incipiunt. Itaque ad id vocãtur, qui gradum incipientium rite tenuerunt: scilicèt, vt vrbe relicta rura petant, id est, vt vitæ huius interituræ rebus nuntium remittant, seque vindicent in aliquam libertatem, hoc est, vt ad superiorem gra-

dum aſcendant, & incipientes eſſe deſinant proficientibuſque annumerentur: itaque exeunt in agrum, & humanæ vitæ curas abijciunt. In ſecundo verò maior perfectio quædam ſita eſt: imò, verũ ſi eſt dicendum, ipſius perfectionis abſolutio conſiſtit. vnde qui perfectus eſſe incipit, intelligi debet magna iam ex parte ſuas cupiditates non viciſſe modo, ſed etiam propè extinxiſſe. Et quoniam ex earum depreſsione ducitur omne principium cum Deo verè amicè, & familiariter agendi, à quo profecta charitas, tũ demum perfectè effloreſcit: idcirco, qui iam ad perfectorum gradum aſcendit, rogatur, vt Deo introire ad ipſum cupiẽti, id eſt, familiariter iam, & omninò amice agere cum ipſo volenti aperire velit, hoc eſt, vt in eo elaboret, vt edomitis cupiditatibus Deus intrare perfectè ad ipſius animum, & ibidem omninò requieſcere poſsit, id eſt, vt perfectus iam ſit, quando ſatis in ſecundo bonorum gradu profecit. Nam quod ſuperioris gra-

dus initium est, id antecedentis gradus summum esse intelligimus. Nam incipiens qui dicitur, cum animum induxit renuntiare seculo ad summum sui gradus peruenit, premereque incipit proficientium gradum: cuius quidem gradus summa effectio est cupiditatum depressio, quod vt primum quis assequutus est secundo isto gradu relicto, ad perfectorum gradum euadit. [...] li & summum primi gradi[...] secundi: similiter deuicta [...] tij exordium eadem est, & [...] mum. Ex quo efficitur, v[...] cientium gradum vocant[...] tur, quod in eo gradu pri[...] locum, id autem est, vt qu[...] secum agitant, tandem pe[...] ciantque ab se opum & h[...] bus constricti tenentur stu[...] liter qui vocantur ad tert[...] mũ gradũ, ad perfectè cõpr[...] desideria vocetur. Quæ quoniam explorata erãt, & diuinitus patefacta Solomoni,

S. Ephræm Syri. 1. Feb.
Pigri vocabulo denotatur, qui vult regnare cum Deo, & non vult laborare pro Deo. Beda.
Zelus animarum. Pro indijs.

idcircò

idcircò ipse superiorē illā vocationē, qua qui profecturi in amore sunt, inuitātur, ad rerum huius vitæ contemptum, quā aptè pro persona inducta significari poterat, sic eam exposuit: sponsum, scilicèt, inducens ad id, vt patrio lare relicto secū vna in agro moraretur sponsam hortantem. Hic verò vbi de altiore vocatione agebatur, qua videlicèt, non iam vt seculum quis deserat, quæritur; sed vt carnē exultantem, carnisque affectus ita coërceat, vt quoad natura rei patitur, vix amplius extent; non id petere sponsum facit, vt domum sponsa relinquat, id est, vt corpus suum; quod arcano sanctarum literarum sermone domus sæpè vocatur, exuat, atq; conficiat; sed vt extenuatis assidua meditatione virtutum carnis affectibus, quod obstare Deo possit animū intrare, & in eo mansionē facere volēti, nihil relinquatur. *Aperi*, inquit, *soror mea, colūba mea, formosa mea, perfecta mea, quia caput meū plenū est rore, & cincinni mei guttis noctium.* Cui illa. *Spoliaui me tunica*

mea,

de quam sibi legit, illud est. *Messui myrrham meam cum aromatibus meis.* Nam in aromate atque myrrha, boni odoris vis intelligitur: bonús autem odor in sacris literis ad gloriæ laudem significandam transfertur: ad laudem inquam eã, quæ Deo tribui ab hominibus solet, cum aliquid vident iustè ac præclarè fieri à sanctis viris, vt liquet ex illo. Bonus odor
2. ad Corinth. 2. Christi sumus, quod Paulus scripsit. Gaudet enim se prædicari à nobis Deus, cui vni omnis prædicatio, atque gloria debetur, & pro innumeris beneficijs, quibus mortalium genus affecit, hoc vnum sibi à nobis expetit, laudis officium. Nec verò ex omnibus, quæ facere possumus, quidquam est præter laudem, cuius propriè fructus ad Deum pertineat. Nam cum ipsum aut fide, aut spe, aut charitate prosequimur, cum incumbimus iustis operibus, Deo quidẽ gratificamur ipsi, sed commodamus nobis potissimum: laus verò & gloria ea, quæ iustorum benefactis debetur, ita propriè Deo competit,

petit, vt nullam ex ea partem sibi detrahi, aut decerpi patiatur. Atque hoc illud erat, quare in veteri lege, & in illo ritu, qui iã obsoleuit, Deo pecudes sacrificandi, in omnibus sacrificijs, quæ & multa erant, & vario atq; sacro ritu perfecta, vno odore suauitatis se capi, atque affici Deus dicebat: recte scilicet, & eo modo, quo vmbræ illius legis sinebant, innuens, atque significans in nostris benefactis vtile quod est id nobis haud grauatè concedere, quod autem laude, atq; prædicatione dignum, id reseruare sibi vni: sicut & ipse Christus verè, & pro ea luce, quam mundo inferebat, dixit apertiùs. Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt glorificent patrem vestrum qui in cœlis est. *Matth.5.* Tantùm non dicens, nobis eam lucem, eaque officia vtilia esse velle: gloriosa autem vni sibi. Ex ijs igitur constat, quemadmodum sibi Deus ex isto horto laudis fructum collegerit. Quod autem reliquos eius fructus, virtutumq; bona reliqua, quæ in anima iusti fructi-

ficant, sua ipse aduentu ampliora & maiora reddiderit, declarat quod sequitur. *Comedi fauum cum melle meo, bibi vinum cum lacte meo, comedite amici, bibite & inebriamini charissimi.* Illa enim sponsa non ex horto legit, sed in hortum potius ipse, & importauit, & intulit. Itaque lac, mel, atque vinum, hoc est, suauissima eorum, quæ eduntur, coniunxit, addiditque præterea ad voluptatem carpendam inuitationem, & adhortationem vehementem, quo intelligeremus bona ista, quibus Deus homines huius de quo agimus gradus, id est, eos, qui in virtute proficiunt, accumulat, dulcissima esse & suauissima bona, & eximio quodam genere voluptatis referta; talia denique vt iam prope ad tertij atque vltimi gradus perfectionem accedant. Itaque simul atque horum animus istis bonis afficitur: præ lætitiæ atq; dulcedinis magnitudine ebrius effectus, cæterarum rerum oblitus, & quasi ad corporeas interpellationes sopitus, corpori atque sensibus dormit, & Deo

Deo ac bonis diuinis vigilare incipit. Itaque dicit. *Ego dormio, & cor meum vigilat.* Quæ iam ad ecstasim pertinent, in qua huius secundi gradus tota ratio completur. Qua in ecstasi, atque raptu, quid sentiat iusti animus, quoue modo afficiatur, quanta luminis copia illustretur, quibus perfruatur voluptatibus; ineptè atque adeo impie facerem, explicare si vellem: ipsi explicent qui perceperunt, si modo tanta res explicari ab vllo homine potest, illud constat hactenus explicasse neminem. Itaque illi cum de eo, quod in hoc raptu senserunt rogantur, nihil certius habent dicere, quam arcana se vidisse, quæ non licet homini loqui: quemadmodum Paulus scripsit. Et certè ipse Deus quamuis ad istos suos interiores, & cælesti voluptate plenos congressus cunctos mortales inuitet: tamen ab iis, qui illorum cópotes facti sunt, eos vt silentio tegant atque occultent, seuerissimè exigit. Et hoc causæ habuit, quare suis in literis, quoties alicuius istorum 2. ad Corin. 12.

incidit mentio, summa parcitate verborum vtatur: rem notet vno, aut altero verbo, atque eiusmodi significationis verbo, vt facilè intelligatur, quod verbo subest arcanum esse aliquid, & ineffabile, & quod verbis, quamuis multis non possit dici. Nam in Apocalypsi, Manna absconditum vocat, & in eodem, Calculum candidum appellat inscriptum nouo nomine, quod nemo nouit, nisi qui accipit: hoc verò in loco, qui proprius erat, si modo vllus esse potest locus huius doctrinæ, cum cætera quæ ad amoré istum & charitatem pertineant, copiosè & enucleatè qualia sint, summa verborum vbertate & elegantia posuerit, & oculis conspicienda subiecerit, ad hoc quoties peruenit, propè obmutescit: réque ea breuitate perstringit, verba vt illi deesse videantur: in somnum incidisse, aut animo defecisse, dicere id satis habet. Quamobrem nos quale istud bonum sit experiri omni studio curemus: verbis verò cuiusmodi sit, supersedeamus exponere.

Apo.c.2.

panere. Huncitaq; locum silentio præteruecti, ad id, quod reliquum est, iter conficiendum pergamus: *Vox dilecti mei pulsantis, aperi mihi soror mea.* Ab hoc loco perfectorum, id est, eorum, qui in supremo gradu amoris sunt, ratio describitur. Nam qui secundum gradum tenebat, & pro gradus sui ratione satis in virtute profecit, is hac sponsi voce, ad perfectam charitatem vocatur. Nam vt antè dixi, in omni gradu primum locum tenet vocatio. *Aperi*, inquit, *mihi soror mea, columba mea, formosa mea, perfecta mea.* Sed non est prætermittendum, quid inter istam vocationem, & superiorem vocationem intersit. Nam superiùs, vt domo atque vrbe relicta in agrum exiret, iustus vocabatur. Hic verò rogatur, vt intra domum pectoris sui, Deum ipsum admittat. Nec enim id temere factū, aut variandæ orationis causa à Solomone positum, putare quis debet: sed habita ratione ipsarum rerum, earumque natura diligenter perspecta expressum, & scriptum.

Chrysost. homil. 13. in Matt.

ptum. Nam sciri debet, qui Deū amant, quo minus in eo amore & pietate proficiant, & ad perfectam charitatem perueniant, duobus rerum generibus impediri, atque retardari solere. Primum obstare illis solet, terrenarum rerum administratio, atque cura: qua alij re familiari procuranda, alij magistratū gerendo, alij rebus alijs obeundis implicantur, atque detinentur. Nam vt ista charitatis lumē non extinguant, vt non extingunt certè in ijs, qui Dei amorem cunctis rebus praeponunt; tamēn cursum quodammodo charitatis retardant, eamque crescere, atque augeri, non facilè sinunt. Implicant enim animos hominū curis multis, atque peccatis, quibus si minus deletur charitas, illius tamen & lumen offuscatur, & ardor remittitur. Deinde obest isti charitatis incremēto, atq; perfectioni, vetus qui dicitur homo, concupiscentiæq; mala libido, nobis natura insita: quæ licèt opprimatur ab ipsa charitate in hominibus iustis, manet in illis tamē,

bellum-

bellumq; sæpè contra charitatē mouet. Itaq; pugnant inter se se, & charitati concupiscentia resistit, eamq; charitas tādē, si ab ipsa nos duci permittimus studiosè agendo, sensim atq; paulatim delet & extinguit: quod cum effecit, tū ipsa dicitur, & est in re perfecta. Extinguit cum dico, nō id intelligo, posse alicuius studio in hac vita omnes malę libidinis vires, & cupiditates penitus, & omninò deleri. Id enim si cui vnquā contigit, nam quin contigerit Dei genitrici dubitandū non est, seu si cui alij cōtigit, magno priuilegio contigit gratiæ & munificentiæ diuinæ. Nō igitur id intelligo: neq; etiā iudico charitatē nō esse perfectā, nisi in eo qui omni cupiditate prorsus sit vacuus: sed id tantū sentio, perfectos in charitate ita sedatas, atq; compressas, & intra præscriptum diuinæ legis inclusas cupiditates habere, vt mouere se se, & cōtra charitatem efferre vix audeant. Igitur qui ad perfectionis culmen est peruenturus, primum liberari debet à cura rei, vel pu-

blicæ, vel priuatæ gerendæ: deinde debet omni turbido, & rationi aduerso
Matt. 10. motu, quoad fieri potest, vacare. Sic enim Christus dicebat, Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia quæ habes: quod est ab omni publica & priuata cura, vacuum habere animum. & sequere me: quod ad cupiditatum extinctioné, & abolitionem spectat. Nam sequi Christum, est, crucem quisque suam tollere, seque ipsum, id est, cupiditates suas abne-
Matt. 16. gare, vt ipse alibi dicit: Qui vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam. Sed est inter ista duo quidam ordo seruandus. Nam primum curis secularibus renuntiari debet, deinde malæ cupiditates ex animo sunt euellendæ. Primum qui faciunt in virtute profi cere incipiunt. Itaque ad id vocãtur, qui gradum incipientium rite tenuerunt: scilicèt, vt vrbe relicta rura petant, id est, vt vitæ huius interituræ rebus nuntium remittant, seque vindicent in aliquam libertatem, hoc est, vt ad superiorem gradum

dum aſcendant, & incipientes eſſe deſinant proficientibuſque annumerentur: itaque exeunt in agrum, & humanæ vitæ curas abijciunt. In ſecundo verò maior perfectio quædam ſita eſt: imò, verũ ſi eſt dicendum, ipſius perfectionis abſolutio conſiſtit. vnde qui perfectus eſſe incipit, intelligi debet magna iam ex parte ſuas cupiditates non viciſſe modo, ſed etiam propè extinxiſſe. Et quoniam ex earum depreſsione ducitur omne principium cum Deo verè amicè, & familiariter agendi, à quo profecta charitas, tũ demum perfectè effloreſcit: idcirco, qui iam ad perfectorum gradum aſcendit, rogatur, vt Deo introire ad ipſum cupiẽti, id eſt, familiariter iam, & omninò amice agere cum ipſo volenti aperire velit, hoc eſt, vt in eo elaboret, vt edomitis cupiditatibus Deus intrare perfectè ad ipſius animum, & ibidem omninò requieſcere poſsit, id eſt, vt perfectus iam ſit, quando ſatis in ſecundo bonorum gradu profecit. Nam quod ſuperioris gra-

dus initium est, id antecedentis gradus summum esse intelligimus. Nam incipiens qui dicitur, cum animum induxit renunciare seculo ad summum sui gradus peruenit, premereque incipit proficientium gradum: cuius quidem gradus summa effectio est cupiditatum depressio, quod vt primum quis assequutus est secundo isto gradu relicto, ad perfectorum gradum euadit. Ita fuga seculi & summum primi gradus est, & initium secundi: similiter deuicta cupiditas, tertij exordium eadem est, & secundi supremum. Ex quo efficitur, vt qui ad proficientium gradum vocantur, ad id vocentur, quod in eo gradu primum obtinet locum, id autem est, vt quod iam animo secum agitant, tandem perficiant, abijciantque ab se opum & honorum, quibus constricti tenentur studium: & similiter qui vocantur ad tertium & supremũ gradũ, ad perfectè cõprimẽda carnis desideria vocētur. Quæ quoniã explorata erãt, & diuinitus patefacta Solomoni,

idcircò

idcircò ipse superiorē illā vocationē, qua qui profecturi in amore sunt, inuitātur, ad rerum huius vitæ contemptum, quā aptè pro persona inducta significari poterat, sic eam exposuit: sponsum, scilicèt, inducens ad id, vt patrio lare relicto secū vna in agro moraretur sponsam hortantem. Hic verò vbi de altiore vocatione agebatur, qua videlicèt, non iam vt seculum quis deserat, quæritur; sed vt carnē exultantem, carnisque affectus ita coërceat, vt quoad natura rei patitur, vix amplius extent; non id petere sponsum facit, vt domum sponsa relinquat, id est, vt corpus suum, quod arcano sanctarum literarum sermone domus sæpè vocatur, exuat, atq; conficiat; sed vt extenuatis assidua meditatione virtutum carnis affectibus, quod obstare Deo possit animū intrare, & in eo mansionē facere volēti, nihil relinquatur. *Aperi, inquit, soror mea, colūba mea, formosa mea, perfecta mea, quia caput meū plenū est rore, & cincinni mei guttis noctium.* Cui illa, *Spoliaui me tunica*

mea,

mea, quomodo induar illa: laui pedes meos, quomodo inquinabo illos? Quod non ita accipi debet, quasi vir iustus nolit, Deo intrare volenti pectus suum patefacere, hoc est, melior ipse fieri, & Deo acceptior, & gratior: sed quis sit corporis atq; carnis sensus exprimitur. Nisi enim esset aliquid adhuc in corpore huius repugnans, neque satis æquo animo cedens imperijs, atque motionibus gratiæ Dei, non profectò vocaretur, id est, non cum eo ageret Deus, vt bonum id, quod instituit, perficiens, edomaret ita suum corpus, vt nihil ex eo esset quod animum impediret, quo minus ipsum perfecta charitate diligeret: quod igitur aperiri sibi vult, aliquid ingressuro obstare demonstrat. Quid autem obstet, quidve aditum obstruat, ex hac cunctatione sponsæ, & ex his eius vocibus, mollitia plenis colligitur. *Spoliaui me tunica mea, quomodo induar illa? laui pedes meos, quomodo inquinabo illos?* Sed addit. *Dilectus meus misit manum suam per foramen, & contremuerunt viscera mea.*

August. in Ioann. tract. 56.

meus. Post voces atque adhortationes, Deus efficacioris gratiæ vim atque impulsum adhibet: manum inquam ipse mittit suam, hoc est, non leuiter, vt priùs; sed vehementiùs, atque acriùs magnam cælestis lucis copiam infundens, totum animum permouet, id est, efficaciter vocat. Nec verò offensus fuit quod in eo adhuc inesse vidit contumax quiddam & repugnãs, nec se satis ab ipso regi permittens: id enim pro nostri corporis atque carnis natura, vt ita eueniret, necessarium esse videbat: sed potiùs quoniam id plenè vinci, & sub iugum penitùs mitti ab homine, quamuis studioso sine suo ipsius auxilio, haud quaquam posse intellexit, id auxilium, & copiosè, & statim exhibuit. Itaque mittit manum suã per foramen, eaque commouet totum hominis animum, id est, efficit vt animi vis superior ab ipso adiuta, & maioribus viribus aucta inferiores eiusdem partes, & earum omnes turbidos motus sedet & comprimat. *Dilectus*, inquit, *meus*. Nam

ob

ob eam causam, quia dilectus noster est; hoc autem est, quia nos gratis & sua spōte ipse diligit, nos illis afficit bonis atque muneribus. *Per foramen.* Quia quacumque patet Deo aditus ad animum nostrum illac se insinuat. Nullam enim nobis benefaciendi occasionem prætermittit, quod ipsum summæ erga nos suæ beneuolentiæ clarissimum signum est. *Et contremuerunt viscera mea.* Aut, vt ex Hebræo ad verbum vertitur: *Fremitum ediderunt super me viscera mea super illum.* Quibus enim motibus, quot putamus, illam animam, quanto tremore concuti, quos ex amore atque ex dolore, impotentem fremitus edere, vbi in illam Deus totus incubuit, seque penitus infudit in illam? Ac quam graphicè (nec enim possum ab huius loci interpretatione, & tractatione diuelli, tam mihi eius verba singula, & cælesti dulcedine illita, & diuinis sensibus videntur plena) quam igitur graphicè Solomon vtrumq; depinxit, & naturæ nostræ ingenium & infirmitatē, &

& amoris atque gratiæ Dei efficacitaté, atque potentiam. Nos enim quãuis multum in virtutis studio versati, tamè ægrè obtemperamus Deo: Deus verò neque diligendi nos, neque nobis quamuis cunctatoribus & ingratis medendi vllum sibi aut finem, aut modum constituit. Nos leuissimas quasque res pro magnis impedimentis ducentes, nobis & cunctandi, & eo quo vocamur nõ eũdi causas prætexímus, diemq; ex die ducimus, inepte: vel potius, impiè causificando. Nam quid, aut leuius, aut frigidius oppo ni poterat illo, spoliaui me tunica mea? at Deus quæcumque sibi causa datur nobis benefaciendi, eam continuò arripit: per quæ omnes quamuis tenuissimas rimas agit se se intro ad nostrum animũ. Nos, per nos desidia torpemus, ægraq;, & infirma membra lecto leuare vix possumus: at vbi Deus nobis ægris manum atque vim suam admouet, omnem torporem à nobis excutit. Itaque incredibili celeritate exurgimus, festinamus,

ardemus, idque ipsum quod in nobis cũctabatur ante, & ad humum nos deprimebat; eadem gratiæ & amoris vi, non solùm edomitum, sed etiã flammis correptum & incensum, sensum suum veterem exuit: nouum verò atque cæleftem induit: deniq; ab omni illa sibi innata vetustate propè purgatur: vt ex eo constat quod sequitur. *Surrexi vt aperirem dilecto meo, manus meæ distillauerunt myrrham, & digiti mei pleni myrrha probatißima.* Nam in hoc, cum magnus quidam charitatis declaratur ardor, tum verò translatè significatur illa, de qua iam tam multa diximus, carnis cupiditatum, vt ita dicam, plena mortificatio. Huius namque mortificationis symbolum habet, vt ante diximus myrrha, quæ nunc per manus, perque digitos omnes effusa, ipsa manubria pessuli imbuisse dicitur: id autem est, leuioribus illis, quæ Deo obstabant perfectè introire volenti, mortem propè, & interitum attulisse: quæ est huius, de qua agimus, vocationis propria, & peculiaris effectio.

effectio: *Aperui dilecto meo, at ille declinauerat atque transiuerat.* Quomodo potuit fieri, vt Deus in eam animam intrare nollet, quæ sui pectoris fores illi aperiat? an id agere illa sine ipso Deo potuit? aut nisi ipsum intra se se haberet, infusum penitùs menti suæ, nisique agitaretur ab ipso, nòn dico tanto erga illum amore flagrasset, sed ne se quidem vnquam suo loco commosset? haud dubiè nunquam. Itaque vtrumque verum est, & in huius anima Deum iam versari, & Dei aduentum atque ingressum, ipsam animam latère, & idcircò extra se quærere, quem secum & in sinu suo inclusum, & subdétem sibi ad perfectè ipsum amandum ardentissimas faces haberet. Quod idcircò euenit, quia cum duobus modis Deus intrare soleat in animos nostros, vno inspirando studia recta, & ad ea opere exequenda adiuuando: altero cælesti voluptate nos afficiendo: cumq; prior ille intrandi modus occultus nobismet ipsis sit, posterior verò multò apertior, atque

manifestior.(nam quia in eo homo, nihil ipse agens cælesti voluptate perfunditur, ideò videre sibi Deum videtur, præsentemque tenere, atque amplecti.) idcircò sæpè accidit, vt qui habet Deum intra se adiuuantem, & vires sibi sufficientem ad honestè operandum, quia se affici ab eo voluptate non sentit, abesse ipsum abs se putet, seque deseruisse queratur. Nam non si Deus in nobis existens nos adiuuat, nos etiam semper voluptate perfundit: nec ista duo sunt ita coniuncta, vt alterum sequatur ex altero, contra potiùs contingit sæpissimè, vt cui est præsens Deus auxilium ferendo, is non modo huius cælestis voluptatis inopia laboret, sed maximis etiam animi torqueatur, corporisque doloribus. Quod Deus tunc potissimum fieri permittit, cum, quod antè memini me dixisse, nouum aliquod & solito maius nobis contulit beneficium, cumque nos maioris gratiæ collatione, atque vi ad vberius de se merendum, seque magis amãdum exci-

excitauit. Tunc enim subtrahere se à nostro conspectu solet, neque iam amplius dulciter & iucundè in nobis illabitur: quinimò aduersi aliquid, vel nobis immittit ipse, vel ab alijs inferri permittit, quasi virtutem nostram isto modo & industriam probare velit. Igitur virum iustum sic in certamen productum, non quidem sua illum ope latenti, & occulta destituit: sed tamen nudat ipsum interdum atque orbat suo illo familiari congressu; & conspicuò illo atque eximio dulcedinis suæ sensu, qui sensus si adesset, nullus esset malorum & aduersorum sensus. Is verò quid aget, aut quò se vertet simul à consortio & tanquam complexu Dei se distractum videns, simul in tenta in se hostium suorum tela conspiciens? quid? ipsum eundem que abesse putabat, diligentissimè quæret: & quamuis nusquā compareat, quamuisq; nihil neque opis, neq; lucis sibi effulgeat ab ipso, quæret tamen, neq; quærendi nisi eo inuento finem vllum faciet: denique id

aget,quod ſequitur. *Anima mea liqueſacta eſt vt dilectus loquutus eſt, quæſiui illum, & non inueni: vocaui, & non reſpondit mihi: inuenerunt me cuſtodes qui circumeunt ciuitatem, percuſſerunt me & vulnerauerunt me, tulerunt pallium meum cuſtodes murorũ. Adiuro vos filiæ Hieruſalem, ſi inueneritis dilectum meum vt nuntietis ei quia amore langueo.* Nam expoſita vocatione eius,qui in ſecundo ordine cum laude verſatus eſſet,eiuſque etiam expoſito in ſuperiorem amoris gradum aſcenſu.(Nam vocationi paruiſſe dictus eſt,& fores animi Deo pulſanti aperuiſſe)probationem nõ ui huius amoris,& deſiderij, quod ex eo extitit,magnitudinem iam exponit.Probationem in eo quod declinauit ab illo Deus,eiuſque congreſſum vitauit,ſimulatque ipſum in meliore gradu cõſtituit. Deſiderium verò & quidem nimis incenſum in eo quod quamuis multæ & graues difficultates ei obiectæ eſſent,nulla tamen earum ab inquirendo iſte homo potuit deterreri.Nam quod dicitur.

Anima

Anima mea liquefacta est, vt dilectus loquutus est, voce tãtùm audita liquescere, magni est amoris indiciũ: quod autẽ addit. *Et quæsiui, & non inueni: vocaui, & non respondit mihi: inuenerunt me custodes qui circumeunt ciuitatem, percusserunt me, & vulnerauerunt me custodes murorum: adiuro vos filiæ Hierusalem, si inueneritis dilectum vt renuntietis ei quia amore langueo.* nihil ad summi desiderij vim declarandam dicere potuit significantius. Sed quo magis perspiciatur verum esse quod initio dictum, sæpiùs deinceps à nobis repetitum est, gradibus in hoc libro, ad amorem ascendi: age, conferamus hanc desiderij & probationis translatè positam expositionem, cum earundem rerum superioribus significationibus: nam oculis intuebimur crescente ipso amore, etiam ista creuisse: & pro ratione maioris gradus, de quo agebatur, sponsam inductã fuisse, tum acrioribus desiderijs accensam, tum vexatam malis grauioribus. Nam quod attinet ad desiderij explicationẽ,

dicta est illa quidem desiderare, aut potiùs est inducta desiderans, & ab sponso osculari se flagitans in ipso carminis huius initio: sed quia de incipientis amore tunc, & de tyrone agebatur, intra verba constitit id desiderium, nec vllum re ipsa sui documentum exhibuit: at postea vbi agi cœpta est proficientis, cuius iam est maior virtus, persona, lecto, atque domo relictis, quæsitum sponsum iuisse sponsa dicta est: hoc verò loco, vbi perfectorum in amore ratio describitur, nihil adeò est prætermissum eorum, quibus maximum, & ardentissimum desideriū significatur. Nam & quæsitum iuisse dicitur, & cuncta vrbis loca quærendo lustrasse: vocasse: clamores maximos edidisse: infestos quosdam sibi homines obuios habuisse: quamuis multis plagis ab ijs affecta quærere non cessasse: orasse alios: ad omnē deniq; rationē se deiecisse: nihil intentatum reliquisse. Atq; quēadmodū, in hoc gradu maius sanctæ animæ desideriū exprimitur: ita etiam pro-

bationis

bationis ineſt in hoc gradu maior ſignificatio: leuior in ſecundo, vt potè in quo neque plagarum, neque contumeliarum fit métio: leuiſsima autem in primo, hoc eſt, in ipſo amoris exordio: nullum enim ibi laborem ſponſum quærendi, ſponſa ſubijſſe dicitur, ſed ſe quod ille abſens eſſet cruciaſſe. itaque illa abſentia atque cruciatus pro probatione illi fuerunt. Vt omninò ex ipſa re, ad quam præcipuè ſignificandam huius perſonæ actio transfertur, omnis iſta oratio ducta ſit, & ad id accommodata quod Dei amatoribus accidit. Nam incipientes (ſunt enim ad grauiores labores ferendos minimè idonei) ſuſpenſa veluti manu feriuntur, prouectiores, vt potè qui ſint robuſtiores maiora ſubeunt, atque adeunt certamina: multo autem maxima, & dificillima conſummati & perfecti, quorum profectò ex perſona nunc dicitur. *Inuenerũt me cuſtodes qui circumeunt ciuitatẽ, ſpoliauerunt me, vulnerauerunt me cuſtodes murorũ.* Mirum porrò alicui videatur, ſemper

ſponſam in cuſtodes vrbis incurrere, & ab eis non modo nihil adiuuari, ſed etiã iniurijs, ipſam atque malis affici. An eſt credibile qui fidelium conuentibus præſunt, quiq́; præſident eccleſijs Dei, nam ijs vrbis Eccleſiæ, atque murorum cuſtodia concreditur, eos non modo pręſidiũ nullum afferre, ſed detrimentum etiam & calamitatem bonis, & Dei amatoribus viris ſæpè importare? Atqui ſeries ipſa rerum aliarum ex alijs nexarum, mutuoque ſe conſequentium, ac totius orationis atq; carminis ordo, verborumq́; ratio ipſa eò nos ducit, verum vt hoc eſſe credamus. Et certè quemadmodum nihil eſt bonis antiſtitibus, & qui mun⁹ ſuum ritè obeunt humano generi ſalutarius, ac melius: ita cunctis quidem hominibus communiter, ſed præcipuè optimo, & ſanctiſsimo cuiq́; pernicioſi ſunt, & exitiales, qui poteſtatem quam acceperunt pręſidendi populo Dei in ſua cõmoda, & vſus conuertunt, hoc eſt, paſtores iniuſti, atque mali, quorum ſemper,
haud

haud parua copia fuit in Ecclesia: quosque huius loci sententia propriè complectitur. Etenim ij sunt, qui pessimo vitæ exemplo hominibus sibi subditis, vitiorum sunt causa maximorum: qui consentaneis ei vitæ sententijs, atque opinionibus religionis puritatem inficiunt: qui Christianæ pietatis ingenuitatem, vt potè quæ ipsorum fraudulentis artibus & institutis maximè inimica sit, pessimè oderunt: nec oderunt modo, sed quocumque aut oblato, aut quæsito colore ad ignominiam eam, & ad mortem rapiunt. Atque quemadmodum in ea republica quæ tyrannide opprimitur, nullus est virtuti, aut vlli excellentiæ locus, proptereaquod tyranni cauent sibi atq; timent, ab omni eo quod quouis modo præstare, aut eminere putatur; sic isti legitima potestate & nominis splendore magno tyrannorũ pectus celantes, ijsq; rebus, quas ad salutem hominum acceperunt, potestate, iurisdictione, opibus, atque copijs in hominum perniciem, at-

que exitium vtentes, quod in ipsis est per fectæ Christianitatis, atque virtutis; vt primum emincere, atque apparere cœpit, decus infringũt. Quod probare possem multis exemplis, quorum nobis non minimam copiam nostra ætas suppeditat: sed ea quoniam commemorari sine aliquorum offensione non possunt, si quis est, qui sibi huius rei fidem magis attrui velit, is aciem animi sui ad ea, quæ superioribus seculis sunt gesta, conuertat inueniet profectò qui sibi æquè nocerent, atque isti nocuerunt, populum Dei nullos hostes habuisse, semperque omnem virtutis præstantiam in hos potissimum scopulos incurrisse, naufragiumq; fecisse reperiet. Omnes enim viri sancti, omnes sacri prophetæ, quicunque olim in Iudæorum populo, aut in exilium acti, aut ferro perẽpti fuerũt, maxima ex parte horũ & cõsilio, & opera perẽpti fuerunt. Non enim illos externa vis vlla rapuit, sed cõtribuliũ, atq; eiusdẽ fidei, atq; generis hominũ, sacerdotum, scilicet, &

Ponti-

Pontificũ, hoc eſt, ipſius religionis, atque pietatis cuſtodũ occidit immanitas. Noſtro autẽ in populo, quãuis Euãgelica luce perfuſo, & perfectiſsimis præceptis, atq; exemplis charitatis erudito, quot viri ſancti, quot docti, quot Epiſcopi Eccleſiæ lumina, ab ijs qui ſe ſimiliter eiuſdem religionis, atque doctrinæ Antiſtites haberi volebant, id eſt, ab alijs ſimiliter Põtificibus, & Epiſcopis ſpeciem, vt inquit Paulus, pietatis habentibus, ipſam rem abnegantibus, aut per calumniam, aut per apertam vim, vel loco moti, vel in exilium acti, vel acerba affecti fuerũt, & ignominioſa morte? Certè Chriſtus ipſe non ſolùm in ſe clariſsimo exemplo docuit, ſed etiam verbis teſtatus eſt, optimo & religioſiſsimo cuique ab improbis Pontificibus & religionis, atque eccleſiarum cuſtodibus maximum exitiũ imminere. Nam de veteri ſynagoga dicit: Hieruſalẽ quæ occidis Prophetas, & lapidas eos, qui mittũtur ad te. In Eccleſia porrò ſua, futuros ſeruos prædicit,

2. ad Timot. 3.

Luc. 13.
Matt. 24.

qui

qui quod viderent ipsum moram facere, & ob eam causam sibi persuaderent, eum non esse venturum, seruos & ancillas communes percussuri essent: id est, futuros religionis suæ, atque doctrinæ dispensatores, atque ministros infideles & prauos, qui seruos & ancillas suas, hoc est, sui corporis maximè chara sibi, & præstantissima membra vexarent, calumnijs opprimerent, ferro atque flammis persequerentur. Atque hæc illi faciunt, serui autem Dei, perfecti, scilicèt, & iusti viri, quid ad hæc? *Adiuro vos, inquit, filiæ Hierusalem, si inueneritis dilectũ vt renuntietis illi, quia amore langueo.* Omnia, videlicèt, illa sibi ab improbis Ecclesiæ custodibus illata mala, vel quia nihil præter culpam in malis numerant, vel quia sibi illa ad bonum, & ad maiorem cum Deo coniunctionem valere credunt, contemnunt, atque despiciunt: & quasi se ne attingant quidem, quasique nullus ex eis dolor ad suum, vel animũ, vel corpus perueniat, non modo questũ

Augusti. in soliloq. cap. 1.

nullum

nullum edunt, ſed ne læſos quidem ſe eſſe commemorant: tantùm illud vrgent, quod vnum ipſos ſollicitat, nimirum, vt Deum quotidie ſibi magis amicum, & familiarem efficiant: vtque omnes vias inſiſtant, omneſque occaſiones arripiăt, quibus modo intrȯmittere ipſum ad ſe ſe, & ad animum ſuum, ipſiſque præſentem illum reddere, penitùſque adiungere, & omninò adglutinare valeant, & poſsint. Itaque illos relinquunt crudeles hoſtes, fautores qui eſſe debebant, ſeque ad priuatos conuertunt, eiſque dicunt. *Adiuro vos filiæ Hieruſalem.* Semper enim neſcio quomodo ſimplex & humile vulgus, quippè quod ab ambitione, auaritia que vacuum animum habeat, æquum ſe atque audiens ſanctis hominibus exhibet, ſemperque lumen illud veræ pietatis, in quocumque elucere incipiat, ſtatim perſtringit oculos priuatorum, & humilium hominum, eoſque rapit ad ſe ſe. Ad hos igitur. *Adiuro vos filiæ Hieruſalem.* Nam ab ijs ſe adiuuari perfecti viri

volunt

volunt, cum in malis tribulationum à Deo derelinqui videntur, vel quod eos non solùm deserunt, sed etiam malis afficiunt, qui eorum salutis patrocinium deberent, in primis suscipere Ecclesiarũ custodes, atq; prȩlati: vel certè quòd, quẽadmodũ superiùs dixi, amoris Dei abundantia inducuntur ad id, vt prætermittere nolint aliquid, quamuis minimum, atque infimum eorum, quæ ad inueniẽdum, magisque demerendum sibi Deũ existimat pertinere. Sequitur. *Qualis est dilectus tuus ex dilecto pulcherrima mulierum, qualis est dilectus tuus, quia sic adiurasti nos.* Hæc pij atque simplices homines adiurati respondent; quia etsi re iuuare minùs possint, studio tamen iuuandi ardere solent. Quibus perfecti, quod magno vsui vtrisque esse possit, qua sit figura corporis sponsus dicunt, hoc est inueniendi, atque assequendi Christum veram doctrinam illis tradunt: quam non dico perfectos solos nosse, sed dico omnium verissimè illos posse tradere.

Itaque

Itaque nusquam sponsa in hoc carmine docendi munus vsurpauisse antè hunc locum scribitur. Sed quid perfecti de Christo sentiant, qualisque illis esse videatur, audiamus. *Dilectus meus candidus & rubicundus.* Prisci scriptores hæc de Christo, qua homo est interpretantur: quorum ego sententiam maximè probo: quanquam scio nonnullos esse, qui de ipsa natura Dei ista intelligi debere contendãt: sed sequamur antiquos, quorum ferè semper est præferenda sententia. Igitur hęc in Christum ita quadrant, vt quacumque ipsum spectes, ei aptè cõueniant. Nam si de figura corporis solũ, & membrorum compositione, & externo ipso oris habitu, leporeque sermonis agatur, constat illum omnium qui vnquam nati sunt hominum speciosissimum & pulcherrimum fuisse, Dauide ipso, qui tanto antequam nasceretur, ipsum nasciturum præuidit, eiusque speciẽ diuina luce perfusus hausit oculis, testante atq; dicente: Speciosus forma præ *Psal. 44.* filijs

filijs hominum diffusa est gratia in labijs tuis, propterea benedixit te Deus in ęternum. Sin autem interiores animi Christi dotes, moresque sanctissimos, & inclusas in ipso diuinitatis diuitias consideremus, & ad ea, membrorum corporis ista nomina, istasque, quas hoc loco adhibet Solomon similitudines accõmodemus; cum ratio tota optimè quadrabit; tum verò interpretatio ipsa non solùm plus grauitatis habebit, sed etiam arcanis sensibus aperiendis, conferendisque rerum dissimilium similitudinibus maiorem pariet voluptatem. Igitur, inquit. *Candidus & rubicundus*. Diuinæ humanæque naturæ, in vnam Christi personam coitionem atque complexum, hic ex albo & rubro mixtus color significat. Nam in candore, Dei verbi naturam intelligi declarat illud, quod in libro Sapientię di-

Sap. 7. citur. Candor est lucis æternæ. Itemque

1. *Ioan.* 1. illud: Deus lux est & tenebræ in eo non sunt vllæ, rubor autem propria nota est naturæ hominis, ex quo humani generis primus

primus parens Hebraico verbo dictus est Adam, quod Latinè rubens, aut rubeus significat. Quod autem sequitur. *Electus ex millibus.* Aut verbum è verbo. *Vexillifer in millibus.* Id, vtroq; modo, vel translatè dictum accipi potest, vel propriè: translatè, quia excellit omnes: propriè, quia ad immortalitatem nos ducit, non solùm docendo, sed præeundo ipse tanquam signifer. Sequitur. *Caput eius aurum optimum.* Arcana auri significatio varia est in sacris literis. Nam interdum in auro diuina significatur natura. Certè tabernaculum illud iussu & descriptione Dei, à Mose legislatore constructum, ad vniuersi similitudinem effectú fuisse, omnes probati scriptores fatetur. Atqui in illo, arca illa sacra Cherubinis circumsepta, & in eius interiori parte latens, imaginem continebat naturæ diuinæ, quæ similiter in altißima cœli regione choris cingitur Angelorum. Ea autem arca purißimo contegebatur auro: ex quo intelligitur auri vocabulum, ad

diuinitatem significandam in sacris literis solere transferri. Idem sæpè charitatem omnium maximam virtutem significat, quod liquet ex Apocalypsis illo,
Apoca.3. vbi tepido cuidam, id est, vacuo charitatis dicitur: Suadeo tibi emere à me aurũ ignitum. Potest autem hoc loco id vocabulum vtrouis modo accipi. Nam si aurum diuinitas est, verè dicitur Christus ex auro optimo habere caput: quoniam
1. Cor. 11. vt Paul⁹ disertè ait: Caput Christi, Deus. Sin autem in auro charitatem virtutem intelligi volumus, haud dubiè, Charitas Christi caput est reliquarum illius virtutum, id est, principatum obtinet inter omnes: quod satis apertè idem significat
Philip.4. Paulus, cum dicit: Charitas Christi quæ superat omnem sensum. Nam tametsi omnes Christi virtutes singulæ in suo genere, summè perfectæ sint, tamen nescio quomodo inter eas omnes extat charitas, atque eminet. Nó quidé ita vt cetera Christi bona obscuret illa, aut non apparere faciat: sed ita vt reliquis virtutibus

vtatur

vtatur pro miniſtris, earumque ſplendo res, & munera in ſuam ipſius dignitatē, atque vſum cōuertat. Etenim quid Chriſtus vnquam aut ipſe fecit, aut ab alijs illatum patienter tulit, quod non ad beneficentiam, & ad charitatem generis humani retulerit? Ecquod tam ſuum ille habet, & tam eximium bonum cuius nos, quoad res ipſa patitur, non participes efficiat? Quanquā hoc loco latet in verbis Hebraicis arcanæ ſignificationis quiddam quod prætermitti non debet. Nam quod Latina editio. *Caput eius aurum optimum.* Hebraicus textus, caput eius chetē paz, id eſt, aurum ſelectū, & aurū ſelectū. Habēt enim Hebræi tria nomina, quib9 aurū ſignificāt Zaab, quo ꝓmiſcuè aurū ſignificatur, ſiue ſyncerū illud ſit, ſiue argēto, aut ære miſto inſyncerū. Paz, quo, ſiue nomē loci ſit, vbi electū aurū gignitur, ſiue electi & defæcati auri nomē certè ſignificatur, id aurū qđ adhibito igne ab omni ſorde, & alteri9 rei miſtione eſt redditū purū. Chetē autē & ipſum purū

& syncerissimum aurum est, sua tamen sponte, & naturali bonitate purum. Ex ijs igitur tribus nominibus, duobus posterioribus Christi caput ex auro esse significatur ob duas causas: vna, quod ijs solis aurum, quod esset purissimum, significabatur, ne quis forte putaret, imperfecti aliquid, aut insynceri in capite Christi fuisse, id est, in eius gratia & charitate, quæ est quasi caput virtutum reliquarum. Altera, quo constaret Christũ habere geminam gratiam capitis vnam, personæ alteram; vel certè quo significaretur, vt Christi charitas purissima & perfectissima fuerit; tamen, non quò illa, quod fieri non poterat purior efficeretur, sed quò nobis pro exemplo Christus esset, quam esset purè amãdus Deus, adhibitum illi à Deo fuisse dolorum, & tribulationum ignem, & quidem maximarum tribulationum. Qua de re Paulus

Hebr. 5. scribit: Et quidem cum esset filius Dei, didicit ex ijs, quæ passus est obediẽtiam, & cõsummatus factus est, omnibus obtempe-

temperantibus sibi causa salutis æternę, & paulò ante. Non enim habemus Pontificem, qui non poſsit compati infirmitatibus noſtris, tentatum per omnia pro similitudine abſque peccato. Sed pergit. *Comæ eius elatæ palmarum, nigræ quaſi coruus.* Si caput Chriſti Deus eſt huius capitis comæ, id eſt, conſilia atque cogitationes Dei, iure elatæ palmarum, & nigræ quaſi coruus eſſe dicuntur: plurimum enim diſtant à cogitationibus noſtris, ſuntque ad perueſtigandum valdè obſcuræ & difficiles, de illis certè ita Eſaias ſcribit: Sicut exaltantur cœli à terra, ſic exaltatæ ſunt viæ meæ à vijs veſtris, & cogitationes meæ à cogitationibus veſtris. Et Paulus ſuo more vehementiùs exclamans: O altitudo, inquit, diuitiarũ ſapientiæ, & ſcientiæ Dei, quam incomprehenſibiles ſunt cogitationes eius, & imperueſtigabiles viæ eius. Sin autem charitas quæ eſt in Chriſto, caput eius hic nominatur, comæ, quas ex ſe ſe iſta germinat charitas, id eſt, opera ſancta à

Eſai. 55.

Roma. 11.

Christi charitate profecta, elatę certè pal marum sunt, & nigræ quasi coruus, id est, omni ratione in suo genere pulcherrima & speciosissima. Etenim quid aut dici potest, aut fingi perfectiùs ijs rebus, quas Christus amore hominum & pro salute hominum fecit? multa hîc possunt quamuis rethoricè & copiosè commemorari, atque dici, quamuis ad dignè cõmemorandum oratio nulla suppetit: sed quid oratione opus est, quando ipsa facta, certius testimonium perhibent quã verba. Sequitur. *Oculi eius sicut columbæ iuxta riuulos aquarum, quæ lacte sunt lotæ & resident iuxta fluenta plenissima.* In columba declaratur mite illud & mansuetum, quod ipse de se prædicat Christus, dicẽs: Discite à me quia mitis sum, & humilis corde. In earũ autẽ colũbarũ ardore, & vi illa ignea, quam iaciunt ex oculis, ardens item eiusdem amoris vis, in nostrã salutem directa semper, & intenta significatur. Nisi his columbarum oculis malumus significari, Spiritus sancti dona in

Matt. 11.

na in Christum copiosissimè effusa, inque eo commorantia, atque quiescentia, sicut Esaias scribit: Et requiescet super illum spiritus timoris Domini, spiritus sapientiæ, spiritus fortitudinis. Nam oculorum nomine ista dona etiam in illo Zachar. tertio: Super lapidem vnum septé oculi, significantur, de D. Hieronymi & priscorum patrum sententia. Quod autem additur. *Quæ resident iuxta fluenta plenißima.* ideò additur, quia sicut scriptum est: Non ad mensuram pater largitus est spiritum Christo, sed plena in ipsum flumina, siue potiùs Oceanum deriuauit aquarum. Aquarum cum dico, Spiritum sanctum intelligi volo, cuius hoc est in sacris literis nomé, vt illa apertè testantur, Qui credit in filium, de ventre illius fluent flumina aquæ viuæ: hoc autem dicebat, vt ipse Ioannes interpretatur, de Spiritu sancto quem accepturi essent credentes in eum. Sequitur, *Genæ eius sicut areolæ aromatum consitæ à pigmentarijs.* In genis & pudoris, &

Esa.11.

Ioan.7.

& probitatis, & modestiæ, & omninò animi ingenui, & bene educti indicia apparere solent. Ergo per genas rectè intelligimus significari modestiam, mansuetudinemq́, animi probitatem, ingenuitatem, cæterasque virtutes, quibus Christi quasi facies fingebatur, & colorabatur: quæque extantes in illo spectabiles, atq; conspicuæ ipsum amabilem, & venerandum apud cunctos reddebant. Qui certè concursus, tot Christi & tantarum virtutum meritò similis esse dicitur areolis consitis à pigmentarijs: propterea quod, quemadmodum ibi multi & variorum colorum flores, in vnam pulchri speciẽ conspirant, sic hîc multitudo illa & diuersitas variarum virtutum mirificum quendam concentum conficiunt, itaq; mirabiliter cõcordant inter se, vt ex omnibus vna extet dignitatis species pulcherrima. Sed à genis ad labia. Nam sequitur. *Labia illius sicut lilia distillantia myrrham primam.* Hoc quemadmodum verum sit, vel ipsius Christi inimicorum testi-

testimonio possumus interpretari. Nam aliquando quidam missi ad comprehendendum illum, cum concionantem audissent, & eius diuina eloquentia capti, atque deliniti sententiam capiẽdi ipsum mutassent, cur non comprehendissent eum ab ijs, à quibus missi fuerant, rogati dixerunt. Nunquam sic loquutus est homo. Et Petrus alibi. Quo ibimus, verba vitæ æternæ habes. Et Dauid, quasi si ei propositum esset hunc explanare locũ, sic dicit. Diffusa est gratia in labijs tuis, propterea benedixit te Deus in ęternũ. *Ioan. 7.* *Ioan. 6.* *Psal. 44.*

Manus eius tornatiles aureæ plenæ hyacinthis. Manus pro eo quod manu fit, & omninò pro egregio, & insigni aliquo facto ab Hebræis poni solere notius est ijs, qui sacras literas norunt, quam vt pluribus exemplis sit confirmandum. Sunt igitur manus Christi, id est, vniuersa illius opera summè perfecta. Nam istis verbis ea pulchritudo designatur, quanta manibus potest inesse maxima. Pergit vlterius. *Venter eius eburneus, distinctus saphi-*

ris. Meghaim non ventrem modo, ſed pectus etiam, atque adeò omnem eam corporis partem, quæ à collo ad pubem vſque pertinet, atque etiam ipſius partis viſcera interiora Hebræis ſignificat: figurato autem & arcano ſermone, ad cor ſignificandum transfertur, non quidem quatenus viſcus vitale quoddã eſt, nam eatenus propriè id ſignificat, ſed quatenus animalis ſenſus principium; & omniũ cupiditatum receptaculum, & ſedes eſſe intelligitur. Sic Iob. 32. En vẽter meus quaſi muſto plenus. & Pſal. 21. Et lex tua in medio ventris mei. & 30. Anima mea & venter meus. & 43. Humiliatus eſt in terra venter noſter. & Prou. 20. Inueſtigaſti omnia ſecreta ventris. & Eſa. 16. Vẽter meus ad Moab. Porrò id nomen figuratè hoc loco debere accipi, prȩterquam quod ipſa ſententiæ ratio, cæterorumq; verborum tranſlatè poſitorum, ex quibus huius libri textus conficitur, perpetuus vſus id poſtulat: declarat etiam epitheton, quod in Hebræo additur. Nam

quod

quod nos eburneum in Hebræo ad verbum: Venter eius candidum ebur: candidum autem Hebræis est עשת, quo non solùm cādor significatur, sed etiam cogitatio, atque agitatio ea mētis, in qua veri aliquod lumen elucet. Itaque verti potest. Venter eius, intelligens ebur: ex quo intelligitur, qui venter hîc nominatur, eum cogitationis atque sensus non esse expertem. Quale igitur cor Christi est? qui sensus eius? affectus Christi cuiusmodi? Ebur, inquit, candidum, hoc est, intelligens distinctū sapphiris, id est, cor ab omni cæco, & turbulento motu non solùm alienum, nec tantùm rationi se & suas cupiditates subijciens, sed ita ex rationis præscripto cuncta agens, vt nisi illa prius imperaret, atque præciperet, neque cupere aliquid, neque dolere posset. Nam qui in nobis extare solent, & antequam ratio non modo imperet, sed omninò quid agatur dispiciat exardescere, cupiditatum variarum motus subiti, eorum in Christo nullus fuit, sed volūtate

atque iudicio ſuſcepti omnes,& ob eandem cauſam candidi omnes,id eſt,rationis ac cæleſtis lucis participes, & ob id ipſum honeſti atque prędicabiles,& omninò ſapphiris comparandi. Sequitur. *Crura eius columnæ marmoreæ, quæ fundatæ ſunt ſuper baſes aureas.* Chriſti fortitudo declaratur his verbis. Fortitudo inquã, non ſolùm ea,qua ipſe fortis eſt, quaque diaboli potentiſsimi ſui hoſtis, vires confregit, ſed ea etiam, quam ipſe efficit in nobis,qui fide cum illo,& charitate coniungimur. Nã ab illo fortitudinem ipſi ducimus,& quia ille inimica nobis & infeſta aliquando fudit agmina,ideò nos ſi quando incidimus in eadem fracta,vide licèt,iam ab ipſo & debilitata agmina ſuperiores euadimus, niſi nos prodamus ipſi,ac noſtra nos ſponte vinci ſinamus. Itaque Chriſtus hac vna re potiſsimum nos adhortatur ad intrepidè agendum,
Ioan. 16. ſic dicens: Verumtamen nolite timere, ego vici mundum. Nam profectò qui victus eſt, nocere amplius non poterit, ijs

præſer-

præſertim qui idem eſſe cũ victore cenſentur: ac proinde illo vincente, & ipſi vicerunt. Atque hæc de ſingulis partibus ſigillatim ſunt dicta: de vniuerſa autem Chriſti magnitudine, quæ ſtatim ſequuntur. *Species eius vt Libani, electus vt Cedri.* Cedri atque montis vocabula in ſacris literis transferuntur ad ea ſignificanda, quę inſigni magnitudine pręſtãt. Itaque qui eminent inter alios, quique ſummum, ac principem locum, in populis obtinent, tum Cedri, tum montes vocantur. Eſt enim Cedrus altiſsima arbor, montibus autem in terris elatius nihil eſt. Cum autem & Cedri, & montes in vnum conferuntur, & quæ ſingula per ſe magnitudinem excellentem ſignificant, coniuncta ſimul vni rei tribuũtur, apertè declaratur ſingulari & eximia ratione ipſam excellere eſſeque magnam ſupra omnem modum. Quo igitur doceremur, id quod res eſt, Chriſto nihil eſſe, neque in terra, neque in cœlo ſublimius, ipſumque ex excellentijs conſtare

totum,

totum, Cedros in hoc loco, atque montes Spiritus sanctus coniunxit. In quo neque illud quidem causa atque ratione vacauit, quod ex montibus Libanum præcipuè elegit, ex quo similitudinem duceret. Nam præterquam quòd is mons, & altitudine, & magnitudine, & arborum, quas educit, proceritate & copia, earumque materiæ bonitate, plurimarumque item rerum ad vitæ vsus accōmodatarū opportunitate, omnes, non solùm Syriæ, sed Asiæ ferè totius montes præcedit, quod transferri ad Christum possit, id proprium ac præcipuum habet, quod suppeditauit omnem eam materiā, quæ ad templi à Solomone Hierosolymis cōstructi ædificium fuit necessaria. Nam inerat in illo templo effigies, eius templi spiritualis atque cælestis, quod Christus ex quo primum homines esse cœperūt; condere cœpit, conditq; semper, nunquamq; quandiu erunt homines à condendo & cōstruendo desistet, quod vnū est verū, & Deo gratissimum templum

Et quemadmodum vnus Libanus suffecit omnes arbores, quæcumque templo ędificando necessariæ fuerunt: sic huius veri & æterni templi, omnis structura à Christo homine ducitur. Ille enim alit, ille producit, ille sustinet, ille deniq; perficit, id quidquid est, quod isti ædificio est inserendum: sicut Paulus, tametsi aliud & diuersum translationis & similitudinis genus insistens, luculenter scripsit. Ex quo totum corpus compactum & connexum per omnem iuncturã sub ministrationis secundum operationem in mensurã vniuscuiusq; mẽbri, augmẽtum corporis facit in ædificationem sui in charitate. Postremò tandem ne quid sponsa prætermitteret, quod pertineret ad Christi laudem, vno verbo plura cõprehendens adiecit. *Guttur eius suauissimum, & totus desiderabilis.* Vel vt significanter in Hebræo legitur. *Totus desideria, talis est dilectus meus, & talis est amor meus filiæ Hierusalem.* Quæ filiæ Hierusalem, id est bene erga Deum affecti, *Ephes. 4.*

simpli-

ſimplices tamen & idiotę homines, cùm iſta perfectorum hominum oratione illuſtrati, in Chriſti, atque in rerum diuinarum cognitione promouere cœpiſſent, ſtudio eodem quo illi Chriſtum quęrendi atque inueniendi accenduntur: &, quod in amore Dei maximè accidit, vt alium ex alio amor corripiat, & quaſi contagione quadam latiſsimè & facillimè ſerpat, inflammantur iſti, atque corripiuntur ab eo amoris igne, quo ardebant perfecti, mox vt illos ardentes, atq; æſtuantes viderunt. Quod quæ ſequuntur, declarant. *Dic nobis, quò abijt dilectus tuus, o pulcherrima mulierum, & quæremus illum*. Pollicentur enim ſuam operam, non iam vt officioſos ſe erga amantes, & ſtudio inueniendi Deum flagrantes viros exhibeant, ſed ob id etiam, quia iam & ipſi amatores Dei, eius pulchritudinis magnitudine audita, eſſe cœperunt: ardentque illum videndi deſiderio, ſi minus tanto atque illi, certè non multum diſsimili. Sed his ſic, & verè, & de priſco-

rum

rum patrum ſententia maxima ex parte explanatis, quid vetat, quando omnes ferè iſtarum literarum ſententiæ, multis fœcundæ ſunt ſenſibus, id intelligentię, quod nunc mihi ſuccurrit, quodque in hac Chriſti effigie à Solomone deſcripta latet, in medium proferre: tametſi ab eo quod modo diximus, non parum diuerſum, ſed quamuis diuerſum, non tamen aut falſum per ſe, aut illi priori repugnãs. Eſt autem id, ei quod Daniel Babyloniorum Regis rogatu interpretatus eſt, non diſsimile. Nam ſicut ille ſtatua ea, aut ſtatuæ ſimili ſpectro, quod per quieté Rex vidit, Regum cum Chaldæorum, tum deinceps eorum qui orbis imperio potiti ſunt rationes, dixit ſignificari, atq; portendi: ſimiliter ego nunc arbitror in hac Chriſti imagine, aut Chriſti imaginis deſcriptione, non ſolùm qualis ipſe ſit declarari, ſed etiam ſignificari, ac veluti depingi, regnũ illius id, quod in terris nunc habet, quodque ab illius mortis tempore ducés exordium, per omnes deinceps

ſeculi ætates,ad vſque mundi finem prò tenditur,id eſt, Eccleſiæ militantis, quæ dicitur, regnum. Etenim huius Eccleſiæ atque regni initium,& veluti caput, primum,ſcilicèt, illud Eccleſiæ ſanctæ tempus,quod ab Apoſtolorum, & quì Apoſtolis proximè ſucceſſerunt doctorum ætate,vſque ad Conſtantini Romanorũ Regis tempus pertinuit, aurũ, quod hîc dicitur, optimum fuit. Tunc enim, id quod ſcire ex hiſtoria veteri licèt; charitas in primis, & quæ charitatem comitantur virtutes viguerunt: tuncque verè floruerunt illa pacis atque iuſtitiæ fœcunda ſecula,tãto antea à ſacris vatibus, tantoque verborum pondere denũtiata,atque promiſſa. Atque quemadmodum in capite oculos natura,ac reliquos ferè omnes ſenſus conſtituit: ſic omnis ſacræ intelligentiæ lumen, quo ad hoc vſq; tempus quicumque Chriſtiano ſumus digni nomine,vitam dirigimus,illo Eccleſiæ tempore emicuit. Tunc illa Spiritus ſancti dona,quibus quaſi pro ocu-

lis atq; ſenſibus anima vtitur, quæq; nūc & occultè dantur, & paucis, paſsim & palam conferebantur. Qua ex vbertate atque copia diuinorum bonorum, tanquam ex aureo capite dignæ eius capitis comæ, tantus extitit bonorum virorum prouentus, tam copioſa ſeges ſanctorū, tot martyres, tot virgines, quæ omni ferè ſenſu carnis depoſito, cæleſtem in terris vitam degebant, verè vt fuerint ſimiles elatis palmarum. In terris enim poſiti vita atque habitu humili, & à cæteris hominibus nullo in numero habiti, vertice cœlum contingebant, aut, ſi verū loqui volumus, cœlum ſupra erant, animi atq; mentis celſitudine. Porrò quæ ex hoc Conſtantini tēpore, ad Gregoriū Romanum Pontificem virum & doctrina, & ſanctitate excellētem, ſequuta ſunt tempora, in quibus externa Eccleſiæ reddita & ſtabilita pace florere magis Chriſtiana, & nitere charitas debuit: idq; primæ Eccleſiæ aurum, quod tantopere fulſit, ſplendeſcere magis, neſcio quo modo

rebus in deterius abire incipientibus, remittentibusq; se se paulatim & sensim, omnibus veræ pietatis studijs, non iam aurea, vt superiora certè, sed ex ebore fuerunt. Nam quemadmodum ebur habet quidem spectabilem nitorem, pretiumque in eo ipsa raritas facit, tamen ipsum non est eiusmodi, vt cum auro, vel pretio conferri queat, vel naturali perfectione: sic illud seculum in comparatione ad primum deterius fuit, & ea potissimum ratione deterius quod charitatis, qua Christiana maximè continetur vita, minus habuit, sed tamē fuit per se ipsum si spectes satis beatum, ac fœlix. Multum enim de prima illa puritate vitæ & pietate retinuit, & quamuis maxima ex parte eburneum fuit: tamen id ebur aptis in locis, & auro, & pretiosissimis gemmis sapphiris, nimirum atque hyacinthis visebatur distinctum. Habuit enim illa ætas Pontifices sanctissimos, qui tanquam digiti aurei in illo corpore fuerunt: habuit eos qui nunc ha-

bentur

bentur Ecclesiæ lumina maxima, & sapientia, & sanctitate doctores: monasticum vitæ genus, illa maximè ætate cœptum est frequentari. Itaque floruit illud seculum monachorum sanctissimorum propè innumeris gregibus, qui profectò monachi sapphyri illi fuerunt, quibus huius imaginis venter atque pectus distinguitur. Atque quemadmodũ venter atque pectus, in quo humeri & brachia numerantut ad caput relata, ipsum magnitudine superant: sic in ista Ecclesiæ ætate secunda Christianum nomen, quod ante id tempus obtinentibus cuncta idolorum cultoribus, angustissimis finibus concludebatur, Cõstantino Imperatore, tunc nostram religionem amplexo, & pace fidelibus reddita, templis idolorum euersis, constitutoque statu Christianæ reipublicæ, ita latè propagatum est, vt non solum quacumque patebat Romanum imperium se extéderet, sed ad feras etiam & Barbaras nationes, & ad vltimas terrarum oras peruaderet;

totum denique orbem ferè obtineret. At ventrem eburneum, crura, atq; tibiæ exceperunt marmoreæ, id est, illi ætati secundæ, tertia Ecclesiæ, & ipsa deterior successit ætas: quæ incipiens in Gregorio, aut paulò post eius obitum durat adhuc, durabitque ferè vsque ad extrema mundi tempora: nam sub mundi finem est desitura. Qua in ætate tertia, id quod sine graui animi dolore commemorare non possumus, non solùm nimis in arctum & angustum locum redacta est Christiana respublica: tot non solũ prouincijs, sed etiam nationibus auulsis, ab Ecclesiæ gremio, atq; fide: sed etiã quantum marmor auro cedit, aut etiam multo ampliùs quod ad pietatis synceritatẽ, atq; puritatem attinet, tantum degeneratum est ab eo, quod superioribus Ecclesiæ temporibus floruit. Candorẽ modo & firmitatem quandam fidei retinemus, sed, qualis est marmoris, frigidam atque lapideam. Vix enim vllum, non dico germanæ illius, & primæ charitatis

quæ

quæ iam si non omninò, nec enim potest, at maxima ex parte exoleuit, sed ne prisci quidem, & antiqui moris cernitur in nobis vestigium. Nam rebus præclarissimis & quibus maximæ nostræ religionis partes continebantur, amissis, pro rebus rerum nominibus vtimur, & amplexamur vmbras quasdam earum virtutum, quibus in animis nostris nullum locum esse permittimus: & quæ profligauimus è vita, quæq; planè extinximus honesti lumina, ne odisse nos lucem quis putet, aut ab eo quod dicimur, cum Christiani nominari volumus abhorrere, ea, specie quadam tenus seruamus. Itaque in eorum locum nobis substituimus spectra quædam (nam quid aliud nominẽ nescio, quod fictum totum & simulatum est, & ad illudendum sensibus hominum comparatum.) Itaque laruas quasdam foris peraugusta specie præditas, intus verò vita & veritate vacuas in demortuarum virtutum locũ nobis asciscimus: iisq; induti, atque contecti laruis

vni deinceps ambitioni, auaritiæ, luxuriæ totos nos damus. At quali auaritiæ? qualique luxuriæ? quam turpi, quam pro fusæ, quam etiam apud eos, qui nomen, atque fidem Christi ignorarunt incognitæ & inauditæ? Huc etiam accedit, quod ipsamet nostra fides atque religio tam diuerso ab eo, quo olim tradebatur, nūc traditur & propagatur modo, satis vt appareat priscos illos homines verè fuisse aureos: nos autem marmoreos, & quod de Deucalione, & Pyrrha ferunt fabulæ, de saxis esse natos. Nam quod olim per homines non solùm inermes, sed ab omni etiam humano præsidio mirabiliter imparatos: nec solùm non violenter, sed ne vafrè quidem, & astutè aliquid agentes: contra autem inaudita animi simplicitate, lenitateque præditos prædicabatur, & propagabatur Euangelium: id, nostra ætate nos ipsi vidimus (non quidem principum culpâ, aut consilio, sed priuatorum rapacitate, & auaritia) inculcari, atque tradi per homines ferro succin-

ctos,

ctos,auri magis rapiendi, quam veræ religionis in aliorum animos inferendę cupidos,infinita edita ſtrage hominum,totiſque non modo populis, ſed gentibus etiam ad internetionem deletis. Vt qui rem iſtam quemadmodum geſta eſt, ritè conſideret iudicare omnino debeat, parabolam illam Euangelij,in qua quod qui inuitati ad conuiuium erant, venire noluiſſent, alij per vim adducti & in triclinium intromiſsi dicuntur, in hæc potiſsimum tempora, & in hanc Euangelij prædicandi rationem,relatam à Chriſto fuiſſe.Sed benè eſt quod marmor,quod que iſte lapideus rigor in aurum tãdem deſinet, & baſes aureæ columnas marmoreas ſuffulcient. Sequetur enim quarta ætas Eccleſiæ, eaque cum Eccleſiæ, tũ mundi ipſius ætas vltima, in qua ſtudijs hominum ad virtutis cultum conuerſis, & moribus eorum reformatis in melius, Deo præcipuè copioſè & mirabiliter ſpiritus ſui dona fidelibus impertiente, prima illa & vetus charitas ꝑtq; iuſtitia,om *Luc.* 14.

nium virtutum choro comitata in antiquum, & verè auitum Ecclesiæ solùm tanquam postliminio reuertetur. Nam quin id ita futurum, atque euenturum sit vltimo Ecclesię tempore dubitare nemo potest, qui modo, aut rationis momenta, aut sanctorum patrum authoritates, aut certè sacrorũ vaticinia Prophetarum, & Apostolorũ ritè expendere, & considerare voluerit. Nam primum constat eo tempore rem Ecclesię publicã in summum venturam periculum, atq; discrimen, & par est pro periculi, atque discriminis magnitudine auxilium illi gratię, atque bonorum cęlestium, quibus stare firma possit, à Deo affuturum. Inuadent enim in illam cum alij multi hostes externi, tum omnium quos vnquã perpessa Ecclesia est, seuissimus & potentissimus hostis Antichristus impugnabit, atq; adeò grassabitur in ipsam: vincet tamẽ Ecclesia huius omnes vires, & machinationes, & ad extremum inuicta persistet. Sed quibus, quęso, credi debet

ipsam

ipſam victuram, ac ſuperaturam armis, niſi eiſdẽ illis, quibus in exordio ſui Romanorum Imperatorum in ipſam inſur gentium gladios, atque adeò omnium orbis Regum odia, & potentiam ſupera uit? inconcuſſa, videlicèt, in Deum fide, in eundem charitate ardentiſsima, vitæ atq; morum ſumma puritate, donorũq; in primis ſpiritualium atque cęleſtium magnis copijs, atque ſubſidijs: ac denique illis eiſdem armis, quibus Paulus inſtructus omnem in ipſum alritudinem mundi inſurgentem, ſe deiecturum credebat, & verò re ipſa deiecit. Itaque de ijs armis ſcripſit. Arma militię noſtrę, non carnalia ſunt, ſed potentia Deo ad deſtructionem munitionum, cõſilia deſtruentes, & omnem altitudinem extollentem ſe aduerſus ſcientiam Dei, & in captiuitatem redigentes omnem intellectũ in obſequium Chriſti, & in promptu habentes vlciſci omnem inobedientiam. Deinde eodem Eccleſię tempore Iudęorum natio tot iam ſeculis, in perfidia 2.Cor.10.

ſidia & errore verſata, Dominum Ieſum verum Meſsiam agnoſcens, ſe in Eccleſiæ gremium recipiet, quemadmodum & noui & veteris Teſtamenti literis prædictum eſt fore. Poſtulat autem ipſa ratio, vt hos tanto ſtudio, tantaque multitudine, & numero ad fidem Dei conuerſos, vt maximam ipſi Eccleſiaſtici corporis partem conficiant, Dominus Ieſus ijs ſpiritualium diuitiarum muneribus afficiat, eaque liberalitate proſequatur, quæ cum natiuam ipſius bonitatē erga ſuos ſupplices, tum præcipuè ſuum illum & antiquum amorem erga eum populum decet. Etenim lætus de ſalute, & ad bonam mentem reditu eius populi, quem eo vſque olim dilexit, eo vt ex populo naſci ipſe, & inter Iudæos numerari, & lumen ſpei, atque ſalutis inde cęteris proferre populis atque gentibus dignatus ſit, nullum ſuæ largitati modum ſtatuet: ſed cæleſtis theſauri copias, atq; diuitias omnes in Eccleſiam effundet. Nam ſi cū ſibi primum adiunxit, & quaſi deſponſa

uit ab AEgyptiorum tyrannide in libertatem vindicatum hunc populum, tam liberalis in illum Deus, & tam munificus fuit quantum ex Mosaicis scriptis cognoscimus, qualem erga eundem quo animo, quam placabili, quam misericordi ipsum futurum putamus, quãdo post tam longum dissidium in gratiam cum illo redire cœperit: maximè ipso thalami, atque nuptiarum instante, atq; imminente tempore? An non pascet illum cælestibus bonis, sepositoq; & ad id temporis reseruato vitulo, hoc est, eximijs charismatibus saginabit? Saginabit profectò, inque eam opinionem me non leuis coniectura aliqua, sed vatum testimonia clarissima inducunt. Zacharias enim in id Ecclesiæ vltimum tempus, & in Iudæos eo tempore ad Ecclesiæ fidem conuersos respiciens ex persona Dei apertissimè dixit. Et effundam super domum Dauid, & super habitatores Hierusalem spiritum gratiæ & precum, & aspicient ad me, quem confixerunt. Nam hoc Zachariæ *Zach.12.*

chariæ vaticinium,ad poſtrema illa mũdi, & conuerſionis Iudęorum ſpectare

Auguſti. lib. 20. de Ciuita. c. 30. tempora, & D. Auguſtinus magnũ Ecclesię lumen teſtatur: & ex Ioanne in Apocalypſi non obſcurè colligitur. Nã de illo agens tempore, ad hęc Zacharię

Apoca.1. verba alludens ſcripſit. Ecce enim venit cum nubibus, & videbunt eum omnes oculi, & qui eum pupugerunt, & plangent & cętera. Sed quid ait Zacharias? Effundam,inquit,ſpiritum gratię & pre

Ioel.2. cum ſuper domum Dauid. Ioel verò qui primę Eccleſię Spiritus ſancti donorum abundantiam prędixit,quomodo & ipſe loquutus eſt? Et effundã,inquit,de ſpiritu meo ſuper omnem carnem. Vt qui de duobus diuerſis temporibus, eadem ferè à duobus vatibus,atq; eiſdem & verbis,& orationis genere ſcribi videmus, quin vtroq; in tempore ſimiliter fœlix & copioſa in bonis gratię Eccleſia futura ſit,non dubitemus. Eſaias porrò cum alijs in locis, tum maximè vltimo capite multa prędicit pertinentia ad hanc cęle-

ſtium

ſtium bonorum copiam, quam dicimus futuram in Eccleſia ſub mundi finem. Quam ille copiam, rerum quidem & bonorum corporeorum nominibus adumbratam, ſed tamen ſpiritualiter intelligẽdam maximam, atque ſummam deſcribit. Nam de illo Eccleſię ſtatu, atque vltima ętate ipſum agere, vel ex eo liquere poteſt, quod expoſitio illa omnis, atque prędictio mundi finis prędictione, & commemoratione vltimi iudicij terminatur, & clauditur. Sed nihil eſt apertius, quam illa Pauli concluſio, ſi quis quam vim habeat, ſatis attente conſideret. Ad Romanos enim ſcribens, ſic inquit: Quod ſi delictũ illorũ diuitię ſunt mundi, & diminutio eorum diuitię gentium: quanto magis plenitudo eorum: & infrà. Si enim amiſsio eorum reconciliatio eſt mundi, quę aſſumptio niſi vita ex mortuis? videlicèt, à minori argumentum concludens. Nam ſi Iudęis magna ex parte non agnoſcentibus Christum, neque fidem habentibus illi, ſeque *Roma.11.*

ob

ob id, & regia dignitate, & religionis veritate, atque gloria spoliantibus, Deus ex gentibus sibi Ecclesiam confecit, eamq; locupletauit bonis spiritualibus magnis, quo vel ista ratione inuidentia, atq; ęmulationis studio accensos Iudæos, in eiusdem fidei assensum induceret, vt idem Paulus in eadem epistola scribit. Dico, inquit, nunquid impegerunt vt caderet? Absit. Sed illorum offensio, & ruina salus est gentibus, vt ad ęmulationem illos prouocarent. Si igitur, quod Paulus & illum enarrans August. argumentantur, Deus vt gentium exemplo ad verã Christi fidem Iudæos pertraheret, gentes ipsas amore complexus, saluas illas esse voluit, nec saluas modo, sed cælestibus, ac mirabilibus donis locupletatas, atque auctas: ipsis tunc Iudęis errore suo agnito, atque deposito ad Christũ conuersis, ipsumque vnicè amantibus: consentaneum profectò rationi est Deum cælestes suas in Ecclesiam opes, maxima largitate effusurum. Et si cũ abiecti illi à

Deo

Deo fuerunt, & pro inimicis habiti, Ecclesiæ gentium benefecit Deus, illi vt participes esse cuperent eorundem beneficiorum, & sic in Ecclesiam intrarét: cum in eã intromissi iam fuerint, eamque ipsi bona ex parte cõpleuerint, Deoque esse cœperint grati, atque chari, profectò Ecclesia ad easdem spirituales opes, quibus olim abundabat, redibit: & ad pristinũ illud suũ decus resurget, viuetque atque elucebit, lateque splendebit in illa, quod iam propè extinctũ putabatur, omnium virtutum lucidissimũ lumen, charitas; eruntq; similia vltima primis, caput pedibus, aut sicut Dauid elegantissimè cecinit: Ortus, & Occasus Ecclesia maxima cælestis lætitiæ, atque voluptatis per fusi copia pares inter se, atq; similes erũt. Etenim ille in Psalmo sexagesimoquarto, in quo Psalmo de Christi regno, eiusque regni ortu, atq; incrementis, ac omni deniq; eius fœlicitate, vt Poëtam diuinũ decebat, breuiter, & figuratè, & à rebus rusticis, naturæq; operibus similitu-

 dini-

dinibus ductis vaticinatur, inter alia, quod ad propositā rationē pertineat, sic scriptū reliquit. Exitus matutini, & vespere delectabis. Quod enim in vicissitudinibus dierum, ac noctiū, oriente Sole, atque decedente contingit, vt ea duo tempora diei lęta maximè, atq; grata sint, vel cū dies decedentibus tenebris appetere, & rebus suus color incipit reddi, vel cū occidente Sole, & illo pomeridiani temporis æstu remittente se, & leniter spirantibus auris, ipsa iterum cœli atq; aëris exhilaratur species: similiter in hoc Christi, de quo agimus regno, Ortus & Occasus, initia atq; finis peræquè lætos, atque fœlices dicit esse futuros. Exhilarasti, inquit, occidentis Ecclesiæ militantis vltimū tempus, eo scilicèt, lætitiæ, atq; voluptatis genere, quod te maximè decet; & quo ipsos affici homines, atq; imbui maximè conuenit, cælesti atq; diuino; scilicèt, quomodo eiusdem Ecclesiæ initia, atq; ortus primos exhilarasti. Sed iā propositum exequamur.

CAPVT,

CAPVT. VI.

Ilectus meus descendit in hortum suum, ad areolam aromatum, vt ibi pascatur in hortis & lilia colligat. Ego dilecto meo, & dilectus meus mihi qui pascitur inter lilia. Pulchra es amica mea, suauis & decora sicut Hierusalem, terribilis vt castrorum acies ordinata. Auerte oculos tuos à me, quia ipsi me auolare fecerunt. Capilli tui sicut grex caprarum quæ apparuerunt de Galaad. Dentes tui sicut greges ouium quæ ascenderunt de lauacro, omnes gemellis fœtibus, & sterilis non est in eis. Sicut cortex mali punici, sic genæ tuæ absque occultis tuis. Sexaginta sunt Reginæ, & octoginta concubinæ, & adolescentularum non est numerus. Vna est columba mea, perfecta mea: vna est matri suæ electa genitrici suæ: viderunt eam filiæ, & beatissimam prædicauerunt, Reginæ & concubinæ, & laudauerunt eam. Quæ est ista quæ

progreditur quasi aurora consurgens, pulchra vt Luna, electa vt Sol, terribilis vt castrorum acies ordinata? Descendi in hortum nucum vt viderem poma conuallium, & inspicerem si floruisset vinea, & germinassent mala punica. Nesciui anima mea conturbauit me propter quadrigas Aminadab. Reuertere, reuertere sunamitis, reuertere, reuertere, vt intueamur te.

EXPLANATIO.

Ilectus meus descendit in hortum suum. Cur per vrbem tam solicitè quærebat ipsum, si descendisse sponsum in hortos, sponsa cognouerat? Ergo hęc non ita accipienda sunt, quasi id antè nouisset spōsa, sed quasi nunc primũ, vel audita spōsi voce, vel viso aliquo eius alio signo cognoscat, & ex eo signo, voceve, gaudio, nec opinato correpta, in hæc verba prorumpat. *Dilectus meus descendit in hortum suum ad areolam oromatum, vt ibi pascatur in hortis & lilia colligat.* Quibus quidem verbis

bis sibi ipsa quodammodo gratulatur de eo, quod suum virum inuenerit: vel certè subaccusat seipsam tarditatis, & stuporis, quod sibi per sexcenta loca virum quærenti, de horto cogitare non succurrisset: itaque dicit. Sed ò me stultam & cæcam quam nunquam subierit cogitatio de horto. Hem in horto ille, quemad modum certissimis signis percipio versatur. Dicit autem, *Descendit*, quia locus & tanquam σκηνὴ huius dramatis consti tuitur Hierosolymis, quæ in edito montis loco sita, eius montis ad radices hortos habebat, & pomaria amœnissima. Igitur vt illum ascendentem & appropinquantem aspexit, quod in re cupidè quæsita, & præter spem inuenta fieri sæpè solet, præ gaudio animi impos exclamat, *Ego dilecto meo & dilectus meus mihi qui pascitur inter lilia.* Cui ille, ex quo iam rediisse intelligitur, ita respondet. *Pulchra es amica mea, suauis & decora, vt Hierusalem, terribilis, vt castrorum acies ordinata.* Suauis in Hebreo non adiectiuum no

men esse videtur, sed vrbis nomen proprium, nisi quod Latinus interpres notationem verbi Hebraici reddere maluit, quam ipsum verbum retinere: id autem est תרצה Thirsa, quod à suauitate ductū vrbis nomen erat regiæ, atque nobilis in sorte Ephraim, in qua antequam conderetur Samaria Israëlitici populi Reges residebant. Appellabatur autē Hebræis Thirsa, quod Latinè redditum sonat, sua uis: propterea quod & agri vbertate, & loci amœnitate, & ædificiorum magnificentia, atque cultu: apta nimis erat ad vitam iucundè, & suauiter traducēdam. Hierusalem porrò, & ipsa Regum Iuda vrbs regia fuit pulcherrima, & nobilissima omnium, non solùm Syriæ vrbium, sed etiam Asiæ propè totius. Igitur sponsus qui superius ita copiosè & accuratè laudauit sponsam, nullum vt, neque cæteris, neque adeò ipsi sibi vberius ipsam laudandi locum videretur reliquisse, se ipse nunc aggreditur superare, & superioribus laudibus, quibus videbat nihil

addi

addi posse, magnum etiam nunc addere parat laudum cumulum. Non enim vt antea ex agro atque rustica re similitudines ducit, aut capreas iam hœdosve, aut mala punica loquitur, sed vrbes, & eas omnium pulcherrimas & nobilissimas vrbes ad similitudinem confert. Etenim ea erat sponsæ pulchritudinis magnitudo, ea oris atque corporis totius maiestas, aut certè ea videbatur ipsi esse, tamque illius augusta imago ei, & obuersabatur ob oculos, & per oculos in animum introibat, vt ea quanta esset nō posse declarari putaret, nisi similitudine earum rerum, quæ non solùm pulchræ, sed amplæ etiam, & multa rerum varietate prædítæ essent, quæque augustissimum aspectum haberent, quales sunt vrbes regiæ, & cùm murorum, porticum, templorum, turrium, reliquorumque ædificiorum magnitudine, & varietate spectabiles, tum ciuium numero, & populi vniuersi frequentia, cæterarumque abundantia rerum, quę ad vitæ cultum

ſpectant inſignes. Ex quo etiam genere eſt illud quod ſequitur. *Terribilis vt castrorum acies ordinata.* In quo non tam à pulchritudine ſponſam laudat, quanquam & id quoque, eſt enim omnium pulcherrima res, maximèque aſpici digna militum acies inſtructa, quam etiam laudat ab ea vi, quæ ſponſæ ipſi inerat, aut certè ineſſe ſentiebat ſponſus ipſe; hominum animos, quamuis aggreſtes & feros, & ab humanitate alienos amore domandi. Sic enim militibus ſub ſignis collocatis, ordinibuſq; eorum diſpoſitis, armorum ſplendore, & ſignis militaribus acies effulgens, & ad aſpectũ eſt pulcherrima, & ad victoriam potentiſsima. Itaque ille ſponſæ vim, quæ non ſolùm ipſum incendebat, ſed etiam animum eripiebat ipſi, atque vt priſcè loquar, mentem expectorabat, amplius vix ferẽs, iure quod ſequitur, addidit. *Auerte oculos tuos, quia ipſi me auolare fecerunt.* Quid enim aliud poſt tam exaggeratas laudes dicere poſſet magis conſentaneum quod eſſet, quã

vt manu in altum sublata, eaque versus sponsam opposita, vultuque & oculis leuiter auersis ab ea, eidem diceret, vt auerteret ab ipso oculos tantisper, dũ se colligit, dum respirat: incendi enim se illius luminibus, peruri, rapi denique, & extra se propè cõstitui. Quod quamuis petat, tamen nihil est quod minus fieri velit, sed petit eo, vt elegantissima ista ratione doceat; nihil esse quod ab ipso obtinere sponsa sua non possit, seque totum in illius esse potestate. Itaque amplificauit, & exeggerauit sponsæ oculorum pulchritudinem, multo magis quam si illustriores stellis eos esse dixisset. At auolare, quod septuaginta secutus posuit Latinus interpres, in Hebræo est הרהיבני Harhibeni quod verbum è verbo, superare me fecerunt, verti potest. Ergo hoc veteri interpreti visum est volare esse, quia qui volãt, se in altum sustollunt alij superbire id esse voluerunt: nam qui superbi ijdem etiam elati sunt, seque supra cæteros efferunt, & ita verterunt. Auer-

te oculos tuos, qui ipsi me superbire fecerunt: verteruntque mea quidem sententia rectè omnes ad scriptoris sententiam, sed nihil obstabat quominus verbum etiam verbo redderetur. Nam superare me fecerunt, quod ad verbum dicitur in Hebræo, poëtica inuersio est, pro, me superarunt: sequitur. *Capilli tui sicut grex caprarum quæ apparuerunt de Galaad. Dentes tui sicut greges ouium quæ ascendunt de lauacro, omnes gemellis fœtibus & sterilis non est in eis.* Quæ quoniam iam interpretati superiùs sumus, quod sequitur videamus. *Sexaginta sunt reginæ, & octoginta concubinæ, & adolescentularum non est numerus, Vna est columba mea, perfecta mea, Vna est matri suæ, electa genitrici suæ.* Quibus iam verbis non tam pulchritudinem illius & venustatem commendat, suis, videlicèt, & proprijs laudibus satis superius laudatam, quam declarat maguitudinem erga illam amoris sui docens, ex omnibus suis vxoribus, quas plurimas habet, cum florentes ætate, tum digni-

dignitate præstantes, vnam istam esse, quam ipse amet, amore eximio, atq; præcipuo. Sed vnde isti pastori, tot vxores atque concubinæ? Constat Solomonē plurimas vxores habuisse, etiam plures quam hîc numerātur. Nam habuit vxores principes septingentas, trecentas verò concubinas, quæ & ipsæ vxores legitimæ erant, sed inferioris notæ, & quasi secundæ classis vxores, quod sine ceremonijs & ritu solenni in potestatem viris dabantur: quodque plurimum, aut seruæ erant, aut alioqui humili loco natæ, ex quo earum filij à patre non scribebantur hæredes, sicut de filijs Ceturę, tertiæ Abraham vxoris in Genesi legimus. Igitur vel Solomon hoc loco sub persona pastoris de se ipse agit, & in se Christi personam, cuius ille typus fuit, repræsentat: vel hæc à pastore isto dici accipienda sunt, per contentionem ad ea, quæ habebat Rex Solomon, ita, vt non dicat se tot vxores habere, sed cum eas habeat Solomon dicat, & affirmet, illum amore

Reg. 3. c. 11.

Gene. 25.

re

re in tot partes diuiso variè distrahi, se in vnius amore, & amplexu acquiescere: illum à plurimis fœminis amari, se nisi à sua vxore, quam eam ob causam quod vnica ipsi sit, columbam nominat, nolle diligi: multas illi voluptati esse, ipsi sibi vnam esse pro multis: quidquid pulchri ac boni in vniuersis illis diuisum conspiciatur, id totum collatum in vnum, atq; cõiunctum in sua inesse sibi videri, ideòque ipsam appellare suam perfectam: denique pluris à se illam fieri, quam quanti fiant reginæ illæ, & concubinæ omnes à Solomone: seq; magis beatũ esse vna, quam sit beatus Solomon, tam multis vxoribus. Sequitur. *Viderunt eam filiæ, & beatissimam prædicauerunt reginæ, & concubinæ, & laudauerunt eam.* Quas superius adolescẽtulas nominauit, eas nunc filias vocat: filiæ autem Hebræis absolute dictæ pro virgunculis accipiuntur. Amplificat igitur cum ista refert sponsus vehementer laudes sponsæ. Nam si ab adolescentulis, si à concubinis & reginis, id est,

ab æmulis ipsa laudatur, perspicuum est pulchritudinis suę, atque virtutis præstantia, omnem inuidiam superasse. Sed quid istæ filiæ, quæso, dicunt, quomodo que illā prædicant? *Quæ est ista*, inquiunt, *sicut aurora consurgens pulchra vt Luna, electa vt Sol, terribilis vt castrorum acies ordinata.* Quæ est profectò vberrima, & qua nulla maior fingi potest laus. Nam quæ res in omni rerum natura pulcherrimæ sunt, Aurora, Luna, Sol, militum acies instructa, eas in vnum conferunt: & quo plus artis atque venustatis haberet oratio, quasi per quosdam gradus ipsam crescere faciunt: per singula enim verba, quod sequitur verbum incrementi aliquid addit. Nam vt auroræ species pulchra sit, pulchrior certè Lunæ est, Solis verò lōgè pulcherrima: acie porrò instructa nihil fieri potest, aut speciosius, aut admirabilius. Quod autē dicūt, sicut aurora consurgens, non est ita accipiendū, quasi ipsa sponsa ascendere ab inferiori aliquo loco dicatur: sed qualis aurora

appa-

apparet cum aſcendit, id eſt, cum appe-tente die ſurgit. Nam vt Latini appetendi verbo in aurora vtuntur, cum ea oritur, ſic Hebræi aſcendendi, vt conſtat ex
Gene. 33. illo: Dimitte me, quia iam aſcendit auro ra. Igitur qualis ea eſt cum conſurgit, talem ipſis ſponſam videri, id nimirũ prædicant & affirmant: quod ex Hebraico textu fit planius, vbi pro aſcẽdit נשקפה verbum legitur, id eſt, aſpicit aut apparet. *Deſcendi in hortum nucum vt viderem poma conuallium, & inſpicerem ſi floruiſſet vinea, & germinaſſent mala punica.* Hæc etiam ſponſi verba ſunt, non vt aliqui putarunt ſponſæ quibus ille, quo omnẽ læſi, aut imminuti amoris à ſe remoueret ſuſpicionem, & ſi quid offenſionis in ſponſæ animo inerat, id eximeret, atque deleret totum, affert ſui diſceſſus probabilẽ cauſam, quod, ſcilicèt, rei familiaris curandæ gratia, quod prætermitti ſine detrimẽto, & in aliud tẽpus differri non poterat, ab ipſa diſceſſerit. Atq;, inquit, cũ te tanti faciã, quantũ quis plurimi po-

teſt,

teſt,cuius tibi quę de te prędicaui modo argumento eſſe poſſunt, ſuccenſere mihi non debes, quod te, cum euocaſſem prius, atque excitaſſem, fores mihi iam aperire volentem,reliqui:nam dum moraris mihi ſuccurrit rei noſtrę familiaris. Itaque deſcendi in hortum nucum (à nuce arbore in eo conſita ſic dictum) deſcédi itaque in hortum, vt viderem poma conuallium, & inſpicerem ſi floruiſſet vinea,& ſi iam germinaſſent mala punica.Cui illa ſtatim,& ad morem fœminarum reſpondet aptiſsimè. *Neſciui, anima mea conturbauit me propter quadrigas Aminadab.* Aut vt ex Hebræo ſeptuaginta trã ſtulerũt interpretes εθετο με αρματα αμιναδαβ id eſt,poſuit me currus Aminadab. Nã, inquit,quid tibi in mentem venerit, vt à me diſcedere velles, aut quo conceſſeris,neſcio,illud vnum ſcio, dum te amore perdita,atque amens requiro, omnia vrbis loca curriculo,eaq; velocitate obiuiſſe,vt non ſint velociores currus Aminadab. Anima mea, id eſt, deſiderium

tui

tui inueniendi, nam anima pro desiderio sæpè in his literis ponitur. Aminadab autem populus meus princeps Latinè significat. Itaque non est viri alicuius proprium nomen, sed duo potiùs Hebræa nomina, optimates qui sunt in populo significantia. Ex quo currus Aminadab, currus, quibus principes vtebantur viri sunt accipiendi. Nam curruum vsus interdictus erat vulgò Iudęis, vel ipsa lege, vel certè equorum ipsorum caritate, atq; penuria. Hęc igitur vltro, citroque ab his dicta cum essent, dsicessurique iam à scæna & cõspectu earum fœminarum, quę vociferanti sponsę venerunt obuiam videretur, illę, diei orta iam luce, tenebrisq; discussis (nam sub aduentum diei superiora intelligenda sunt agi) itaque nocte depulsa attentiùs sponsam in lumine cõtemplari cupientes, ipsam orant, ne se subſtrahat ab illarum conspectu, neve abeat tam citò. *Reuertere*, inquiunt, *reuertere sunamitis, reuertere vt intuemur te.* Sunamitem illam vocant, id est, Hierosolymi-

lymitanã ciuem: nam Hierusalem olim dicta est Salem. Ad hæc, quid sponsa responderit, capite sequenti dicemus, si tamen priùs explanauerimus, verosq; huius capitis sensus.

EXPLANATIO.

Ilectus meus descendit in hortũ suum. Intra se, pectusque suũ, qui hortus superiùs appellabatur, tãtoperè à se foris quæsitum Christum versari, ex aliquo signo anima fidelis præsentit. Itaque expositio eius erga Deum ardenti, constantique amore, & amoris probatione iam exposita, ab hoc loco Solomon illapsus illos Dei, & amatorios illos plenos cælesti voluptate sermones, qui probationi succedunt, incipit explicare. Nec verò causa, aut mysterio vacat, quod tunc primum apparere illi Christus, & lætitiæ cælestis in animo exoriri lumen dicitur, cum primum de eo apud alios agere, & rudes at-

que ignaros cœpit imbuere cœlestibus disciplinis. Hoc enim ab ijs, quorum hîc persona agitur, id est, à viris in charitate Dei, & pietate perfectis exigere solet Deus, vt hunc sanctis monitis alios instituendi subeant laborem, quem certè ad laborem omnium maximè isti apti & idonei sunt. Verum quoties accidit, vt grauatè id isti faciant (nam iniquo animo sæpè ferunt, diuelli se à cóplexu Dei, & ab ocio illo sancto ad turbas molestię plenas traduci) quoties igitur id recusant facere, aut certè faciunt cunctanter, atq; grauatè, subtrahit se ab ipsorum conspectu Deus, illosq; spoliat ea ipsa, quam tátopere adamauerunt animi tranquillitate, atque quiete: curarum ipsos, atque rerum aduersarum fluctibus iactari permittens, quoad experimentis edocti intelligant velle Deum, petereque ab ipsis, aliorum vt negotia, suo otio anteponát: vtque participes efficiant eius luminis, quod in animo inclusum gerút, reliquos populos, &, quod in ipsis est, beatę vitæ

eos

eos compotes faciant. Quod si mutata sententia aliorum salutem suæ anteferre quieti induxerunt animum, restituit illis Deus suam præsentiam, eaq; in ipso honesti muneris obitu, illos perfundit lætitia, vt quod detrimentosum sibi futurũ ad vitæ tranquillitatem, atq; noxium putabant, fructuosum sibi esse id, pacisque & iucunditatis maximè efficiens experiãtur. Quod vbi accidit, dici nõ potest, quantum eorum sit, & quam eximium gaudium, eo, quod amabant, & quo se spoliatos esse vehementer dolebant, in eo ipso, in quo minimè inesse putabatur inuento: quod gaudium quæ sequuntur significant. *Dilectus meus mihi, & ego illi qui pascitur inter lilia.* Indicant enim ista, atque demonstrant animum magno sibi aliquo præter spem oblato bono subita ità oppressum lætitia, non modo vt non eloqui, sed vix vt sibi licuerit, exclamare. Nam exclamantis simul atque admirantis, lætitiaque prægestientis ista oratio est, eademque qualis admiran-

 tium,

tium, atque lætantium esse solet, verbis breuis, vi autem atque sententijs fœcunda. Nam cum dicunt. *Dilectus meus mihi & ego illi.* hoc planè dicunt, primum tantoperè à se desideratum sponsum, tandē aliquando venisse: deinde quod venerit magnum illius erga ipsos amoris indiciū esse: ad hæc, vel ob id ipsum à se redamari debere: denique se beatos, atque fœlices esse. Hæc igitur illi. Deus autem ad interruptam consuetudinis suæ, atque sermonis suauitatem rediens tanto cum illis familiariùs, dulciusque agit, quātò illi inferioribus iam superatis gradibus, se ipsis effecti sunt maiores, atque meliores, vt ex his quæ sequuntur, apparet. *Pulchra es amica mea, & suauis, & decora sicut Hierusalem, terribilis vt castrorum acies ordinata.* Hæc enim tribui non possunt nisi perfectis, eisque solis verissimè & aptissimè tribuuntur. Nam & Christus in Matthæi Euangelio, illos ciuitati in edito loco sitæ similes esse dicit: & proculdubio illa absolutio & perfectio, copiaque &

Matt. 5.

multitudo bonorum, quæ est in cõsummata, & omnibus suis numeris perfecta virtute, nulla commodiùs quam ista similitudine declaretur. Non enim putandum est perfecti qui sunt, eos priuato aliquo, aut vnius generis præditos esse bono: sed cum multiplici & vario, tum publicè cunctis hominibus salutari, atque vtili. Etenim si externi sapientes eã vim esse voluerunt eius sapientiæ, quam ipsi suis descripserunt rationibus & argumẽtis, quæq; quis non videt quantũ absit à vera sapientia? vt, nisi qui sapiens esset, neminem hominis appellatione dignum arbitrarentur, sapientes verò qui essent eosdem esse assererent, & liberos, & ingenuos, & reges, & omnium rerum atque artium gnaros, atque peritos, quanto verius nos dicemus vniuersa simul bona, multorumque cum publicam, tum priuatam salutem inesse in eo, qui Christiana sit perfectè excultus virtute. Itaque Christus Dominus omnium verarum virtutum, atque bonorum, non solùm

author vnicus, sed æstimator & ponderator verus, cum perfectorum virtutis vim, atque naturam declarat, non alijs vtitur, quam nominibus earum rerum, quarum est latissimè patens, atq; vtilissimus vsus. Primum enim eos lucem nominat, luce auté quid non dico dulcius, sed magis vtile ac necessarium, non hominibus solùm, sed cunctis, sine exceptione rebus, esse omninò potest? Deinde Salem appellat, in quo quodammodo vita quædam, & vt ita dicam, immortalitas omnium corporum inest, & commune, aduersus tabem, corruptionémq; præsidium. Postremò, quod ad hunc locum spectat, vrbi illos & ciuitati dicit similes esse. Quia quemadmodum in vrbe, artes omne genus, & artificia continentur, suntque in ea & domus ad inhabitandum multæ, & ad repellendos hostes, multa firma præsidia, commoditasque, & copia maxima omnium ferè eorum, quæ ad vitæ vsus sunt necessaria: sic perfectæ virtutis amplitudo, atque capacitas

citas multiplicia in se se continens bona, innumeras habet artes atque rationes, quibus prodesse in communi cunctis mortalibus poſsit. Quod vt planius fiat nobis proponamus ante oculos vnum aliquem eorum, qui in hac Christiana virtute perfecti & excellentes fuerunt: sitque is Apostolus Paulus, qui neceſsitate quadam, vt de se diceret aliquādo coactus, ita prædicat de se se. Instantia mea & sollicitudo quotidiana omnium ecclesiarum, quis infirmatur, & ego nō infirmor, quis scandalizatur, & ego non vror? Et alibi gentibus gentilem se, & Iudæis, Iudæum factum, & ad singulorum ingenia, atq; mores, quo lucri facerēt vniuersos, suā naturā versasse, & acōmodasse commemorat. Idem Galatas iterum parturiebat: Corinthios monitis castigabat: docebat Romanos: cunctas denique nationes ac populos, imò verò terrarum cuncta, ceu Sol quidam se circum agens, radijs veritatis splendidiſsimis illustrabat. At quibus ipse, quantisque 2. Cor. 11.

abundabat cælestibus bonis? Quali ex
Deo lætitia, atque voluptate perfunde-
2. Cor. 4. batur? Portamus, inquit, thesaurum in
2. Cor. 12. vasis fictilibus, & alibi: Scio hominem in
Christo, siue in corpore, siue extra cor-
pus nescio, Deus scit, raptum huiusmodi
vsque ad tertium cœlum, & scio huius-
modi hominem, siue in corpore, siue ex-
tra corpus nescio, Deus scit, quoniam ra-
ptus est in paradisum, & audiuit arcana
verba, quæ non licet homini loqui. Ex
quibus intelligitur, quam aptè conferan-
tur iustus, & perfectus vir, cum Thirsa
& Hierusalem regijs Iudæorum vrbi-
bus. Quod si non solùm ipsas res, qua-
rum ista sunt nomina, sed nominũ etiam
ipsorum notationes sequamur (horum
enim nominum, vnum à suauitate duci-
tur, alterum à pace, aut pacis contempla-
tione) hoc igitur si sequamur, verissimè
de perfectis viris dicetur Thirsæ & Hie-
rusalem eos esse similes, id est, possidere
eos solos, & intra se se continere pacis,
atque suauitatis omnem vim. Nam vt

de

de suauitate dicam (suauitatis namque nomine cælestes animi voluptates, atq; lætitias, quantæ maximæ in hac vita esse possunt, intelligo) itaque, vt de suauitate prius dicam: quæ potest esse corporis, atque sensuum voluptas tanta, quæ ex diuitijs lętitia, quod ex hominum celebritate, & honoribus gaudium, conferri quod possit cum eius hominis gaudio, qui charitate, morũque imitatione Christo similis effectus, & eius in se se portans imaginem, Deumque, cum quo, non solùm amoris necessitudo intercedit illi, sed quanta nec intelligi quidem potest naturarum coniunctio, & salutis suę pręsidem, & voluptatis effectorem habens, cum summa præterea, & facultate, & voluntate alijs benefaciendi, tãquam mortalis, quidam Deus sibi fœlix cæteris salutaris in terris versatur? Pacem verò qua fruũtur istiusmodi, quis vnquam queat dicere, eá quãta sit? Nam primum, quod totius vitæ tranquillæ caput, atque fundamentum est, iustificati per Christum,

Roma. 5. vt Paulus ſcribit, pacem ad Deũ habent: qui ſicut cũ irat⁹ eſt, eũ, cui iratus eſt, maximis terroribus exagitat, ita quibus eſt pacatus & amicus, eorum in animo pacem maximam & tranquillitatem conſtituit. Deinde ſibi ipſis, ſuiſq; cupiditatibus imperant, eaſque ita regunt, & rationi ſubijciunt, vt cupide non ſolùm facilè rationis imperata capeſſant: certè ei⁹ iniuſſu commouere ſe, vix audeant. Poſtremò cum cæteris hominibus, ita ſe gerũt amicè, atq; placidè, vt plurimis proſint, noceant nemini, & quod in ipſis eſt, cum omnibus perpetuam pacem conſeruẽt: cum accidere non poſsit, vt qui ipſi omni mala cupiditate ſint vacui, cum alijs in contentionem veniant, aut honoris, aut diuitiarum, aut voluptatum, quibus ex contentionibus diſcordiæ omnes, & ſeditiones oriuntur. Quæ profectò pax talis, ac tanta eſt, mihi vt vel hoc nomine videantur eſſe maximè cæci & miſerandi Iudæi, qui cum ex vatum oraculis haberent, futurum Meſsiam, qui æternam

nam pacem ſtabiliret, in animum indu-
cere potuerũt, vt crederent eam ſibi pro
mitti pacem, quę externorum bellorum
ceſſatione, & terræ bonorum copia, li-
beroque eorum vſu contineretur. Quã
pacem, quoniam nondum viderunt, aut
experti in ſe ſunt, veniſſe illum non pu-
tant, itaque venturum vaniſsimè ſperãt.
Neque attendunt miſeri, neque reſpi-
ciunt ad hoc, quo de agimus pacis ge-
nus, quod vnum maximè verum, atque
pręſtans pacis genus eſt, in cupiditatum,
videlicèt, moderatione & iuſtitiæ cæle-
ſtis adeptione conſiſtens. Cuius incredi-
bilem & ante id tempus hominibus vim
inauditam, mundo Ieſus Dominus attu-
lit, verus ille quidem Deus, ſed ex Iudæo
rum gente, & eorum Regis Dauidis ſtir
pe; homo genus ducens, Dauidiſque
non ſolùm in regno hæres, ſed ſupra quã
dici poteſt, regni amplificaror exiſtens:
eamque attulit & induxit, tum ſedi-
tionum omnium, atque diſcordiarum
authore Sathana ſuperato, tum extincto
propè,

propè, ac de medio sublato fomite omnium malarum cupiditatum libidine, additisque præterea, & infusis in animis hominum magnis quibusdam & cælestibus bonis. Ex quo ea sequuta est animi salus, atque iustitia, quam disputando, & in angulis garriendo Stoici, argutis suis cõclusionibus verbis vix expresserunt, re verò nulli præstiterunt ante illud tempus: ex eo autem tempore deinceps innumerabilia eius exempla, in omni sexu, atque ætate sunt visa: plura illa quidem & longè plurima, primis illis & fœlicibus Ecclesiæ temporibus, quando ipsa Christi fides, atque religio per omnes orbis nationes diffundebatur: nunc verò etsi sint multò pauciora, propterea quod nimis in angustum propter nostra delicta, respublica Christiana redigitur, non tamen omninò desunt, nec verò deesse vnquam poterunt in Ecclesia, & populo Dei aliqui, in quibus vigeat, atque regnet Deus, id est, aliqui in quorum animis hæc Christi sanguinis, atque efficaci

tatis,

tatis, laus & gloria reluceat. Quos, neque metus debilitet: neque ægritudo conficiat: neque libido inflammet: neque voluptas efferat inani lætitia: quique neque aduersis demittant animum rebus, neq; inaniter erigant lætis atque secundis: sed qui in vtraque fortuna, & statu in vno Deo gaudentes, constantiam animi & tranquillitatem conseruent; in quo pax consistit ea, quæ & sola vera, & sola ijs promissionibus ac prędictionibus Dei, quę de illa in sacris habentur literis, digna pax est. Nam profectò nimium mihi humiliter, nimiumque malè de Dei sapientia & potestate illi sentire videntur, si existimant, vel potiùs quod existimãt, ipsum tot ante seculis tanta prędictionum asseueratione, & exaggeratione, tã sępè, tam multis verbis pro magno atq; prętabili, ac se effectore digno bono illis fuisse pollicitum futurum, vt sublato metu hostium, bellis vacuam, & in magna frugum copia, atq; afluentia lętam, atq; quietam vitam traducerent: id est, polli-

pollicitum fuisse illis, id pacis bonum, quod, primum terrenum est, ac propterea caducum: deinde eiusmodi, vt ipsi sibi homines sæpè sacietate bellorum armis depositis, id stabiliant, atque constituant: postremò tale, vt eo non solùm non efficiantur homines honestatis studiosi atque probi, in quo sita est humana fœlicitas, sed sæpiùs eo, affluentiaque rerum ea, quæ pacem sequitur, corrumpãtur, & maximis vitijs inficiãtur, adeò, vt quos res aduersæ atque duræ efficiebant industrios, eos pax atque copia luxu dissoluat: per occasionem, videlicèt, efferentibus se se, atque effundentibus prauis cupiditatibus vniuersis. Quod certè Iudæi, vel ex seipsi potuissent discere, nisi essent nimis cæci. Quando enim pace ista sua, & bonorum externorum copia abundarunt, & non se omni tetro, & immani flagitio cõtaminauerunt? cum contra res aduersæ atque asperæ erudirent ipsos, & pietatis studiosos efficerẽt. At quid facient? Literatè enim sacrę lite-

rę vbertatem agrorum,& bellorum finem promittunt. Promittunt ſanè, ſed quis eſt tam cęcus,qui eis vocibus pacis, atque bonorum prę ſtantius genus aliud ſubeſſe non videat? ſi tamen aliquid videt, ſique conſiderat, vel quid dignum Deo ſit, vel quę ſit fœlicitatis humanę ratio atque natura? Nam quid obſecro, ad beatam vitam pertineat,quod ſub ficu quis,atque vite ſua iacens, baccaſque legens, vna cum amicis ſuis expers belli, atque metus lętum ducat, atque iucundum diem? Quod quoniam totidem ferè verbis ſcriptum à Deo Iudęi in ſacris literis legunt,tanquam obſignatis tabellis cum eo agunt,& quādiu id illis reprę ſentatū non fuerit, tandiu neque Deum ſuam fidem exoluiſſe arbitrantur,neque veniſſe Meſsiam credunt: credituri videlicèt mox, atque deletis Iudęi nominis hoſtibus, ſuus illis Palęſtinę regionis ager fertilis, vt olim, atque vber reddatur: ſeque ea copia, & ab externis bellis quiete beatos putaturi: quamuis inteſti-

na bella ſurgant in animo, quamuiſq; & ira dominetur, & incendia miſceat libido, metus territet, auaritia prædas agat, omne denique impuratum cupiditatũ agmen, ſe infeſtis ſignis in animum inferat: nullamque illi vitę pacatæ atq; tranquillæ partem relinquat: quo quid abſurdius dici, aut cogitari poteſt? Ergo illa omninò repudiáda, & à promiſsionibus Dei reijcienda pax eſt, qua qui potiútur flagitioſi, id eſt, omnium miſerrimi eſſe poſſunt: illa verò aſciſcenda, quam verè D. Paulus appellat pacem Dei, quę omnem exſuperat ſenſum: quod neq; quanta ſit intelligere, niſi Deo docente poſsimus, neq; compotes eius eſſe valeamus, niſi ab eodem nobis donetur: quodque pręterea ſit tam firma tamque ſtabilis pax, eam vt nobis eripere, niſi prodamus ipſi nos, poſsit nulla vis. Itaque non ſine cauſa, qui hoc in loco vrbi Hieroſolymorum ſimilis eſſe dicitur, iſte tranquillitatis atque verę pacis beatus poſſeſſor, idem terribilis nominatur, ſicut caſtrorum

Philip.4.

rum

rum acies ordinata: quo intelligatur, nullum esse hostile robur tantum, nullum tantum incursum, atque violentiam fortunæ, nullum denique malum, ei quod nocere aliquo modo possit, aut eius animi partium consensum & conspirationem dirimere, pacemque & charitatem Dei superare eam, quæ in iusti hominis animo altè infixa est: Quod illa Pauli satis declarat: Quis nos separabit à charitate Dei? Certus sum, quòd neque mors, neque vita, neque Angeli, neque Principatus, neque potestates, neque præsentia, neque futura, neque altitudo, neque profunditas, neque aliqua alia creatura poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro, &c. Etenim quod vnum maximè contrariũ est, & inimicum ei paci, quam omnes vulgò vocamus pacem, bellum, videlicèt, atque hostes multi & infesti: id huic veræ, de qua agimus, paci, quæ in animi trãquillitate, & cupiditatum moderatione consistit, non solùm contrarium nó est, *Roma.* 8.

nec modo eam non extinguit, sed auget etiam interdum atque confirmat. Nam, vt maximè, qui bellum bonis viris inferunt, ipsis nocere cupiant, quid quæso, noceant? quidve illis eripiant? Opes credo. At eas, vel abijciunt ipsi, vel pro graui onere habent: itaque se leuari eo gaudebunt. At honores. Quos illi certè tanti faciunt, quanti quis faciendos eos magistratus putet, quos illis honoribus similes pueri inter se se per lusum instituunt. Sed eripient voluptates. At eas aduersum inexpiabile illi bellum gerunt. At libertatem. Sed quoniam id, quæso, modo possint, quando eripere illis animi virtutem nō possunt? At eripient vitam. At hoc iam beneficiū est, ab omni, scilicèt, dimicationis molestia, & periculo liberatos, eò illos transmittere, quò peruenire ipsi maximè cupiunt. Ex quo intelligitur istos homines tanquam vulcanijs armis tectos, ab externis hostibus superari, lædique non posse: esseque, quod hîc dicitur, instructa acie firmiores. Sequitur.

tur. *Auerte oculos tuos, quia ipsi me auolare fecerunt.* Animaduerti debet, perfectos non alijs pollere animi virtutibus, quam proficientes, sed easdem ipsas virtutes, quas proficientes, aut inchoatas, aut certè parum perfectas habent, perfectiores & absolutiores habere. Quam ob causam hoc loco Solomon eadem, atq; iisdem ferè verbis laudat, quæ superiùs, cũ de proficientium charitate agebatur, laudauit. Ibi primum laudabat oculos: hîc ab eisdem laudandi principium ducit. Sed columbarum similes esse dicebat tunc; nunc vt intelligatur eos, hoc est, quam illi significant, voluntatis, scilicèt, intentionem in Deum, in viris perfectis, suprà quam dici potest esse perfectã, nõ adhibet aliquid simile; sed ea orationis ratione, atque figura vtitur, quæ ex omnibus maximam vim ad amplificãdum id, quo de agitur, & exaggerandum haberet. Nam cum dicit: *Auerte oculos tuos*, hoc planè dicit, sibi illos ita pulchros videri. Itaque se ab ipsis affici, vt eorum

non posſit ſuſtinere aciem atque vim; nedum laudare pulchritudinem. Eam autem cum laudari poſſe negat: laudat vt antè diximus maximè. Atque huic perfectioni oculorum, id eſt, intentioni animæ in Deum conſentiunt, quæ ex ea fluunt, atque manant virtutes reliquæ: eæ autem ſunt. *Capilli tui ſicut grex caprarum quæ apparuerunt de Galaad. Dentes tui ſicut grex ouium quæ aſcenderunt de lauacro, omnes gemellis fœtibus, & ſterilis non eſt in eis.* Quæ virtutes etſi laudantur hîc eiſdē verbis, quibus ſuperiùs ſunt laudatæ, tamen proportione eius charitatis, à qua omnes ortū & originē ducūt; hîc, id eſt, in perfecto viro, cuius multò perfectiſsima charitas eſt, maiores & perfectiores eas eſſe, ſatis docet quod ſequitur. *Sexaginta ſunt Reginæ.* Nā quemadmodū ſpōſa præcedere & ſuperare dicitur tot iſtas fœminas, quibus erat cum ipſa idē coniux communis: ſic intelligi debet, viros perfectos in ijs virtutibus, quas cum cæteris amatoribus Dei, vel proficientibus, vel

Auguſti. libr. 83. quæſti. q. 55. Hier. lib. 2. aduerſus Iouini.

vel incipientibus communes habēt, suo & proprio eminere modo, ita, vt quod in alijs, vel exiguum, vel mediocre est, id omne sit in illis perfectum. Qua ex perfectione virtutum, & omnis generis laudum præstantia id efficitur, meritò vt de illis dicatur, tum hoc. *Vnica est columba mea*, tum id quod proximè sequitur. *Viderunt eam filiæ Sion, & beatißimam prædicauerunt Reginæ & concubinæ, & laudauerunt eam*. Nam perfecti omni iā inuidia sunt superiores. Itaque illos cuncti laudant. Et certè tametsi illi, quos peccare delectat, virtutis splendorem in aliquo se efferentem ferre non queant, ipsumq; quibuscumque possunt, & rebus, & verbis obscurare nitantur: tamen reginæ, & concubinæ, & adolescentulę, quibus idē est, & cōmunis vir, id est, omnes illi qui simili etiam ipsi virtutis studio tenētur, suspiciūt profectò ipsum, & quibus possunt maximis laudibus prosequuntur. Nam probi qui sunt atque religiosi, & inter se amant, & aliorum bona pro suis

ducunt, & lætantur aliorum laudibus æquè ac suis: vt potè qui & inuidétia careant, & libidine detrahendi alterius in-
1. Cor. 4. dustriæ: sicut scriptum est. Charitas non ęmulatur, non agit perperam, non quærit quæ sua sunt. Religiosos verò quos dico, eos intelligo, qui re tales sunt, nō qui solùm nominantur tales: illis enim nihil est, neque inuidentius, neque bonis & industrijs viris inimicius. At probi de pręstātibus & perfectis viris quid? Quid? *Quæ est ista*, inquiunt, *veluti aurora consurgens, pulchra vt Luna, electa vt Sol, terribilis vt castrorum acies ordinata.* Quam copiosè, atque adeò effusè, satis vt appareat ipsos ex animo loqui. Aurorę porrò, & Lunæ, & Solis in vnum collecta nomina, id planè significant viros perfectos per omnes laudis, atque virtutis gradus ad summum euasisse. Nam in aurora lucis initia sunt, & tanquam rudimenta, Luna luminis incrementis augetur: Sol autem in eo genere omnium est perfectissimus. Sequitur. *Descendi in hortum nucum vt viderem*

derem poma conuallium. Hactenus Deus in animam sanctam influebat cum voluptate: estque iste illapsus proximè superiore oratione à Solomone expositus, quam aptè atque commodè verbis exponi potuit: nam pro dignitate vix vllis explicetur verbis. Attamen si de eo aliquid est dicendum, isto profectò modo dicendum est, quo dixit Solomon. Nam qui Deum tãquam amatorem aliquem induci vident, mollissimo & dulcissimo carmine laudantem amicam suam, nonne videre sibi videntur, illum veluti infusum in sanctæ animæ gremium, eiq; præbentem infinitas ex se se voluptates, atque lætitias? Itaque istis verbis voluptas quam ex Deo sancta percipit anima significata est. His auté, quæ sequuntur doctrina quædã eiusdé, & eruditio cótinetur, quæ est altera pars huius diuini illapsus, qué suprà diximus ex voluptatis effectione, & eruditione cõstare. At quid docetur? *Descẽdi,* inquit, *in hortũ nucũ, vt viderẽ poma conualliũ, & si floruissent mala*

punica. Hoc est, discessi abs te, & ad quoddam tempus me subtraxi, tibique denegaui dulcem illum fructum amoris mei, non animi causa, sed explorandi gratia, vtrum vineæ, malaq; punica germinassent. Hoc autem est, quo rebus asperis & difficilibus patientiam tuam, & humilitatem, charitemque pertentarem, notumque ista ratione tibi facerem, quos illæ virtutes in te, & quantos fructus edidissent, quãtum profecisses ipsa, quidve tibi ad summum contendenti deesset. Ex quo intelligimus neminẽ in hac mortali vita, quamuis & multum in virtute profecisse, & strenuè aduersus vitia certauisse, & plurima bella bellasse, & victorias maximas reportauisse se videat: idcircò existimare debere, posse se tanquam periculis, atque bellis perfunctum, otiosam degere ætatem reliquam. Nam hîc profectò altissimus virtutis gradus describitur: in quo tamen qui erat constitutus subitò spoliatus fauore Dei, & nocte malorũ oppressus, tolerasse dicitur mul-

tã

ta grauia, atq; aspera. Quod itē de se omnes, quãuis pij atq; perfecti cogitare semper debēt, & ad huius vitæ tanquã perpetuã militiam, & quasi belli dubios euentus se cõparare. Voluit enim Deus hãc vitæ nostræ conditionem esse, vt, neq; proficiendi in virtute nobis vllus præfixus esset terminus, neq; verò à periculo, atq; metu deficiendi, atq; cadendi tempus aliquod immune, atq; vacuũ daretur: quo his timoris, atq; cautionis stimulis incitati, attentioresq́; effecti, omnibus animi in vnum collectis viribus, acriùs ipsum amaremus. Quo de timore, atq; cautione scriptũ in Psalmo est. Seruite Domino in timore, & exultate ei cũ tremore. *Psalm. 2.* Atq; hæc sunt, quæ isto in loco sanctam animam docet Deus, vel potiùs quæ ab se doceri significat. Quæ sanè eruditio atq; doctrina cum omnibus hominibus apta est, tum in primis ijs conuenit, quos hoc loco Solomon describere instituit perfectis nimirũ, & in virtutis stadio magnos progressus habentibus viris. Nam

hi nisi ista securitatis falsa persuasione decipiantur, ad quam tamen persuasionem diuturnum ipsum studium, quod in virtute, non sine magno successu, posuerūt, ipsos quodammodo aptos, ac pronos reddit, difficillimè loco moueri possunt, aut de eo gradu deijci, quem tenuerunt. Hæc igitur Deus; cui iusti, atque sancti respondent. *Nesciui anima mea posuit me sicut currus Aminadab.* Quibus verbis fatentur, & agnoscūt, quod instar curruū Aminadab cursum suū magna celeritate confecerunt, id autē est, quod ad exēplum hominū sui populi principū, virorum, scilicèt, optimorū, & sanctissimorū vitæ suæ cursum direxerunt, ad summū que ita contenderūt semper, ipsos vt nulla res aduersa incidens, aut retro vertere, aut omninò retardare potuerit, id non à se habuisse, aut suis vllis viribus esse assequutos (hæc enim vis subiecta est illi voci *nesciui*) sed id omne ab eo studio & desiderio Deo placendi, quod in ipsorū animis idem accendisset Deus, manasse. Itaque

que quam agnitionem sui humilem, atque veram viri isti perfecti, tunc cum malis opprimebantur, habuerunt, eandem etiam nűc retinent, liberati à malis. Quę certè agnitio ita Deo grata & probata est, omnem vt ferè virtutem cuntinere videatur. Sed quoniam fieri non potest, quin huiusmodi absoluta, scilicèt, atque perfecta virtus foras emanans, & in hominum oculos incurrens, eos primum admiratione afficiat, deinde amore accẽdat: postremò inducat ad id, vt summis ipsam efferre laudibus studeant, atque cupiant: quo id exprimeret Solomon sponsam fingit, à scæna iam discedentẽ, tamen à choro fœminarum reuocatam his verbis. *Reuertere, reuertere sunamitis, vt intueamur te.* Eamque ad ipsas cõuersam, quærentem isto modo, atque respõdentem inducit. *Quid videbis in sulamite nisi choros castrorum?* Quæ iam verba ad cap. quod proximè sequitur, spectant: de quibus cum ad id loci peruentum nobis fuerit, dicemus.

CAPVT

CAPVT. VII.

VID videbis in sulamite nisi choros castrorũ? Quã pulchri sunt gressus tui in calceamentis filia principis, iuncturæ fœminum tuorum sicut monilia quæ fabricata sunt manu artificis. Vmbilicus tuus crater tornatilis nunquam indigens poculis, venter tuus sicut aceruus tritici vallatus lilijs. Duo vbera tua sicut duo hinnuli gemelli capreæ. Collum tuum sicut turris eburnea, oculi tui sicut piscinæ in Hesbon, quæ sunt in porta filiæ multitudinis. Nasus tuus sicut turris Libani, quæ respicit contra Damascum. Caput tuum sicut carmelus, comæ capitis tui sicut purpura Regis iuncta canalibus. Quam pulchra es, & quam decora charissima in delicijs. Statura tua assimilata est palmæ, & vbera tua botris dixi. Ascendam in palmam, & apprehendam fructus eius, & erunt vbera tua sicut botri vineæ, & odor oris tui sicut malorum. Guttur tuũ sicut

vinum optimum, dignum dilecto meo ad potandum, labijsque & dentibus illius ad ruminandum. Ego dilecto meo, & ad me conuersio eius. Veni dilecte mi, egrediamur in agrũ, commoremur in villis. Mane surgamus ad vineas, videamus si floruit vinea, si flores fructus parturiunt, si floruerunt mala punica, ibi dabo tibi vbera mea. Mandragoræ dederunt odorem in portis nostris, omnia poma noua & vetera, dilecte mi seruaui tibi.

EXPLANATIO.

Vid videbis in sulamite nisi choros castrorum? Numeri enallage est in illo. Videbis. Nam illas rogat sponsa fœminas, quæ partes chori agunt in hoc dramate, & quarum rogatu iam abitura constitit: Quid videbis in Sulamite, id est, videbitis. Itaque & Græca, & Hebræa exemplaria omnia. Quid igitur videbitis, id est, quid in me est aspici dignũ, quod conspectum vos ita delectet? quid

quid cuius aspectu oculos vestros pascere, vosquemet oblectare velitis? aut quæ vos tanta cupido tenet inspiciendi mei? Nam illæ inspiciendæ ipsius causa, vt ne abiret ipsam rogarunt. *Nisi choros castrorũ.* Aut vt in Hebræo dicitur, *sicut choros castrorũ.* Nã redeunte illa, & ad fœminas quæ ipsam vocabant conuersa, quò melius ipsam inspicerent bifariam diuisæ illæ & altrinsecùs sibi respõdentes, vtrúque sponsæ latus cinxisse sunt intelligendæ. Plures igitur cum essent, & in duos ordines diuisæ aciei speciem præseferebant. Atque hæc sponsa cum dixisset, fœminarum chorus, quo ostenderent non sine causa fuisse, quod illam diligentius inspicere & contemplari voluerunt; formæ eius, atque totius corporis pulchritudinem, laudibus in cœlum ferũt, ac ita ferè dicunt. Cur te curiosius inspicere cupiamus rogas? quæ quanta es ex pulchritudine tota constas. Nam vt à minimis ordiamur, ipsi pedes tui quam pulchri sunt; quam venusti incessus?

Quam inquiunt. *Pulchri sunt gressus tui in calceamentis filia principis.* Pedis astricta breuitas commendatur, nec pes modo, sed incessus ipse, & totius corporis in incedendo motus laudatur, qui certè in pulchritudinis partibus meritò numeretur, qđ ingenui, ac bene nati animi in eo indoles quædam, & species eluceat. Vnde consentaneè nominauerunt illam filiam principis, aut vt Hebraicæ vocis notationem reddamus, liberalis atque profusi, hoc est, liberalem ipsam & generosam esse dixerunt, magnoque & alto animo præditam iuxta proprietatem Hebraici sermonis, quo qua quis re eximiè præditus est, eius rei dicitur esse filius; idque dixerũt ob eam causam, quia ab ipsa animi excelsi indole omnis illa in incessu venustas fingitur, & existit. Dicunt itaque. Primum quam concinni pedes tui, quamque ad pedem apto vteris calceo: in incessu porrò ipso quanta gratia, quæ venustas, quæ animi in ea elucés indoles, non vt obscuris parentibus edi-

ta,

ta, rurique educta, sed, vt regio orta sanguine, regieque instituta nobis omnibus videaris. Et pergunt. *Iuncturæ fœminum tuorum sicut monilia quæ fabricata sunt manu artificis.* Pro iuncturis Hebraicè est חמוק Hamuq: id autem circulum, aut orbem significat: ex quo coxæ vertebra hamuq ab Hebræis appellatur, eamque vertebram Hieronymus iuncturæ nomine à se significatam intelligi voluit. Significatur autem à parte totum ipsum fœmur. Itaque iunctura aut vertebra fœmoris tui, aut certè fœmora tua tanquam monilia, quæ fabricata sunt manu artificis. Igitur laudatur fœmur, quod neque exile sit, neque gracile, sed densum, modicèque obesum: itaque rotundum, vt si circulum exactè factum ipsi circundes; eum ad vnguem repleturum sit: Densum igitur & succiplenum & perfectè rotundum fœmur esse dicitur sponsæ: ex quo rectè septuaginta, hoc loco verterunt ρυθμοὶ τῶν μηρίων σου, nam ρυθμὸς rectè dicitur in omni eo quod modulatè, atque

adfabrè

adfabrè factum est. *Vmbiculus tuus crater tornatilis non indigens poculis.* Tornatilis quod dixit Hieronymus, exactè rotundus intelligi voluit: nam in Hebræo est סהר Sahar, quod est rotundum, ex quo etiam Luna cum suum orbem compleuit סיהרא Sihara ab Hebræis appellatur. Itaque alij vertunt, vmbilicus tuus crater Lunæ, id est, ad instar plenæ Lunę rotundus est vmbilicus tuus. Pocula verò hîc quæ dicuntur, non quibus potatur, sed id ipsum quod potatur & bibitur, id est, potiones ipsæ intelligendæ sunt, vt in illo.

Poculaq; inuentis Acheloia miscuit vuis. Quas Hebræi מזג Mazeg appellant. Mazeg autē mixtura est vino, scilicèt, aqua diluto atque misto confecta. Dicitur itaque venter, similis crateri rotundo, ac vini pleno: quoniam quod ad pulchritudinem attinet, in ventre hæc spectari solent, rotunditas, modicusque ac succiplenus tumor: quod idem alia adhibita similitudine adhuc explicant magis. *Ven-*

tertuus, inquiunt, *ſicut aceruus tritici cinctus lilijs.* In aceruo enim granis tritici cunctã complentibus, atq; omni ex parte circumquaque ſe æquabiliter in orbem effundentibus, nihil aut hiat, aut ſubſidet, aut omninò inæquale eſt: ſed à ventre ad vbera aſcendunt. Itaque dicũt. *Duo vbera tua ſicut duo hinnuli gemelli capreæ.* Iam de hoc ſuprà. *Collum tuum ſicut turris eburnea.* Et hoc ipſum per ſe ſatis eſt perſpicuum: candor enim colli, atque nitor, eiuſque iuſta longitudo & rectitudo commendatur. *Oculi tui ſicut piſcinæ in Heſbon, quæ ſunt in porta filiæ multitudinis.* Hesbon vrbs eſt cis Iordanem, in ſorte Rubenitide, in qua olim Seonis Regis Amorrhæorum regia fuit, ſtagnis, aquiſque abundans, vt ex Ioſue libro liquet. *Filia multitudinis.* Hebraicè Barrabim, nomen eſt proprium eius portæ ad quã piſcinæ iſtæ fuiſſe dicuntur, quæ ſic appellabatur, quod iuxta illam forum eſſet peramplum, & multorum hominum capax. Itaque forum ipſum Barrabim appella-

appellabatur, id est, grande, & peramplum forum, cui foro vicina quæ erat vrbis porta, ex eo patrio casu porta Barrābim, id est, porta filiæ multitudinis dicebatur. Sed quid est in piscina, quod ad pulchros oculos significandos possit transferri? Primum amplitudo. Nam magni oculi, & vt Hispanè dici solet, rasgados, pulchri habentur: ex quo Homerus Iunonem βοῶπιδα appellat ob magnitudinem, credo, oculorum iustam atque decentem. Deinde serenitas, ex quo existit lumen & splendor. Postremò quies & tanquam stabilitas, quæ cum ipsa in oculis grauitatis est, & decoris plena; tum certè constantis animi, atque simplicis est indicium. Nam quorum crebrò palpebræ, atque oculi magna celeritate mouentur, aut timidi sunt, aut omnino vafri atque fallaces. *Nasus tuus sicut turris Libani quæ respicit contra Damascū.* אף Aph. Hebræis propriè & literatè nasum significat. Nasus porrò translatè interdum pro excandescentia ponitur, interdum

pro grauitate oris ea, quæ oritur ex habitu animi celsi atque magni: quoniam earum rerum clara signa in naribus natura impressit. Nam iratis nares tument, atque dilatantur, & qui animosi ipsi sunt, aut qui magnum aliquid, atque arduum concipiunt animo, multum spiritus naribus trahere solent, atque reddere: ex quo ille inter alia generosi equi signa.

Tum si qua sonum procul arma dedere
Stare loco nescit, micat auribus, & tremit artus,
Collectumque premens voluit sub naribus ignem.

Esai. c. 2. Et Esaias, Quiescite ergo ab homine, cuius spiritus in naribus eius, idest, ab homine magni spiritus, quod Latini sermonis consuetudine dici solet, hoc est, animo magno & excelso. Itaque se ipse exponens protinus addit: Quoniam excelsus est ipse. Atqui ea formæ species maxime pulchra est, atq; admirabilis, in qua partium apta figura atque decor, oris quadam seueritate & maiestate temperatur.

Nam

Nam illud ex pulchro atque graui temperamentum quicumque vident, ita amant, vt vereantur etiam, atque admirentur. Excitat enim in contuentium animis, magnum omninò amorem sui, sed honestum tamen, non leuitatis, aut lasciuiæ comitem amorem. Arbitror itaque hoc loco, Nasi vocabulo, pro Hebraici sermonis proprietate significari, seuerũ illud atque altum, quod in huius sponsæ elucebat ore: quod turris similitudo adhibita, ita esse declarat. Nam sicut illa in saltu Libani, id est, in Iudææ finibus contra Damascum, infestam Iudæis vrbem locata turris, Iudæis ipsis præsidio & ornamento erat, hostibus verò Syris & Damascenis formidini atque terrori: sic illa pulchro ac formosissimo sponsæ ori adiuncta diuina grauitas, illaque animi in ipsâ facie celsitudo elucens, tum ipsius pulchritudinem amplificabat, tum eandem tutam reddebat à petulantia & iniuria hominum, quorum ex animis eximebat omnem, non solùm conandi, aut

audendi turpe aliquid, aut insolens, sed etiam cupiendi, & sperandi cogitationem. *Caput tuum sicut Carmelus.* Caput, id est, vertex capitis. Nam Hebraicè sic. *Caput tuum quod suprà te est.* Carmelus mons in Iudæa, Heliæ & Elisei vatum domicilijs nobilitatus. Dicunt igitur extare ipsam, & eminere supra cæteras fœminas, sicut Carmelus mons vicinos, & circum iacentes superat montes. Sed quod sequitur, difficiliores explicatus habet. *Comæ capitis tui sicut purpura Regis iuncta canalibus.* Huius nanque explicandi causa, primum, quod puto me antè dixisse, sciri debet in Syria & Palæstina, & toto illo Orientis tractu nigram comam, aut subrubeam, quæ ad purpureum colorē nonnihil accedat, cōmendari: deinde aduertēdū Hebraica hoc loco, ea esse ratione cōstructa, verti vt posint, cū hoc modo, quo à Hieronymo sunt cōuersa, tum illo, quo septuaginta interpretes illa verterunt, και πλοκιον κεφαλης σου ως πορφυρα βασιλεως δεδεμενος εν παραδρομαισ. Id est, comæ

capitis

capitis tui sicut purpura, Rex ligatus in canalibus. Est autem vtriusque versionis propè eadem sententia, nisi quod hæc posterior ad amatorium sermonem propiùs accedit: quare interpretemur vtrãque. Igitur in priori laudantur capilli à colore, eo scilicet, qui apud Hebræos pulcherrimus habebatur. Nam dicunt videri sibi sponsæ capillos, tales, quales lanæ murice, atque purpura tinctæ apparere solent: & addunt ad epithasim, quales lanæ regiæ purpura imbutæ, & canalibns iunctæ, quo intelligatur, cum pretiosissima purpura, & ea non vsu detrita, sed à tinctura recenti comparari sponsæ capillos. At in posteriori septuaginta versione, quod dicitur. Rex ligatus in canalibus, valet ad capillorũ pulchritudinẽ amplificandã. Nã dicunt eos vsq; adeò pulchros esse, vt Rex ipse, id est, spõsus eis in amore ita accendatur, vt sint illi pro vinculis: vel potiùs eis pro vinculis ad illum illaqueandum, atq; vinciẽdũ ipse amor vtatur. *Capilli tui sicut purpura,*

hoc est, pro gentis illius more, & iudicio, pulcherrimi. *Rex ligatus in canalibus.* id est, illaqueatus, & irretitus amore ipsorum capillorum: quos translatè canales vocat, ducta similitudine ab aqua, quæ cum per canales decurrit, crispari dicitur: quemadmodum capilli fœminarũ oblongi, & per humeros earum effusi crispantur, vndareque & ipsi dicuntur humeris, verbo ab aquis translato. *Quã pulchra es & quam decora charissima in delicijs.* Apto epiphonemate transitum ad vlteriora faciunt. Sequitur enim. *Statura tua assimilata est palmæ, & vbera tua botris.* Vuarum, scilicèt, quas ferret ea vitis, quę palmæ adiuncta, & per eam serpens, palmæ ramos sarmentis implicabat suis. Nam, vel ex hoc loco, constat in Palæstina vites iuxta palmas seri solitas, sicut iuxta vlmos in Italia. Venustissimè autem procerum, atque elegans sponsę corpus palmæ arbori, cuius item est insignis altitudo, & proceritas, simile esse dicunt: vbera autem in pectore éxtantia & pro-

minen-

minentia botris vuarum ijs, qui eminebant è palma ab ea vite, quæ implicabatur cum ipsa. Sed quod addunt, id è communis naturæ affectu, atque more expressum est. *Dixi, ascendam in palmam, & apprehendam fructus eius, & erunt vbera tua sicut botri vineæ, & odor oris tui sicut malorum.* Nam naturale est, vt pulchri species in quocunque enitens, ad se alliciat intuentes: in fœmina autem elucens etiā sui potiundi desiderio ipsos accēdat. Ad hæc fœminarum loquendi consuetudo, id habet, vt cum incidit, vt formam & pulchritudinem alterius fœminæ laudent, ad extremum augendi causa, ita dicant, Denique talis, tamque pulchra mihi visa est, me vt cupido inuaserit, oculos illi, atque os dissuauiandi, aut in eandem sententiam aliquid simile. *Dixi,* id est, eximiæ tuæ pulchritudinis vis per oculos ad animum admissa, eumque incendens, hæc illi dictat desiderij ardentissimi plena verba. O nos beatas, nobis si permitteretur te arctissimè amplecti:

illum certè fœlicissimum, cui datum est isti palmæ instar vitis implicari: cui manũ inserere in sinum: cui contingere hostros: cui dulci ex isto ore legere animam malis, atque optimo vino odoratiorem. Nam sequitur. *Guttur tuum sicut vinum optimum, dignum dilecto meo ad potandum, labijsque & dentibus illius ad ruminandum.* Quamquam hoc loco Latinus interpres Hebraicum textum, paraphrasi reddidit: nam ad verbum sic verteretur. *Guttur tuum sicut vinum illud bonum, quod vadit ad dilectum meum directè, loquens labijs dormientis.* Quæ est vini optimi ac generosi descriptio ex coniunctis & consequentibus. In qua illud *ad dilectum* quod dicitur, nullam certam personam significat, sed quomodo Latini vocabulo, quis, vti sæpè solent, & Hispani voce, Hulano, sic isto loco ad neminem vnũ sermo certo dirigitur. Sed, *Quod vadit directè*, siue vt in Hebræo למשרים, Lemesarim, de vino dictũ, optimæ notæ significat vinũ, quasi tale sit, rectè quod bibi possi-

posſit, vel certè quia dũ bibitur propter ſui bonitatẽ, lenitatemq́; inoffenſo, vt ita dicã, pede directè per os ad fauces delapſum, inde in corpus traijcitur: quod eſt vetuſti ac generoſi vini propriũ. Id enim cum voluptate facillimè bibitur, vt potè quod omni auſteritate careat: hauſtum porrò tum demum ſe, vimque ſuam prodit. Nam quo propter vetuſtatem è tenuioribus conſtat partibus, eo citiùs in ſublime elatum, omnes capitis ſenſus in ſuam redigit poteſtatem. Id igitur Hebræi vadere directè appellant, quomodo Hiſpani de vino eius generis dicunt: Que ſe cuela ſin ſentir, vt ex illo Prouerbio.23. ſatis liquet, vbi dicitur. Ne aſpicias vinum cum rubeſcit, & cum ſplendet in vitro: ingreditur enim blandè, id eſt vadit directè (ſic enim Hebraicè legitur מישרים) & in nouiſsimo mordebit, vt coluber, & ſicut regulus venenum diffundet. Nimirum longè alium ſe quã quod initio pollicebatur, oſtendens. Etenim initio mitis, ac lenis nihil hoſtile

præ

præ se ferebat: at posteaquam in pectus admissum est, in caput, atque in mētem inuadens, quas turbas non mouet? Nam vt maiora illa omittam, bella debellata super mero, sermonis certè vsum propè eripit. Linguam namque hæsitantem reddit: vocum in loquendo sonos immutat: verba literis, ac syllabis fraudat: eorumque structuram & ordinem rectum perturbat. Quare additur, *Loquens labijs dormientis.* id est, qualiter dormientes, hi autem sunt qui instante somni capiendi tempore somno grauantur, loqui solent. *Ego dilecto meo, & ad me conuersio eius.* Dignum amante fœmina responsum. Nam dicit, qualis ipsa, aut quā pulchra sim nescio, neque verò vtrum talis vobis videar, qualem me esse dicitis, valdè laboro: illud vnum scio, cuiusuismodi sim, totam viri mei esse: à me illū amari: ab ipso me vicissim diligi: illi vni gratificari me, & placere cupere: id solūm in votis esse: vestros verò de me sermones atque iudicia, & omninò laudes de me

vestras

vestras non tanti facere. Itaque illas veluti fastidiens, & ad virum conuersa. *Veni*, inquit, *dilecte mi, egrediamur in agrum, commoremur in villis*. quo nos scilicet, ab his turbis, & hominum molestijs subducentes, agrique amœnitate fruentes, amori nostro liberè indulgeamus. *Mane*, inquit, *surgamus ad vineas, videamus si floruit vinea, si flores fructus parturiunt, si floruerunt mala punica, ibi dabo tibi vbera mea. Mandragoræ dederunt odorem suum*. & quæ sequuntur. *Mane surgamus ad vineas*. Nam sub auroram nihil est agro amœnius. *Videamus*. Aut per futurum, vt in Hebræo est, videbimus, *Si floreat vinea, si flores fructus parturiunt*. Flores inquam vineæ: id est, videbimus vtrum vites flores emittãt, aut ipsi earum flores fructus iam edere incipiãt: Nam in Hebræo sic. *Si floruit vinea, si apparuit noua vua, si floruerunt mala punica*. Sequitur. *Ibi dabo tibi vbera mea*. Et ne solũ, inquit, inuitari te agri amœnitate à me putes; summam ibi mei copiam tibi faciam. *Mandragoræ dederunt odorem suum*.

Repe-

Repetendum à communi ſuperiùs verbum, nimirum & videbimus ſi mandragoræ dederunt odorem ſuum. Præſtant enim odore mandragoræ, vt Plinius tradit. Denique addit. *In portis noſtris omnia poma noua & vetera, dilecte mi ſeruaui tibi.* Et ad alias, inquit, vel opportunitates, vel voluptates huius vitæ ruſticæ, ad quam te voco: illud accedet etiam, quod abundabis maxima optimorum fructuum ad veſcendum copia. Legam enim ipſa tibi, imò verò lecta, ac domi habeo repoſita poma, atque baccas arborum omnis generis, quibus tu vti atque veſci poſsis. Atque hac fini hoc caput concluditur, cuius iam ad principium reuertamur.

EXPLANATIO.

Vam pulchri ſunt greſſus tui in calceamentis filia principis. Quare in hac carminis parte, in qua de perfectis

agitur,

agitur, præter laudationem ſponſi, nouę personæ inducantur, quæ ſponſam laudent, iam ſuperius dictum eſt: nunc verò illud eſt dicendum, atque quærendum, quid nam cauſæ ſit, cur iſta laudatio, diuerſo atque adeò contrario à ſuperiore laudatione ordine à pedibus laudandis exorſa, in capitis laudibus terminetur. Nec enim id cauſa, vt arbitror, vacat. Etenim, quod iã ſuprà diximus in hac laudatione figuratè, vt cætera omnia significatur id, quod re ipſa accidere videmus viris virtute præſtantibus, quales ſunt qui perfecti nominãtur. Illos enim mortales vniuerſi, quorum modo animus non omninò profligatus ſit, aut virtutũ officijs inſenſus admirantur, & laudant: quod non æquè cõtingit ijs qui virtutis ſtudioſ quoquo modo dediti ſunt, aut qui progreſſus iã aliquos in eo fecerunt. Homines porrò aliorũ hominũ rectè facta vidẽt, animi autẽ rectũ atque diuinũ habitum, virtuteſque, quæ illi inſunt, ex quibus ipſa rectè facta oriũtur, & manãt,

non

non vident, sed ex ijs quæ vident coniectura colligunt. Ex quo fit, vt cum laudare ea volunt, id primum laudibus prosequantur, quod illis primò vidẽdum occurrit, quodque cætera, & cognoscendi, & laudandi causam ipsis attulit. Nã principio ista operum exteriorum honestate commoti, eos, à quibus ea edebantur, admirari cœperũt, & in illorum animos introspicere. Quod igitur Latini officiũ appellant, quo nomine quidquid ex virtutis inductu, atque præscripto, vel publicè, vel priuatim rectè & honestè fit, comprehenditur: id sacræ literæ figuratè pedes vocant: non solùm quia minus dignitatis atque luminis habent ista rectè facta, quam illa animi interiora ornamenta, à quibus oriuntur: sed quia istis virtus insistit, eisque tanquam gressibus in hoc mortalis vitæ stadio progreditur. Nam societas hominum inter ipsos, cõmerciaque bumana omnia his continẽtur officijs. Vocari autem ista officia pedes in arcano sermone, omnes ferè scriptores

ptores docent, in illo Christi: Qui lotus *Ioan. 16.*
est, non indiget nisi vt lauet pedes. Hos
ergo pedes sanctorum, cum eorum ho-
nestam speciem oculis hauriunt homi-
nes, pulchros esse dicunt: tum quod ho-
nesta sunt ista officia, & ob id dignitatis
plena, tum quod sunt, vel publicè, vel pri
uatim vtilia, & ob eam causam, apud om
nes gratiosa, & vt ita dicam, popularia:
præcipuè autem ea, quæ à charitate, & à
pietate Christiana ducuntur, quæ mode
stiæ & humilitatis specie mirabiliter cō-
mendata in benefaciendo, atque in inser
uiendo alijs ponuntur ferè omnia, quo
quod populis sit gratius, profectò effici
nihil potest. At quam rectè cum ista lau-
de Christiani officij id quod sequitur,
iungitur. *Filia principis*. Nisi enim vir per
fectus & sanctus filius principis esset, id
est, nisi generoso, & munifico, ac digno
principe animo esset præditus, ea, quam
diximus, officiorum dignitate careret.
Quid verò si hi pedes nobis sint, id quod
video rectè esse posse, humilitas ea, atq;

lenitas,ac mansuetudo,quę sunt proprię Christianæ disciplinæ virtutes, & quas perfecti in ea disciplina, & vultu, & incessu, & omni oris habitu præ se ferunt, quibus certè virtutibus, nihil amabilius esse potest,num minus aptè cum his virtutibus cohærebit, quod sequitur filia principis?Imò verò aptissimè, Christiana enim virtus suis coloribus describetur: si quorum pedes, hoc est, quorum humilitas & mansuetudo laudantur, ijdem prædicabuntur principum filij, excelso,scilicèt, & exaggerato animo præditi. Nam vt nihil est Christiano homine humilius, atque mansuetius,ita nihil est eodem altius,atq; sublimius. Etenim quod in Christi persona adoramus, & credimus ineffabili modo cõiungi duas naturas,sublimem vnam,humilem alteram,humanam scilicet, atque diuinam: eius imaginis exemplum quodammodo videre licet in ijs, qui Christo suo capiti, virtute & morum imitatione sunt similes. Sunt enim simul & humiles & ex-

celsi tum natiuitate, tum moribus. Natiuitate quidem excelsi sunt, quoniam ad Deum ipsum ortus sui eius, quo in nouam vitam nascuntur principium, & originem referunt, quodque eius originis in se habent præstantissima semina: humiles autem & abiecti, quoniam quod attinet ad veteres, atque primos parẽtes genus ducunt ab inquinatissimis sordibus. Moribus porrò, & conditione vitæ propter suam modestiam, & fragilitatis suæ assiduam cogitationem & cognitionem sunt humiles. Itaque modestissimè de se sentiunt, nihil sibi arrogant, tribuũt sibi nihil, cedũt omnibus, seque submittunt etiam inimicis; neque est aliquod tam abiectum, atque vile munus, quod vel se indignum putent, vel aliorum salutis causa libenter non subeant, illúdq; non parum sæpè vere, & ex animo optant, contemni se à cæteris, & sperni, & pro nihilo haberi. At eisdem rursus nihil est maius, atque sublimius. Nam neque seruiunt voluptatibus, neque ce-

dunt doloribus,neque se vinci sinunt ab aliqua cupiditate praua: neque hominũ minas,neque aduersæ fortunæ tela extimescunt,& quibus rebus seruiunt mortales cæteri, ijs illi omnibus imperant: tamque alto sunt animo,vt sua præstantia indignum existiment, impertire aliquid desiderij sui atque cogitationis,nisi rebus cælestibus,atque diuinis. Itaque immortalitatem, æternas diuitias, diuinam vitam, congressum & conuictum penè familiarem cum Deo,illi & cogitãt semper,& ad ea solum aspirant ipsorum desideria,atque vota. Quid illa,ea si quis pro dignitate commemoret? nam mihi his commentariorum angustijs excluso copiosè illa,& enucleatè explanare non licet. Quam igitur illa sunt animi excelsi,quod de cunctis hominibus, nihil inde præter rectè facti conscientiam ad se referentes,bene mereri student? Quod infestissimis suis hostibus non grauatè commodant?Quod ita sunt animo liberali, & ad benefaciendum propenso, vt

non opes & facultates suas modo, sed vitam etiam pro aliorum salute profundant? Ex quo concluditur, hoc esse proprium Christianæ virtutis, vt repudiatis & à se remotis, superbia & arrogantia, quibus vitijs omnis Philosophorum vita, & institutio inficiebatur: modestia verò & mansuetudine, & humilitate animi ascitis, & adiunctis diuersissimas res; & quæ in vnum coire posse, non putabantur: summam, scilicèt, animi celsitudinem, cum incredibili humilitate, consociet. Quare conuenientissimè in hac eximiæ virtutis, atque probitatis imagine, cum pedum pulchritudine, hoc est, humilitatis virtute, regij sanguinis dignitas; & illustris generis claritudo à Solomone coniuncta est. Quibus etiam consentanea sunt, quæ sequuntur. Nam rectis officijs laudatis quatuor summæ virtutes, à quibus ducuntur omnia officia laudantur, ac primo de fortitudine dicitur. *Iuncturæ fœminum tuorum sicut monilia quæ fabricata sunt manu artificis.* Nam

fortitudinem, fœmorum, atque tibiarũ declarari nominibus ex eo intelligitur, quod retro vicissim ipsum fortitudinis nomen, ad fœmora significanda transla-

Eccl.vlti. tè vsurpatur: vt in illo. Et nutabunt viri fortissimi, in quo fœmora per metaphoram viros fortissimos, aut fortitudinis dici omnes consentiunt. Est autem Christiana fortitudo, sola vera, & perfecta fortitudo: vt potè quæ pro pietate nullum, aut certamen fugiat, aut periculum reformidet. Itaque aptè comparatur circulo, cuius est figura perfecta, aut certè fœmori ad circuli orbem accommodato. Temperantia deinde in ventre, atq; vmbilico significatur, quo de dicitur. *Vmbilicus tuus crater tornatilis non indigens poculis.* Itemque. *Venter tuus, vt aceruus tritici vallatus lilijs.* Nam vt in tritici aceruo propter causam superiùs dictam, nihil incisum angulis, nihil anfractibus, nihil eminens, nihil lacunosum conspicitur, sic tẽperans moderationẽ, & æquabilitatẽ, & omniũ rerum mediocritatẽ in omni vi-

ta conseruat. His succedunt. *Vbera tua sicut duo hinnuli gemelli capreæ.* Quæ ad eas virtutes spectant, quæ ad alterum referuntur: inde ascensus ad collum, & ad oculos fit. De illo. *Collum tuum sicut turris eburnea.* De his. *Oculi tui sicut piscinæ in Hesbon, quæ sunt in porta filiæ multitudinis.* Quibus eæ, quas suprà diximus, designãtur virtutes, nisi quod, vel ex ipsa similitudinum ratione absolutiores & perfectiores, in hoc ordine, atque gradu hominum, quam in superiore intelligendæ sunt esse. Ab his, ad nasum peruenitur, in quo grauitatis, atq; prudentiæ inest symbolum. Quæ prudentia, *Sicut turris Libani quæ respicit contra Damascum.* Ita ipsa altè eminens, omnia longè, latèque speculatur. Vltimum atque supremum est caput. Charitas Christiana, videlicèt, quæ ita præest, atque supereminet virtutibus reliquis, vt eas non solùm regat, & in viam, qua vna ad Deum perueniri potest, inducat: sed ita perficiat, & vnamquamque earum in suo ge-

nere absoluat, vt ipsarum nulla, ei si desit charitatis ista perfectio pro vera virtute sit habenda. Meritò igitur ea, vt Carmelus esse dicitur, omnia, scilicèt, loca circumposita, longo interuallo superãs. Ab hac virtute cogitationes bonæ, quæ oriuntur, capilli ij sunt, qui esse dicũtur. *Sicut purpura Regis.* Nam inest in illis, ipse idem charitatis ardor, vnde initium duxerunt. Itaque igneæ sunt, neque quales capilli, qui superiùs descripti sunt, quos nitorem modo, & rectum ordinem habuisse diximus: sed quales qui modo laudantur, similes optimæ purpuræ, id est, ardentes atque flagrantes. Nam qui perfecti sunt, in Deo amando, cogitandoq; semper occupantur, ægrèque, atq; adeò molestè, & non nisi ab ipsa necessitate constricti cogitationum suarum, partẽ aliquã terrenis rebus impertiuntur. Nã meditãtur in terris cælestem vitam, quæ certè continenti, atque perpetua cõtemplatione, atq; charitate Dei constat: estque ea huius cælestis vitæ meditatio, res

Deo longè gratiſsima. Ideòque additur. *Rex ligatus in canalibus*. Intereſt enim, miſcetque ſe ſe, quemadmodum Spiritus ſanctus teſtatur eruditis cogitationibus, redamatque eum qui ſe amat, ac de ipſo continenter cogitat, & arctiſsimo charitatis vinculo cum illo conſtringitur, ac penè miſcetur: ſicut ſcriptum eſt. Qui adhæret Deo, vnus ſpiritus fit cum eo. in quo ſumma abſolutio virtutis & pietatis conſiſtit. Quare ſequitur. *Quam pulchra es, & quam decora chariſsima in delicijs.* Quia enim chariſsima eſt, idcircò ſupra modum & pulchra eſſe dicitur & decora, & delicijs, hoc eſt, omni cæleſti dulcedine & voluptate redundans. Tot porrò bona, totque & tam præclaræ virtutes aliæ alijs accumulatæ, & in vnum confluentes omnes, animi habitum efficiunt quam altiſsimum heroicumq; & propè diuinũ, quo de metaphoricè dicitur. *Statura tua aſsimilata eſt palmæ.* Quod autem ſequitur. *& Vbera tua botris.* Ideò dicitur, quia inter omnes iſtas virtutes

Prou.8.

1. Cor. 6.

quæ commemoratæ sunt, illæ maximè eminent, atque conspiciuntur, quæ ad alterum spectant, & referuntur: qualis est iustitia, charitas, liberalitas, & si quæ aliæ huius generis sunt. Nam hæ cùm alicui inesse videntur, inuitant nos ad amãdum ipsum, itaque incendunt, vt cõiunctissimi cum illo esse cupiamus: ex quo est illud quod sequitur. *Dixi, ascendam in palmam, & apprehendam fructus eius, & erunt vbera tua sicut botri vineæ.* Sed addũt. *& odor oris tui sicut odor malorum. Guttur tuum sicut vinum optimum, dignum dilecto meo ad potandum, & labijs ac dentibus illius ad ruminandum.* Quod ideò dicunt quia sermones bonorum virorum, quos de Deo habent, siue cum præcepta salutis edunt, siue cum flagitia, & peccata hominum oratione castigant, siue cum monent, siue cum consolantur, siue cum facta sanctorum, atque res gestas commemorant: sunt suprà quam dici potest dulcissimi. Nam vt scriptum est, Bonus homo profert bona, de bono the-

ſauro cordis ſui. Sic laudati iuſti ita reſpondent. *Ego dilecto meo & ad me conuerſio eius.* Etenim laudes, quas ſibi ab hominibus tribui vident, vel nō agnoſcūt, vel certè ita ſentiunt, ſi quid in ipſis ſit laude & celebratione dignum, id ipſis immerentibus, & prorſus indignis ſumma Dei benignitate fuiſſe collatum: totum alienum eſſe, de quo ſibi, ſi quicquā arrogent ſcelus ſe, & facinus inexpiabile commiſſuros putant. Itaque reſignant Deo plenè, atque integrè ſua munera: ita que ferè dicūt. Quod viuimus, quod ſpiramus, quod vigemus: quod non poſtrema ſcelera admittimus, quod eſſe boni cupimus; aut quod omnino aliquem in ea re conatum, & ſtudium adhibemus, quod benè de nobis homines, & præclarè ſentiunt, id totum agnoſcimus diuini muneris præcipuè eſſe: nobiſque ob id, quà à nobis eſt, nihil, aut laudis, aut mercedis tribui deberi fatemur. Illud verò vnum curamus maximè atque cauemus ne *Lucæ.6.*

tantæ

tantæ Dei erga nos indulgentiæ, atque charitati aliquando reperiamur parum respondisse gratè. Quare profitemur, ac dicimus, qui nos tantum amauerit nullo merito nostro: quique nos tot bonis, ac beneficijs affecerit, ipsum, quam maximè atque ardétissimè amari quis potest, tam à nobis amari, atq; diligi. Velle nos certè id, atque cupere, in eoq; studiũ adhibere maximum, Deus vt à nobis ardétissimè ametur. Itaq; hæc dicunt: tamq; penitùs in illorum animis humilitas insedit, vt mundi laudes, & ad homines bonam existimationem, popularesq́; honores, quos qui paulò vel natura, vel virtute modestiores sunt, non nimis cupidè insequuntur, oblatos tamen sibi, & spõte ab hominibus attributos, non ingratè suscipiũt, qui autem ambitiosiores sunt, insano propè studio & amore, & quibuscumque possunt, & modis, & rationibus quærunt, eos illi honores odio habeant, & tanquam maximam virtutis pestem fugiant, lædiq́; se putent, & insidias

suæ

ſuæ virtuti fieri, cum ita vel laudantur, vel honore afficiuntur: ex quo ſunt, quæ ſequuntur. *Veni dilecte mi, egrediamur in agrum, commoremur in villis.* Ab his, ſcilicèt, inanis gloriæ, & adulatricis linguæ inſidijs ac periculis remoti atque tuti. *Mane ſurgamus ad vineas, videamus ſi floruit vinea, ſi flores fructus parturiunt, ſi floruerunt mala punica.* Erit enim multò præſtantius, atque iucundius virtutibus alẽdis, atque augendis per otium vacare, ac ſummo manè, id eſt, diligentia, atque vigilantia ſumma operam iſti ſtudio nauare, quam vanis hominum vocibus aures præbere, eorumque laudibus capi. *Ibi dabo tibi vbera mea.* In quo vno, videlicèt, omne bonorum ſtudium, omniſque ipſorum cogitatio conſumitur, ſi quomodo aſſequi id vnquam poſsint atque perficere, vt in tota ſua, & mente, & anima & corpore regnet, & dominetur Chriſtus. Et ideò in portis, inquiunt, noſtris. *Omnia poma noua, & vetera dilecte mi ſeruaui tibi.* Quaſi ita dicentes, Quidquid in nobis

si dederit homo omnem substantiam domus suæ pro dilectione, quasi nihil despiciet eam. Soror nostra paruula est, & vbera non habet, quid faciemus sorori nostræ in die quando alloquenda est. Si murus est, ædificemus super eum propugnacula argentea: si ostium est, compingamus illud tabulis Cedrinis. Ego murus, & vbera mea sicut turris, ex quo facta sum coram eo quasi pacem reperiens. Vinea fuit pacifico in ea quæ habet populos: tradidit eam custodibus, vir affert pro fructu eius mille argenteos. Vinea mea coram me est, mille tui pacifice, & ducenti ijs qui custodiunt fructus eius. Quæ habitas in hortis amici auscultant, fac me audire vocem tuam. Fuge dilecte mi, & assimilare capreæ, hinnuloque ceruorum super montes aromatum.

EXPLANATIO.

QVANQVAM hæc capitum notis separantur: tamen nō à nouo capite oratio ducitur, sed est cum superiore

periore oratione coniuncta atque continens. Reddit enim hîc sponsa causam, propter quam ruri permanere vna cum sponso tantoperè cupiat, quod proximè superiori capite dixerat se velle, atque cupere. Nam dicit se ad eam amoris magnitudinem iam peruenisse, pati vt nullo modo possit sibi vllum amore, & complexibus vacuum præterire tẽpus. Quare qua libertate puellæ fratres suos germanos, & infantes humeris palam circumgestant, & amplexu, atque osculo fouent: quam illis copiam atque facultatem tribuit ipsa germanitas, fratrumque ipsorum puerilis ætas: item sibi in votis esse ait, domi, forisque illius hærere lateri semper, semperq; ex ipsius ore dulcia oscula legere: cunctis qui id viderint, nõ solùm non reprehendentibus, aut turpe ducentibus, sed fauentibus potiùs, & approbantibus. At id quoniam neque pudor patitur, neque mos permittit luce palam in vrbe fieri, quoniamque ipsa hominum societas multas quotidie affert

lenitas,ac mansuetudo,quę sunt proprię Christianæ disciplinæ virtutes, & quas perfecti in ea disciplina, & vultu, & incessu, & omni oris habitu præ se ferunt, quibus certè virtutibus, nihil amabilius esse potest,num minus aptè cum his virtutibus cohærebit, quod sequitur filia principis?Imò verò aptissimè. Christiana enim virtus suis coloribus describetur: si quorum pedes, hoc est, quorum humilitas & mansuetudo laudantur, ijdem prædicabuntur principum filij, excelso,scilicèt, & exaggerato animo præditi. Nam vt nihil est Christiano homine humilius, atque mansuetius, ita nihil est eodem altius,atq; sublimius. Etenim quod in Christi persona adoramus, & credimus ineffabili modo cõiungi duas naturas,sublimem vnam,humilem alteram,humanam scilicet, atque diuinam: eius imaginis exemplum quodammodo videre licet in ijs, qui Christo suo capiti, virtute & morum imitatione sunt similes. Sunt enim simul & humiles & ex-

celsi

celsi tum natiuitate, tum moribus. Natiuitate quidem excelsi sunt, quoniam ad Deum ipsum ortus sui eius, quo in nouam vitam nascuntur principium, & originem referunt, quodque eius originis in se habent præstantissima semina: humiles autem & abiecti, quoniam quod attinet ad veteres, atque primos parẽtes genus ducunt ab inquinatissimis sordibus. Moribus porrò, & conditione vitæ propter suam modestiam, & fragilitatis suæ assiduam cogitationem & cognitionem sunt humiles. Itaque modestissimè de se sentiunt, nihil sibi arrogant, tribuũt sibi nihil, cedũt omnibus, seque submittunt etiam inimicis; neque est aliquod tam abiectum, atque vile munus, quod vel se indignum putent, vel aliorum salutis causa libenter non subeant, illúdq; non parum sæpè vere, & ex animo optant, contemni se à cæteris, & sperni, & pro nihilo haberi. At eisdem rursus nihil est maius, atque sublimius. Nam neque seruiunt voluptatibus, neque ce-

dunt doloribus, neque se vinci sinunt ab aliqua cupiditate praua: neque hominũ minas, neque aduersæ fortunæ tela extimescunt, & quibus rebus seruiunt mortales cæteri, ijs illi omnibus imperant: tamque alto sunt animo, vt sua præstantia indignum existiment, impertire aliquid desiderij sui atque cogitationis, nisi rebus cælestibus, atque diuinis. Itaque immortalitatem, æternas diuitias, diuinam vitam, congressum & conuictum penè familiarem cum Deo, illi & cogitãt semper, & ad ea solum aspirant ipsorum desideria, atque vota. Quid illa, ea si quis pro dignitate commemoret? nam mihi his commentariorum angustijs excluso copiosè illa, & enucleatè explanare non licèt. Quam igitur illa sunt animi excelsi, quod de cunctis hominibus, nihil inde præter rectè facti conscientiam ad se referentes, bene mereri student? Quod infestissimis suis hostibus non grauatè commodant? Quod ita sunt animo liberali, & ad benefaciendum propenso, vt

non opes & facultates suas modo, sed vitam etiam pro aliorum salute profundant? Ex quo concluditur, hoc esse proprium Christianæ virtutis, vt repudiatis & à se remotis, superbia & arrogantia, quibus vitijs omnis Philosophorum vita, & institutio inficiebatur: modestia verò & mansuetudine, & humilitate animi ascitis, & adiunctis diuersissimas res; & quæ in vnum coire posse, non putabantur: summam, scilicèt, animi celsitudinem, cum incredibili humilitate, consociet. Quare conuenientissimè in hac eximiæ virtutis, atque probitatis imagine, cum pedum pulchritudine, hoc est, humilitatis virtute, regij sanguinis dignitas; & illustris generis claritudo à Solomone coniuncta est. Quibus etiam consentanea sunt, quæ sequuntur. Nam rectis officijs laudatis quatuor summæ virtutes, à quibus ducuntur omnia officia laudantur, ac primo de fortitudine dicitur. *Iuncturæ fœminum tuorum sicut monilia quæ fabricata sunt manu artificis.* Nam

fortitudinem, fœmorum, atque tibiarũ declarari nominibus ex eo intelligitur, quod retro vicißim ipſum fortitudinis nomen, ad fœmora ſignificanda tranſlatè vſurpatur: vt in illo. Et nutabunt viri fortißimi, in quo fœmora per metaphoram viros fortiſsimos, aut fortitudinis dici omnes conſentiunt. Eſt autem Chriſtiana fortitudo, ſola vera, & perfecta fortitudo: vt potè quæ pro pietate nullum, aut certamen fugiat, aut periculum reformidet. Itaque aptè comparatur circulo, cuius eſt figura perfecta, aut certè fœmori ad circuli orbem accommodato. Temperantia deinde in ventre, atq; vmbilico ſignificatur, quo de dicitur. *Vmbilicus tuus crater tornatilis non indigens poculis.* Itemque. *Venter tuus, vt aceruus tritici vallatus liliјs.* Nam vt in tritici aceruo propter cauſam ſuperiùs dictam, nihil inciſſum angulis, nihil anfractibus, nihil eminens, nihil lacunoſum conſpicitur, ſic tẽperans moderationé, & æquabilitaté, & omniũ rerum mediocritatẽ in omni vi-

Eccl. vlti.

ta conſeruat. His ſuccedunt. *Vbera tua ſicut duo hinnuli gemelli capreæ.* Quæ ad eas virtutes ſpectant, quæ ad alterum referuntur: inde aſcenſus ad collum, & ad oculos fit. De illo. *Collum tuum ſicut turris eburnea.* De his. *Oculi tui ſicut piſcinæ in Heſbon, quæ ſunt in porta filiæ multitudinis.* Quibus eæ, quas ſuprà diximus, deſignātur virtutes, niſi quod, vel ex ipſa ſimilitudinum ratione abſolutiores & perfectiores, in hoc ordine, atque gradu hominum, quam in ſuperiore intelligendæ ſunt eſſe. Ab his, ad naſum peruenitur, in quo grauitatis, atq; prudentiæ ineſt ſymbolum. Quæ prudentia, *Sicut turris Libani quæ reſpicit contra Damaſcum.* Ita ipſa altè eminens, omnia longè, latèque ſpeculatur. Vltimum atque ſupremum eſt caput. Charitas Chriſtiana, videlicèt, quæ ita præeſt, atque ſuperemi-net virtutibus reliquis, vt eas non ſolùm regat, & in viam, qua vna ad Deum peruenir i poteſt, inducat: ſed ita perficiat, & vnamquamque earum in ſuo ge-

nere absoluat, vt ipsarum nulla, ei si desit charitatis ista perfectio pro vera virtute sit habenda. Meritò igitur ea, vt Carmelus esse dicitur, omnia, scilicèt, loca circumposita, longo interuallo superãs. Ab hac virtute cogitationes bonæ, quæ oriuntur, capilli ij sunt, qui esse dicũtur. *Sicut purpura Regis*. Nam inest in illis, ipse idem charitatis ardor, vnde initium duxerunt. Itaque igneæ sunt, neque quales capilli, qui superiùs descripti sunt, quos nitorem modo, & rectum ordinem habuisse diximus: sed quales qui modo laudantur, similes optimæ purpuræ, id est, ardentes atque flagrantes. Nam qui perfecti sunt, in Deo amando, cogitandoq; semper occupantur, ægrèque, atq; adeò molestè, & non nisi ab ipsa necessitate constricti cogitationum suarum, partẽ aliquã terrenis rebus impertiuntur. Nã meditãtur in terris cælestem vitam, quæ certè continenti, atque perpetua cõtemplatione, atq; charitate Dei constat: estque ea huius cælestis vitæ meditatio, res

Deo longè gratiſsima. Ideòque additur. *Rex ligatus in canalibus*. Intereſt enim, miſcetque ſe ſe, quemadmodum Spiritus ſanctus teſtatur eruditis cogitationibus, redamatque eum qui ſe amat, ac de ipſo continenter cogitat, & arctiſsimo charitatis vinculo cum illo conſtringitur, ac penè miſcetur: ſicut ſcriptum eſt. Qui adhæret Deo, vnus ſpiritus fit cum eo. in quo ſumma abſolutio virtutis & pietatis conſiſtit. Quare ſequitur. *Quam pulchra es, & quam decora chariſſima in delicijs.* Quia enim chariſsima eſt, idcircò ſupra modum & pulchra eſſe dicitur & decora, & delicijs, hoc eſt, omni cæleſti dulcedine & voluptate redundans. Tot porrò bona, totque & tam præclaræ virtutes aliæ alijs accumulatæ, & in vnum confluentes omnes, animi habitum efficiunt quam altiſsimum heroicumq; & propè diuinũ, quo de metaphoricè dicitur. *Statura tua aſſimilata eſt palmæ.* Quod autem ſequitur. *& Vbera tua botris.* Ideò dicitur, quia inter omnes iſtas virtutes

Prou.8.

1. *Cor. 6.*

quæ commemoratæ ſunt, illæ maximè eminent, atque conſpiciuntur, quæ ad alterum ſpectant, & referuntur: qualis eſt iuſtitia, charitas, liberalitas, & ſi quæ aliæ huius generis ſunt. Nam hæ cum ali cui ineſſe videntur, inuitant nos ad amãdum ipſum, itaque incendunt, vt cóiunctiſsimi cum illo eſſe cupiamus: ex quo eſt illud quod ſequitur. *Dixi, aſcendam in palmam, & apprehendam fructus eius, & erunt vbera tua ſicut botri vineæ.* Sed addũt. *& odor oris tui ſicut odor malorum. Guttur tuum ſicut vinum optimum, dignum dilecto meo ad potandum, & labijs ac dentibus illius ad ruminandum.* Quod ideò dicunt quia ſermones bonorum virorum, quos de Deo habent, ſiue cum præcepta ſalutis edunt, ſiue cum flagitia, & peccata hominum oratione caſtigant, ſiue cum monent, ſiue cum conſolantur, ſiue cum facta ſanctorum, atque res geſtas commemorant: ſunt ſuprà quam dici poteſt dulciſsimi. Nam vt ſcriptum eſt, Bonus homo profert bona, de bono theſauro

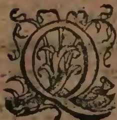
ſauro cordis ſui. Sic laudati iuſti ita re- *Lucæ.6.*
ſpondent. *Ego dilecto meo & ad me conuer*
ſio eius. Etenim laudes, quas ſibi ab ho-
minibus tribui vident, vel nõ agnoſcũt,
vel certè ita ſentiunt, ſi quid in ipſis ſit
laude & celebratione dignum, id ipſis
immerentibus, & prorſus indignis ſum-
ma Dei benignitate fuiſſe collatum: to-
tum alienum eſſe, de quo ſibi, ſi quicquã
arrogent ſcelus ſe, & facinus inexpiabile
commiſſuros putant. Itaque reſignant
Deo plenè, atque integrè ſua munera: ita
que ferè dicũt. Quod viuimus, quod ſpi-
ramus, quod vigemus: quod non poſtre
ma ſcelera admittimus, quod eſſe boni
cupimus; aut quod omnino aliquem
in ea re conatum, & ſtudium adhi-
bemus, quod benè de nobis homines,
& præclarè ſentiunt, id totum agno-
ſcimus diuini muneris præcipuè eſſe:
nobiſque ob id, quà à nobis eſt, ni-
hil, aut laudis, aut mercedis tribui
deberi fatemur. Illud verò vnum
curamus maximè atque cauemus ne
tantæ

tantæ Dei erga nos indulgentiæ, atque charitati aliquando reperiamur parum respondisse gratè. Quare profitemur, ac dicimus, qui nos tantum amauerit nullo merito nostro: quique nos tot bonis, ac beneficijs affecerit, ipsum, quam maximè atque ardétissimè amari quis potest, tam à nobis amari, atq; diligi. Velle nos certè id, atque cupere, in eoq; studiũ adhibere maximum, Deus vt à nobis ardétissimè ametur. Itaq; hæc dicunt: tamq; penitùs in illorum animis humilitas insedit, vt mundi laudes, & ad homines bonam existimationem, popularesq́; honores, quos qui paulò vel natura, vel virtute modestiores sunt, non nimis cupidè insequuntur, oblatos tamen sibi, & spõte ab hominibus attributos, non ingratè suscipiũt, qui autem ambitiosiores sunt, insano propè studio & amore, & quibuscumque possunt, & modis, & rationibus quærunt, eos illi honores odio habeant, & tanquam maximam virtutis pestem fugiant, lædiq́; se putent, & insidias

suæ virtuti fieri, cum ita vel laudantur, vel honore afficiuntur: ex quo sunt, quæ sequuntur. *Veni dilecte mi, egrediamur in agrum, commoremur in villis.* Ab his, scilicèt, inanis gloriæ, & adulatricis linguæ insidijs ac periculis remoti atque tuti. *Mane surgamus ad vineas, videamus si floruit vinea, si flores fructus parturiunt, si floruerunt mala punica.* Erit enim multò præstantius, atque iucundius virtutibus alẽdis, atque augendis per otium vacare, ac summo mane, id est, diligentia, atque vigilantia summa operam isti studio nauare, quam vanis hominum vocibus aures præbere, eorumque laudibus capi. *Ibi dabo tibi vbera mea.* In quo vno, videlicèt, omne bonorum studium, omnisque ipsorum cogitatio consumitur, si quomodo assequi id vnquam possint atque perficere, vt in tota sua, & mente, & anima & corpore regnet, & dominetur Christus. Et ideò in portis, inquiunt, nostris. *Omnia poma noua, & vetera dilecte mi seruaui tibi.* Quasi ita dicentes, Quidquid in

si dederit homo omnem substantiam domus suæ pro dilectione, quasi nihil despiciet eam. Soror nostra paruula est, & vbera non habet, quid faciemus sorori nostræ in die quando alloquenda est. Si murus est, ædificemus super eum propugnacula argentea: si ostium est, compingamus illud tabulis Cedrinis. Ego murus, & vbera mea sicut turris, ex quo facta sum coram eo quasi pacem reperiens. Vinea fuit pacifico in ea quæ habet populos: tradidit eam custodibus, vir affert pro fructu eius mille argenteos. Vinea mea coram me est, mille tui pacifice, & ducenti ijs qui custodiunt fructus eius. Quæ habitas in hortis amici auscultant, fac me audire vocem tuam. Fuge dilecte mi, & assimilare capreæ, hinnuloque ceruorum super montes aromatum.

EXPLANATIO.

QVANQVAM hæc capitum notis separantur: tamen nõ à nouo capite oratio ducitur, sed est cum superiore

periore oratione coniuncta atque continens. Reddit enim hîc sponsa causam; propter quam ruri permanere vnà cum sponso tantoperè cupiat, quod proximè superiori capite dixerat se velle, atque cupere. Nam dicit se ad eam amoris magnitudinem iam peruenisse, pati vt nullo modo posit sibi vllum amore, & complexibus vacuum præterire tēpus. Quare qua libertate puellæ fratres suos germanos, & infantes humeris palam circumgestant, & amplexu, atque osculo fouent: quam illis copiam atque facultatem tribuit ipsa germanitas, fratrumque ipsorum puerilis ætas: item sibi in votis esse ait, domi, forisque illius hærere lateri semper, semperq; ex ipsius ore dulcia oscula legere: cunctis qui id viderint, nō solùm non reprehendentibus, aut turpe ducentibus, sed fauentibus potiùs, & approbantibus. At id quoniam neque pudor patitur, neque mos permittit luce palam in vrbe fieri, quoniamque ipsa hominum societas multas quotidie affert

non vident, sed ex ijs quæ vident conie-ctura colligunt. Ex quo fit, vt cum lauda re ea volunt, id primum laudibus prose-quantur, quod illis primò vidēdum oc-currit, quodque cætera, & cognoscendi, & laudandi causam ipsis attulit. Nā prin cipio ista operum exteriorum honestate commoti, eos, à quibus ea edebantur, admirari cœperũt, & in illorum animos introspicere. Quod igitur Latini officiũ appellant, quo nomine quidquid ex vir-tutis inductu, atque præscripto, vel pu-blicè, vel priuatim rectè & honestè fit, comprehenditur: id sacræ literæ figura-tè pedes vocant: non solùm quia minus dignitatis atque luminis habent ista re-ctè facta, quam illa animi interiora orna menta, à quibus oriuntur: sed quia istis virtus insistit, eisque tanquam gressibus in hoc mortalis vitæ stadio progreditur. Nam societas hominum inter ipsos, cō-merciaque bumana omnia his continē-tur officijs. Vocari autem ista officia pe-des in arcano sermone, omnes ferè scri-

ptores

ptores docent, in illo Christi: Qui lotus *Ioan.* 16.
est, non indiget nisi vt lauet pedes. Hos
ergo pedes sanctorum, cum eorum ho-
nestam speciem oculis hauriunt homi-
nes, pulchros esse dicunt: tum quod ho-
nesta sunt ista officia, & ob id dignitatis
plena, tum quod sunt, vel publicè, vel pri
uatim vtilia, & ob eam causam, apud om
nes gratiosa, & vt ita dicam, popularia:
præcipuè autem ea, quæ à charitate, & à
pietate Christiana ducuntur, quæ mode
stiæ & humilitatis specie mirabiliter cō-
mendata in benefaciendo, atque in inser
uiendo alijs ponuntur ferè omnia, quo
quod populis sit gratius, profectò effici
nihil potest. At quam rectè cum ista lau-
de Christiani officij id quod sequitur,
iungitur. *Filia principis*. Nisi enim vir per
fectus & sanctus filius principis esset, id
est, nisi generoso, & munifico, ac digno
principe animo esset præditus, ea, quam
diximus, officiorum dignitate careret.
Quid verò si hi pedes nobis sint, id quod
video rectè esse posse, humilitas ea, atq;

lenitas,ac manſuetudo,quę ſunt propriȩ Chriſtianæ diſciplinæ virtutes, & quas perfecti in ea diſciplina, & vultu, & inceſſu, & omni oris habitu præ ſe ferunt, quibus certè virtutibus, nihil amabilius eſſe poteſt,num minus aptè cum his virtutibus cohærebit, quod ſequitur filia principis?Imò verò aptiſsimè. Chriſtiana enim virtus ſuis coloribus deſcribetur: ſi quorum pedes, hoc eſt, quorum humilitas & manſuetudo laudantur, ijdem prædicabuntur principum filij, excelſo,ſcilicèt, & exaggerato animo præditi. Nam vt nihil eſt Chriſtiano homine humilius, atque manſuetius, ita nihil eſt eodem altius,atq; ſublimius. Etenim quod in Chriſti perſona adoramus, & credimus ineffabili modo cõiungi duas naturas,ſublimem vnam,humilem alteram,humanam ſcilicet, atque diuinam: eius imaginis exemplum quodammodo videre licet in ijs, qui Chriſto ſuo capiti, virtute & morum imitatione ſunt ſimiles. Sunt enim ſimul & humiles & ex-

celsi tum natiuitate, tum moribus. Natiuitate quidem excelsi sunt, quoniam ad Deum ipsum ortus sui eius, quo in nouam vitam nascuntur principium, & originem referunt, quodque eius originis in se habent præstantissima semina: humiles autem & abiecti, quoniam quod attinet ad veteres, atque primos parétes genus ducunt ab inquinatissimis sordibus. Moribus porrò, & conditione vitæ propter suam modestiam, & fragilitatis suæ assiduam cogitationem & cognitionem sunt humiles. Itaque modestissimè de se sentiunt, nihil sibi arrogant, tribuũt sibi nihil, cedũt omnibus, seque submittunt etiam inimicis; neque est aliquod tam abiectum, atque vile munus, quod vel se indignum putent, vel aliorum salutis causa libenter non subeant, illudq; non parum sæpè vere, & ex animo optant, contemni se à cæteris, & sperni, & pro nihilo haberi. At eisdem rursus nihil est maius, atque sublimius. Nam neque seruiunt voluptatibus, neque ce-

dunt doloribus, neque se vinci sinunt ab aliqua cupiditate praua: neque hominũ minas, neque aduersæ fortunæ tela extimescunt, & quibus rebus seruiunt mortales cæteri, ijs illi omnibus imperant: tamque alto sunt animo, vt sua præstantia indignum existiment, impertire aliquid desiderij sui atque cogitationis, nisi rebus cælestibus, atque diuinis. Itaque immortalitatem, æternas diuitias, diuinam vitam, congressum & conuictum penè familiarem cum Deo, illi & cogitãt semper, & ad ea solum aspirant ipsorum desideria, atque vota. Quid illa, ea si quis pro dignitate commemoret? nam mihi his commentariorum angustijs excluso copiosè illa, & enucleatè explanare non licèt. Quam igitur illa sunt animi excelsi, quod de cunctis hominibus, nihil inde præter rectè facti conscientiam ad se referentes, bene mereri student? Quod infestissimis suis hostibus non grauatè commodant? Quod ita sunt animo liberali, & ad benefaciendum propenso, vt

non opes & facultates ſuas modo, ſed vitam etiam pro aliorum ſalute profundant? Ex quo concluditur, hoc eſſe proprium Chriſtianæ virtutis, vt repudiatis & à ſe remotis, ſuperbia & arrogantia, quibus vitijs omnis Philoſophorum vita, & inſtitutio inficiebatur: modeſtia verò & manſuetudine, & humilitate animi aſcitis, & adiunctis diuerſiſsimas res; & quæ in vnum coire poſſe, non putabantur: ſummam, ſcilicèt, animi celſitudinem, cum incredibili humilitate, conſociet. Quare conuenientiſsimè in hac eximiæ virtutis, atque probitatis imagine, cum pedum pulchritudine, hoc eſt, humilitatis virtute, regij ſanguinis dignitas; & illuſtris generis claritudo à Solomone coniuncta eſt. Quibus etiam conſentanea ſunt, quæ ſequuntur. Nam rectis officijs laudatis quatuor ſummæ virtutes, à quibus ducuntur omnia officia laudantur, ac primo de fortitudine dicitur. *Iuncturæ fœminum tuorum ſicut monilia quæ fabricata ſunt manu artificis.* Nam

fortitudinem, fœmorum, atque tibiarũ declarari nominibus ex eo intelligitur, quod retro vicissim ipsum fortitudinis nomen, ad fœmora significanda transla-
Eccl. vlti. tè vsurpatur: vt in illo. Et nutabunt viri fortissimi, in quo fœmora per metaphoram viros fortissimos, aut fortitudinis dici omnes consentiunt. Est autem Christiana fortitudo, sola vera, & perfecta fortitudo: vt potè quæ pro pietate nullum, aut certamen fugiat, aut periculum reformidet. Itaque aptè comparatur circulo, cuius est figura perfecta, aut certè fœmori ad circuli orbem accommodato. Temperantia deinde in ventre, atq; vmbilico significatur, quo de dicitur. *Vmbilicus tuus crater tornatilis non indigens poculis.* Itemque. *Venter tuus, vt aceruus tritici vallatus lilijs.* Nam vt in tritici aceruo propter causam superiùs dictam, nihil incissum angulis, nihil anfractibus, nihil eminens, nihil lacunosum conspicitur, sic tẽperans moderationẽ, & æquabilitatẽ, & omniũ rerum mediocritatẽ in omni vi-

ta conseruat. His succedunt. *Vbera tua sicut duo hinnuli gemelli capreæ.* Quæ ad eas virtutes spectant, quæ ad alterum referuntur: inde ascensus ad collum, & ad oculos fit. De illo. *Collum tuum sicut turris eburnea.* De his. *Oculi tui sicut piscinæ in Hesbon, quæ sunt in porta filiæ multitudinis.* Quibus eæ, quas suprà diximus, designātur virtutes, nisi quod, vel ex ipsa similitudinum ratione absolutiores & perfectiores, in hoc ordine, atque gradu hominum, quam in superiore intelligendæ sunt esse. Ab his, ad nasum peruenitur, in quo grauitatis, atq; prudentiæ inest symbolum. Quæ prudentia, *Sicut turris Libani quæ respicit contra Damascum.* Ita ipsa altè eminens, omnia longè, latèque speculatur. Vltimum atque supremum est caput. Charitas Christiana, videlicèt, quæ ita præest, atque superemīnet virtutibus reliquis, vt eas non solùm regat, & in viam, qua vna ad Deum peruenire potest, inducat: sed ita perficiat, & vnamquamque earum in suo ge-

nere absoluat, vt ipsarum nulla, ei si desit charitatis ista perfectio pro vera virtute sit habenda. Meritò igitur ea, vt Carmelus esse dicitur, omnia, scilicèt, loca circumposita, longo interuallo superās. Ab hac virtute cogitationes bonæ, quæ oriuntur, capilli ij sunt, qui esse dicūtur, *Sicut purpura Regis*. Nam inest in illis, ipse idem charitatis ardor, vnde initium duxerunt. Itaque igneæ sunt, neque quales capilli, qui superiùs descripti sunt, quos nitorem modò, & rectum ordinem habuisse diximus: sed quales qui modo laudantur, similes optimæ purpuræ, id est, ardentes atque flagrantes. Nam qui perfecti sunt, in Deo amando, cogitandoq; semper occupantur, ægrèque, atq; adeò molestè, & non nisi ab ipsa necessitate constricti cogitationum suarum, partē aliquā terrenis rebus impertiuntur. Nā meditātur in terris cælestem vitam, quæ certè continenti, atque perpetua cōtemplatione, atq; charitate Dei constat: estque ea huius cælestis vitæ meditatio, res

Deo

Deo longè gratissima. Ideóque additur. *Rex ligatus in canalibus*. Interest enim, miscetque se se, quemadmodum Spiritus sanctus testatur eruditis cogitationibus, redamatque eum qui se amat, ac de ipso continenter cogitat, & arctissimo charitatis vinculo cum illo constringitur, ac penè miscetur: sicut scriptum est. *Prou.8.* Qui adhæret Deo, vnus spiritus fit cum eo. in quo summa absolutio virtutis & pietatis consistit. Quare sequitur. *Quam pulchra es, & quam decora charissima in delicijs.* *1. Cor. 6.* Quia enim charissima est, idcircò supra modum & pulchra esse dicitur & decora, & delicijs, hoc est, omni cælesti dulcedine & voluptate redundans. Tot porrò bona, totque & tam præclaræ virtutes aliæ alijs accumulatæ, & in vnum confluentes omnes, animi habitum efficiunt quam altissimum heroicumq; & propè diuinũ, quo de metaphoricè dicitur. *Statura tua assimilata est palmæ.* Quod autem sequitur. *& vbera tua botris.* Ideò dicitur, quia inter omnes istas virtutes

quæ commemoratæ ſunt, illæ maximè eminent, atque conſpiciuntur, quæ ad alterum ſpectant, & referuntur: qualis eſt iuſtitia, charitas, liberalitas, & ſi quæ aliæ huius generis ſunt. Nam hæ cum ali cui ineſſe videntur, inuitant nos ad amãdum ipſum, itaque incendunt, vt cõiunctiſsimi cum illo eſſe cupiamus: ex quo eſt illud quod ſequitur. *Dixi, aſcendam in palmam, & apprehendam fructus eius, & erunt vbera tua ſicut botri vineæ.* Sed addũt. *& odor oris tui ſicut odor malorum. Guttur tuum ſicut vinum optimum, dignum dilecto meo ad potandum, & labijs ac dentibus illius ad ruminandum.* Quod ideò dicunt quia ſermones bonorum virorum, quos de Deo habent, ſiue cum præcepta ſalutis edunt, ſiue cum flagitia, & peccata hominum oratione caſtigant, ſiue cum mo nent, ſiue cum conſolantur, ſiue cum facta ſanctorum, atque res geſtas commemorant: ſunt ſuprà quam dici poteſt dulciſsimi. Nam vt ſcriptum eſt, Bonus homo profert bona, de bono theſauro

ſauro cordis ſui. Sic laudati iuſti ita reſpondent. *Ego dilecto meo & ad me conuerſio eius.* Etenim laudes, quas ſibi ab hominibus tribui vident, vel nō agnoſcūt, vel certè ita ſentiunt, ſi quid in ipſis ſit laude & celebratione dignum, id ipſis immerentibus, & prorſus indignis ſumma Dei benignitate fuiſſe collatum: totum alienum eſſe, de quo ſibi, ſi quicquā arrogent ſcelus ſe, & facinus inexpiabile commiſſuros putant. Itaque reſignant Deo plenè, atque integrè ſua munera: itaque ferè dicūt. Quod viuimus, quod ſpiramus, quod vigemus: quod non poſtrema ſcelera admittimus, quod eſſe boni cupimus; aut quod omnino aliquem in ea re conatum, & ſtudium adhibemus, quod benè de nobis homines, & præclarè ſentiunt, id totum agnoſcimus diuini muneris præcipuè eſſe: nobiſque ob id, quà à nobis eſt, nihil, aut laudis, aut mercedis tribui deberi fatemur. Illud verò vnum curamus maximè atque cauemus ne *Lucæ.6.*

tantæ

tantæ Dei erga nos indulgentiæ, atque charitati aliquando reperiamur parum respondisse gratè. Quare profitemur, ac dicimus, qui nos tantum amauerit nullo merito nostro: quique nos tot bonis, ac beneficijs affecerit, ipsum, quam maximè atque ardētissimè amari quis potest, tam à nobis amari, atq; diligi. Velle nos certè id, atque cupere, in eoq; studiũ adhibere maximum, Deus vt à nobis ardētissimè ametur. Itaq; hæc dicunt: tamq; penitùs in illorum animis humilitas insedit, vt mundi laudes, & ad homines bonam existimationem, popularesq; honores, quos qui paulò vel natura, vel virtute modestiores sunt, non nimis cupidè insequuntur, oblatos tamen sibi, & spōte ab hominibus attributos, non ingratè suscipiũt, qui autem ambitiosiores sunt, insano propè studio & amore, & quibuscumque possunt, & modis, & rationibus quærunt, eos illi honores odio habeant, & tanquam maximam virtutis pestem fugiant, lædiq; se putent, & insidias

suæ

ſuæ virtuti fieri, cum ita vel laudantur, vel honore afficiuntur: ex quo ſunt, quæ ſequuntur. *Veni dilecte mi, egrediamur in agrum, commoremur in villis.* Ab his, ſcilicèt, inanis gloriæ, & adulatricis linguæ inſidijs ac periculis remoti atque tuti. *Mane ſurgamus ad vineas, videamus ſi floruit vinea, ſi flores fructus parturiunt, ſi floruerunt mala punica.* Erit enim multò præſtantius, atque iucundius virtutibus alẽdis, atque augendis per otium vacare, ac ſummo mane, id eſt, diligentia, atque vigilantia ſumma operam iſti ſtudio nauare, quam vanis hominum vocibus aures præbere, eorumque laudibus capi. *Ibi dabo tibi vbera mea.* In quo vno, videlicèt, omne bonorum ſtudium, omniſque ipſorum cogitatio conſumitur, ſi quomodo aſſequi id vnquam poſsint atque perficere, vt in tota ſua, & mente, & anima & corpore regnet, & dominetur Chriſtus. Et ideò in portis, inquiunt, noſtris. *Omnia poma noua, & vetera dilecte mi ſeruaui tibi.* Quaſi ita dicentes, Quidquid in

nobis

nobis eſt, ſiue abs te olim cũ natura ſatũ, ſiue induſtria noſtra, & labore poſtea, te præcipuè vires, atque opem ſuggerente, additum & adiectum, ſiue hoc nouum, ſiue antiquum illud, & vetus quemadmodum agnoſcimus, habere abs te, ita reddimus tibi: ſeruireq́ue tibi ipſi volumus, & animo, & corpore, & officijs omnibus ſine intermiſsione, aut interpellatione aliqua. Hæc igitur perfecti ſentiũt, & quoad homini in hac vita datum eſt, rectiſsimè efficiunt: aliaq́ue præterea, de quibus capite ſequenti dicetur.

Quod quidem caput incipit iſto modo.

CAPVT. VIII.

VIS mihi det te fratrem meum, sugentem vbera matris meæ, vt inueniam te foris, & deosculer, & iam me nemo despiciat. Apprehendam te, & ducam in domum matris meæ, ibi me docebis, & dabo tibi poculum ex vino condito, & mustū malorum granatorum meorum. Læua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me. Adiuro vos filiæ Hierusalem, ne suscitetis neque euigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit. Quæ est ista, quæ ascendit de deserto delitijs affluens, innixa super dilectum, sub arbore malo suscitaui te, ibi corrupta est mater tua, ibi violata est genitrix tua. Pone me vt signaculum super cor tuum, vt signaculum super brachium tuum, quia fortis est, vt mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio, lampades eius, sicut lampades ignis, atque flammarum. Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, neque flumina obruent illam, si dede-

si dederit homo omnem substantiam domus suæ pro dilectione, quasi nihil despiciet eam. Soror nostra paruula est, & vbera non habet, quid faciemus sorori nostræ in die quando alloquenda est. Si murus est, ædificemus super eum propugnacula argentea: si ostium est, cõpingamus illud tabulis Cedrinis. Ego murus, & vbera mea sicut turris, ex quo facta sum coram eo quasi pacem reperiens. Vinea fuit pacifico in ea quæ habet populos: tradidit eam custodibus, vir affert pro fructu eius mille argenteos. Vinea mea coram me est, mille tui pacifice, & ducenti ijs qui custodiunt fructus eius. Quæ habitas in hortis amici auscultant, fac me audire vocem tuam. Fuge dilecte mi, & assimilare capreæ, hinnuloque ceruorum super montes aromatum.

EXPLANATIO.

VANQVAM hæc capitum notis separantur: tamen nõ à nouo capite oratio ducitur, sed est cum superiore

periore oratione coniuncta atque continens. Reddit enim hîc sponsa causam; propter quam ruri permanere vnà cum sponso tantoperè cupiat, quod proximè superiori capite dixerat se velle, atque cupere. Nam dicit se ad eam amoris magnitudinem iam peruenisse, pati vt nullo modo posit sibi vllum amore, & complexibus vacuum præterire tēpus. Quare qua libertate puellæ fratres suos germanos, & infantes humeris palam circumgèstant, & amplexu, atque osculo fouent: quam illis copiam atque facultatem tribuit ipsa germanitas, fratrumquè ipsorum pucrilis ætas: item sibi in votis esse ait, domi, forisque illius hærere laterì semper, semperq; ex ipsius ore dulcia oscula legere: cunctis qui id viderint, nō solùm non reprehendentibus, aut turpe ducentibus, sed fauentibus potiùs, & approbantibus. At id quoniam neque pudor patitur, neque mos permittit luce palam in vrbe fieri, quoniamque ipsa hominum societas multas quotidie affert

causas, quæ amantibus quominus continenter, sineque interpellatione se amét, solent esse impedimento: fatetur, idcircò ruris, ac vitæ rusticæ libertatis studio teneri se: idcircoq; ad id vitæ genus suú virum vocasse. *Quis mihi te det,* inquit, *fratrem meum sugentem vbera matris meæ, vt inueniam te foris, & deosculer, & iam nemo me contemnat.* Idque dicit, nó tam interrogans alium, quam exoptans. Nam Hebraicus sermo hoc potissimum loquendi modo, in optando vti solet. Optat autem quid? Vt illo vt fratre minimo, atq; pusione. Cuius verò causa? Nullus vt se pudor, aut honestatis, & hominum iudiciorum respectus à deosculando prohibeat. At prohiberi se atque impediri, cur molestè fert? Quia itinere quodam, iam ad summum amorem ascendit, & quia infinitum est quod amat, vni amori vacare studet. Sed cur hîc potissimum ista cómemorat? Quia reddere causam vult, quare, quod statim superiùs dixit, cuperet hominum cœtus, atque vrbes fugere,
quod

quod sibi, scilicèt, hunc amoris perpetuũ vsum, atq; fructũ eriperent. *Quis mihi te det, fratrem meum sugentem vbera matris meæ.* Id autẽ est, vt quod attinet ad amori, atque osculis vacandi libertatem, te perindè vti possim, tanquam puero, ac mihi ipsi fratre germano, & vt quomodo cum illis agitur. *Inueniã te foris & deosculer.* Id est, vt quamuis te foris inueniam, in media via, atque in ipsa publica luce liberum mihi sit, in tuos amplexus ruere, teque deosculari. *Et iam nemo me despiciat.* Nemo inquam mihi id probro, ac vitio vertat, & in metaphora cœpta persistes adiungit. *Apprehendam te, & introducam te in domum genitricis meæ.* Sic enim pueros sorores puellæ, si quando eos in via reperiunt, lætæ & festinæ arctè complectuntur, atque dissuauiantur, in domumque deducunt. Et in metaphora adhuc perseuerans. *Ibi me docebis.* Quia cum deducunt sorores puellæ pueros fratres germanos domum, quid egerint, quove abierint, ipsos rogant: ad

quæ illi ne rogati quidem, vt sunt pueri garruli, & ad loquendum prompti, balbutientes respondent: ac mira gratia cuncta miscent, atque confundunt, sibique ipsi in loquendo instant. Quorum illæ singula verba, & risu, & osculo excipiũt: tum illis pemmata dant, atque mellina, & illi ætati eiusmodi aptos prædulces cibos. Vnde sequitur. *Et dabo tibi poculum ex vino condito, & mustum malorum granatorum meorum.* Poculum ex vino condito melicratũ, credo intelligit: cuius vsus erat in delitijs. Hæc igitur illa cum diceret, atque optaret, quæ tamen nullo modo, aut certè difficilè fieri posse videbat, tum desiderij magnitudine, tum desideratæ rei difficultatis cognitione, atque adeò fœminei sexus imbecillitate animo victa defecisse dicitur, iamque deficiens opis implorandæ causa dixisse. *Læua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.* Nam implorantis opem ista verba sunt, quamuis futuri temporis voce prolata. Petens igitur, se vt collabentem

manu & amplexu fulciret, exanimata corruit. Ipsam porrò collapsam, & ex deliquio animi somno oppressam, sponsus, quod ex oratione eius, quæ sequitur, intelligitur, molliter in lectulo collocasse fingitur, & silentium fieri imperasse. *Adiuro*, inquit, *vos filiæ Hierusalem, ne suscitetis, neque euigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit*. Qua de adiuratione iam superiùs, quod satis esse possit, dictum videtur. Hæc igitnr ad istum modum gesta cum essent, iamque à scæna discessissent, rursus eodem redeunt, aut certè à Solomone quasi redierint, inducuntur, postremum huius carminis actum peracturi. Inducuntur verò è agro redeuntes, atque ascendentes, mutuoque inter se complexi. Ascendentes autem dico, quia vt ante diximus, huius dramatis scęna ponitur Hierosolymis vrbe loco edito, atque sublimi posita. Horum ergo redeuntium, in scænamq; introeuntium primo aspectu, fœminarum chorus commotus, & quod perfamiliariter inuicem

amplexi in scænam introirent admirãs, in hæc verba prorupuit. *Quæ est ista quæ ascendit de deserto innixa super dilectum.* Et certè hoc sibi per omnes homines licere sponsa, paulò ante optabat: non licere autem, ægrè & dolenter ferebat, vsq; eo, vt animo dicta sit defecisse, quod suo desiderio publicus mos obstaret. Quid igitur causæ est, quare eo nunc timore spreto, hominumque existimationis, ac publici moris nulla ratione habita, innixa super dilectum, in publicum prodire audeat: idque veluti suo iure vsurpet sibi, quod ei nemo vnquam quidem concederet? Est hoc ita natura comparatum, vt qui aliquando acerba, ac luctuosa aliqua re obiecta, mœroris magnitudine oppressi vel exanimati conciderunt, vel in insaniam versi, commoti fuerunt, à recto mentis statu, iidem postea luce menti reddita, recuperataque salute, sensu penè omni earum ipsarum rerum, quarum primo incursu tam grauiter læsi sunt, extincto & amisso, eas non ampliùs reformident,

mident, ac vereantur. Vt si quis, exempli causa, in honore & existimatione, graui aliqua accepta ignominia læsus, ob eã causam insanus ex dolore effectus sit: idem postea sanitati restitutus idem illud malum, quod tam illi graue, atq; intolerabile antea videbatur, non modo leuissimè iam fert, sed etiam pro nihilo ducit. Etenim atrocitas ipsa mali, magnitudoque doloris in animum irruens, ipsumque opprimens, deinceps dolendi ex eo, atque mœrendi omnem facultatem, atque sensum eximit. Quod idem simili modo accidit corpori. Visu, enim audituve, aut nimia luce, aut immodico sono obrutis, hoc est, ijs ipsis rebus, in quibus proprium est eorum, & naturale bonum positum, cum modum excesserunt offensis, ita sæpè afficimur, vt vi sentiendi obstupefacta, aut extincta, oculis, auribusque apertis & integris, neque audiamus ipsi, neq; videamus. Quod intuens Solomon. (nihil enim ab eo in hoc carmine est positum, quod nõ ab ipsa na

tura rerum ductum fuerit & expressum) itaque id intuens, atque obseruans, quoniam sponsam primo induxerat grauiter dolentem, quod hominum existimationis metu impediretur, & palam, & passim sponso sub frui: quoniamque ex dolore in animi deliquiū inciderat: eandem post deliquium viribus recuperatis inducit palam incumbentem viro suo, ipsumque complexam, ac nihil minus quam hominum oculos aut iudicia curantem. Ex quo etiam hominum existimationis, & iudiciorum contemptu est; quod fœminarum choro rei nouitatem admiranti, illaque superiora dicēti. *Quæ est ista quæ ascendit innixa super dilectum?* nihil ipsa respondit, sed ad suum virum conuersa. *Sub arbore*, inquit, *malo excitaui te, ibi corrupta est mater tua, ibi violata est genitrix tua.* Aut quomodo, haud dissimili sententia ex Hebræo ad verbum, in Latinum conuersum legimus. *Ibi peperit te mater tua, ibi peperit quæ genuit te.* Quibus verbis hoc profectò dicit meminisse se

nunc,illius diei, quo die primum in illũ ſub malo iacentem ipſa ruri errans caſu cum incidiſſet, viſaque nec opinato ab ipſo eſſet, amari ab eo cœpta eſt. Qua ſub malo,inquit,mater tua, vt fama eſt, compreſſa olim fuerat, & grauida effecta: vel certè ediderat te illa ſub iſta arbore,quemadmodum ferebatur. Dicit porrò hæc ſponſa,aut certè dixiſſe fingitur à Solomone pro amantium ingenio, atq; conſuetudine aptiſsimè & conuenientiſsimè. Nam qui amant,omnium eorũ, quæ in amore illis vnquam contigerũt, actionum, ſcilicet, omnium ſuarum, & dictorum tanquam hiſtoriam propoſitam ſemper ante oculos habent: nullaq; de re,aut cogitant ſæpiùs,aut libentiùs loquuntur, quam de ſuis præteritis voluptatibus,eaſque effluere,aut ſibi ex animo elabi,ſæpiùs memorando nó ſinunt, neque ſolùm ſinguli ſecum, ſed vterque inter ſe iſta conferuut,deque his mutuò collocuntur, nullo ſæpè, aut rerum aut temporum ſeruato ordine: ſed pro re na

 ta,

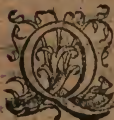
tantæ Dei erga nos indulgentiæ, atque charitati aliquando reperiamur parum respondisse gratè. Quare profitemur, ac dicimus, qui nos tantum amauerit nullo merito nostro: quique nos tot bonis, ac beneficijs affecerit, ipsum, quam maximè atque ardẽtissimè amari quis potest, tam à nobis amari, atq; diligi. Velle nos certè id, atque cupere, in eoq; studiũ adhibere maximum, Deus vt à nobis ardẽtissimè ametur. Itaq; hæc dicunt: tamq; penitùs in illorum animis humilitas insedit, vt mundi laudes, & ad homines bonam existimationem, popularesq; honores, quos qui paulò vel natura, vel virtute modestiores sunt, non nimis cupidè insequuntur, oblatos tamen sibi, & spõte ab hominibus attributos, non ingratè suscipiũt, qui autem ambitiosiores sunt, insano propè studio & amore, & quibuscumque possunt, & modis, & rationibus quærunt, eos illi honores odio habeant, & tanquam maximam virtutis pestem fugiant, lædiq; se putent, & insidias
suæ

ſuæ virtuti fieri, cum ita vel laudantur, vel honore afficiuntur: ex quo ſunt, quæ ſequuntur. *Veni dilecte mi, egrediamur in agrum, commoremur in villis.* Ab his, ſcilicèt, inanis gloriæ, & adulatricis linguæ inſidijs ac periculis remoti atque tuti. *Mane ſurgamus ad vineas, videamus ſi floruit vinea, ſi flores fructus parturiunt, ſi floruerunt mala punica.* Erit enim multò præſtantius, atque iucundius virtutibus alédis, atque augendis per otium vacare, ac ſummo mane, id eſt, diligentia, atque vigilantia ſumma operam iſti ſtudio nauare, quam vanis hominum vocibus aures præbere, eorumque laudibus capi. *Ibi dabo tibi vbera mea.* In quo vno, videlicèt, omne bonorum ſtudium, omniſque ipſorum cogitatio conſumitur, ſi quomodo aſſequi id vnquam poſsint atque perficere, vt in tota ſua, & mente, & anima & corpore regnet, & dominetur Chriſtus. Et ideò in portis, inquiunt, noſtris. *Omnia poma noua, & vetera dilecte mi ſeruaui tibi.* Quaſi ita dicentes, Quidquid in

nobis

si dederit homo omnem substantiam domus suæ pro dilectione, quasi nihil despiciet eam. Soror nostra paruula est, & vbera non habet, quid faciemus sorori nostræ in die quando alloquenda est. Si murus est, ædificemus super eum propugnacula argentea: si ostium est, cõpingamus illud tabulis Cedrinis. Ego murus, & vbera mea sicut turris, ex quo facta sum coram eo quasi pacem reperiens. Vinea fuit pacifico in ea quæ habet populos: tradidit eam custodibus, vir affert pro fructu eius mille argenteos. Vinea mea coram me est, mille tui pacifice, & ducenti ijs qui custodiunt fructus eius. Quæ habitas in hortis amici auscultant, fac me audire vocem tuam. Fuge dilecte mi, & assimilare capreæ, hinnuloque ceruorum super montes aromatum.

EXPLANATIO.

VANQVAM hæc capitum notis separantur: tamen nõ à nouo capite oratio ducitur, sed est cum superiore

periore oratione coniuncta atque continens. Reddit enim hîc sponsa causam; propter quam ruri permanere vnà cum sponso tantoperè cupiat, quod proximè superiori capite dixerat se velle, atque cupere. Nam dicit se ad eam amoris magnitudinem iam peruenisse, pati vt nullo modo posit sibi vllum amore; & complexibus vacuum præterire tēpus. Quare qua libertate puellæ fratres suos germanos, & infantes humeris palam circumgestant, & amplexu, atque osculo fouent: quam illis copiam atque facultatem tribuit ipsa germanitas, fratrumquè ipsorum puerilis ætas: item sibi in votis esse ait, domi, forisque illius hærere lateri semper, semperq; ex ipsius ore dulcia oscula legere: cunctis qui id viderint, nō solùm non reprehendentibus, aut turpe ducentibus, sed fauentibus potiùs, & approbantibus. At id quoniam neque pudor patitur, neque mos permittit lucè palam in vrbe fieri, quoniamque ipsa hominum societas multas quotidie affert

causas, quæ amantibus quominus conti nenter, sineque interpellatione se amẽt, solent esse impedimento: fatetur, idcircò ruris, ac vitæ rusticæ libertatis studio teneri se: idcircoq; ad id vitæ genus suũ virum vocasse. *Quis mihi te det*, inquit, *fratrem meum sugentem vbera matris meæ, vt inueniam te foris, & deosculer, & iam nemo me contemnat*. Idque dicit, nó tam interrogans alium, quam exoptans. Nam Hebraicus sermo hoc potissimum loquendi modo, in optando vti solet. Optat autem quid? Vt illo vt fratre minimo, atq; pusione. Cuius verò causa? Nullus vt se pudor, aut honestatis, & hominum iudiciorum respectus à deosculando prohibeat. At prohiberi se atque impediri, cur molestè fert? Quia itinere quodam, iam ad summum amorem ascendit, & quia infinitum est quod amat, vni amori vacare studet. Sed cur hîc potissimum ista cómemorat? Quia reddere causam vult, quare, quod statim superiùs dixit, cuperet hominum cœtus, atque vrbes fugere,

quod

quod sibi, scilicèt, hunc amoris perpetuũ vsum, atq; fructũ eriperent. *Quis mihi te det, fratrem meum sugentem vbera matris meæ.* Id autẽ est, vt quod attinet ad amori, atque osculis vacandi libertatem, te perindè vti possim, tanquam puero, ac mihi ipsi fratre germano, & vt quomodo cum illis agitur. *Inueniã te foris & deosculer.* Id est, vt quamuis te foris inueniam, in media via, atque in ipsa publica luce liberum mihi sit, in tuos amplexus ruere, teque deosculari. *Et iam nemo me despiciat.* Nemo inquam mihi id probro, ac vitio vertat, & in metaphora cœpta persistes adiungit. *Apprehendam te, & introducam te in domum genitricis meæ.* Sic enim pueros sorores puellæ, si quando eos in via reperiunt, lætæ & festinæ arctè complectuntur, atque dissuauiantur, in domumque deducunt. Et in metaphora adhuc perseuerans. *Ibi me docebis.* Quia cum deducunt sorores puellæ pueros fratres germanos domum, quid egerint, quove abierint, ipsos rogant: ad

quæ illi ne rogati quidem, vt sunt pueri garruli, & ad loquendum prompti, balbutientes respondent: ac mira gratia cuncta miscent, atque confundunt, sibique ipsi in loquendo instant. Quorum illæ singula verba, & risu, & osculo excipiũt: tum illis pemmata dant, atque mellina, & illi ætati eiusmodi aptos prædulces cibos. Vnde sequitur. *Et dabo tibi poculum ex vino condito, & mustum malorum granatorum meorum.* Poculum ex vino condito melicratũ, credo intelligit: cuius vsus erat in delitijs. Hæc igitur illa cum diceret, atque optaret, quæ tamen nullo modo, aut certè difficilè fieri posse videbat, tum desiderij magnitudine, tum desideratæ rei difficultatis cognitione, atque adeò fœminei sexus imbecillitate animo victa defecisse dicitur, iamque deficiens opis implorandæ causa dixisse. *Læua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.* Nam implorantis opem ista verba sunt, quamuis futuri temporis voce prolata. Petens igitur, se vt collabentem

manu & amplexu fulciret, exanimata corruit. Ipsam porrò collapsam, & ex deliquio animi somno oppressam, sponsus, quod ex oratione eius, quæ sequitur, intelligitur, molliter in lectulo collocasse fingitur, & silentium fieri imperasse. *Adiuro*, inquit, *Vos filiæ Hierusalem, ne suscitetis, neque euigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit.* Qua de adiuratione iam superiùs, quod satis esse posit, dictum videtur. Hæc igitnr ad istum modum gesta cum essent, iamque à scæna discessissent, rursus eodem redeunt, aut certè à Solomone quasi redierint, inducuntur, postremum huius carminis actum peracturi. Inducuntur verò è agro redeuntes, atque ascendentes, mutuoque inter se complexi. Ascendentes autem dico, quia vt ante diximus, huius dramatis scęna ponitur Hierosolymis vrbe loco edito, atque sublimi posita. Horum ergo redeuntium, in scænamq; introeuntium primo aspectu, fœminarum chorus commotus, & quod perfamiliariter inuicem

fortitudinem, fœmorum, atque tibiarũ declarari nominibus ex eo intelligitur, quod retro vicißim ipſum fortitudinis nomen, ad fœmora ſignificanda tranſlatè vſurpatur: vt in illo. Et nutabunt viri fortißimi, in quo fœmora per metaphoram viros fortißimos, aut fortitudinis dici omnes conſentiunt. Eſt autem Chriſtiana fortitudo, ſola vera, & perfecta fortitudo: vt potè quæ pro pietate nullum, aut certamen fugiat, aut periculum reformidet. Itaque aptè comparatur circulo, cuius eſt figura perfecta, aut certè fœmori ad circuli orbem accommodato. Temperantia deinde in ventre, atq; vmbilico ſignificatur, quo de dicitur. *Vmbilicus tuus crater tornatilis non indigens poculis.* Itemque. *Venter tuus, vt aceruus tritici vallatus lilijs.* Nam vt in tritici aceruo propter cauſam ſuperiùs dictam, nihil inciſſum angulis, nihil anfractibus, nihil eminens, nihil lacunoſum conſpicitur, ſic tẽperans moderationẽ, & æquabilitatẽ, & omniũ rerum mediocritatẽ in omni vi-

Eccl. vlti.

ta

ta conseruat. His succedunt. *Vbera tua sicut duo hinnuli gemelli capreæ.* Quæ ad eas virtutes spectant, quæ ad alterum referuntur: inde ascensus ad collum, & ad oculos fit. De illo. *Collum tuum sicut turris eburnea.* De his. *Oculi tui sicut piscinæ in Hesbon, quæ sunt in porta filiæ multitudinis.* Quibus eæ, quas suprà diximus, designātur virtutes, nisi quod, vel ex ipsa similitudinum ratione absolutiores & perfectiores, in hoc ordine, atque gradu hominum, quam in superiore intelligendæ sunt esse. Ab his, ad nasum peruenitur, in quo grauitatis, atq; prudentiæ inest symbolum. Quæ prudentia, *Sicut turris Libani quæ respicit contra Damascum.* Ita ipsa altè eminens, omnia longè, latèque speculatur. Vltimum atque supremum est caput. Charitas Christiana, videlicèt, quæ ita præest, atque supereminet virtutibus reliquis, vt eas non solùm regat, & in viam, qua vna ad Deum peruenire potest, inducat: sed ita perficiat, & vnamquamque earum in suo ge-

nere absoluat, vt ipsarum nulla, ei si desit charitatis ista perfectio pro vera virtute sit habenda. Meritò igitur ea, vt Carmelus esse dicitur, omnia, scilicèt, loca circumposita, longo interuallo superās. Ab hac virtute cogitationes bonæ, quæ oriuntur, capilli ij sunt, qui esse dicūtur. *Sicut purpura Regis.* Nam inest in illis, ipse idem charitatis ardor, vnde initium duxerunt. Itaque igneæ sunt, neque quales capilli, qui superiùs descripti sunt, quos nitorem modo, & rectum ordinem habuisse diximus: sed quales qui modo laudantur, similes optimæ purpuræ, id est, ardentes atque flagrantes. Nam qui perfecti sunt, in Deo amando, cogitandoq; semper occupantur, ægrèque, atq; adeò molestè, & non nisi ab ipsa necessitate constricti cogitationum suarum, partē aliquā terrenis rebus impertiuntur. Nā meditātur in terris cælestem vitam, quæ certè continenti, atque perpetua cōtemplatione, atq; charitate Dei constat: estque ea huius cælestis vitæ meditatio, res

Deo

Deo longè gratiſsima. Ideòque additur. *Rex. ligatus in canalibus*. Intereſt enim, miſcetque ſe ſe, quemadmodum Spiritus ſanctus teſtatur eruditis cogitationibus, redamatque eum qui ſe amat, ac de ipſo continenter cogitat, & arctiſsimo charitatis vinculo cum illo conſtringitur, ac penè miſcetur: ſicut ſcriptum eſt. Qui adhæret Deo, vnus ſpiritus fit cum eo. in quo ſumma abſolutio virtutis & pietatis conſiſtit. Quare ſequitur. *Quam pulchra es, & quam decora chariſsima in delicijs.* Quia enim chariſsima eſt, idcircò ſupra modum & pulchra eſſe dicitur & decora, & delicijs, hoc eſt, omni cæleſti dulcedine & voluptate redundans. Tot porrò bona, totque & tam præclaræ virtutes aliæ alijs accumulatæ, & in vnum confluentes omnes, animi habitum efficiunt quam altiſsimum heroicumq; & propè diuinũ, quo de metaphoricè dicitur. *Statura tua aſsimilata eſt palmæ.* Quod autem ſequitur. *& Vbera tua botris.* Ideò dicitur, quia inter omnes iſtas virtutes

Prou.8.

1. *Cor. 6.*

quæ commemoratæ sunt, illæ maximè eminent, atque conspiciuntur, quæ ad alterum spectant, & referuntur: qualis est iustitia, charitas, liberalitas, & si quæ aliæ huius generis sunt. Nam hæ cum ali cui inesse videntur, inuitant nos ad amãdum ipsum, itaque incendunt, vt cóiunctissimi cum illo esse cupiamus: ex quo est illud quod sequitur. *Dixi, ascendam in palmam, & apprehendam fructus eius, & erunt vbera tua sicut botri vineæ.* Sed addũt. *& odor oris tui sicut odor malorum. Guttur tuum sicut vinum optimum, dignum dilecto meo ad potandum, & labijs ac dentibus illius ad ruminandum.* Quod ideò dicunt quia sermones bonorum virorum, quos de Deo habent, siue cum præcepta salutis edunt, siue cum flagitia, & peccata hominum oratione castigant, siue cum mo nent, siue cum consolantur, siue cum facta sanctorum, atque res gestas commemorant: sunt suprà quam dici potest dulcissimi. Nam vt scriptum est, Bonus homo profert bona, de bono the-

sauro

ſauro cordis ſui. Sic laudati iuſti ita reſpondent. *Ego dilecto meo & ad me conuerſio eius.* Etenim laudes, quas ſibi ab hominibus tribui vident, vel nõ agnoſcũt, vel certè ita ſentiunt, ſi quid in ipſis ſit laude & celebratione dignum, id ipſis immerentibus, & prorſus indignis ſumma Dei benignitate fuiſſe collatum: totum alienum eſſe, de quo ſibi, ſi quicquã arrogent ſcelus ſe, & facinus inexpiabile commiſſuros putant. Itaque reſignant Deo plenè, atque integrè ſua munera: ita que ferè dicũt. Quod viuimus, quod ſpiramus, quod vigemus: quod non poſtrema ſcelera admittimus, quod eſſe boni cupimus; aut quod omnino aliquem in ea re conatum, & ſtudium adhibemus, quod benè de nobis homines, & præclarè ſentiunt, id totum agnoſcimus diuini muneris præcipuè eſſe: nobiſque ob id, quà à nobis eſt, nihil, aũt laudis, aut mercedis tribui deberi fatemur. Illud verò vnum curamus maximè atque cauemus ne *Lucæ.6.*

tantæ

tantæ Dei erga nos indulgentiæ, atque charitati aliquando reperiamur parum respondisse gratè. Quare profitemur, ac dicimus, qui nos tantum amauerit nullo merito nostro: quique nos tot bonis, ac beneficijs affecerit, ipsum, quam maximè atque ardétissimè amari quis potest, tam à nobis amari, atq; diligi. Velle nos certè id, atque cupere, in eoq; studiũ adhibere maximum, Deus vt à nobis ardétissimè ametur. Itaq; hæc dicunt: tamq; penitùs in illorum animis humilitas insedit, vt mundi laudes, & ad homines bonam existimationem, popularesq; honores, quos qui paulò vel natura, vel virtute modestiores sunt, non nimis cupidè insequuntur, oblatos tamen sibi, & spõte ab hominibus attributos, non ingratè suscipiũt, qui autem ambitiosiores sunt, insano propè studio & amore, & quibuscumque possunt, & modis, & rationibus quærunt, eos illi honores odio habeant, & tanquam maximam virtutis pestem fugiant, lædiq; se putent, & insidias

suæ

suæ virtuti fieri, cum ita vel laudantur, vel honore afficiuntur: ex quo sunt, quæ sequuntur. *Veni dilecte mi, egrediamur in agrum, commoremur in villis.* Ab his, scilicèt, inanis gloriæ, & adulatricis linguæ insidijs ac periculis remoti atque tuti. *Mane surgamus ad vineas, videamus si floruit vinea, si flores fructus parturiunt, si floruerunt mala punica.* Erit enim multò præstantius, atque iucundius virtutibus alendis, atque augendis per otium vacare, ac summo mane, id est, diligentia, atque vigilantia summa operam isti studio nauare, quam vanis hominum vocibus aures præbere, eorumque laudibus capi. *Ibi dabo tibi vbera mea.* In quo vno, videlicèt, omne bonorum studium, omnisque ipsorum cogitatio consumitur, si quomodo assequi id vnquam posint atque perficere, vt in tota sua, & mente, & anima & corpore regnet, & dominetur Christus. Et ideò in portis, inquiunt, nostris. *Omnia poma noua, & vetera dilecte mi seruaui tibi.* Quasi ita dicentes, Quidquid in nobis

nobis eſt, ſiue abs te olim cũ natura ſatũ, ſiue induſtria noſtra, & labore poſtea, te præcipuè vires, atque opem ſuggerente, additum & adiectum, ſiue hoc nouum, ſiue antiquum illud, & vetus quemadmodum agnoſcimus, habere abs te, ita reddimus tibi: ſeruireq́ue tibi ipſi volumus, & animo, & corpore, & officijs omnibus ſine intermiſsione, aut interpellatione aliqua. Hæc igitur perfecti ſentiũt, & quoad homini in hac vita datum eſt, rectiſsimè efficiunt: aliaq́ue præterea, de quibus capite ſequenti dicetur. Quod quidem caput incipit iſto modo.

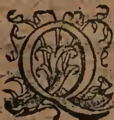
CAPVT. VIII.

VIS mihi det te fratrem meum, sugentem vbera matris meæ, vt inueniam te foris, & deosculer, & iam me nemo despiciat. Apprehendam te, & ducam in domum matris meæ, ibi me docebis, & dabo tibi poculum ex vino condito, & mustũ malorum granatorum meorum. Læua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me. Adiuro vos filiæ Hierusalem, ne suscitetis neque euigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit. Quæ est ista, quæ ascendit de deserto delitijs affluens, innixa super dilectum, sub arbore malo suscitaui te, ibi corrupta est mater tua, ibi violata est genitrix tua. Pone me vt signaculum super cor tuum, vt signaculum super brachium tuum, quia fortis est, vt mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio, lampades eius, sicut lampades ignis, atque flammarum. Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, neque flumina obruent illam,

si dederit homo omnem substantiam domus suæ pro dilectione, quasi nihil despiciet eam. Soror nostra paruula est, & vbera non habet, quid faciemus sorori nostræ in die quando alloquenda est. Si murus est, ædificemus super eum propugnacula argentea: si ostium est, compingamus illud tabulis Cedrinis. Ego murus, & vbera mea sicut turris, ex quo facta sum coram eo quasi pacem reperiens. Vinea fuit pacifico in ea quæ habet populos: tradidit eam custodibus, vir affert pro fructu eius mille argenteos. Vinea mea coram me est, mille tui pacifice, & ducenti ijs qui custodiunt fructus eius. Quæ habitas in hortis amici auscultant, fac me audire vocem tuam. Fuge dilecte mi, & assimilare capreæ, hinnuloque ceruorum super montes aromatum.

EXPLANATIO.

VANQVAM hæc capitum notis separantur: tamen nō à nouo capite oratio ducitur, sed est cum superiore

periore oratione coniuncta atque continens. Reddit enim hîc sponsa causam; propter quam ruri permanere vna cum sponso tantoperè cupiat, quod proximè superiori capite dixerat se velle, atque cupere. Nam dicit se ad eam amoris magnitudinem iam peruenisse, pati vt nullo modo posſit sibi vllum amore; & complexibus vacuum prӕterire tẽpus. Quare qua libertate puellӕ fratres suos germanos, & infantes humeris palam circumgèstant, & amplexu, atque osculo fouent: quam illis copiam atque facultatem tribuit ipsa germanitas, fratrumque ipsorum pucrilis ætas: item sibi in votis esse ait, domi, forisque illius hærere laterisemper, semperq; ex ipsius ore dulcia oscula legere: cunctis qui id viderint, nõ solùm non reprehendentibus, aut turpe ducentibus, sed fauentibus potiùs, & approbantibus. At id quoniam neque pudor patitur, neque mos permittit luce palam in vrbe fieri, quoniamque ipsa hominum societas multas quotidie affert

 causas,

causas, quæ amantibus quominus conti nenter, sineque interpellatione se amét, solent esse impedimento: fatetur, idcircò ruris, ac vitæ rusticæ libertatis studio teneri se: idcircoq; ad id vitæ genus suú virum vocasse. *Quis mihi te det*, inquit, *fratrem meum sugentem vbera matris meæ, vt inueniam te foris, & deosculer, & iam nemo me contemnat.* Idque dicit, nó tam interrogans alium, quam exoptans. Nam Hebraicus sermo hoc potissimum loquendi modo, in optando vti solet. Optat autem quid? Vt illo vt fratre minimo, atq; pusione. Cuius verò causa? Nullus vt se pudor, aut honestatis, & hominum iudiciorum respectus à deosculando prohibeat. At prohiberi se atque impediri, cur molestè fert? Quia itinere quodam, iam ad summum amorem ascendit, & quia infinitum est quod amat, vni amori vacare studet. Sed cur hîc potissimum ista cómemorat? Quia reddere causam vult, quare, quod statim superiùs dixit, cuperet hominum cœtus, atque vrbes fugere,

quod

quod sibi, scilicèt, hunc amoris perpetuũ vsum, atq; fructũ eriperent. *Quis mihi te det, fratrem meum sugentem vbera matris meæ.* Id autẽ est, vt quod attinet ad amori, atque osculis vacandi libertatem, te perindè vti possim, tanquam puero, ac mihi ipsi fratre germano, & vt quomodo cum illis agitur. *Inueniã te foris & deosculer.* Id est, vt quamuis te foris inueniam, in media via, atque in ipsa publica luce liberum mihi sit, in tuos amplexus ruere, teque deosculari. *Et iam nemo me despiciat.* Nemo inquam mihi id probro, ac vitio vertat, & in metaphora cœpta persistes adiungit. *Apprehendam te, & introducam te in domum genitricis meæ.* Sic enim pueros sorores puellæ, si quando eos in via reperiunt, lætæ & festinæ arctè complectuntur, atque dissuauiantur, in domumque deducunt. Et in metaphora adhuc perseuerans. *Ibi me docebis.* Quia cum deducunt sorores puellæ pueros fratres germanos domum, quid egerint, quove abierint, ipsos rogant: ad

quæ illi ne rogati quidem, vt sunt pueri garruli, & ad loquendum prompti, balbutientes respondent; ac mira gratia cuncta miscent, atque confundunt, sibique ipsi in loquendo instant. Quorum illæ singula verba, & risu, & osculo excipiũt: tum illis pemmata dant, atque mellina, & illi ætati eiusmodi aptos prædulces cibos. Vnde sequitur. *Et dabo tibi poculum ex vino condito, & mustum malorum granatorum meorum.* Poculum ex vino condito melicratũ, credo intelligit: cuius vsus erat in delitijs. Hæc igitur illa cum diceret, atque optaret, quæ tamen nullo modo, aut certè difficilè fieri posse videbat, tum desiderij magnitudine, tum desideratæ rei difficultatis cognitione, atque adeò fœminei sexus imbecillitate animo victa defecisse dicitur, iamque deficiens opis implorandæ causa dixisse. *Læua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.* Nam implorantis opem ista verba sunt, quamuis futuri temporis voce prolata. Petens igitur, se vt collabentem

manu & amplexu fulciret, exanimata corruit. Ipsam porrò collapsam, & ex deliquio animi somno oppressam, sponsus, quod ex oratione eius, quæ sequitur, intelligitur, molliter in lectulo collocasse fingitur, & silentium fieri imperasse. *Adiuro*, inquit, *vos filiæ Hierusalem, ne suscitetis, neque euigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit.* Qua de adiuratione iam superiùs, quod satis esse posit, dictum videtur. Hæc igitur ad istum modum gesta cum essent, iamque à scæna discessissent, rursus eodem redeunt, aut certò à Solomone quasi redierint, inducuntur, postremum huius carminis actum peracturi. Inducuntur verò è agro redeuntes, atque ascendentes, mutuoque inter se complexi. Ascendentes autem dico, quia vt ante diximus, huius dramatis scęna ponitur Hierosolymis vrbe loco edito, atque sublimi posita. Horum ergo redeuntium, in scænamq; introeuntium primo aspectu, fœminarum chorus commotus, & quod perfamiliariter inuicem

amplexi in scænam introirent admirās, in hæc verba prorupit. *Quæ est ista quæ ascendit de deserto innixa super dilectum.* Et certè hoc sibi per omnes homines licere sponsa, paulò ante optabat: non licere autem, ægrè & dolenter ferebat, vsq; eo, vt animo dicta sit defecisse, quod suo desiderio publicus mos obstaret. Quid igitur causæ est, quare eo nunc timore spreto, hominumque existi mationis, ac publici moris nulla ratione habita, innixa super dilectum, in publicum prodire audeat: idque veluti suo iure vsurpet sibi, quod ei nemo vnquam quidem concederet? Est hoc ita natura comparatum, vt qui aliquando acerba, ac luctuosa aliqua re obiecta, mœroris magnitudine oppressi vel exanimati conciderunt, vel in insaniam versi, commoti fuerunt, à recto mentis statu, iidem postea luce menti reddita, recuperataque salute, sensu penè omni earum ipsarum rerum, quarum primo incursu tam grauiter læsi sunt, extincto & amisso, eas non ampliùs reformident,

mident, ac vereantur. Vt si quis, exempli causa, in honore & existimatione, graui aliqua accepta ignominia læsus, ob eã causam insanus ex dolore effectus sit: idem postea sanitati restitutus idem illud malum, quod tam illi graue, atq; intolerabile antea videbatur, non modo leuissimè iam fert, sed etiam pro nihilo ducit. Etenim atrocitas ipsa mali, magnitudoque doloris in animum irruens, ipsumque opprimens, deinceps dolendi ex eo, atque mœrendi omnem facultatem, atque sensum eximit. Quod idem simili modo accidit corpori. Visu, enim audituve, aut nimia luce, aut immodico sono obrutis, hoc est, ijs ipsis rebus, in quibus proprium est eorum, & naturale bonum positum, cum modum excesserunt offensis, ita sæpè afficimur, vt vi sentiendi obstupefacta, aut extincta, oculis, auribusque apertis & integris, neque audiamus ipsi, neq; videamus. Quod intuens Solomon. (nihil enim ab eo in hoc carmine est positum, quod nõ ab ipsa na

tura rerum ductum fuerit &expressum) itaque id intuens, atque obseruans, quoniam sponsam primo induxerat grauiter dolentem, quod hominum existimationis metu impediretur, & palam, & passim sponso suo frui: quoniamque ex dolore in animi deliquiũ inciderat: eandem post deliquium viribus recuperatis inducit palam incumbentem viro suo, ipsumque complexam, ac nihil minus quam hominum oculos aut iudicia curantem. Ex quo etiam hominum existimationis, & iudiciorum contemptu est; quod fœminarum choro rei nouitatem admiranti, illaque superiora dicēti. *Quæ est ista quæ ascendit innixa super dilectum?* nihil ipsa respondit, sed ad suum virum conuersa. *Sub arbore*, inquit, *malo excitaui te, ibi corrupta est mater tua, ibi violata est genitrix tua.* Aut quomodo, haud dissimili sententia ex Hebræo ad verbum, in Latinum conuersum legimus. *Ibi peperit te mater tua, ibi peperit quæ genuit te.* Quibus verbis hoc profectò dicit meminisse se

nunc,

nunc,illius diei, quo die primum in illũ ſub malo iacentem ipſa ruri errans caſu cum incidiſſet, viſaque nec opinato ab ipſo eſſet, amari ab eo cœpta eſt. Qua ſub malo,inquit,mater tua, vt fama eſt, compreſſa olim fuerat, & grauida effecta: vel certè ediderat te illa ſub iſta arbore, quemadmodum ferebatur. Dicit porrò hæc ſponſa,aut certè dixiſſe fingitur à Solomone pro amantium ingenio, atq; conſuetudine aptiſsimè & conuenientiſsimè. Nam qui amant,omnium eorũ, quæ in amore illis vnquam contigerũt, actionum, ſcilicet, omnium ſuarum, & dictorum tanquam hiſtoriam propoſitam ſemper ante oculos habent: nullaq́; de re,aut cogitant ſæpiùs,aut libentiùs loquuntur, quam de ſuis præteritis voluptatibus,eaſque effluere,aut ſibi ex animo elabi,ſæpiùs memorando nó ſinunt, neque ſolùm ſinguli ſecum, ſed vterque inter ſe iſta conferuut,deque his mutuò collocuntur, nullo ſæpè, aut rerum aut temporum ſeruato ordine: ſed pro re na

ta,aut pro eo,quod illorum animi libido fert,vt quidq; illis primum se offert,vtq; est illis quidq; ad cómemorandũ dulcissimum, ita planè referunt. Sæpèq; illud euenit,vt cùm ad exitum,aut certè ad aliquem amorum suorum statum,vel miserum,vel fœlicem peruenerunt,commemorare gaudeãt principia amoris sui ea, à quibus exorsi ad eum fœlicitatis, aut miseriarum gradum peruenerint.Sic ille Virgilianus pastor tandem indigno Nisæ deceptus amore,inter alia.

Sepibus in nostris paruam te roscida mala,
Dux ego vester eram, vidi cũ matre legẽtem.
Vix fragiles poteram à terra cõtingere ramos
Alter ab vndecimo iã tunc me ceperat annus,
Vt vidi,vt perij,vt me malus abstulit error.

Sic hoc loco aptè, vt cætera Solomon, sponsam,quę consequuta iam fuerat,ipsam vt suus vir summo amore diligeret, nunc inducit commemorantem prima exordia amoris sui.Itaque dicentem.*Sub arbore malo suscitaui te,ibi corrupta est mater tua.* Nã cũ ipsa secũ, & cũ animo suo quan-

quãtũ amaretur à viro ſuo cogitaret, ipſa rei adeptæ magnitudinis cogitatio naturæ quodã curſu, retrò mentẽ illius & animum reuocauit, ad ea, ſcilicèt, cogitanda, ex quibus iſta manarunt: eademq; effecit, vt omnia illa, vel tempora, vel loca, quæ ipſi, vel cauſam attulerunt amandi, vel quouis modo ſuffragata ſunt in amore grata, & recordatione & oratione proſequeretur. *Sub arbore malo ſuſcitaui te.* Rectè id & κατα το ῥητον. Nam fœdera amorum paſtores ſæpè feriunt in ſyluis, ibidemq; paſtores fœminæ fœtus ſuos plurimum edunt. Sequitur. *Pone me vt ſignaculum ſuper cor tuum, vt ſignaculum ſuper brachium tuum, quia fortis eſt, vt mors dilectio, & ſicut infernus æmulatio. Lampades eius lampades ignis, atque flammarum, aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam: ſi dederit homo omnem ſubſtantiam domus ſuæ pro dilectione quaſi nihil deſpiciet eam.* His verbis ſponſus gaudio ſe atque lætitia efferentem ſponſam monet, ne

quid

quid ſuo erga ipſam amore indignum aliquando committat. Nam cum omnis lapſus in amore permoleſtus eſt amãtibus: tum poſtea quam vterque alteri ſui copiam fecerunt, ſi alteruter ab altero ſpernatur, moleſtiſsimè ferunt. Quare amandi leges ſponſus præſcribit ſponſæ, hoc potiſsimum loco atque tempore, quando, vt ex ſuperioribus conſtat, ipſorum mutuus amor ad ſummum peruenerat. *Pone me*, inquit, *vt ſignaculum ſuper cor tuũ*. Si enim, ait, meus erga te amor, pro eo ac debet charus tibi, atque gratus eſt caueto, ne labe aliqua fidem, qua mihi es obſtricta commacules, aut amorẽ imminuas, quo me hactenus es proſequuta. Volo vt me ſemper geſtes in oculis: vt de me vno cogites exigo: quoque modo quis annulum ſignatorium inſerit digitis, quos quiſq; in ſe, & facillimè, & ſæpiſsimè videt, eodem modo, me tibi eſſe propoſitum cupio. Etenim, amo te ardentiſsima charitate quã plurimũ. Amore verò eiuſmodi, vt nihil eſt vehemen-

mentius, ita nihil eſt ad quãuis minimas offenſiones magis irritabile. Irritatus porrò gignit ſuſpiciones grauiſsimas, quò nullum eſt malum dirius, ipſe adeò vt infernus, ipſaque mors præ eis flocci facienda ſit. Non enim igniti carbones ſic corpus vrunt, atq; illæ animum ægritudine, atq; cura conficiunt. Sed conficiunt animum: amorem autem ipſum accendunt. Acciditq; hoc peramirabile, vt amori ſuſpicio addita ea, quę maxima peſtis amoris eſt, ipſum non modo non extinguat, ſed etiam ſupra modum accendat & augeat, tantumque & talem efficiat, vt ne ſi flumina vniuerſa, ipſumque in eum infundas mare ardorem eius extinguere poſsis, aut te in libertaté vindicare valeas, vel periculo omnium fortunarum tuarum. Has igitur ſponſus leges cum ſponſæ tuliſſet, illa dum tacet probare eas, & ſibi imponi placere indicat: & reticens iſto propè modo loquitur. Hoc mihi curæ erit. intelligo enim in eo omnes ſpes, omneſque fortunas

meas

meas versari. At tu vicissim sororem meam curato, cuius me imbecillitas, ac solitudo sollicitat. Nam, vt vides, neque forma satis, neque compositione membrorum corporis præstat: itaque aliquid consilij atque rationis ineamus necesse est, quo illam in matrimonium collocare possimus. *Soror*, inquit, *nostra paruula est, & vbera non habet: Quid faciemus sorori nostræ in die quando alloquenda est.* Id est, soror est mihi exiguo & perpusillo corpore, & quod deforme in fœmina habetur, depresso pectore & vberibus: quare prouideamus oportet, quid facto opus sit in die quando alloquenda est: vel vt in Hebræo dicitur quando de ea multum, & sæpè loquendum est: id autem est cum de illa collocanda agetur. Tunc enim vtriusque coniugis parentes multa inter se agunt, & ab vtroque ad alterum multi vltro, citroque commeant, ijsdem de rebus acturi. Intulit autem Solomon hunc sermonem, hoc loco imitatus communem vitæ morem. Solent

enim

enim nouæ nuptæ, posteaquam ex animi ipsarum sententia viris nupserunt, altero, aut tertio à nuptijs die dum calet adhuc lætitia, & nuptiarum celebritas: tunc enim facillimè, quemadmodum vsu venire videmus, inducuntur parentes ad nuptui tradẽdos reliquos, si quos habent, filios: itaque in ipsis nuptiarum festis diebus solent nouæ nuptæ, si quas habent sorores natu minores, vel ipsis audientibus, sermones, quosdam iacere de earum collocatione & futuro matrimonio: vel quia sua iam sorte contentę, sororum eas cura sollicitat, vel certè ratæ, id quod sæpè euenit, ipsas natu minores sorores inuidentia & cura morderi. Est enim id genus in hac præcipuè re maximè inuidũ. Itaque affici tacita inuidentia quadã ob fœlicitatem ipsarum, sibiq; similem aliquam fortunam optare opinantur. Quare quo illis ex animo huiusmodi curam atque molestiam eximãt, natu maiores sorores, eos, quos dixi sermones, iaciunt: ac similia loquuntur.

Soror nostra paruula est, & vbera non habet, quid faciemus sorori nostræ in die quando alloquenda est. Sequitur. *Si murus est, ædificemus super eũ propugnacula argentea: si ostiũ est, cõpingamus illud tabulis Cedrinis.* Quod vel sponsa ipsa dixit, vel sponsus roganti sponsæ respondit: eius autem dicti hæc sententia est, vt corporis ista vitia, arte corrigant, & quod illi minus à natura tributum est, ipsi suppleant, vestitus, atque ornamentorum exquisito aliquo genere. Quemadmodum si quis vetustos vrbis muros reficiens, eis turres atque pinnas addat auro illusas, aut egregia aliqua pictura ornatas, aut si quis ianuæ fores vestiat tabulis cedrinis. Et quoniam hæc loquens spõsa animaduertit, sibi sua pulchritudine satis commendatæ opus non fuisse aliundè ascitis ornamentis ornari, placuisseque ipsam viro suo nullo adhibito exquisito cultu, de eo sibi ipsa quodammodo gratulatur, ac subijcit. *Ego murus, & vbera mea sicut turris, ex quo facta sum coram eo quasi pacem reperiens.* Id videlicèt,

licet,dicens. Pro muro,& pro turribus argenteis,hoc eſt, pro aduentitijs & ex-exquiſitis ornamentis ſuam ſibi pulchritudinem fuiſſe: aut certè tantum fuiſſe viri ſui erga ipſam amorem, & animi inductionem, vt quæ ſibi minus inerāt bona,ineſſē tamen viderentur illi præ amore. Sed de ſororis ſuæ collocatione poſteaquam dixit,iam quiddam adiungit, quod ad rem ſuā familiarem pertineat. *Vinea*,inquit,*fuit pacifico in ea quæ habet populos: tradidit eam custodibus, qui afferunt pro fructu eius mille argenteos Vinea mea coram me eſt, mille tui pacifice & ducētis ijs qui custodiunt fructum eius.* Nam ſolent nouę nuptæ. (eſt enim hoc, vt cætera omnia ex media vitæ conſuetudine ductum & expreſſum.) Itaque nouæ nuptæ ſolent: præſertim eæ quibus res familiaris anguſta eſt,eſt autem anguſtior ferè omnibus ijs, qui antequam paternam hæreditatem adirent,nupſerunt: ergo illæ ſtatim cum viris ſuis,vel vt ſuam illis curā probent, vel quia tunc primum rem fami-

liarem habere & tractare cœperunt, solent agere de facultatibus suis, quo illas modo amplificare posſint, quem in cultu, atque victu sint adhibituri modum, quaque ratione pro suo censu vitam instituturi. Vnde sponsa nunc, etsi, inquit, nobis minus lauta res familiaris est: tamē non est ita angusta, quin suppeditare nostris sumptibus posſit. Nam, si Solomoni vinea ea, quam habet, nō procul à nostra vinea in eodem vineto, redit millenos aureos in singulos annos, & præterea alios ducenos ijs, quorum custodiæ illam commisit: profectò par est, nos è nostra vinea, quæ ipsa à nobis colitur, quæque nobis solis tota fructificat vberiores redditus percepturos. Atque hæc est plana horum sententia verborū: inest tamen in ipsis verbis obscuritatis nonnihil. Itaq; ea illustremus necesse est. *Vinea fuit pacifico.* Id est Solomoni. *in ea quæ habet populos.* Hebraicè בעלהמון Baal Hamon, quod ad verbum dominium, aut posſeſsionem populorum significat: Videtur

detur

detur autem esse nomen vineti, ex eo sic dicti, quod plurimorum, ac maximè partis populi vineæ in eo essent. *Vinea mea coram me est, mille tui pacifice & ducenti ijs qui custodiunt fructus eius.* Argumentatur à minori, ac positis conclusionis principijs, reticet, quod ex ipsis sequitur. Additque ellypsim, ac recti sermonis inuersionem. Constabit autem integrè, & oratio, & conclusio isto modo. Ex redditibus vineæ tuæ mille nummi tibi cedunt ò Solomon, & ducenti ijs, qui custodiũt fructum eius, vinea autem mea coram me est. Id est, mea industria atque opera custoditur, & colitur: nihilq; ex eius fructu, aut cultor, aut custos decerpit. Igitur maiores nos ex ea percipiemus prouentus, quam percipit ex sua Solomon. Prætermittit autem dicere id, quod ei, qui cum loquebatur, erat notum, & erat ad conclusionem efficiendam necessariũ, scilicèt, suam vineam, neque numero, neque genere vitium cedere Solomonis vineæ. Quæ cum illa dixisset, cumque

his dictis videretur omnis ista actio concludi, pro valete & plaudite, Solomon clausulam addidit superioribus consentaneam. Nam facit sponsum hortantem sponsam suam, vt recinat aliquid, quod & ipsi voluptati sit, & riuales atque procos eos, si qui erant, quos ipsorum inter se mutuus amor offenderet, mordeat, atque perurat. Hortatur autem his verbis. *Tu quæ es in hortis amici auscultant, fac me audire vocem tuam.* Vocat autem amicos eiusdem instituti socios suos, pastores, scilicèt, reliquos, è quibus nonnullos habebat æmulos amorum suorum. Igitur, inquit, quoniam illi te auscultant. *Fac me audire vocem tuam.* Hoc est, illis audientibus, fac vt ego te audiam canentem aliquid, quod mutuum amorem nostrum testetur. Cui illa obtemperans è vestigio. *Fuge,* inquit, *dilecte mi, similis esto capreæ, hinnuloque ceruorum super montes aromatum.* Fuge, id est festina, ex proprietate sermonis Hebræorum, apud quos receptum est, vt alia verba pro alijs ponan-

tur, cũ res significãt, aut actiones affines aut cõiunctas, aut quarum vna ex alia se qui solet. Sic cõsolari dicũt pro dolere: quoniã ijs qui dolent, cõsolatio adhibetur: vt in Esaiæ illo. Ego cõsolabor de ho stibus meis. Sic mentiri pro subijcere se victori: quoniã, qui se ita subijciunt adulãtes multa mentiuntur. Quale est illud Psalmi: Mentiẽtur tibi inimici tui, Itẽque illud: Filij alieni mẽtiti sunt mihi. Sic etiã fugere, pro festinare: quoniã, qui fugiũt, festinãt maximè. Ergo optat, idq; se optare cantu testatur, vt quãdo domo ipsum abesse contigerit, maturet redditũ sponsus: & quãta celeritate hinnuli fugam arripiunt, tanta in redeundo vtatur ipse, id est, quanta potest maxima. Quæ dũ optat, satis testatur à se ita ipsum amari, vt ne ad punctũ tẽporis velit diuelli ab eo. Qua attestatione & professione amoris sui, neq; spõso ipsi quidquã gratius accidere potuit, neq; pastoribus riualibus dirius atq; molesti⁹. Sed rursus à principio hoc ipsum caput exponere ordiamur.

Esa. c. 1.

Psal. 65.

Psal. 17.

EXPLANATIO.

VIS mihi te det fratrẽ meũ, sugentem vbera matris meæ, vt inueniam te foris, & deosculer, & iam nemo me contemnat. Desiderant hoc loco in persona sponsæ perfecti, vel certè dum desiderare dicuntur, quid illa amoris perfectione prædití homines desiderare debeant, admonentur, aut potiùs, vt id quod res est, semel dicamus; ista desiderij indicatrice oratione, quid illi efficiant; quove modo se in amore gerant, explicatur. Itaq; desiderant, sibi vt iam per omnes homines liceat omni tempore, atque loco palam amare Deum: hoc est, non solùm tacitè secum de Deo agere, sed apud omnes se illius amatores esse profiteri, eaque sola semper moliri, quibus hic suus amor testatior & illustrior efficiatur: siue illa homines probent, siue quod sæpè contingit, irrideant, & malè interpretentur. Etenim plurimæ sunt aduersus Dei sanctissi-

mas, & æquissimas leges inductæ in vitã hominum & praua viuendi consuetudine corroboratæ sententiæ, quas cuncti boni odio prosequuntur: perfecti verò in amore Dei & virtute præstantes viri palam negligunt, atque despiciunt. Ipsa enim illos magnitudo charitatis, qua feruent, in sublime efferens, superiores ipsos facit, non solùm corporis sui, eiusque cupiditatum omnium, sed etiam populi iudiciorum atq; sermonum: eademque tribuit ipsis iustam, & excellenti virtuti licentiam debitam, cuncta semper suo arbitratu, & agendi, & dicendi. Itaque quod hîc figuratè describitur, quo ad rerum natura patitur, ipsi faciunt atq; imitantur: cum Christo, tanquam cum fratre germano in oculis omnium dulcissimè & coniunctissimè viuunt, neq; quid de se alij iudicent, curant: imò constãtia, & libertate in amando, ipsaque tandem veritate assequũtur, vt qui illorum amoribus antea obtrectabant, iam ipsi sibi displiceant, illosq; admirentur: oraque sua

impia à detrahendo & obloquendo ad laudandum & celebrandum conuertāt, dicantque, & prædicent, illos ex meliore, ac diuino quodam genere homines Deo similes esse, neque in eo sanè fallantur. Sic enim censendum est, qui ad hāc magnitudinem peruenerūt amoris, quique id iam assequuti sunt, vt spiritu & veritate Deum colentes, nulla aut rerum humanarum, aut hominum iudiciorum ratione habita, & priuatim, & publicè in Dei amore occupentur, eos fratres Christi germanos esse, ac proindè Dei filios prædicari & haberi, vt disertè Paulus testatur de hoc genere ad Romanos scribens: Qui spiritu Dei aguntur, hi filij Dei sunt. Verum enim verò, quamuis nulla res sit, quæ istiusmodi homines arcere, aut submouere queat ab assidua charitate, & meditatione Dei: quamquamque vel in medijs vrbibus, medijsque hominum cœtibus otium sibi ad vacandum Deo, & locum vacuum constituant, vt potè, qui ipsi secum circumferant altam

quan-

quandam quietem, ac omnium earum rerum, quæ perturbare animum poſsint ſolitudinem: tamen quandocumque illis facultas datur, vitandi atque fugiendi cœtus hominum, à quibus ipſi ſemper animo abſunt, id illis gratiſsimum accidit, facultatemque eam amandi Deum: amore non ſolùm non interrupto, ſed ne interpellato quidem, ſibi oblatam cupidiſsimè amplectuntur. Itaque quod in ipſis eſt, vrbes fugiunt, ſolitudines amant, deſertiſque & ab hominum congreſſu remotis locis, vt alijs quidem videntur ſoli, at vt ſe habet ipſa res, magnis diuinarum & cęleſtium rerum gregibus ſtipati, ætatem in amore dulciſsimo degunt. Quare cum ſoli ſunt holocauſtum ex ſe Deo integrè offerunt, traduntque ſe charitati ſuper aram totos penitùs inflammandos. Cum autem in vrbibus & inter homines verſantur, idem quidem illi ſacrificiũ perficiunt: ſed dum timent, ne quid ſibi ab hominibus obijciatur, quod ipſis modo aliquo ſit impedimento,

to, quominus integrè & perfectè id holocaustum Deo offerant, excitati atque commoti ab eo ipso desiderio inhærendi semper Deo, quod in ipsorum animis continenter versatur, ista sæpiùs loquuntur atque iterant. *Quis det te mihi fratrem meum sugentem vbera matris meæ vt inueniam te foris.* Atqui diuina natura Dei intus, extraque omnem mundum complexa non modo fouet ipsum, atque continet, & cum vniuersas, tum singulas illius partes regit, atque temperat: sed existit in earum vnaquaque & emittit ex ea, atque vibrat, tanquam radios, claras quasdam & illustres suæ diuinitatis species. Sed quamuis insit, atque eluceat Deus in vniuersi natura: tamen quoniã ea nullo modo tanta est, vt continere ipsum quãtus est posit, aut vllo suo bono Dei omnem perfectionem, atq; bonum exprimere: idcircò, qui ex rerum naturæ inspectione gradum sibi ad ascendendũ ad Dei contemplationem & amorem constituunt, non solùm cognitionem

de

de Deo habent imperfectam, & ab eo quod res est, multum distãtem, sed etiã, quod in rebus creatis & visibilibus insistunt, in eisque perscrutandis & inspiciendis morantur; periculum interdum adeunt inhærendi tanquam in visco, sic in amore earundem. Quam ob causam viri perfecti, qui omnes istas perueniendi ad cognitionẽ, & charitatem Dei explorauerunt iam, & obierunt vias impetrare à se, vel ab eo amore potiùs, qui ardentissimus erga Deum in ipsorum animis dominatur ac regnat, non possunt, vt hac imagine Dei, quæ ad ipsorum oculos ex mundi ornatu, & ad eorumdem animos ex fidei doctrina confluit, ad cognoscendũ contenti, nihil aliud pręterea requirant. Sed quo magis profecerunt in amore, quoq; sunt magis perfecti, eo auent magis, quid dixi? ęstuant potiùs desiderio atque afflictantur ita, vt nisi re adepta non conquiescant, videre ipsum per se Deum. Id autem est, quod in hoc carmine dicitur *foris*, hoc est, non in re-

rum

rum vniuersitate veluti inclusum, sed ex
tra hunc mũdi ambitum, supraque æthe
reos omnes orbes dominantem cunctis,
& præsidentem rebus, nuda facie, & vt
2. Cor. 3. Paulus scripsit, Reuelata gloriam eius
speculantes, ipsum videre: & in eandem
imaginem transformari. Quod profe-
ctò continget illis cum ab hac vita, quæ
cum morte atque miseria omnia habet
communia, demigrantes in purissimis
cæli regionibus vitam vixerint immor-
talem, atque beatam. Quod cum euene-
rit, illud etiam eueniet, quod sequitur.
Etiam nemo me contemnet. Nam de illa bea
Coloss. 3. ta futura vita est, quod Paulus ad Colos-
senses scripsit: Cum Christus apparuerit,
vita nostra, & vos apparebitis cum ipso
in gloria. Ad hæc verò mortalis vitę tem
pora pertinet, quod idem ad Romanos
scribens, Omnia, dixit, subiecta esse vani
Rom. 8. tati. Vanitatem autem cum nominat He
braica proprietate, corruptionem, instа-
bilitatem, vicesq; fortunæ alternas, & vi
tæ casus acerbos, & luctuosos intelligit.

Quæ

Quæ cum omnibus qui in hoc ſalo iacta mur, communia ſunt: tum neſcio quomodo maiorē impetu, ac magis infeſto agmine in bonos inuadunt: ita vt, quod ad eum fructum attinet qui è terrenis bonis percipitur, illi maximè omnium miſerrimi, & deſpicatiſsimi ferè ſemper extiterint: quemadmodum pro certo Paulus ſcripſit. Nam ſi in hac vita tantùm in Chriſto ſperantes ſumus, miſerabiliores ſumus omnibus hominibus. Et alio in loco ipſum tanquam agmen malorum infeſtum bonis producens, atq; explicans. Sancti, inquit, ludibria & verbera experti, inſuper & vincula, & carceres lapidati ſunt, ſecti ſunt, tentati ſunt, in occiſione gladij mortui ſunt: circuierunt in melotis, in pellibus caprinis egentes, anguſtiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus. Itaque in hac vita boni tot modis contemptui habentur, at contemnet illos nemo, imò potiùs omnes admirabuntur, & beatos prædicabunt cum immortalitatem adepti, claraq; luce fulgentes, &

1. Cor. 15.

Hebr. 11.

& quod caput bonorum eſt cum Chriſto ipſorum capite, amoris atque eiuſdẽ ſpiritus fœdere, nullo vnquam tempore dirimendo, colligati, atque coniuncti, omnibus impijs, atque bonorum inimicis, atque aduerſarijs ſempiterna pœna affectis in lætitia diuina, in infinita cæleſtium bonorum copia, in claritudine, in regno fœliciſsimum æuum ducent temporibus ſempiternis. Opportunè autem iſta cõmemorata ſunt à Solomone hoc potiſsimum loco. Nam tametſi vitam hanc mortalem cum immortalitate cõmutare omnes cupiamus: tamen perfecti viri ſunt, qui propriè cum Paulo dicunt: Deſiderium habens diſſolui, & eſſe cum Chriſto. Et certè per omnes amoris Diuini gradus ad ſummum euecto homini quid reſtabat aliud, niſi, vt id deſiderare ſe diceret, cuius vnius cõſequẽdi cauſa tantos à principio ſuſcepiſſet labores? Hoc eſt, vt optaret foris, id eſt, extra corporis huius cuſtodiam, & terræ tenebroſa loca omnia inuentum videre Deũ,

Philip. 1.

in

in quo vno pietatis præmium collocatum est,& vita beata. Id enim certè Paulus, vt potò, qui perfectus planè in amore esset, cum ad metam peruenisset sui cursus, optabat: Bonum, dicens, certamē certaui, cursum cōsummaui, de reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quā reddet mihi in illa die iustus iudex. Et quoniam iam vlterior gradus quem adderet, quove ascenderet nullus reliquus erat: rectissimè Solomon, vt huius vltimi gradus explicationem cōpleret, quæ ad ecstasim pertinebant, adiecit: dicens, *Laua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.* Et quæ sequuntur. *Adiuro vos filiæ Hierusalem, ne suscitetis neque euigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit.* Quæ quam vim habeant, etsi superiùs dictum à nobis est, tamē illud necesse est vt dicamus modo, minus accuratè hîc, quā superiùs, minusq; multis verbis atque obtestationibus caueri quiescentis in amore sponsæ tranquillitati, atq; somno, idque fieri, nō quod minus graue malū sit perfe-

2. ad Timo. 4.

perfectos,quam incipientes,aut proficiẽtes à dulcissimis suis studijs, & sanctissimo illo contemplationis ocio retrahere:sed quod minus omninò metuẽdum sit,atque formidandum,vt auocari, atq; retrahi vllis interpellationibus possint perfecti,vt potè,qui sint præditi maiore, & firmiore virtute quam cæteri. Quæ verò deinceps sequuntur,vsque ad capitis finem,non continent aliquem gradũ amoris nouum, qui nullus iam erat, sed eiusdem tertij gradus qui explicabatur, absolutionem continent, &, vt ita dicã, quandam expolitionem. Nam explicãt perfectorum cum ad summum amoris peruenunt proprios quosdam atque intimos sensus,legesque amandi huius generis proprias. Ac primum ex illorum persona sic dicitur. *Sub arbore malo suscitaui te,ibi corrupta est mater tua, ibi violata est genitrix tua.* Paulus charitatem Dei erga genus humanum admirans, ac prædicãs ea maximè ratione illã amplificat, quod aduersus eos,qui Deo & studijs aduersabantur,

bantur, & moribus Deus beneficus, ac largus extiterit. Ita enim ad Romanos scribit. Commendat Deus charitatem suam, quod cum inimici essemus, recon ciliati sumus Deo per mortem filii eius: Et quidem est hæc diuinæ charitatis erga nos cum propria laus, tum verò ita magna atque ampla, vt ea maior ne cogitari quidem vlla posit. Nam si, quod Christus veridico, ore dixit. Maiorem hac dilectionem nemo habet, quam vt animam suã ponat quis pro amicis suis. qui, quod ipse fecit, pro inimicis atque hostibus, atque adeò pro ijs, qui ad vetus odium nouum & immane addentes flagitium necandi illius & interimendi consilium inierunt, & ad exitum perduxerũt, mortem oppetijt, is vel ipsam charitatem vicisse, nouumq; & antè id tempus inauditum amoris exemplum induxisse in vitam putandus est, sine dubio. Quòd si quomodo Deus à principio decreuerit, hanc suam tam eximiam in homines charitatem opportuno tempore

Ad Roma. 5.

Ioan. 15.

declarare,siq; facti huius momenta omnia rite ponderare quis velit, tam multa profectò in eo inueniet testimonia amoris Dei, vt charitatis diuinæ lumen non magis ostendatur nobis ex eo quod plurimum ad ostendendum, fidemque faciendam valet, quod pro inimicis mortuus est, quam ex eo quod à principio ipsi causam attulit, vt pro illis mori vellet, atque decerneret. Nam vt multa prætercam quæ hac in re insunt, & quamuis copiosè, & rhetoricè dici, & exaggerari possunt, quanti illud amoris signũ fuit: quam magni, quam testati, quam se efferentis, neque vllis iniuriarum obicibus cohiberi se patientis, quod eo ipso tempore quo maximè iratus esse debuit hominibus, quod, videlicèt, dæmonis fallacia monita & cõsilia sequuti, defecissent ab ipso, ipso itaq; tempore, quo illud scelus flagrabat, scelusq; propè omniũ maximum, & quod non exemplo solùm, sed contagione atque labe vniuersæ hominũ posteritati erat nociturũ, tantum

valuit

valuit apud Deum sua bonitas, isq; amor quo homines prosequebatur, vt quo eos liberaret à morte, in quam ipsi se præcipites dederant, hominem se fieri, & ab ijs ipsis, quos meritò auersabatur nasci, eosque parentes & maiores habere, ac denique quas illi meriti erãt pœnas, pro omnibus luere, ac subire voluerit: idque se facturum pollicitus fuerit, illis ipsis qui peccauerant, eoq; ipso tempore, quo illos sceleris ipsorũ, atque peccati arguebat. Et ad serpentem, inquit diuinus scriptor Moses, conuersus; Inimicitias ponam inter te, & mulierẽ, semen tuũ, & semen illius, tu insidiaberis calcaneo illius; & ipsum cõteret caput tuum. Ipsum autẽ Christus est, beatum, videlicèt, semẽ à prima illa fœmina peccati principe, lõga generationum serie, multa post secula nasciturum. In quo quot res sunt, quas qui ritè consideret, iure obstupescat? Primum suscepit Deus curam salutis eorum, qui à se defecissent. Deinde, qui defecissent nulla maiori vi cõpulsi,

Gene. 3.

Leo Pap. sermo. 2. de Natiu.

sed leuitate quadam summa,& certè ingratitudine incredibili inducti. Præterea, qui se, hoc est, conditore ipsorum,& amatore, & benefactore relicto dæmonis, cui nullo erant obstricti beneficio partes essent sequuti. Ad hæc incubuit in eam curam, eo ipsomet tempore, quo ipsorum aduersus se maximè recēs erat ingratitudo & impietas. Deinde, quæ amanter erga illos facere,& benignè decreuerat, eis ipsis quos exosos habere oportebat,& certè peccati merito habebat maximè exosos & prolixe est,& statim pollicitus. Postremò, quod omnia superat, cũ varijs eos posset seruare modis, suæ erga illos charitati satis fieri posse non credidit, nisi ipse se eorum saluti immisceret: remque eam omnem administraret per se, factusque ipse homo, & humanæ conditionis subiens labores, quo illi benè beatèque viuerent mortẽ ipse acerbam, & ignominiosam obiret. Atque quemadmodum ab illo primo delicto, quo humani generis tanquam

radix

radix vitiata est,& infecta, quidquid postea peccatur, vel priuatim vel publicè deriuatur & ducitur, omnesque nostri ex illo fonte redundant mœrores, atque dolores: sic salutis item nostræ, & à peccato liberationis, beatitatisque omninò, & fœlicitatis humanæ eodem illo tempore iacta sunt fundamenta. Illa enim promissio Dei de futuro aliquo, qui à muliere genus cum duceret serpentis caput, id est, impotentem illius dominationem confringeret, Deum multa post secula in terras adduxit, indutum humanis membris, id est, Christum nobis dedit summum, atque vnicum & libertatis nostræ vindicem, & diuinæ vitæ nobis atque beatissimæ authorem. Vt qui contempletur sanctorum & Deo charorum hominum virtutum præstantiam, & animi ipsorum dotes egregias, atque diuinas, illudque quod ex his tanquam viuis lapidibus, aureum atque gemmeum, & omni egregio opere, & artificio visendum conficitur ædificium is si ista reuo-

cet, ad suos fontes inueniat, illam omniũ bonorum altitudinem & exaggerationem, qua vsque ad diuinitatis consortium extollitur humana natura, & quid quid postea à Deo hominum causa est perfectum tanquam radicibus, niti illis rebus, quæ promissæ à Deo & stabilitæ sunt, illo funesto & eodem fœlici humano generi die, quo interdicta illa arbor est violata: eandemque ipsam arborem testem fuisse reperiat, tum nostræ erga Deum summæ impietatis, tum ipsius erga nos clementiæ incredibilis: iudicaturúsque sit esse verissimum, quod Paulus in eadem quidem scripsit causa, sed ad diuersa tempora spectans, nimirum, superabundauisse gratiã, vbi delictũ abun-
Rom. 5. dauit. Quis enim id vnquam non dico sperare futurum, sed omninò cogitando sibi fingere, aut in animum suũ inducere auderet, quisve crederet, fraudibus concipiendis, & à Deo se ingratissimè alienando, prouocaturũ fuisse hominẽ tantam illius erga ipsum beneuolentiã, tan-

tumque amoris incendium in diuino pectore excitaturum? Quisque ista considerans, secumque reputans, non & ipse amore ardet, & charitatis aduersus Deũ flammis corripitur? AEquum certè est, nos omnes corripi eo igne atque ardere. Sed quamuis ad omnes retractare ista secum, & meditari pertineat: tamẽ id quo modo quidem fieri decet, illi soli faciũt, qui arcto charitatis vinculo cũ Deo coniuncti ab ijs diuinis donis, quibus abundant, admonentur atque excitantur, vt cogitent & inquirant, qua sua industria; quove merito suo ad eum, in quo sunt, necessitudinis cum Deo & amoris gradum peruenerint. Statim enim vident, vt potè quorum mens cælesti perfusa lumine; verum quod est continuò dispiciat; itaque vident statim vasa misericordiæ; quod Paulus Hebraica scripsit proprietate, se esse: id est magnas diuini amoris, atque misericordiæ opes continentia vasa: idque videntes dum beneficia in se diuina alia ex alijs considerant, retroquo *Rom. 9.*

 memo-

memoriam referunt quam longiſsimè poſſunt, ipſa rerum inter ſe nexarum ſerie deducti ad ipſum caput, vnde iſte Dei effuſus amor proferre ſe in lucẽ cœpit, perueniunt: hoc eſt, cogitando incidũt in id, quod Deus ſibi voluit eſſe principium declarandi, atque teſtificandi ſuum in homines ex tota æternitate iam conceptum amorem. Quò cum peruenerunt intelligũt, quod abalienare Deũ ab ipſis maximè debuit, primum hominis ſcelus, quod fuit omnibus nobis, qui in illo continebamur ſcelus commune, id Deo cauſam attuliſſe, ſeu potiùs ſumpſiſſe ſibi ex eo Deum atque arripuiſſe cauſam humanum genus multò effuſius, quam à primò facere ſtatuiſſet amãdi: & quod ad diſsidium & inexpiabiles inimicitias ſuapte natura valebat, Deo ſeruandorum hominum ſtudio magno perè incenſo, non ſolùm arctioribus neceſsitudinum vinculis cum eo coniunxiſſe nos, ſed permutatione quadam, & communione bonorum facta, noſtra

nobis

nobis cum illo mala, ipsius item nobiscum cum ipso bona communia fecisse. Quarum ex consideratione rerũ & consiliorum summi Dei maxima admiratione afficiuntur, eiusque admirationis indices sunt voces istæ. *Sub arbore malo excitaui te, ibi violata est mater tua, ibi corrupta est quæ genuit te*, siue. *Ibi peperit te mater tua, ibi edidit te tua genitrix.* Nam inquiũt cum tua erga nos ingentia merita, cum indignitate nostra conferimus: cumque ad nos ipsos contuendos, quos tot beneficijs & tanta liberalitate prosequeris, conuertimus oculos: quid in homine amando sequutus fueris auemus cognoscere. Itaque in eam inquisitionem ingressi, quæcumq; vel hominibus insunt, vel ab eisdem gesta sunt intuẽtes, aciem tandem mentis nostræ referimus, ad primum nostri generis ortum, quo in ortu, atq; principio clare videmus vt nos amares, nobisq; benefaceres inductum fuisse te à sola bonitate tua, adeò, vt cum in nobis nihil esset, amorem quod prouo-

care poſſet, ineſſent autem contra quam plurima, quæ ad incitandum odium, & accendendam indignationem valerent, quod peccandi nos, & abs te deficiendi principium fecimus, id tu tibi initium eſſe volueris, ad omnes amoris opes in nos effundendas, & quæ arbor impietatem erga te noſtram vidit, eadem teſtis fuerit maximi tui atque ſummi de noſtra ſalute promiſsi. Ibi enim excitauimus te: ibi tuam in nos charitatem in lucē produximus: ibi vt ſe efferret iſte tuus amor, &, vt quãtus eſſet teſtaretur, effecimus. Ibi peccando occaſionem dedimus tibi, vt quo hominē redimeres, ipſe homo fieri decerneres: & quia nos præcipitauimus in ſummas miſerias, vt ipſe velles te ad noſtram humilitatem deijcere: & quia te fugiebamus, vt quo nos apprehenderes, in animum ipſe induceres noſtrū corpus induere, & inter homines ex hominibus naſci: ibi corrupta eſt mater tua, ibi etiam peperit te mater tua: corrupta eſt ſerpentis ſuaſu, peperit te tuo do-

no, atque beneficio. Ibi enim profectò cunctorum viuentium mater Eua, cum te in eius semine atq; posteritate numerari velle pollicitus es, quodammodo peperit: tuncque videri potes natus fuisse, quando ex eo tempore virtus natiuitatis tuæ cœpit esse hominibus salutaris. Nam in cuius nasciturí fide, iam tũc tantũ bonæ spei lumẽ exoriebatur: is certè natus iam nunc censeatur, & certitudine ꝓmissi, & efficacitate benefaciẽdi. Ibi igitur peperit te mater tua, cumq; te peperit, simul edita in lucẽ est omnis nostra spes, omnis salus, omnis fœlicitas. Tantumque peccãdo propter excellentiam tuæ bonitatis consequuti abs te sumus, quantũ præclarè agẽdo vniuersi homines per omnẽ vitã promereri nunquam possemus. Atq; hæc iusti, maxima iam, videlicèt, cũ Deo charitate coniuncti, recolẽtes prima initia huius amoris sui, & simul Dei admirãtes benignitatẽ cõmemorãt: quibus à Deo respõdetur hoc modo. *Pone me vt signaculum super cor tuũ, &*

vt signaculum super brachium tuum, quia fortis est, vt mors dilectio, & sicut infernus æmulatio. Lampades eius, vt lampades ignis atque flammarum. Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, neque flumina obruent illam, si dederit homo omnem substantiam domus suæ pro dilectione, quasi nihilum despiciet eum. Quibus verbis admonet illos Deus, vt quanto se maioribus bonis ab ipso affici intelligunt, quantoque apertiùs vident, ipso cum illis clementer, atq; benignè agente, à summa nó solùm inopia, sed etiam indignitate & vilitate ad clarum & altum locum, ad ingentesque diuitias se esse perductos: tãto maiorem solicitudinem, & curam adhibeant, vt ne quid vnquam vel ad voluntatem, vel ad animi cogitationem admittant, quod non eo dignitatis, atque claritatis gradu sit dignum. Sed quemadmodum piè se erga ipsum & amanter gerendo, tantum apud ipsum gratiæ locum consequuti sunt, eos vt pro intimis amicis haberet; sic sciant, & intelligant in eo se statu con-

Augusti. epist. 29.

ſiſtere, eumque diutiùs locum retinere non poſſe, niſi continenter & ardenter amando. Neque verò quia ipſo tam amico & penè ſocio, dulciſsimè & familiariſsimè hactenus vſi ſunt, idcircò ſibi deinceps remiſsius agere, licitum putare eſſe debere: neve exiſtimare ipſis, ſi quid deinceps peccauerint, atq; deliquerint, ad veniam aditum ſtatim facillima ratione patere. Quo enim illos maiore amore & beneficijs proſequitur, eo religioſius, ac magis ſolicitè ab ipſis coli ſe velle: & quoniam illos ad intimam ſuam familiaritatem admiſit, ideò ipſum attentiùs inquiſiturum in ſingula ipſorum facta atque dicta. Antea ſi quid peccabatur, id aut humanæ fragilitati, aut ignorationi potuiſſe concedi: iam verò qui tanta luce perfuſi ſint, quique tot gratiæ, & charitatis donis ſint ad bene agendum muniti, ijs ad inſcientiam, atque imbecillitatem cauſandam vix vllum locum relinqui. Quo magis ſua ſponte deinceps quoque minus, aut cupiditatis impulſu, aut

alterius cuiusquam hortatu peccaturi sunt, eo peccaturos maiori periculo. Antea quemadmodũ in ampla familia industriæ & officiosæ puellæ gratæ esse solẽt familiæ domino, sic illos gratiæ, & amoris locum quendam apud se obtinuisse; iam eos pro coniuge habere, & quidem legitimis ceremonijs, & verisimo fœdere iuncta, & copulata secum coniuge. Quare admonere illos vt videant, qualis amor vxoris esse debeat erga suum virum, tales eos erga ipsum esse debere: certè ipsum animum maritalem eis, & amorem exhibiturum. Quo amore, vt nullus est ardentior amor, ita nullus est irritabilis magis. Excubare enim semper viros in vxorum custodiam: neque vt alia à se illas, sed vt easdem secũ diligere: ex quo effici, vt quo magis ipsas amant, eo maiorem, de eo quod ab eis fit contra coniugij fidem, dolorem & indignationem concipiant: eoque tum zelo illos & furore succendi, vt neque precibus placari possint, nec pretio. Ignem infusa aqua

extin-

extingui: illorum verò amore, atque ira æstuantem & ardentem animum, ne ipsis fluminibus infusis posse mitigari: quę duo maximè sæua, maximèq; inexorabilia esse videntur, mortem, & infernum pene exorari facilius illis posse. Et profectò res ita se habet, maximo periculo ab ijs peccatur, qui peccandi causis fere omnibus carent, quales sunt viri perfecti, & in altißimo charitatis gradu constituti. Nam quibus multa dedit Deus, ab ijs plurima exigit: & quò maiora in illos beneficia contulit, eo ægrius fert se negligi ab illis, vixque exorari se sinit, vt illis ignoscat. Nam in hoc genus hominum propriè, vt mihi videtur, Paulus inuehitur, cum ad Hebræos magna seueritate, & verborum, & sententiarum scribit. Impoßibile est eos qui semel sunt illuminati, gustauerunt etiam donum cæleste & participes facti sunt Spiritus sancti, gustauerunt nihilominus bonum Dei verbum, virtutesq; seculi venturi, & prolapsi sunt, rursus renouari ad pœni- *ad Heb.6*

pœnitentiam. Quod quamuis non sit ἀδύνατον quomodo eo verbo Dialectici vtuntur, est tamen quomodo sacræ loquuntur literæ ἀδύνατον, id est, arduum & & perdificile. Nam, qui nulla maiori vi compulsi nullaque vehementiori cupiditate obcæcati, aut in fraudem inducti vltro se & sua sponte in peccati foueam demittunt, cum alioqui essent magnis gratiæ præsidijs, aduersus omnes hostiles insidias & insultus muniti, scelus concipiunt prope inexpiabile. Vix enim digni sunt, quibus detur venia petentibus: aut certè quoniam magnum semper fuit in clementia Dei paratum perfugiũ ijs, qui se ab impietate reuocant, & ad iustitiam regredi volunt, cuiusuis illi sint vel conditionis, vel ordinis, sunt certè isti, de quibus loquor vix digni, quibus hoc ipsum, vt displicere ipsis sua male facta incipiant, & vt deserere eam vitam & prauè à se factorum pœnitere velint, Deus in animum, atque in volũtatẽ immittat. At quod istorum salus vbi semel pecca-

to aliquo amittitur, tam ſit recuperatu difficilis, non tam ex Dei ingenio. (eſt enim placabilis & propitiabilis natura ſua Deus, & ad benefaciendum ſemper intentus.) itaque non tam ex Dei ingenio contingit, quam ex ipſius, & delicti, & delinquentis ratione atque natura. Sunt enim omnes huiuſmodi lapſus læ-tales atq; mortiferi: proptereaquod qui iſta peccat, peruerſa animi atq; voluntatis obſtinatione quadam omnia fere ſalutis & bonæ valetudinis, quibus erant circumſepti præſidia, omniaque illa dona Dei, quæ in ſe habebant, quorum ad animos in officio continendos maxima vis eſſe ſolet, repulerunt à ſe & peccando veluti ſuperarunt, atq; vicerunt. Itaque ſuo facto effecerunt deinceps vt ſibi illa adiumento minus eſſe poſſent, minuſque virium ad ipſos ſanandos haberent: certè minus ſe illis efficaciter ad bonum moueri, minuſque à peccato retrahi ipſi poſtea ſentiunt, atque experiuntur. Non quod illa vim ſuam amiſerint, aut

quod minus quam antea, quod in ipsis est erigere, & conuertere ad Deum animum hominis possint, sed quod ipsa illorum mens oppressa magnitudine sceleris, cuius ipsi nulla propè externa res causam attulit, ipsa potiùs sibi sua obstinatione peperit: sceleris, inquam, non aliunde nati, sed ab ipsomet animo, & ab intimis illius sensibus orti, atque profecti obtorpuerit & recti, atque honesti sensum propè omnem amiserit. Nam sicut qui firma & integra valetudine semper per totam vitam vsi sunt, quod præditi essent bene constituto, atque valente corpore, vbi id illis euenit, vt aliquo morbo corripiatur periculosissimè ęgrotant, vix vt vllis medicamentis possint ad sanitatē restitui: propterea quod quæ tā firmas vires fregit, atq; deiecit, ea profectò immēsa quædā mali vis fuit: quare naturæ virtus magnitudini mali cedens, atq; succumbens, nec ipsa cōtra aliquid niti, nec oblata ipsi ab industria medicorum ad morbum propulsandum arma

potest

potest arripere, itaque tandem opprimitur & extinguitur: sic certè sentiendum est, quæ iniquitas adultam & perfectam, & cupiditatibus profligatis, & pene deletis in animo latè dominantem, maximarumque choro virtutum circunseptam charitatem è animo expulit, ipsumque peccatis peruium fecit, eam iniquitatem radices egisse in animo ita firmas, atque altas, euelli vix vt possit. Et hoc causæ habuit Solomon, quare hoc præcipuè loco, cum de perfectorum virorũ persona & amore agebatur, hac admonitione vteretur. Etenim illis maximè prouidẽdum est, ne à charitate decidãt, ne à peccato vulnerari se sinant, quamcumque enim plagam acceperint, ea illis plaga propè immedicabilis futura est. Sequitur. *Soror nostra paruula est, & vbera non habet, quid faciemus sorori nostræ in die quando alloquenda est.* Quid in hac imagine, & amorum diuinorum imitatione tam accuratè descripta sibi Solomon velit, qui in eius postremo tanquam *Basili. in cantica.*

 actu

actu sponsam ipse inducat, de sorore sua minore collocanda sollicitam, quo faciliùs intelligamus, eorum nobis vitas proponamus ante oculos, qui qualis hoc loco spōsa esse describitur, tales & ipsi fuerunt in amore, scilicet, Dei & charitate perfecti, quorum nobis sacræ literæ plurima exempla suppeditant: videamusq; ecquis illorum fuerit, cui ad tam altum amoris & fœlicitatis culmen euecto, obiectum sit aliquid, quod ipsum cura & solicitudine affecerit. Nam is si inuentus fuerit, nobis dabit viam & rationem interpretationis in hoc loco, qui sine dubio ea continet, quibus animo sollicitari perfecti solent. Sed quem prius inspiciamus, quam Paulum? aut in quo potiùs perfecti erga Deum amoris exemplum quæramus? Quid verò scriptum de illo est, quod ad hunc locum interpretādum
2.ad Cor. & illustrandum pertineat? Quid? Instantia
11. tia mea quotidiana & solicitudo omniū ecclesiarum, quis infirmatur, & ego nō infirmor? quis scandalizatur, & ego non

vror? Et de Galath. ad ipsos: Filioli quos *Galat. 4.*
iterum parturio donec formetur Chri-
stus in vobis. Et de suis contribulibus ad
Roman. Veritatem dico in Christo, nō *Roma. 9.*
mentior, quoniam tristitia mihi magna
est, & continuus dolor cordi meo. Opta
bam enim ego ipse anathema esse à Chri
sto pro fratribus meis, qui sunt cognati
mei secundum carnem, qui sunt Israëli-
tæ. Ergo quod perfectis curam & solici-
tudinem afferat, nihil est præter eorum,
quos vel à gratia Dei decidisse, vel in ea
parum valere vident salutem, atque in-
crementum: idque est illorum propriū,
vt has minores natu sorores suas infir-
mas & perpusillas, id est, infirmos aut im-
perfectos homines, quos illæ, quia Deum
amant, charitate amplectuntur, velint
atque cupiant charos Deo esse, & eun-
dem obtinere apud illum gratiæ & amo
ris gradum quem ipsi obtineant, aut etiā
ampliorem. adhibeantque ad id non so-
lùm vota sua ipsi, sed industriam atque
operam, nullum recusantes, aut depre-

ædificabimus super eum propugnacula argentea, si ostium est compingemus illud tabulis Cedrinis. Duo sunt tanquam principia & fundamenta, & verò tanquam cardines, in quibus vitæ Christianæ ratio & institutum versatur, Vnus est, vt gratiæ Dei in nostra corda intrare volenti aditum præbeamus, alter, vt admissam eam & ingressam firmiter retineamus, quamuis nos aliò vocent seculi atque carnis illecebræ. alter positus est in rectè incipiendo, alter in perseuerando constanter & firmiter. quod gratiæ aditum præbemus ianua figuratè dicimur: quod perseueramus in gratia constantes, contra dæmonum omnes insultus, dicimur murus. Ergo quia de sorore natu minore, id est, de imperfectis & peccatoribus hominibus quærebatur quid illis faciendum esset, quò nubere Deo possent, hoc est, obtinere excellentem aliquem gradum gratiæ apud Deum, conuenientissimè & verissimè respondetur, dent illi operam, vt ianua atque murus sint: ianua qua ad ipsos

ipsos gratia Dei intret, murus quo inuadentem hostem repellant. Id enim si fuerint, sique & gratiæ faciles, & aduersus peccati impugnationes se fortes præstiterint: hoc est, si & rectè instituerint vitam suam, & in suis rectis institutis perseuerauerint, additis quotidie à Deo maioribus gratiæ donis, maioribusq; in ipsos cælestium bonorum atque virtutum ornamentis ab eodem collatis, eos in viros magnos & illustres, & Deo charissimos euasuros. Vnde sequitur. *Ego murus, & vbera mea sicut turris, ex quo facta sum coram eo quasi pacem habens.* Sequitur porrò. *Vinea fuit pacifico in ea, quæ habet populos: tradidit eam custodibus, vir affert pro fructu eius mille argenteos. Vinea mea coram me est, mille tui pacifice & ducenti ijs qui custodiunt fructum eius.* Vineæ nomen hoc in carmine transferri ad significandas eas res, quarum præcipuo studio quisque tenetur, & in quibus maximè elaborat, quo percipiat ex eis fructum aliquem voluptatis atque lætitiæ, iam superiùs me-

care posset,inessent autem contra quam plurima, quæ ad incitandum odium, & accendendam indignationem valerent, quod peccandi nos, & abs te deficiendi principium fecimus, id tu tibi initium esse volueris, ad omnes amoris opes in nos effundendas,& quæ arbor impietatem erga te nostram vidit, eadem testis fuerit maximi tui atque summi de nostra salute promissi. Ibi enim excitauimus te:ibi tuam in nos charitatem in lucẽ produximus:ibi vt se efferret iste tuus amor,&,vt quãtus esset testaretur, effecimus. Ibi peccãdo occasionem dedimus tibi, vt quo homine redimeres, ipse homo fieri decerneres: & quia nos præcipitauimus in summas miserias, vt ipse velles te ad nostram humilitatem deijcere: & quia te fugiebamus,vt quo nos apprehenderes,in animum ipse induceres nostrũ corpus induere,& inter homines ex hominibus nasci: ibi corrupta est mater tua,ibi etiam peperit te mater tua: corrupta est serpentis suasu,peperit te tuo dono,

no, atque beneficio. Ibi enim profectò cunctorum viuentium mater Eua, cum te in eius semine atq; posteritate numerari velle pollicitus es, quodammodo peperit: tuncque videri potes natus fuisse, quando ex eo tempore virtus natiuitatis tuæ cœpit esse hominibus salutaris. Nam in cuius nascituri fide, iam tũc tantũ bonæ spei lumẽ exoriebatur: is certè natus iam nunc censeatur, & certitudine ꝓmissi, & efficacitate benefaciẽdi. Ibi igitur peperit te mater tua, cumq; te peperit, simul edita in lucẽ est omnis nostra spes, omnis salus, omnis fœlicitas. Tantumque peccãdo propter excellentiam tuæ bonitatis consequuti abs te sumus, quantũ præclarè agẽdo vniuersi homines per omnẽ vitã promereri nunquam possemus. Atq; hæc iusti, maxima iam, videlicèt, cũ Deo charitate coniuncti, recolẽtes prima initia huius amoris sui, & simul Dei admirãtes benignitatẽ cõmemorãt: quibus à Deo respõdetur hoc mõdo. *Pone me vt signaculum super cor tuũ, &*

vt signaculum super brachium tuum, quia fortis est, vt mors dilectio, & sicut infernus æmulatio. Lampades eius, vt lampades ignis atque flammarum. Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, neque flumina obruent illam, si dederit homo omnem substantiam domus suæ pro dilectione, quasi nihilum despiciet eum. Quibus verbis admonet illos Deus, vt quanto se maioribus bonis ab ipso affici intelligunt, quantoque apertiùs vident, ipso cum illis clementer, atq; benignè agente, à summa nō solùm inopia, sed etiam indignitate & vilitate ad clarum & altum locum, ad ingentesque diuitias se esse perductos: tāto maiorem solicitudinem, & curam adhibeant, vt ne quid vnquam vel ad voluntatem, vel ad animi cogitationem admittant, quod non eo dignitatis, atque claritatis gradu sit dignum. Sed quemadmodum piè se erga ipsum & amanter gerendo, tantum apud ipsum gratiæ locum consequuti sunt, eos vt pro intimis amicis haberet; sic sciant, & intelligant in eo se statu con

Augusti. epist. 29.

sistere,

ſiſtere, eumque diutiùs locum retinere non poſſe, niſi continenter & ardenter amando. Neque verò quia ipſo tam amico & penè ſocio, dulciſsimè & familiariſsimè hactenus vſi ſunt, idcircò ſibi deinceps remiſsius agere, licitum putare eſſe debere: neve exiſtimare ipſis, ſi quid deinceps peccauerint, atq; deliquerint, ad veniam aditum ſtatim facillima ratione patere. Quo enim illos maiore amore & beneficijs proſequitur, eo religioſius, ac magis ſolicitè ab ipſis coli ſe velle: & quoniam illos ad intimam ſuam familiaritatem admiſit, ideò ipſum attentiùs inquiſiturum in ſingula ipſorum facta atque dicta. Antea ſi quid peccabatur, id aut humanæ fragilitati, aut ignorationi potuiſſe concedi: iam verò qui tanta luce perfuſi ſint, quique tot gratiæ, & charitatis donis ſint ad bene agendum muniti, ijs ad inſcientiam, atque imbecillitatem cauſandam vix vllum locum relinqui. Quo magis ſua ſponte deinceps quoque minus, aut cupiditatis impulſu, aut alte-

alterius cuiusquam hortatu peccaturi sunt, eo peccaturos maiori periculo. Antea quemadmodū in ampla familia industriæ & officiosæ puellæ gratæ esse solét familiæ domino, sic illos gratiæ, & amoris locum quendam apud se obtinuisse; iam eos pro coniuge habere, & quidem legitimis ceremonijs, & verissimo fœdere iuncta, & copulata secum coniuge. Quare admonere illos vt videant, qualis amor vxoris esse debeat erga suum virum, tales eos erga ipsum esse debere: certè ipsum animum maritalem eis, & amorem exhibiturum. Quo amore, vt nullus est ardentior amor, ita nullus est irritabilis magis. Excubare enim semper viros in vxorum custodiam: neque vt alia à se illas, sed vt easdem secū diligere: ex quo effici, vt quo magis ipsas amant, eo maiorem, de eo quod ab eis fit contra coniugij fidem, dolorem & indignationem concipiant: eoque tum zelo illos & furore succendi, vt neque precibus placari possint, nec pretio. Ignem infusa aqua extin-

extingui: illorum verò amore, atque ira ęstuantem & ardentem animum, ne ipsis fluminibus infusis posse mitigari: quę duo maximè sæua, maximèq; inexorabilia esse videntur, mortem, & infernum pene exorari facilius illis posse. Et profectò res ita se habet, maximo periculo ab ijs peccatur, qui peccandi causis fere omnibus carent, quales sunt viri perfecti, & in altißimo charitatis gradu constituti. Nam quibus multa dedit Deus, ab ijs plurima exigit: & quo maiora in illos beneficia contulit, eo ægrius fert se negligi ab illis, vixque exorari se sinit, vt illis ignoscat. Nam in hoc genus hominum propriè, vt mihi videtur, Paulus inuehitur, cum ad Hebræos magna seueritate, & verborum, & sententiarum scribit. Impoßibile est eos qui semel sunt illuminati, gustauerunt etiam donum cæleste & participes facti sunt Spiritus sancti, gustauerunt nihilominus bonum Dei verbum, virtutesq; seculi venturi, & prolapsi sunt, rursus renouari ad *ad Heb.6*

pœni-

pœnitentiam. Quod quamuis non sit ἀδύνατον quomodo eo verbo Dialectici vtuntur, est tamen quomodo sacræ loquuntur literæ ἀδύνατον, id est, arduum & & perdificile. Nam, qui nulla maiori vi compulsi nullaque vehementiori cupiditate obcæcati, aut in fraudem inducti vltro se & sua sponte in peccati foueam demittunt, cum alioqui essent magnis gratiæ præsidijs, aduersus omnes hostiles insidias & insultus muniti, scelus concipiunt prope inexpiabile. Vix enim digni sunt, quibus detur venia petentibus: aut certè quoniam magnum semper fuit in clementia Dei paratum perfugiū ijs, qui se ab impietate reuocant, & ad iustitiam regredi volunt, cuiusuis illi sint vel conditionis, vel ordinis, sunt certè isti, de quibus loquor vix digni, quibus hoc ipsum, vt displicere ipsis sua male facta incipiant, & vt deserere eam vitam & prauè à se factorum pœnitere velint, Deus in animum, atque in volūtatē immittat. At quod istorum salus vbi semel pecca-

to aliquo amittitur, tam sit recuperatu difficilis, non tam ex Dei ingenio. (est enim placabilis & propitiabilis natura sua Deus, & ad benefaciendum semper intentus.) itaque non tam ex Dei ingenio contingit, quam ex ipsius, & delicti, & delinquentis ratione atque natura. Sunt enim omnes huiusmodi lapsus læthales atq; mortiferi: proptereaquod qui ista peccat, peruersa animi atq; voluntatis obstinatione quadam omnia fere salutis & bonæ valetudinis, quibus erant circunsepti præsidia, omniaque illa dona Dei, quæ in se habebant, quorum ad animos in officio continendos maxima vis esse solet, repulerunt à se & peccando veluti superarunt, atq; vicerunt. Itaque suo facto effecerunt deinceps vt sibi illa adiumento minus esse possent, minusque virium ad ipsos sanandos haberent: certè minus se illis efficaciter ad bonum moueri, minusque à peccato retrahi ipsi postea sentiunt, atque experiuntur. Non quod illa vim suam amiserint, aut

quod minus quam antea, quod in ipsis est erigere, & conuertere ad Deum animum hominis possint, sed quod ipsa illorum mens oppressa magnitudine sceleris, cuius ipsi nulla propè externa res causam attulit, ipsa potius sibi sua obstinatione peperit: sceleris, inquam, non aliunde nati, sed ab ipsomet animo, & ab intimis illius sensibus orti, atque profecti obtorpuerit & recti, atque honesti sensum propè omnem amiserit. Nam sicut qui firma & integra valetudine semper per totam vitam vsi sunt, quod præditi essent bene constituto, atque valente corpore, vbi id illis euenit, vt aliquo morbo corripiatur periculosissimè ęgrotant, vix vt vllis medicamentis possint ad sanitatẽ restitui: propterea quod quæ tã firmas vires fregit, atq; deiecit, ea profectò immẽsa quædã mali vis fuit: quare naturæ virtus magnitudini mali cedens, atq; succumbens, nec ipsa cõtra aliquid niti, nec oblata ipsi ab industria medicorum ad morbum propulsandum arma

poteſt arripere, itaque tandem opprimitur & extinguitur: ſic certè ſentiendum eſt, quæ iniquitas adultam & perfectam, & cupiditatibus profligatis, & pene deletis in animo latè dominantem, maximarumque choro virtutum circunſeptam charitatem è animo expulit, ipſumque peccatis peruium fecit, eam iniquitatem radices egiſſe in animo ita firmas, atque altas, euelli vix vt pòſsit. Et hoc cauſæ habuit Solomon, quare hoc præcipuè loco, cum de perfectorum virorũ perſona & amore agebatur, hac admonitione vteretur. Etenim illis maximè prouidẽdum eſt, ne à charitate decidãt, ne à peccato vulnerari ſe ſinant, quamcumque enim plagam acceperint, ea illis plaga propè immedicabilis futura eſt. Sequitur. *Soror noſtra paruula eſt, & vbera non habet, quid faciemus ſorori noſtræ in die quando alloquenda eſt.* Quid in hac imagine, & amorum diuinorum imitatione tam accuratè deſcripta ſibi Solomon velit, qui in eius poſtremo tanquam *Baſili. in cantica.*

actu sponsam ipse inducat, de sorore sua minore collocanda sollicitam, quo facilius intelligamus, eorum nobis vitas proponamus ante oculos, qui qualis hoc loco spōsa esse describitur, tales & ipsi fuerunt in amore, scilicet, Dei & charitate perfecti, quorum nobis sacræ literæ plurima exempla suppeditant: videamusq; ecquis illorum fuerit, cui ad tam altum amoris & fœlicitatis culmen euecto, obiectum sit aliquid, quod ipsum cura & solicitudine affecerit. Nam is si inuentus fuerit, nobis dabit viam & rationem interpretationis in hoc loco, qui sine dubio ea continet, quibus animo sollicitari perfecti solent. Sed quem prius inspiciamus, quam Paulum? aut in quo potiùs perfecti erga Deum amoris exemplum quæramus? Quid verò scriptum de illo est, quod ad hunc locum interpretādum & illustrandum pertineat? Quid? Instantia mea quotidiana & solicitudo omniū ecclesiarum, quis infirmatur, & ego nō infirmor? quis scandalizatur, & ego non

2. ad Cor. 11.

vror?

vror? Et de Galath. ad ipſos. Filioli quos *Galat. 4.*
iterum parturio donec formetur Chri-
ſtus in vobis. Et de ſuis contribulibus ad
Roman. Veritatem dico in Chriſto, nō *Roma. 9.*
mentior, quoniam triſtitia mihi magna
eſt, & continuus dolor cordi meo. Opta
bam enim ego ipſe anathema eſſe à Chri
ſto pro fratribus meis, qui ſunt cognati
mei ſecundum carnem, qui ſunt Iſraëli-
tæ. Ergo quod perfectis curam & ſolici-
tudinem afferat, nihil eſt præter eorum,
quos vel à gratia Dei decidiſſe, vel in eā
parum valere vident ſalutem, atque in-
crementum: idque eſt illorum propriū;
vt has minores natu ſorores ſuas infir-
mas & perpuſillas, id eſt, infirmos aut im-
perfectos homines, quos illa, quà Deum
amant, charitate amplectuntur, velint
atque cupiant charos Deo eſſe, & eun-
dem obtinere apud illum gratiæ & amo
ris gradum quem ipſi obtineant, aut etiā
ampliorem. adhibeantque ad id non ſo-
lùm vota ſua ipſi, ſed induſtriam atque
operam, nullum recuſantes, aut depre-

cantes laborem,dummodo eorum ſaluti & vtilitati proſpiciatur.Nam primum eos incitat ad hoc ſtudium,atque ſtimulat amor Dei, qui in ipſis eſt. Nec enim ferre patienter poſſunt:cui omnes deberi vident omnium amores, eum non ab omnibus certatim amari.Deinde accenduntur ad idem miſericordia erga eos ipſos qui ſe ſua ſponte ab amore diuino remouent, & ſanctiſsimam omnium,& vtiliſsimam Dei amicitiam diſcindunt. Quæ ipſa in proximos miſericordia, à charitate,qua Deum amant,exiſtit,à qua omnis in proximum benignitas, atque amor exoritur. Itaque aliorum ſalutem æquè,atque ſuam curant,eoſq; hæc vna cura ſollicitat.Nec enim ſunt de illorum hominum numero, quos ſecundæ res obliuiſci ſuorum faciunt,ipſa potiùs eorum gratiæ magnitudo atque fœlicitas ad cogitandum & agendum de aliorum ſalute illos inducit. Dicunt igitur. *Soror, noſtra paruula eſt, & vbera non habet, quid faciemus ſorori noſtræ in die quando alloquenda*

quenda est. Quibus quærentibus respondetur: vel potiùs ipsi sibi respondenti. *Si murus est, ædificemus super eum propugnacula argentea: si ostium est, compingamus illud tabulis Cedrinis.* Id nimirum affirmantes atque dicentes Deum, quod sapientia eius, & moderatione ea, qua vniuersas res, non violenter, sed aptè & accommodatè ad earum naturas administrat dignum est, ita esse semper, itaque fuisse, tum in vniuersos, tum in singulos animatum homines, vt dummodo exorati ipsi se & duci permittant, ac tãtum se esse saluos non nolint propitius illis futurus sit, nec vnquam desiturus, quoad eos, non saluos tantùm, sed florentes, etiam atq; fœlices efficiat. Itaque aream illi atque solum exhibeant quod Deo cæleste ædificiũ superstruere volenti, non sit repugnans, ipsum certè iacturum fidei fundamenta firmissima, eisq; iactis eas ædificiorum, id est, charitatis & bonorũ operum moles excitaturum, quibus nihil fieri possit illustrius. *Si murus,* inquit, *est*

ædificabimus super eum propugnacula argentea, si ostium est compingemus illud tabulis Cedrinis. Duo sunt tanquam principia & fundamenta, & verò tanquam cardines, in quibus vitæ Christianæ ratio & institutum versatur, Vnus est, vt gratiæ Dei in nostra corda intrare volenti aditum præbeamus, alter, vt admissam eam & ingressam firmiter retineamus, quamuis nos aliò vocent seculi atque carnis illecebræ. alter positus est in rectè incipiendo, alter in perseuerando constanter & firmiter. quod gratiæ aditum præbemus ianua figuratè dicimur: quod perseueramus in gratia constantes, contra dæmonum omnes insultus, dicimur murus. Ergo quia de sorore natu minore, id est, de imperfectis & peccatoribus hominibus quærebatur quid illis faciendum esset, quò nubere Deo possent, hoc est, obtinere excellentem aliquem gradum gratiæ apud Deum, conuenientissimè & verissimè respondetur, dent illi operam, vt ianua atque murus sint: ianua qua ad

ipsos

ipsos gratia Dei intret, murus quo inuadentem hostem repellant. Id enim si fuerint, sique & gratiæ faciles, & aduersus peccati impugnationes se fortes præstiterint: hoc est, si & rectè instituerint vitam suam, & in suis rectis institutis perseuerauerint, additis quotidie à Deo maioribus gratiæ donis, maioribusq; in ipsos cælestium bonorum atque virtutum ornamentis ab eodem collatis, eos in viros magnos & illustres, & Deo charissimos euasuros. Vnde sequitur. *Ego murus, & vbera mea sicut turris, ex quo facta sum coram eo quasi pacem habens.* Sequitur porrò. *Vinea fuit pacifico in ea, quæ habet populos: tradidit eam custodibus, vir affert pro fructu eius mille argenteos. Vinea mea coram me est, mille tui pacifice & ducenti ijs qui custodiunt fructum eius.* Vineæ nomen hoc in carmine transferri ad significandas eas res, quarum præcipuo studio quisque tenetur, & in quibus maximè elaborat, quo percipiat ex eis fructum aliquem voluptatis atque lætitiæ, iam superiùs me-

mini me dixisse. Porrò alij alijs rebus capiuntur. Nam quidam, quorum est maxima multitudo, suæ ipsorum naturę & conditionis ignari, quasi ex corpore constarent solo, quæ corpori vtilia & iucunda sunt, ea habent in bonis: occupanturque proindè vel in coaceruãdis opibus, vel in voluptatibus comparandis, vel in ambitionis studio. Quidam alij meliùs eruditi à Deo ipso atque edocti inanitate istarum omnium rerum perspecta partem sui principem, id est, mentem atque animum colunt: virtutumque omni genere, qui est animorum cultus optimus, ipsum exornant. Atque vt omittamus dicere cætera quibus efficitur, vt horum institutum vitæ, aliorũ omniũ institutis sit multo præstãtius, sunt enim innumerabilia, illud vnum quod quidem nemo neget, nũnc dicam. Hoc genus vitæ bonorum eo præstare cæteris viuendi rationibus, quod ex se se aptum totum est, neq; ex fortunæ, aut cuiusquam alterius pendet arbitrio: cum contrà in reliquis

vitæ institutis, quæcunq́ue errore cæci appetunt homines, ita dominentur casus, atque fortuna, vt quamuis boni vllā partem haberēt, à quo quidem plurimū absunt. (nihil enim effici potest vel leuius illis, vel magis inane, inane magis dixi? imò magis plenum verißimis malis. nam quam polliceri videntur copiosam & iucundam vitam adeò non præstant, vt nusquam alibi neque malorum copiam maiorem, neque dolorum acriores morsus experiamur.) Sed vt illa instituta in se haberent aliquid boni, quando quidam eo sunt stupore animi prædi ti, vt verorum amisso sensu malorū nullo afficiātur dolore ex malis, quibus ambitiosorum atq; asotorum vita redūdat: sed vt bona illa sint, illud certè, vel ipsi illi qui ea amant concedent fluxa esse, atque fugacia bona, & planè eiusmodi, vt nemo eorū, qui ipsa semel fuerit adeptus habeat in sua potestate, atq; manu, ea quandiu velit, quātumq́; velit habere, ex quo effici, vt qui videāt eripi sibi illa in horas

horas singulas posse, posseque amitti, metu amittendi torqueantur sempiterno: sintque in summa illorum copia miserrimi. Quod si id illi minus sentiunt, seque quod externis bonis florere videant, fœlicibus annumerari volunt: aut se solos fœlices atque beatos esse ducunt: sancti profectò viri multò verius ipsi sibi, de eo, quod adepti sunt, bono gratulabuntur: institutumque & conditionem vitæ suæ magis amabunt, ac pluris ducent. Itaque colligent, si illi, quorum omne bonum fortunæ temeritati subiectum extra ipsos est, fructus lætitiæ magnos videntur sibi ex eo percipere, seq; pro beatis volunt gerere, qui quod nos facimus, toti ex se pendent, vtpotè qui ea sectentur, atque poßideant bona, à quibus nemo eos vnquam inuitos diuellat, neque verò impediat quin hauriant ex eis quãtum volunt, eos veriores multò quàm superiores, & lætandi, & perpetuò gaudendi causas habere, verèque ipsos beatos, atque diuites esse. Nam vinea, in-

quiunt.

quiſit. (ſic enim iſtam allegoriam interpretor, atque id à Solomone dici arbitror hoc maximè loco, poſtquam ſanctæ vitæ perfectionem & abſolutionem expoſuit: quo ex collatione ad alia genera magis eius præſtantia eniteſceret.) Ergo inquiunt, *Vinea facta eſt pacifico in ea quæ habet populos.* Quod de vno dictum, ad vniuerſos debet intelligi pertinere qui iſta ſectātur externa bona, quę ideò dicuntur popularia, vel quod ſint magna bona, opinione vulgi atque populi, vel quod populi, hoc eſt, multorum prędæ & direptioni ſint expoſita. Illi igitur habent hanc ſuam vineam in vineto populo communi, hoc eſt, in aliorum potius, quam in ſua ipſorum poteſtate: cuius magis declarandi cauſa ſtatim additur. *Tradidit illam cuſtodibus.* Nec enim ſine multorum auxilio excoli, id eſt, comparari ar retineri illa bona poſſunt. Ex quo exiſtit quod ſequitur. *Vir affert pro fructu eius mille argenteos.* Id eſt affert parum pro ſpe & optato prouentu. Nam

quî

quî fiat, vt quod è manibus quotidie elabi poteſt, quodq́ue fallax atque fugax ſit, ſolidam quietem afferat? Sed hæc ambitioſi & aſoti: quid verò ſancti, atque iuſti? Quid? *Vinea*, inquit, *mea coram me eſt*. Habent enim ſecum, & intra ſe bona ſua, ab omni, videlicèt, incurſu & iniuria fortunæ libera, & ob id fructuoſiſsima bona. At gaudent cæteri ſuis bonis, & pro fructuoſis ea habent. At hoc magis declarat, quantum, & quam magnum ſit iuſtorum & perfectorum hominum bonum: ideòq́ue ex illorum perſona additur: *Mille tui pacifice & ducenti ijs qui cuſtodiunt fructum eius.* Nam, inquiunt, ſi ex eo quod alieni iuris totum eſt; & cuius vos, ò auari, & aſoti, nullo modo eſtis domini, iucundè vitam, atque beatè trãſigitis: quod non tam ex veritate ipſa dicimus, vos iucundi aliquid atque boni ſentire quam ex errore veſtro & falſa opinione affirmamus: ſed ſi ita videtur vobis, lætabilia iſta veſtra bona eſſe, & iucunda, & beatæ vitæ efficientia: quid

nos dicemus quorum omne bonum po ſitum extra fortunæ aleam, ſitum eſt in nobis ipſis? Quid nos, ad quos nullus caſus aſpirat: nulla externa vis poteſt ſe appellere? Qui arbitratu noſtro, diuitias nobis quantas volumus, cōparamus? Quibus pro voluntate noſtra fœlicitatis modus præfigitur? Quibus denique vinea noſtra, funduſq; is, ex quo quietis & beatæ vitæ fructum demetimus, coram oculis eſt, à nobis colitur, nobis ſolis fructificat, nihil ex eo amittendi metus, atque cura decerpit? Quæ cum eſſent dicta, perventumque à Solomone eſſet ad eam quā exponere inſtituit iuſti viri abſolutionē, iā exequitur, quod vnum reſtabat adhuc, vt ad id charitatis faſtigium euectus homo vna iā cū Deo ſemper eſſe cupiens redēptionē corporis ſuiā Deo peteret: hoc eſt, reuelationē, vt ſacræ loquuntur literæ, filiorū Dei. Quæ profectò bonis omnibus, atque iuſtis cōtinget, cum Christus vita noſtra apparuerit, ſuoque aduentu mortalitatem extinxerit: ſeque

qualis

qualis est mundo ostenderit, circunfusum gloria & maiestate. Id igitur quia restabat, vt huius Christi aduentus, & omnium in melius restitutionis maturitaté orarent; ac peterent; ex persona sponsi illis præcipitur non solùm id vt cupiant, sed vt eius se cupidos cantũ, id est, aperta & ingenua voce testentur, inquit. *Quæ habitas in hortis amici auscultant te; fac me audire vocem tuam.* Præcipitur autem non quod perfectus homo alicuius hortatu aut imperijs in hoc indigeat: sed quia charitas Dei quæ diffusa est in illius corde, & qui in eius animo viuit Christus; hoc sui aduentus desiderio illum accendit; idcircò quasi imperio opus sit, ita describitur. Nam accendi atque incitari ad id ab Spiritu sanctò testatur Ioãnes in Apocalypsi, cum dicit. Spiritus & sponsa dicunt, veni, & qui hoc legit dicat, veni, veni Domine Iesu. His porrò illi hortatibus atq; iussis cupide obsequuntur. Itaque ex ipsorũ persona statim subditur. *Fuge dilecte mi, similis esto capreæ, hinnuloque*

Apo. vlt.

que ceruorum super montes aromatum. Quo cantu meo quidem sensu nihil Christo est auditu iucundius. Hortatur enim illum vt maturet suum reditum, nuptias initurus cum Ecclesia, quam sibi sanguine suo, & sanctissimis ceremonijs despósauit. Sed quoniam ante dixerat, amici auscultant te, necesse est videamus, quosnam amicos hos esse dicat, qui sponsæ cantum ipsi obseruent, & quorum aures sponsus velit ijs cantibus circumsonari. Non enim, etsi amicos illos nominat, veri amici cẽsendi sunt, sed veris amicis per fraudem admixti, & specie tenus amici, re ipsa hostes acerbi: quales multi eorum sunt, qui ad Christianorum aggregantur numerum: vnde in Hebræo non tam amici nominantur, quam sodales, aut si verbum pro verbo redditur adiuncti, atq; aggregati. Nam sub Christiano nomine, interque eos qui dici se & haberi volunt veræ pietatis cultores, multi latent, atque occultantur erga pietatem ita malè animati, vt quod ipsam à

se profligarunt, eo non contenti, etiam ex aliorum animis eliminare illam pergant, & quod in ipsis est, nullo eam loco consistere sinant. Nam quoscumque vident id agere, vt bonis & antiquis moribus suum animum orient, séque Christo commendent, eos contra obstinato animo pugnāt: interdum quidem aperta vi, plurimùm autem dolo, atque ijs artibus, quarum ad insidiandum & occultè nocēdum maxima solet esse vis. Qua in impugnatione sibi proponunt, primum, vt ad similem suæ vitæ sectam illos inducant: sin id non possunt, illud deinde calumnijs & molestijs inferēdis conantur, vt, & illis vitam acerbam efficiant, & alios similium malorum timore perterrefactos absterreant à præclaris studijs, quo nullum certè est aut dirius, aut luctuosius malū. Nā & caueri qui tales sunt, difficillimè possunt propter cōmunem religionem, qua se in nostram familiaritatem insinuant: & nocent grauissimè, quia, quo id impunius faciāt, bo-

nisque

nisque perniciem faciliùs creent, bonorum ipsi speciem, atque colorē induunt, & pietatis ementito nomine, religionisque armis, armantur aduersus pietatem, atque religionem. Atque vt quisque optimus, ac maximè ingenuus est: ita maximè in istorum incurritodia, eorumq; est iniurijs expositus. Sed nulla tanta vis est, quæ fide erga Deum & charitate in eundem ipsum perfectum animum, ipse ni desit sibi, loco mouere possit. Nam, vt humana omnia præsidia deficiant, vtq; vicisse sibi videantur ij, qui in vno casu & calamitate bonorum suā fœlicitatem positam esse arbitrantur: tamen illi vinci nequeunt. Habent enim quo confugiant in omni acerbitate & indignitate fortunæ, spei in Deo eiusq; iudicio inuictum præsidium. Quo fisi atq; corroborati præsidio non admodū curant, quā alij scelerati in ipsos & iniurij existāt: quā ipsos aut calamitate afficiant, aut falsas de ipsis opiniones in vulgus disseminēt: persuasi futurum tempus, quando de-

posita hac mortalitatis veste, qua nunc ipsorum animi splendor occultatur & tegitur, immutati ipsi in melius ab eo qui reformaturus est, vt Paulus scribit,
Philip. 3. Corpus humilitatis nostræ transfiguratum corpori claritatis suæ: hoc est, à cōmuni bonorum vita Christo Iesu, qui tunc apparebit immortali vita affecti, & luce circunfusi cælesti, cunctis spectantibus omnium ætatum hominibus, ipso eodem Christo & iudice, & teste, & præcone, non modo restituentur in eum honoris gradum, vnde deiecti per iniuriam fuerunt; sed diuinis etiam celebrabūtur laudibus ad æternitatem, diceturque de
Apoc. 7. illis etiam. Hi sunt, qui venerunt ex magna tribulatione, & lauerunt stolas suas in sanguine agni. Itaque tandem ad consortium regni inuitati ab eodem atque assumpti: simul cum ipso in sempiterna gloria, & fœlicitate regnabunt. Quare ad hoc tempus anhelant: hunc diem suspirant: in hunc Christi ad orbem iudicandum, aduentum, votis omnibus & deside-

desiderijs feruntur: sonatque perpetuò in illorum cordibus simul à fide in Deú, & à charitate, quæ in ipsis erga eundem Deum est, elicita ista vox. *Fuge dilecte mi similis esto capreæ, hinnuloque ceruorum super montes aromatum.* Quæ profectò vox, vt illis plurimum conducit ad ægritudinem leniendam, vtque ipsos spe optima replet, ita fucatos illos amicos, quos sacri scriptores Græca, & apta voce pseudo prophetas, pseudoque Christianos appellant, ingenti mœrore afficit: Christo verò ipsi ita grata accidit, nihil vt ferè sit, quod auditu iucundius à nobis ad illius aures perueniat. Nam qui ab ipso petimus, summa vt adhibita celeritate veniat orbem iudicaturus, id sanè petimus, vt magnitudinem potestatis suæ, quæ iacere nunc multis videtur orbi ostendens, & in sublime efferens se multorum opinione iacentem, peccati atque mortis imperium omninò deleat: atq;, quod quotidie oramus, cú preces illas ad Deú patrem fundimus, quarum nobis verba

ipse Christus præiuit, eius vt regnū iam tandem adueniat: ditionique suæ subijciat vniuersa, nullo deinceps derelicto, qui repugnare aut rebellare audeat, aut se impiè contra ferre, erroribus in vitam disseminādis, & à vero ipsius cultu, mortalibus auertendis. Petimusq; præterea, vt multorum de ipsius prouidentia querelis finem imponat, vt recta quæ sunt in luce, & in laude constituat, praua flagitiosaque notet sempiterna ignominia: vt deniq; fractas iam priori suo aduentu & accisas diaboli vires, & copias, accedēdi amplius ad hominem omni potestate illi sublata, ipsoque addicto & incluso ignibus sempiternis penitus euertēs, impijs pœnas, pijs præmia persoluat. Quę certè omnia gloriosa ipsi futura sunt, iustis lætissima, impijs verò tristia, & acerba. Ex quo fit, vt hæc spiritus atq; sponsę Christū, vt aduentū suum maturet hortantis oratio, pro eo qualisquisq; est, ita ipsum afficiat. Christo namq; ipsi orari se, & tanquam admoneri eius officij sui

quod

quod ipsius maximè est illustraturũ gloriam pergratum omninò est: boni verò sperantes fore, vt immortalem atq; gloriosam vitam aliquando adepti, ab omni tandem malo atque molestia liberentur libentissimè, ac suauissimè in eius tẽporis atque diei assidua & cogitatione, & mentione acquiescunt: impij autem & tyranni, quo nisi iniquissimo animo vocem eam audiant, quę ipsis cum iniustissimæ suę dominationis abolitionem, tum luctuosissimas calamitates denuntiat? Quam ob rem hortandi sunt omnes, tales vt esse laborent, qui hanc vocẽ non solùm ęquis auribus accipiant, sed etiam cupidè illam ipsi & libenter vsurpent: quique huius cælestis carminis cãtu Christo grato, ipsis lęto, impijs luctuoso atque tristi sine intermissione personent: hoc est, vt Christi aduentum omnes diligant. Quod si semper aliâs id fieri debuit, hoc certè tẽpore, & hoc misero statu Christianæ reipublicæ maximè faciendũ nobis est: quãdo videmus pie-

tate eliminata, & omni antiquo more & disciplina deletis, tot vitiorum & quę vitia semper comitantur, malorum agmina in Ecclesiã, non modo inuasisse, sed domicilium in ea posuisse, cõsedisseque, ac penitus insinuasse se, & infudisse per eam vniuersam, & in mores abijsse nostros ita penitus, vt omni humana desperata ope, salutis & mutationis in melius, ferè nulla nobis reliqua sit spes, præter eã, quæ posita est in Christi aduẽtu, cuius illustratione aduentus impietas est extinguenda. Nã per Deũ immortalem, quid mali abest, quod si adesset, nostra tempora miseriora efficere & calamitosiora posset? externus hostis, isq; potẽtissimus, & infestissimus Christiana regna deuastat: nos inter nos collidimur intestinis dissidijs: de religionis doctrina orta dissensio, à paruis primum ducta initijs, ita creuit paulatim, vt innumerabiles populos, atque nationes ab Ecclesiæ corpore diuidens, in errores induxerit perniciosos & impios. Quod porrò syncerũ adhuc,

huc,& ab errore doctrinæ liberũ ac fidei veræ retinens, manet in Ecclesia, quod quã sit perxiguũ sine graui animi dolore memorare nõ possumus:ita est contami natũ omni peccatorũ genere atq; corru ptũ:ijs animi morbis laborat, tã exitialibus,tã immedicabilibus,nihil vt esse minus videamur, quam quod dicimur, & nominamur Christiani.Quare instemus omnes,& quo quisq; apud Christũ magis valet gratia,eo instet magis, vehemétiusq́ue contendat precibus, atq; lachrymis,vt lumé vultus sui,quod infernę om nes horrét acies,amplius cælo inclusum continere nõ velit: vt oriatur iã tandem terris,quas scelerũ atq; errorũ nox densa opprimit: vt adsit deniq; tantoperè à se adamatæ Ecclesiæ ruenti. idq́; non tam nostri gratia, quãquam id quoq;, quam ipsius gloriæ causa precemur. Nam etsi optabile sit,vt saluis nobis atq; incolumibus Ecclesię rebus perditis Christus subueniat, suæq́; ipse consulat gloriæ, cuius grauiter opinio apud plurimas gétes no-

ſtra culpa laborat: id tamen ſi fieri nequit, ſiq; neceſſe eſt, vt noſtro interitu & regnorum inter ſe colliſione, & imperij ruina aduenienti Chriſto via muniatur, ſuæ gloriæ ſeruiat ipſe, de nobis ſuo arbitratu, quod volet ſtatuat. Statuet autem ille, niſi quod bonum atque æquum ſit, nihil. Itaque ſubeamus, ſi ita neceſſe eſt, omnes acerbitates nos, debitaſq; noſtris flagitijs pœnas luamus, dummodo nihil ſit quod illius aduẽtum retardet, aut quod efficiat, ſerius vt lætus ille & optatus bonis, dies oriatur, in quo Chriſtus de illuſtri & claro cæli loco cunctis mortalibus ſe oſtendens, iuſque rectitudine ſumma dicens, ſuum nomen impiorum temeritate, & prauitate obſcuratum, vindicabit in ſplendorem: aſſeretq; ſibi honorem ſuum. cui propriè omnis debetur gloria, atque laus per infinita ſecula, Amen.

* *
*

AD

AD DEI GENITRICEM MARIAM CARMEN EX VOTO.

* *
*

E seruante ratē maxima virginū
Iā portū incolumis, iā teneo, licèt
Iactatus grauiter, dum sua Protheus
In nos suscitat agmina.
Te fas, teque pudor, nudaq; veritas
Et recti studium, & simplicitas potens,
Et frangi indocilis mens bene conscia
Coniuncto sequitur pede.
His tu me socijs æquoris improbi
Mersum vorticibus lucis ad aureæ,
Vsuram reuocas, & melioribus
Lætum constituis locis.
Et donas facilis, qua sacer Idida
Mulcebat Iebusi culmina, barbito:
Dum flammæ impatiens pectora saucia
Pandit carmine nobili.
Donatum, & studijs vilibus eripis,
Illatumq; polo lucis ad intima

Admittis,

Admittis pauidum templa, animũ & noui
Inspiras mihi carminis.
Abscede impietas, iam penetralia
Cœli sacra patent, iam video pios
Exaudire sonos, alma canentium
Alterno pede gaudia.
Et sanctos thalamos, hinc bona virginum
Sponsum turba sonant, hinc nitidus chorus,
Lectorum iuuenum, dulcia matris, &
Sponsæ nomina concrepant.
Virg. Audin? Quæ teneas dic bone pascua
Quo dilecte cubes dum terit igneus
Sol cæli medium, ne vaga montibus
Incerto pede deferar.
Iuue. O reclude fores sydere pulchrior
Virgo, ô cur renuis, nam irruit atra nox
Et venti resonant, æthereaq; aqua
Perfusus madeo caput.
Virg. Quæ saltus colitis, callida tendere
Neruos turba, meo dicite virgines
Dilecto, vt properet, nam æstuo, amoreq;
Sæuo saucia langueo.
Iuue. O Nymphæ Hermonides sic capreas manu
Sit certa, & celeri cuspide figere
Dilectæ placidum parcite rumpere
Somnum,

Somnum, atque alta silentia.
Vt syluas reliquas, ardua vertice Virg.
Præcellit Lybani culminibus sacris
Cedrus: sic iuuenes inter amor meus
Formosum caput extulit.
Adnatas nitet vt purpureo rosa Iuue.
Spinas inter hians ore, Syonias
Sic formæ egregio lumine virgines
O coniux mea præteris.
Aure an ne cupida vocem ego amabilem? Virg.
An fallor potiùs, quin vocat abditus
Obiectis foribus, quin caput aureum
Inter reticula emicat.
Quid cessas, abijt pulsa tepentibus Iuue.
Auris frigida hyems, iam pluuiæ graues
Iam cessant, variè floribus enitet
Tellus multicoloribus.
Iam cantu querulo carmina turtures
Auditi canere, & iam crepuit iugis
Falx in vitiferis, & sua protulit
Ficus dulcia germina.
O surge, ô propera, charior ô mihi
Ipsis vita oculis, surge columbula
Exesus paries, vel caua saxea
Cui dant grata cubilia.

Ostende

Ostende ô faciem, vox tua personet
Aures Sponsa meas, nam neque dulcius
Quicquam est eloquio, nec mage fulgidum
Aut pulchrum facie est tua.
Virg. Quantum cerua micat montibus auijs
Quantumq; hinnuleus dum pauet omnia
Seu vox insonuit, seu nemus infremit
Dilecte haud secus aduola.
Hæc lecti iuuenes, turbaq; virginum
Alternant liquido gutture, cælitum
Applaudet manibus cœtus, & insonant
Cæli læta palatia.